

Terrarum metas scrutans, et temporis horas,
 Ac numeros Abaci vidit tam mente sagaci,
 Artibus his illi queat ut vix quis similari.
 Quod verbis docuit, operum virtute probavit.
 Pauperibus, viduis, claudis, cæcis, peregrinis,
 Infirmis, sanis, quocumque dolore gravatis
 Prospera providit, contraria quæque removit.
 Simplex et rectus, simul omnibus omnia factus.
 Christe, tibi vivus, mundo vere crucifixus,
 Postquam per plures pro te sudavit agones,
 Anno milleno complevit et nonageno (16),
 Quarto Novas Julii, hic petens defossa sepulcri,
 Sic defunctus tecum jam felix vivit in ævum
 Pater is venerandus, et vir cuncta laude precandus.
 Inclyte Wilhelme, pater virtutibus redimite,

A Alma fac nunc prece, liberemur ut a tristi nece
 Corporis et animæ, hic Deo famulantes devote,
 Obambulando tumbam, tibi Patri colendo paratam,
 Bona illic dentur, unde nostræ mentes purgentur,
 Ubi es nobiscum dulci somno expectans Christam
 Supreme venturum, et justis bona vitæ daturam.
 Wilhelmi abbatis ah! nos vita jungat beatis
 Soli me post tui autem, dans videre claritati,
 Chorum cum turma, qui cælica sunt super astra,
 More Deum laudantes, et dulci sono jubilantes,
 Per paradisi prata volvendo carmina lata,
 Regi regum Domino qui throno illic sedet in alto,
 Valeat vox laudis, in ævum sic semper mansura.
 Amen.

(16) Annum unum omisit, quod metro difficilius congruisset, quamvis in cæteris versibus nulla deici
 licentia servetur.

HYMNUS IN HONOREM B. VILHELMI.

Audi, Deus, hymnizantium
 Preces tuorum supplicum,
 Sancti confessoris tui
 Solemnia colentium.

Benignis miris actibus

Hic fulsit et virtutibus,

Lucerna luceus omnibus

Domo Dei manentibus.

Fundans in Christo plurima

Monachorum cœnobis,

Muros erexit cœlitus,

Vivis utens lapidibus.

B Hic fuit vivens hostia
 Per cuncta vitæ spatia,
 Mactavit in se vitia
 Crucis ferendo stigmata.
 Illius, o Christe, gloria,
 Jam factus es victoria,
 Ipsius per suffragia
 Da nobis vitæ gaudia.
 Laudamus te Patrem Deum,
 Unicum simul Filium,
 Spiritumque paraclitum,
 Nunc et per omne sæculum. Amen.

SANCTI WILLHELMI CONSTITUTIONES HIRSAUGIENSES

SEU

GENGENBACENSES

(Vetus disciplina monastica seu collectio auctorum ordinis S. Benedicti maximam partem ineditorum, qui ante
 sexcentos fere annos per Italiam, Galliam atque Germaniam de monastica disciplina tractarunt, opera et
 studio presbyteris et monachi benedictini e congregatione S. Blasii in Silva Nigra. — Parisiis, typis
 Osmont, 1726, in-4°.)

MONITUM

Sanctus Wilhelmus in Cœnobio S. Emmerammi Ratisbonæ monachus ob sanctitatis et doctrinæ famam a
 monachis Hirsaugiensibus post medium XI sæculi in monasterio Sancti Aurelii abbas constitutus fuit. Is pro
 singulari suo monasticam disciplinam instaurandi studio petiit ab Wildarico seu Udalrico Cluniacensis eccle-
 siæ monacho, ut quas Cluniaci a majoribus haberent constitutiones, secum communicare non gravaretur. An-
 nuï Udalricus, et Cluniacensium consuetudinem libros tres (duos tantum memorat Wilhelmus) a se conscri-
 ptos ad eundem direxit. In libro primo egit de psalmodia et missarum solemnibus, deque variis anni celebra-
 tionibus; in secundo de disciplina regulari; in tertio de regimine et officialibus. Hi omnes tres libri a domno
 Ducherio typis vulgati sunt in Spicilegii veteris editionis tomo IV, novæ tomo I (Patrolog. t. CXLIX).

(n. 633). Verum cum vir sanctus peritiorem eorumdem consuetudinum notitiam perciperet, facultate per Bernardum Massiliensem ab Hugone Cluniacensium abbate petita, paulo post sex e suis monachis Hirsaugia Cluniacum direxit, ut coram ritus, usus ac caeremonias accuratius viderent addiscerentque, ac minutissima quoque ad disciplinam monasticam pertinentia quam diligentissime adnotarent. Cum itaque Wilhelmus hoc modo universum Cluniacensium institutum penitus notum haberet, consilium cum monachis suis iussit, ut tantum ex libris Udalrici seligeret quae ad morem patriæ, loci situm, et aeris temperiem accommodata essent: unde in iisdem libris nonnulla mutavit, pauca omisit, plura addidit, ea præcipue quæ a puero Wilhelmus in monasterio sancti Emmerammi didicerat. Atque hunc in modum leges ac constitutiones pro celebri illa Hirsaugiensi congregatione primo factæ fuerunt: quod ipsum in prologo suo auctor pluribus verbis explicat. Præfuit Wilhelmus anni xxii, mense i, die i. Obiit extremum diem 1099 Christi anno. Ejus elogium habes in Chronico Hirsaugiensi, quod hujusmodi est: Hic est Wilhelmus abbas sanctissimus Christi famulus, qui ordinem D. P. nostri Benedicti suo tempore pene collapsum in Germania et deformatum insolentia monachorum, instaurare et reformare studuit, et plus quam centum monasteria tam per se quam suis ad pristinam regularis disciplinæ observantiam revocavit. Excepta reformatione et congregatione diintaxat Cluniacensium, quæ numero monasteriorum excellit, nulla hactenus in ordine nostro reformatio existit que numero vel cœnobiorum, vel notabilium personarum Hirsaugiensium instaurationi comparari possit. *Ibid.*, pag. 225.

Inter prima monasteria in quæ constitutiones Hirsaugienses illatæ fuerunt, numeratur monasterium in Gengenbach, Argentinensis diocesis, quod S. Pirminius Meldensis episcopus temporibus Theoderici Francorum regis fundavit. In hoc namque monasterium, ut laudatum Chronicon Hirsaug. pag. 176 habet: Marquardus abbas cum xii monachis ex Hirsaugia missus est a Gebhardo venerabili Patre, qui sancto Willhelmo in abbacia Hirsaugiensi successit. Hic reverendissimus abbas Marquardus cœnobium Gengenbach sibi traditum in utroque statu reformans, et temporalia sapienter recuperavit amissa, et in brevi numerum velle auxilii monachorum. Hæc ideo a nobis allata sunt, ut plenissime constaret constitutiones Gengenbacenses, in codice Einsidlensi (quo usi sumus) descriptas, easdem omnino esse atque Hirsaugienses, quas edere Lucas Dacherius Spicilegii tomo I novæ editionis pag. 639, et Joan. Mabillon vel. Analect. tomo IV, pag. 454, in se suscipere meditabantur. In quæ porro monasteria eadem constitutiones invectæ sint, refert Trithemius Chronico Hirsaugiensi a pag. 274, cujus verba hic afferre juvat ut ex iis propagatio harum constitutionum plenius intelligatur. Nomina monasteriorum ordinis nostri ex Hirsaugia per ipsum B. Wilhelmum Abb. et suos discipulos post eum vel denuo institutorum, vel ex desolatione reformatorum seriatim exprimere decrevimus, ut plura existisse quam centum ostendamus. Primum igitur omnium caput, et principale monasterium est Hirsaugiense istud majus, quod novum a fundamentis construxit.

Monasteria nova.

Zwifalta.

Sancti Georgii Mart. in Hercynia Silva.

Sancti Petri in Erfordia.

Sancti Martini in Carinthia.

In Bruweningen.

Prioratus in Weilhahn.

Prioratus in Reichenbach.

Præposituræ in Rotha.

In Camberg.

Prioratus in Schanraia.

In Braitenawe.

Odenhaim.

Nasngen.

Celle Paulina.

Petershausen.

Leven in Carinthia.

In Posavia.

Hugesbofen.

S. Walburgia.

Niwielen.

Vraugiense.

In Lorch.

Monasteria reformata,

In Scheffhausen.

Lorissen.

In Reinharzbronn.

In Altdorf.

Sancti Albani Moguntia.

In Bildenstat.

Sancti Jacobi Moguntia.

Brwilen prope Coloniam.

Mediolacense in Lotharingia

A

Sancti Disibodi episc. in Comitatu Spanheim, quod Cisterciens. nunc inhabitant.

In Lympurg.

In Hornbach.

In Tholegia.

In Sels.

Maurimünster, quod Morsmünster appellant.

In Gengenbach.

In Schuttera.

Eitenhaim.

Schwarzaach prope Argentinam.

Schwarzach in Franctia Orientali.

Sancti Stephani Herbipoli.

In Amorbach.

Niwestat prope Chogantum.

Theris juxta Moganum.

Montis Monachorum Bambergens.

In Moncourach.

Steinach.

Salveldense.

Magdenburgense in Saxoniam.

Rhinawe.

Admontense in Austria.

Sancti Udalrici in Augusta.

In Ysne.

Rozaz prope Aquilejam.

In Eichingen.

Augia majoris.

In Weingarten.

In Besselbron.

In Breguiz.

Heremitarum.

Campidonense.

B

In Alha.
 In Deckingen.
 Ottenbüren.
 In Allerspach.
 Benedict-büren.
 In Glaubüren,
 In Necashaim.
 Schluchtera.
 In Oxenhausen.
 Sancti Blasii.
 Muchart.
 Mure.
 Nawense,
 Tharisiense.

A
 Salzburgense.
 In Heidenhem
 Sanctorum Petri et Pauli in Nigra Sylva.
 In Wiblingen.
 Sancti Trutperti.
 In Trnbe.
 In Elwangen.
 In Thiethaupten.
 S. Joannis in Thurtal.
 Faburgense.
 In 'Ander.
 In Fischingen.
 In Blanckhenstetten.

Hæc nomina monasteriorum ordinis nostri conscripta invenimus, quæ vel a principio foundationis sæ monachi Hirsaugiensis Cœnobii primi inhabitantes regularem plantavere disciplinam, vel antiquitas fundata et nimia vetustate, sive neglecta institutione deformata, ad regularis observantiæ tramitem reformarunt. *Hactenus Chron. Hirsaug.*

Monemus porro lectorem, constitutiones Hirsaugienses cum libris Udalrici a nobis esse collatas, atque omnia singula quæ ex dictis Udalrici libris desumpta sunt in textu litteris vob. notavimus; ea vero quæ sanctus Wilhelmus addidit stellula distinximus; quæ variant litteris var. designavimus; ut hac ratione primo statim intuitu pateat quid Hirsaugienses ex consuetudinibus Cluniacensibus asciverint, quidque illud sit, quod ante Cluniacensium institutum sanctus Wilhelmus a puero in monasterio Sancti Emmerammi didicerat. Unde etiam facili negotio colliget eruditus lector quid differat disciplina monastica quæ in Gallia floruit, ab ea quæ in Germania usu recepta fuit. Qui tamen rectum hac de re iudicium efformare voluerit, oportet ut Bernardi quoque ordinem Cluniacensem cum his constitutionibus conferat: nonnulla enim capita istarum constitutionum ab Uladrico prætermissa in illo ordine continentur; quæ tamen, ne opus mancum mutilumque redderemus, hic ex integro typis etiam describi curavimus.

CONSTITUTIONES HIRSAUGIENSES

SEU

GENGENBACENSES

[*Ex mss. Einsidlensibus.*]

LIBER PRIMUS

PROLOGUS.

Postquam (16°) ego frater Wilhelmus, Dei ordinatione, et fratrum Hirsaugiensium electione ejusdem loci provisor sum constitutus, indidi eis in primis, quas a puero didiceram in monasterio Sancti Emmerammi regularis vitæ consuetudines. Sed quia multa in eis erant, quæ paulatim succedente desidia a monastico rigore, et ab illius partæ conversationis nobilitate videbantur degenerasse, statim apud me, ut ubicunque aliquid informandis Fratrum moribus proficuum visu vel auditu, vel certe lectione sacrorum librorum perciperem, totum hoc quasi vivos lapides ad spiritualis structuræ fabricam conferrem. Quod propositum meum dum ei, qui replet in bonis desiderium fidelium suorum, sedulis precibus commendarem: Deo omnia mirabiliter, ac misericorditer disponente, venerabilis vir, ac bonorum omnium memoria dignus Bernardus abbas Massi-

(16°) Prologus hic in codice Einsidlensi desideratur; eundem supplavi ex ms. Weingartensi, quem

B liensis, apostolicæ sedis legatione functus, ad nos devenit, integrumque fere annum difficultate conficiendi itineris, quod volebat, inhibitus, nobiscum exegit.

Qui uti sollicite fratrum conversationem, et monasterii nostri statum pervidit, quodam die inter cætera colloquia, sic me compellavit. « Ut video, frater charissime, locus iste admodum aptus est conversationi monasticæ, et ipsi fratres justè ac sancte vivendi ardentissimo videntur flagrare studio. Sed nosse velim, quos potissimum vestræ institutionis magistros habeatis, et a quo præcipue monasterio derivatas consuetudines observetis. Nostri, inquam, est studii quoslibet religiosos hujus vitæ viros pro posse nostro imitari: sed si vos in aliquo deviantes dignamini ad viam reducere, procul dubio quocunque nos sapientis consilii manuducitis, promptissimi subsequemur. Ad hæc ille: postea editum reperi tomo IV vet. Analectorum,

« Vestra, inquit, conversatio, quantum nostri ingenio acumine perspicitur, et Deo acceptabilis, et omnium sane sapientium admiratio videtur. Sed si adhuc gloriosior esset, et apostolicis, ut ita dicam, signis et virtutibus illustrata claresceret, his tamen, qui sincère monasticam sectantur perfectionem, non adeo grata acceptaque erit, nisi aliis regulariter institutis monasteriis in habitu et tonsura cæteris consuetudinibus assimilata fuerit. Sed inter omnia Cisalpinæ Galliæ monasteria, si nostram requiritis sententiam, Cluniacense cœnobium potissimum vobis suadeo eligendum; ubi et perfectissimorum monachorum auctoritate, et temporis antiquitate monastica eo roboris et gloriæ excrevit religio, ut si qua adhuc sanctitatis vestigia in aliis videretur monasteriis, non dubium sit ex hoc, quasi ex vivo quodam et inexhausto fonte, singulos emanasse rivulos. » Dum his, et huiusmodi motivis vir prædictus, ut dici solet, stimulos currentibus addidisset, peracta legatione pro qua venerat, rediit, et in redeundo Cluniacum transiens, ipsi Patri monasterii nos intime commendavit, et ad pristinum (si quid huiusmodi ab eo petereamus) satis benevolens reddidit.

Circa idem tempus Udalricus senior quidam Cluniacensis nutu Dei, pro causa monasterii in Alemanniam missus, aliquandiu nobiscum mansit: et quia nobis olim erat familiarissimus, longaque jam experientia in Cluniacensibus disciplinis exercitatus, rogavimus eum ut suas nobis consuetudines transcriberet. Annuit, spondit, et, ut promiserat, duos de prædictis consuetudinibus libellos nobis conscripsit. Postea considerantes in eisdem libellis multa deesse ad plenariam earundem consuetudinum scientiam capessendam, primo duos ex nostris fratribus, atque iterum alios duos, tertio nihilominus duos Cluniacum direximus: qui tam diligenti examinatione omnia illius Ordinis secreta rimati sunt, et ipsi eorum magistri, in quorum audientia scriptas consuetudines recitabant, affirmarent, nunquam aliquos illius spiritualis scholæ discipulos, vel plerumque, vel veracius suæ institutionis artem comprehendisse. Illis tandem redeuntibus, et tam fructuosi operis manipulos cum gaudio reportantibus, accepimus per eos mandatum a Domino Hugone venerabili Cluniacensium abbate, ut sua freti auctoritate, coadjuvato seniorum nostrorum consilio, prout ipsa declarat ratio, secundum morem patriæ, loci situm, et aeris temperiem, de eisdem consuetudinibus, si quid esset superfluum, demeremus; si quid mutandum, mutaremus: si quid addendum, adderemus. Quod sagaci studio communi insistentes, et pauca quædam mutantes, multo autem pauciora recedentes, totas illas consuetudines in duos libros distinctis per sua capitula sententiis digessimus. Hæc autem intentione, et hac mercedis compensatione tam sumptuosum opus elaboravimus, ut et vos,

(17) Benedictio hic pro professione monastica ponitur.

A fratres charissimi, reverendi Patres ac domini, et quibuscunque inest amor et studium secundum vos institui, hæc observando vitam æternam promereri valeatis: dumque vos nostro labore ad bene vivendum adjuvari gaudetis, nos quoque ad semper cum Christo beate vivendum, vestris orationibus adjuvetis.

B hilariter ergo animo, et obviis (ut dicitur) manibus suscipite parvulæ quidem, sed multo labore exsudatæ Patris nostri xenia, et ad perpetuum pæne post morituri senis memoriam, amplectimini; servate et observate, atque in intimis reponite sensibus; ut quam sincero amore viventem dilexeritis, in hõrum observatione innotescat omnibus per succedentia tempora futuris. Hinc etiam operi proposito manum applicantes, congruum arbitramur a novitiorum susceptione, eorumque institutione omnium quæ dicenda sunt exordium facere.

CAPUT I.

De diversitate novitiorum.

U. Igitur aliqua diversitas est eorundem novitiorum: nam non solum absque habitu veniunt, ut laici et clerici, sed etiam cum habitu et monachi jam facti. Et tales trifariam sunt differentes. Quidam sunt de longinquis et alienis monasteriis, et ad hoc veniunt, ut rursus proficeant, et de cætero maneant nobiscum. Quidam sunt de cellis nostris, et vel pro infirmitate vel loci longinquitate benedictionem jam a domno abbate acceperunt, professionem jam illata, et ad locum nostrum usque reservata. Alioquin novitius in aliqua earundem cellarum susceptus, non est ibi monachi indumento nisi per licentiam vestiendus; sed assumptis secum quibus induatur ad accipiendum habitum ad nos usque perducitur; cæteris, quæ secum Domino obtulit omnibus illis, ubi susceptus est, permanentibus. Sed postquam de ordine nostro instructus (17) benedictionem acceperit, ad locum ubi prius est susceptus (si domno abbati visum fuerit), relibit. Solet tamen domnus abbas illis prioribus, qui in remotissimis locis morantur, concedere, susceptos novitios non solum monastico indumento ibi vestire, sed etiam, si tam gravis infirmitas mortis periculum minatur, in monachos consecrare. Hæc autem benedictio quæ ita ad succurrendum (18) agitur, tam his, qui prope quam qui longe sunt, prioribus ab eo conceditur: si tamen ipsi tam gravis infirmitas prænuntiatur; et vel ex aliqua occasione ad ægrum ire impeditur, vel in tempore illuc venire non speratur. U. Quidam non sunt de tali monasterio nostro: quod absque domno abbate proprium habent abbatem. Ubi etsi benedictionem accipiant et professionem faciant, tamen habentur a nobis per omnia et in vita et post vitam ac si apud nos fecissent; excepto quod illæ triginta Missæ non cantantur. Sunt enim et alia nobiscum monasteria, quæ quamvis non per abbates, sed per priores

(18) Benedictio ad succurrendum, est professio monast. quæ instante mortis periculo emissa fuit.

regantur, tanta tamen sunt facultatis, ut in eis valeat observari ordo regularis. Ergo isti, qui per priores reguntur, postquam apud nos professi fuerint, et illi qui sicut dictum est, propriam habent abbatem, ubi cum primum ad nos sive causa charitatis, sive alicujus negotii venerint, fiducialiter et absque mora intrant, et secundum tempus quo in monasterio præfati sunt recepti, sic etiam ordine suo non carebunt.

Sunt adhuc alia monasteria (19), de quibus nihil amplius ad nos pertinet, nisi quod per abbatem nostræ congregationis, et domni abbatis constitutione reguntur. Horum monachi cum ad nos veniunt, in choro, et ubique in claustro nobis sociantur, nisi in capitulo. Illuc enim non ingrediuntur, nisi cum venia, vel ipsi vel abbas eorum promereatur. Quo autem ordine hoc agatur, in capitulo ejusdem abbatis requiratur (*lib. II, c. 2*). Reliqui omnes ad conversionem venientes non permittuntur intrare, nisi prius juxta verbum S. Benedicti, vel unam noctem extra claustrum morentur; ubi pedites quidem in Eleemosynaria, nisi sint monachi, vel honestiores clerici; equites in monasterio. Qui etiam in hora receptionis suæ sive in eleemosynaria, sive in hospitali morentur, ab Ostiario inde in capitulum deducuntur. Si autem, cum venerint, aliquas in monasterio res attulerint, faciant secundum regulam S. Benedicti donationem earum (*lib. II, c. 36*). Quo facto ipsæ oblationes assumuntur ab iis, ad quorum obedientiam pertinent. Ad quorum autem obedientiam pertineant, in capitulo camerarii invenitur. (ub. - *Var.*) Prius autem quam intraverint in hospitium auditorio ab eodem Ostiario instruendi sunt, quemadmodum faciunt petitionem suam. Primum ut sciant veniam petere more nostro, ut prostrati et interrogati a præsidente, quid velint? singuli dicant: *Deus misericordiam, et vestram, vestramque societatem libenter habere volumus*, vel si unus est: dicat, *Volo*. Et postquam ille responderit: *Deus det vobis societatem fidelium suorum*, surgentes veniant ad pedes ejus, nisi sint monachi; alias a domno abbate, vel pro infirmitate vel loci longinquitate (sicut prædictum est) consecrati, qui abbati soli, si adest, reverentiam hanc sunt exhibaturi, et ut paululum retrocedentes, honeste se inclinent, et sic ad analogium se recipiant. Quæ inclinationis lex ita, ut hic dicta est, omnibus quacunq; de causa ad pedes venientibus observanda est.

(ub. - *Var.*) Si quis est, ut præfatus sum, de aliqua cella nostra; fratribus in capitulo sedentibus invitatur, et, ut dictum est, facta petitione, jubetur ut ultimus sedeat inter fratres, qui nondum fecerunt professionem. Si novitii aliqui non consecrati (20)

(19) Congregatio Hirsaugiensis, de qua in præfatione egimus.

(20) Consecrari et benedici dicebantur novitii in monasteriis, cum expleto novitiatus anno vota emittebant.

(21) Mandatum est lotio pedum, ad quam canitur

tunc sunt in monasterio, illis est ad collationem ad mandatum (21) et refectorium superior, in choro quoque, si est litteratus (22); sin autem, eis, qui sunt inter novitios illitterati.

CAPUT II.

De monacho qui de alieno monasterio venit.

Qui de monasterio alieno suscipiendus venit, similiter facta petitione, postquam interrogatus, si consuetudine ordinis nostri contentus esse velit; promiserit se per omnia usque in mortem, prout Deus illi vires dederit, obediturum. Tunc, concessa ei fratrum commanentia, sedeat ubi jubetur secundum quod domnus abbas voluerit et viderit personam. Hoc autem providendum est, ut in tam mediocri loco sedere jubeatur, quod post factam professionem ab ultimo in priorem locum (quod consuetudinaliter fieri debet) revocatus, tempore, quo domno abbati placuerit, adhuc altius promoveri possit, si meritorum illius dignitas hoc exegerit. Quod si domnus abbas in monasterio non fuerit, prior nequaquam hunc sine licentia ipsius in claustrum suscipit, nisi adeo remotus sit, quod per nuntium in triduo conveniri non possit. Tunc, inquam, nisi eum citius venturum noverit, potest hujusmodi suscipere, et in omnibus locis conventui adunare. Solum capitulum absque permissu domni abbatis non habebit, nec saltem pro petitione facienda intrabit, sed ad aliquam horam in ecclesiam ducitur, ibique per ordinis rectorem conventui sociatur.

Postea, si opus est, more nostro raditur et vestitur. Si vestimenta ejus non sunt more nostro formata, et in tantum villa et pauca, ut inter fratres in his competenter conversari non possit, regularia et necessitati sufficientia ei dantur, in quibus et postea, si perstare noluerit, ante professionem abire non prohibetur.

Quandiu capitulo caret, in cella novitiarum interium moratur, donec capitulum finiatur. In primis per aliquot dies post oblationem prioris missæ cum licentia in eandem cellam pro instructione vadit, et inde, nonnisi cum aliis novitiis redit. Postquam vero aliquid instructus fuerit, nonnisi eadem missa finita ad eandem scholam venit. Cum autem domnus abbas domum reversus per priorem de eodem fratre, quæ acta sunt, cognoverit, ad primum capitulum, cui ipse intererit, ei ad se vocato solita petitione præmissa, hoc concedit, si tantum antea per nuntium illi hoc non concessit. Potest et hoc interdum fieri, ut aliquando aliquis novitius debeat recipi, et domnus abbas in monasterio quidem maneat, sed ad capitulum venire non valeat. Tunc ipsius jussu prior cum recipit, et si monachus est ad præsens sibi locum concedit. Sive autem iste, sive ille, cui dom-

ex Evangelio *Mandatum novum do vobis*, etc.

(22) Distinctio facta inter monachos qui litteras moverant et ad sacros ordines aspirabant, et inter monachos qui litteras nesciebant, qui sæpe etiam in lotio nomine veniunt.

nas abbas præsens capitulum concessit, non nisi cum licentia monente tamen magistro, a quo novitius instruitur, [suppl. intrabit]. Ad illum namque pertinet quidquid domno abbati vel priori pro quolibet novitio insinuari debet.

Professio ejus plusquam aliorum novitorum prolongatur, et postquam de nostra consuetudine introducit, in nullo minus, quidquid deliquerit per correptionem dissimulatur, ut si revera Dominum querat, comprobetur. Sicut si ordo nostræ consuetudinis ei aliquid sapit, a domno abbate, quatenus sibi professionem facere concedat, suo sponte, vel in capitulo cum venia, vel alias sine venia petit; quod et quilibet novitius extra capitulum pro susceptione sancti ordinis facit, si hoc sibi animus ferventer suggerit. Quæ tamen confessio ac sancti ordinis susceptio secundum consuetudinem et secundum regulam Benedicti ante integrum annum nulli nisi pro infirmitate concedenda est. Interim quoque ad quælibet officia, sive in ecclesia, sive extra ecclesiam, sicut et alii fratres, notatur (excepto, si est litteratus), quod nec ante nec post diem professionis, sive ad officium missæ, vel epistolæ, vel evangelii absque permissu domni abbatis se admittit. Ad lectionem vero mensæ et hebdomadarii cantoris tandem non admittitur, donec armarius (23) si ad hæc idoneus sit, experiatur. Ad ipsius namque arbitrium pertinet hæc omnia ei ascribere, sicut et ad Prioris cuilibet obedientiæ, quæ infra claustrum agitur, auctoritatem eum constituere. Qui etsi quomodolibet novitium, domno abbate absente, valeat suscipere, tamen si non vult persistere, absque abbatis præcepto non potest eum dimittere. Sed neque pro hujusmodi mentis instabilitate, vel duris verbis, vel flagellis castigare; quod et ipsum abbatem oportet devitare, cum potius hoc, quod sanctus Benedictus præcipit (cap. 58, 41), in illo observari debeat, ut, sicut liber venit, et ita liber discedat.

Si quis autem de alieno monasterio apostata venit, habituque monastico abjecto, in clericali ad nos causa conversionis venerit, non recipitur, sed persuadetur, ut digne pœnitendo revertatur. Quod si reverso post congruæ satisfactionis promissionem ingressus illic denegatur, tunc si petierit, hic recipitur; prius tamen quam claustrum intrat, cuculla (24) et froco indutus, postea vero nostro more radendus ac cæteris, quæ ordo exigit, induendus, sed ad professionem plusquam aliquis novitorum differendus.

(*vb. Var.*) Clerico et laico, qui nondum ita sunt experti vitam nostram, diligentius est insinuandum, ut habetur in regula, quam dura, quam aspera necessario patientur, si ad subjectionem nostram pervenerint; quæ nimirum compellit eos nullam potestatem propriæ voluntatis habere, sed ad nutum

A alterius per omnia pendere. Cum autem ipsi, et supra dictum est, responderint, exoptationem receperint, et secundâ vice ad pedes venerint, ducuntur a magistro in ecclesiam ad locum competentem, ut ibi sedeant, usquè dum vestiantur. Si quis inter eos est litteratus, liber aliquis interim ei ad occupationem datur, donec finito capitulo, cum primum fieri potest, ad radendum et mutandum habitum educatur. Quod si rasura eorum aliqua de causa paulisper est differenda, magister prædictus in cellam novitorum eos ducit, ibique per spirituale colloquium aliquandiu detentos, vel illic dimittens, vel in ecclesiam reducens, horam radendi expectare facit. Si autem conventus post duos vel tres dies est radendus, interim si videtur, rasura clerici potest differri; B laicos vero ante majorem missam irrasos expectat, ante ejus pulsationem ducendus est in chorum, et ibi sella extra majus altare posita est ante gradus. (*vb. Var.*) Ad hoc ministerium sellæ semper sunt in sacristia positæ; sedere jussus, abscissa coma coronatur, barbaque tonsa tirocinio Christi assignatur.

Hoc ordine eadem tonsura agitur. Sacerdoti missam celebraturo adest armarius cum libro, magister novitorum cum forcipe et linteo, quæ a camerario data jugiter ad hoc opus servantur in sacristia. Quod linteum idem magister in manu tenens de manu sacerdotis rescissum recipit capillum. Ergo in primis præmissis, *Dominus vobiscum*, cum oratione dicitur, *Præsta, quæsumus*. Deinde aqua benedicta eos aspergit et toidet, mox a juvene (25) indirectum incepta antiphona *Tu es, Domine*, et a conventu finita, adjuncto versu *Conserva cum Gloria*, iterumque eadem antiphona canitur. Post tonsuram dicit sacerdos, *Oremus. Præsta quæsumus*. Quo facto, ad barbam tondendam dicitur, *Dominus vobiscum. Deus cujus specie*. Post hanc orationem non aspergit, sed mox toidere incipit. Quod si fuerint decem vel plures, tunc postquam sacerdos duobus vel tribus coronas assignaverit, magister quosdam seniores advocat, qui illum tondere adjuvent. Et postquam eorum singuli de singulorum capitibus et barbæ capillos aliquot absciderint, in eodem loco expectant, donec tam sacerdos quam D illi unusquisque eum quem totondit osculetur.

Prædictus magister linteum, forcipes et sellas in sacristiam reponi procurat, ut ad tale ministerium semper ea in promptu habeat. Secundum consuetudinem autem nullus ad conversionem laicus in claustrum recipitur, quin in tali ætate sit profectus, ut vel tantum barbæ habeat, quod tonsuræ hujus ordo impleri valeat, quique in posterum custodiae subjugari non debeat; excepto si tam incautus esso cæperit. Itaque, postquam novitii ita, ut dictum est, in choro designantur, eundem magistrum ad

(23) Armarius est Bibliothecæ præfectus, de cujus officio lib. II integrum caput descriptum habes.

(24) Cuculla vestis nota, qua scilicet caput operiebatur.

(25) Id est, sine modulatione vocis.

caleariorum sequuntur, quia illic a providore ratoriorum, assumptis per magistrum aliis fratribus qui eum adjuvant, sunt radendi. Nam ad illum pertinet ut novitii regulariter radantur.

Finita vero rasura, camerarius¹ adesse non negligit, et eos ad vestiarium ducit. Illi namque omnes sunt vestiendi a famulis ipsius camerarii. Vestimenta vero quibus tunc exuuntur, usque in diem professionis eorum reconduntur.

UD. Vestis eorum nostræ debet omnino similis esse, præter quod, quandiu erunt absque benedictione, sola cuculla carebunt. Postea capellum frocco eorum assuitur, ne notabiles dissimilitudine nobiscum conversantes videantur. (Var.) Nam sive sint pauci, vel multi, etsi in capitulum nostrum non veniunt, et separatim, scilicet in cella novitiorum cum magistro dormiunt (quia nunquam veniunt in dormitorium nostrum nisi benedicti): tamen in refectorio et in aliis locis minime separantur a nobis. Mox autem ut vestiuntur, magister eos recipiens in prædictam cellam ducit, ibique eos pauca, quæ ad præsens sunt necessaria, instruit: deinde eorum cum eis adiens in loco idoneo statuit. Deinde omnia, quæ ad lectulos habere debent, a camerario in cellam eandem, sciente magistro et unicoque congrua disponente, apportantur, simul et cucullæ, si fieri potest; quæ usque ad diem professionis eorum, ibi servantur, et nomina singulorum in totidem breviusculis (26) per eosdem scripta, cucullis singulis a dorso exterius per semetipsos interim assuuntur, et in hora consecrationis unusquisque ea quæ sibi competit, induatur. Cætera vero, quibus in primordio receptionis indigent, magister eorum a camerario requirit. Post tres autem vel quatuor dies adventus eorum, his qui litterati inter eos sunt, magistro admonente, codices ad lectionem ab armario dantur, sed tamen ad eos non notantur, sicut alii fratres, qui pro suis libris in capite quadragesimæ ascribebantur.

CAPUT III.

Quomodo se habeant in cella novitiorum, et quomodo ibi instruantur.

¹ Novitii, sive sint pauci, sive multi, in prædicta cella instruantur. Quotidie namque docendi omnes ibi conveniunt, videlicet in festo XII lectionum, et in octava Nativitatis Domini, et Paschæ, et Pentecostes post primam. In privatis vero diebus post oblationem prioris missæ, cum quibus etiam aliqui monachorum adhuc in ordine rudes, cum licentia veniunt; sed redituri quando scillam ad capitulum audiunt: excepto si tales sunt, qui aliunde venientes domni abbatis permissu illud nondum acceperint. Præterea, si qui novitiorum, quid interrogare, vel discere volunt, quandocumque aliquod intervallum in die occurrit, sicut est post missam et post cymbalum percussum, vel in hieme post prandium, sponte sua

A ad eum in eandem cellam veniunt. Nam in his temporibus aliquos novitiorum venientes ejus doctrinam ibi capere frequenter inveniuntur. Post cenam, vel infra quadragesimam post prandium, nunquam pro hac causa illuc accedant; quia nemo tunc ibi instruitur, nisi novitus aliquis infra tres dies, quando recipitur. In auditorio autem fratrum nulli eorum causa instruendi alloquin facit verbum. Ergo cum primum hora, quam prædiximus, conveniunt, licet capitulum cum illis habeatur, tamen versus *Preiosa* in aperto ab eis minime pronuntiat, sed magister eorum tantum dicit *Benedicite*. Nam unusquisque illorum, qui eundem versum sciebat usque in hanc horam non differabat: qui autem nesciebat, Dominicam orationem vice ipsius ter recitabat. Sane si sunt XII Lectiones, in primis sermone Evangelico admonentur, qui et eo die in capitulo agitur. Qui cum *Per omnia sæcula seculorum*, concluditur, et ab omnibus *Amen* respondetur. In privatis diebus aliquando cum admonitione, quæ illis congruat, ut in melius proficiant, incitantur. Interdum etiam quædam de regula, quæ eis expediant, prædicantur. Post vero de ordine instruitur.

Si quis tale quid commisit, ut vel ab eodem magistro, vel ab alio ejus condiscipulo inelametur, veniam quidem petit, sed iudicium suum non subit. Nullus autem pro qualibet culpa ibi veniam petit, nisi ab alio fuerit inelamatus. Si quis inter eos negligens in discendo ordine, vel tepidus in aliquo hujusmodi vitio reprehensibilis esse deprehenditur, si primum aliquot vicibus per magistrum propter hoc admonebatur, sed non correxit, coram aliis dure et aspere, prout sanctus Benedictus præcipit (*cap. 2, 22*), non solum ad præsens ab illo corripitur, sed asperiora, id est carcer, *Bogæ* (27) excommunicatio et flagella ei proponuntur, quæ quandoque inter fratres procul dubio sit passurus, si in sancta conversatione pro posse suo non fuerit fervidus. Quem vero intentum ad ea quæ audit, et in omnibus quæ ad hujusmodi propositum pertinent sedulum, prospexerit, nec in hac vice, sed aliquando, cum opportunum fuerit, semotum: ab aliis, et contra hostis tentamenta fortiter incitetur, et ut quotidie in melius proficiat, adhortetur. Ergo, sicut dictum est, quando illos secundum quod sibi tunc videtur instruxerit, in capitulum, licet ex parte transactum, vadit.

Potuit aliquis novitius sive in conventu, sive alias, talem aliquando incurrere culpam, ut pro ea tunc vel ab aliquo fratrum, vel ab ipso magistro in capitulo clametur. Et si aliquoties admonitus eam emendare neglexit, ad capitulum ductus, vel claustrali priori, vel ejus adjutore infra idem capitulum illuc directo, per manum magistri virgam experitur. Forsitan et talem culpam juvenis novitius in-

(26) Schedulis.

(27) *Bogæ*, seu *Bojæ*, genus vinculorum, tam ferreæ quam lignæ dicuntur compedes.

terdum committere potest, pro cuius emendatione non multoties admonetur, sed mox, ut iaculatus fuerit, ante finitum capitulum, pro eo, ut prædictum est, corrigatur. Ut si v. g. ad alium juvenem in custodia positum, quiddam loquitur, vel riserit, vel signum aliquod fecerit; si tamen præscivit, quod ab hujusmodi cavere debuit. Postquam (ut dictum est) magister novitiorum capitulo eorum finito, in conventum redit, ibi recapitulat, quæ didicerunt. Qui inter eos in disciplina ordinis sunt provectiores, seorsum instruunt in eo adhuc imbecilliores: ferrvet enim in iis hujusmodi operis instructio, venia ab iis frequentatur, et consuetudinalis inclinatio, addiscuntur et cætera, quæ in tali exerceri solent schola. Si cui eorum a domno abbate vel priore flagellum ad poenitentiam injunctum fuerit, tunc temporis a sacerdote aliquo, si inter eos a magistro ad hoc idoneus inveniri potuit, in loca qui hujusmodi negotio deputatus est, percipit. Quod si talis ibi deest, sacerdotem de conventu pro hac causa ad eundem locum suo in tempore adducere debet. In eo quoque tempore, si bini vel terni seorsum de ordine loquuntur, propter hoc non reprehenduntur. Si quis etiam quid de vestimentis suis vult sarcire, vel lectum sibi sternere, tunc potest facere.

In Vigiliis Nativitatis Domini et in Annuntiatione ipsi pro petenda venia in capitulo fratrum intersunt, et dicto a priore loquimini de ordine redeunt. Et si magnæ æstimationis hospites pro fraternitate suscipienda illuc aliquando sunt ducondi, propter eos advocantur in sine capituli. Et postquam hospites (si tamen sunt clerici vel laici) inde deducantur, incæpta psalmodia, *Verba mea*, ipsi cum conventu egrediuntur. Quod non erit, quando post capitulum (28) tabulam audiunt, vel pulsationem ad officium defunctorum, vel ad psalmos *Verba mea*, quod interdum fieri solet pro aliquo defuncto; nam mox in conventum omnes veniunt. Si autem est in Quadragesima in illis privatis diebus, quando silentium in claustris observatur: tunc conventui, postquam finito capitulo ad lectionem sederit, junguntur; vel si est festum XII Lectionum, quando post capitulum cum psalmis *Verba mea*, in majorem ecclesiam itur, et consequenter XXX psalmi sunt canendi, tunc antequam incipiuntur iidem psalmi: et si ad præsens aliquis novitius adest, qui intra tres dies ad conversionem venit, eum magister ejus, post percantatos X psalmos, ad instruendam educere potest. Si vero dies silentii (de quo dictum est) tunc instat, hic talis magistrum, alii abeuntibus, ab eo jussus, in cella expectat. In omni tempore loquendi conventui intersunt, nisi quando capitula eis ablata sunt: sparsim, mixtim inter fratres loquuntur. Frater cum novitio

A loqui non prohibetur. In XII autem lectionibus post capitulum expectant magistrum vel adjutorem suum denuo docendi; si est in minoribus festis donec audiant signum ad tertiam: si vero est Dominica, in qua in Albion sunt vestiendi, usque ad aspersionem aquæ benedictæ: si autem sunt vestiendi, usque post Evangelium prioris Missæ. Sed in his, si post capitulum, *Verba mea*, vel officium defunctorum cum pulsatione sequitur, post ejus expletionem item pro instructione revertuntur. Quod si est festum (29), in quo ad nocturnos antiphonæ IV solent cantari, post *Venite*, mox post capitulum factum, eos ad ecclesiam ire conveniunt: excepto, si aliquos novitios venientes quid velit docere. Si vero ad officium defunctorum, vel ad *Verba mea*, post capitulum pulsatio signorum tunc sequi debet, nullus eorum ibi remanet. Qui novitius ad conversionem venit, alicui bene exercitato commendatur, qui ubicunque poterit, curam ejus gerat, et in ecclesia juxta eum orationem faciat. Per omne tempus, quo in eadem cella consistunt, excepto ante diem professionis suæ, absque (30) capitis [capitulis] incedunt. Quicumque inter eos idonei ad hoc videntur, custodi ecclesiæ, vel refectionarij adjutores a priore deputantur; sed tamen absque ejus permissu sacerdotes ad celebrandas missas adjuvare possunt. Ad coquinam et lumen in ecclesia deportandum, ab armario cum aliis notantur; nam ei illorum nomina a præfato magistro pridem perscripta præsentantur. Ipse quoque magister instruit eos postea de quolibet officio, ad quod prænominati sunt in capitulo.

Quandocunque fratres ante mandatum prælevant in occidentali parte claustris, seorsum hoc faciunt. In æstate vero post nonam, quando tabula debet percuti, novitii et monachi capitulo adhuc non adunati, transeunt capitulo in ecclesiam vadunt, ibique juxta introitum cum libris, si quos ibi invenerint, sedent, donec post percussorem tabulæ in conventum exeant. Si quis eorum scribendi vel libros ligandi est scindus, in cella novitiorum potest a magistro illis injungi hoc opus: si tamen rogaverit eum armarius. Novitius litteratus, qui in tali juventute est, admonente ejus magistro, in custodiam a domno abbate traditur, et alii novitio custodiendus committitur. Si vero ille non adest, neque per nuntium prioris aliqua commoditate conveniri potest, tam novitius juvenis quam alius hujus ætatis a priore custodiæ mancipantur. Novitio, qui frocco indutus recipiendus aliqua de cella advenerit, aufereandum est capitulum extra claustrum, si ea est die benedicendus, qua suscipitur, aut si aliqui novitii in cella novitiorum ablati capitulis tunc morantur. Sciendum est autem, quod nullus unquam novitio-

(28) Tabula lignea, cujus percussione excitabantur monachi, malleolo scilicet tabulam tundente. Hæc eandem tabula pulsabatur seu percutiebatur dum officium aliquod agendum instabat.

(29) Restituendum puto: In quo ad nocturnos a

quatuor antiphonæ solent cantari post *Venite*.

(30) Capitis legendum, quæ sunt capitis tegumenta cassis assuta: Nam *capitulum*, seu *capitium* partem celis sacræ vulgo *presbyterium* significabat.

rum communicabit, priusquam consecratus, nisi in summis quinque festiuitatibus, et in illis tribus diebus ante Pascha; si talis infirmitas ei minime supervenerit, quæ sibi necessitatem communicandi faciat. Quod tamen novitius monachus non observabit, etiamsi nondum domino ablatus, vel priori confessionem suam fecerit. Quisquis inter eos de ecclesia ad cellam noctu venire non præsumit, nisi vel uno socio assumpto et non sine lumine. Nam aliquot Absconsas (31) juxta altare et ostio ecclesiæ proximum invenit, quarum unam accipere poterit. Si propter infirmitatem ante cherum sedere, vel noctu pro extinguenda siti ad infirmariam ire, vel pro solo pedum dolore nocturnos calceos in die portare opus sit, ad hoc licentiam a magistro accipere valet. Ad infirmariam autem pro supra dicta causa ipso quidem ducente venit: sed in crastino nisi a priore ei infirmarius impetret licentiam, inde non rediit.

Si opus habet balneare ad Nativitatem Domini et Paschæ, cum ejusdem magistri scientia potius, quam licentia hoc facit: alio tempore autem non nisi licentia accepta a priore. Quamdiu sine benedictione fuerit, non est consuetudo, ut stant ei cocturæ, vel ulla hujusmodi medicina, præter sanguinis minutionem, nisi forte tanta sit necessitas, pro cuius magnitudine impietas videatur, non infringere consuetudinem. Interim etiam, dum non est benedictus, si fugerit de monasterio, non est persequendus: quia nondum est monachus, neque professus; si vero sponte redierit, non est facile suscipiendus, sed de industria contemnendus. Si patienter hoc tulerit, et ex corde posiverit, non est in capitulo nudus presentandus: quia nec cucullam nec capitulum habet, sed tantum abbatibus præcepto in claustrum creatur, et conventui adunatur. In aegritudinem incidens carnem non manducat, etiamsi in infirmaria sit multum debilis, nisi alio cibo refici nequeat. Et si convalescit, propter hoc veniam non petit. Si quis monachus inter novitios instruitur, hanc doctrinam non deserit, nisi cum magistro tempus esse videatur. Illis, quæ sequuntur, novitii tempore probationis suæ instruuntur.

CAPUT IV.

De inclinatione.

(*vb. var.*) Sane imprimis etsi id parvum, nec mentione dignum censeri possit ab aliquo, tamen cum non parvo studio, quilibet novitius est instruendus, ut regulariter sciat inclinare, scilicet non dorso allevato, ut quibusdam negligentibus est familiare: sed ita, ut dorsum sit submissius quam lumbi, et caput sublimius quam dorsum. Quam inclinationem nos per usum ANTE ET RETRO (32) appellamus, quæ contra Orientem incipit, et finit contra Occidentem. Quam etiam agimus primo ante Nocturnos post tres orationes, et post Completorium finitum, et item post

(31) *Absconsa* cæca laterna, qua monachi ut plurimum utebantur in obeundis dormitoriis.

(32) Hæ voces *ante et retro*, frequenter recurrunt in hoc Ordinario, semper tamen significant incli-

tres orationes sequentes, et de reliquo, quoties in ecclesia convenimus, vel in capitulo, vel refectorio agimus eam et ad introitum, et ad exitum. Sed in ecclesia Dominica oratione prius præmissa, excepto quando Completorium incipitur, et quando a pradio vel a cœna imus in ecclesiam, tunc non nisi ad exitum, sive hora regularis sequatur, sive non. Item ad officium, si in die cantatur, non inclinamus, nisi ad finem, et quoties venimus ad ecclesiam sanctæ Mariæ. Quandocumque autem ante missam processio illuc agitur, neque ad finem inclinatur: de qua post Psalmos anniversariales [*al. anniversales*], cum revertimur in capitulum, ea vice, non nisi semel inclinamus, scilicet ante percussione[m] tabulæ. In choro quoque, stationem quotiens mutamus, ad alterutranque missam inclinamus. Ad missas enim, qui sunt seniores, stant primi et proximi principali altari: ad regulares horas novissimi in extremitate chori, præter ad Tertiam in duodecim lectionibus, in quibus, quia solet eandem horam matutinalis missa præcedere, et major statim succedere, propter hoc puto, quod statio non mutatur. De hoc autem præfatus Christi scholaris non tam auditum quantum visu instruitur.

CAPUT V.

De silentio, in quibus officinis sit tenendum.

(*vb.*) Opus quoque habet ut signa diligenter addiscat, quibus tacens quodammodo loquatur, quis priusquam adunatus fuerit ad conventum licet ei rarissime loqui. Et tales officinæ sunt in claustris, in quibus est traditum a Patribus nostris, et præfixum, ut perpetuum silentium teneatur, id est ecclesia, dormitorium, refectorium, coquina regularia. In his singulis tam in die, quam in nocte, si vel unum verbum quoquam audiente loquitur, sponte veniam petit. Sed si hanc negligentiam aliquotiens incurrerit, interdum iudicium non evadit. Alias vero, si quid loquitur, nisi iuratus veniam non facit; sed tunc raro iudicium evadit. (*vb.*) Et si vel unam antiphonam vel responsorium, vel aliud quid tale absque libro nominaverit, et in libro simul cum emissionem verbi non viderit, de hoc non aliud quam plane silentium censetur infringisse. In auditorio non licet ei loqui sedendo, nisi cum domino abbate, vel priore, aut claustrali priore pleniter ordinem tenente. Sed et nunquam in duodecim lectionibus, neque in æstate privatis diebus antequam litania finiatur, neque in hyeme ante tertiam ibi vel alibi in claustris quidquam loquitur. Hoc et in cella novitiorum observatur, excepto quod dominus abbas, vel Prior, vel Magister novitiorum, solito tempore potest ibi alicujus novitii confessionem audire.

CAPUT VI.

De signis loquendi.

De ipsis autem signis, ut aliqua ponam, v. g. (33),

nationem corporis, quæ contra Orientem incipit, et finit contra Occidentem, ut in Ord. Cluniac. monimus.

(33) Vide cap. 17. part. i. Ord. Cluniac.

et primum quæ ad victum pertinent. (vb., var.) Pro signo signorum; digitis utriusque manus conjunctis manum manui circumfer. Pro signo panis, fac unum circulum cum utroque pollice et his duobus digitis, qui eos sequuntur; pro eo, quod et panis debet esse rotundus. Pro signo panis, qui sequitur in aqua et melior solet esse quam quotidianus; generali signo præmisso, hoc adde, et interiora manus super alterius manus exteriora ponas, et ita superiorem manum quasi ungendo et imbuendo circumferas. Pro signo panis bis cocti; generali signo præmisso, contra erectum indicem paululum suffla, deinde sequentem digitum leva, separatos ab invicem utroque tenens. Pro signo tortellæ (34), quæ præter solitoam libram datur in principibus festis; duos digitos, qui pollicem sequuntur paululum disjunctos pone super duos digitos, alteros eorum consimiles de altera manu similiter disjunctos. Pro signo oblatæ majoris (35); generali signo præmisso, pollicem et sibi proximum oculo circumpone. Pro signo panis azimi, generali signo præmisso, manum dextram per obliquum in sinistram positam comprime, sinistramque e converso. Pro signo panis siliginei; iterum generali signo præmisso hoc adde, ut crucem per medium palmæ facias; pro eo, quod id genus panis dividi solet per quadrum.

CAPUT VII.

De signis leguminum.

(vb.) Pro signo fabarum; primo pollicis articulo sequentis digiti summitatem suppone, et ita ipsum sic pollicem eminere. Pro signo pisarum, e converso pollicis summitatem supremo articulo indicis supponas. Pro signo lentis; prædicti pollicis summitatem supremo similiter minimi digiti articulo suppone.

CAPUT VIII.

De signis piscium.

(vb. var.) Pro signo generali piscium; cum manu simula caudæ piscis in aqua commotionem. Pro signo sturionis (36) generali signo præmisso hæc adde, ut summitatem pollicis mento supponas. Pro signo salmonis generali signo præmisso hoc adde, ut duos digitos circa oculos ponas. Pro signo lasso- nis (37) idem, quod et salmonis, addito signo similitudinis. Pro signo murænæ [al. lampredæ.] in maxilla cum digito simula punctos tres vel quatuor. Pro signo

A sepiarum disjunge omnes digitos ab invicem, et ita eos commove. Pro signo lucii: generali signo præmisso hoc adde, et manum dextram naribus superponas, summitatibus digitorum sursum eminentibus. Pro signo piscis, qui vulgari nomine carpo (38) dicitur; generali signo præmisso porci signa adde. Pro signo truitæ (39) generali signo præmisso hoc adde, ut digitum de supercilio ad supercilium trahas. Dicitur etiam signum femine, propter ligaturas, quæ in tali loco habentur a femineis. Pro signo anguille, concludere utramque manum, quasi ita tenens et premens, anguillam. Pro signo piscis, qui barbo (40) vocatur; generali signo præmisso hoc adde, et cum duobus digitis simul componentem grenones (41). Pro signo piscis, qui hasco (42) appellatur; generali signo præmisso hoc adde, ut summitatem indicis super pollicis unguis in manum prosurre facias, ac si simul aufertem ipsius squamas; ipse enim cæteris amplius abundat squamis. Pro signo halecis: generali signo præmisso signum salis adde. Pro signo prasimæ; generali signo præmisso hoc adde ut manum extendas, latitudinem ipsius simulans. Pro signo rupæ (43); generali signo præmisso, saxi signum adde. Pro signo munæ (44); generali signo præmisso, manum dextram extentam per medium pollicis et indicis alterius manus, quasi forrum trahere simulando: quod etiam signum cujusque rei est, quod in frequenti usu habemus. Pro signo piscium minorum; generali signo præmisso, signum parvæ rei adde. Pro signo piscis assi; contra indicem eminentem aliquantulum flatus emitte, postea cum eodem sibi proximo eruentem simulans, disjunctos et eos inversos tenens. Pro signo cancri, generali signo præmisso, forcipis signum adde.

CAPUT IX.

De diversis generibus ciborum.

(vb. var.) Pro signo casei, utramque manum conjunge per obliquum, quasi caseum, qui premit. Pro signo generali garæ (45); signo casei præmisso, adde, ut tribus digitis quasi serentem simules. Pro signo ovorum, cum digito in altero, simula testam ovi vellicantem. Pro signo ovorum, quæ in sagimine coquantur; contra indicem, ut prædictum est, flare debes, addito signo sagiminis. Si velis ea in igne assari, extende manum utramque internam, partem sinistræ deorsum, dextræ vero sursum tenens, et

(34) Tortula, diminutivum a torta, plantæ species. Vide Gloss. med. et infimæ latin. in voce Torta.

(35) Oblatæ majoris nomen pani tenuissimo ex farina et aqua confecto, ad ignem ferreis prælis tosto, quo sacerdos ad sacrificium utitur, ad distinctionem minorum oblatarum, quas sacerdos atis distribuit, datum est.

(36) Sturio. Vide Gangium in voce sturgio. Hunc vocant Galli sturgeon. Italia sturione.

(37) Lasso, Salmo, a Germanico, Lax, vel lachs.

(38) Carpe, Cyprinus, Galli. carpe, German. Karpfen.

(39) Truita, alias Tructa, truta, Gall. Truite.

(40) Barbo, barbus, Gall. Barbeau.

(41) Grenones, Grenniones, Grani capillos discriminatos significant, seu potius eam partem barbæ, qua infra nares est, seu mystacem.

(42) Hasco, idem videtur, qui Saxonica Hacod. Mullus, Gall. Mullet.

(43) Rupa piscis albus paulo Gordione major, quem Belgæ vocant, Rocks.

(44) Munug, forte idem qui capito fluvialis, seu mugil. Gall. Munier.

(45) Gara, nescio quis cibus, qui de caseo fit, aut id quo caseus adhibetur. Idem forte qui fatio, qui ex caseo et pane conficiebatur, certe hujus signum immediate sequitur signum casei in Ordine Ms. Victoris. Paris. cap. 25.

eam, quæ inferior est, paululum in aerem movens. A Eodem modo, si poma assari cupias. Pro signo lactis, omnes digitos dexteræ manus minimo alterius manus digito circumponas, et sic in aerem trabas, ipsum lac emulgentem simulans. Pro signo placentæ; generali signo præmisso panis et casei, de una manu omnes digitos inflecte, et ita manu cava in interiorem superficiem alterius manus pone. Pro signo crispellarum (46) vel frigidularum, cum pugno accipe crines, quasi cupias eos ita crispas facere. Pro signo raseolarum (47); generali signo præmisso panis, simulâ cum duobus digitis illas minutas involutiones, quæ in eis sunt factæ ex ea parte, qua sunt complicatæ et quasi rotundæ. Pro signo panis, qui in sartagine coquitur; præscripto modo contra digitum suffla, signumque sagiminis adde. Pro signo pulmenti oleribus confecti; cum indice dextro in summitate pugni sinistri simulâ incidentem easdem herbas. Pro signo sorbiciunculæ, id est, cibi ex herbis, etc., et oleribus confecti; contra extantam manum sinistram gyrum cum dextro indice facias; pro eo quod et ipsum ita circumfertur in olla. Pro signo militi, isto eodem præmisso hoc adde, ut pollicem in summitate minimi digiti modicum prosilire facias. Pro signo comedendi; duos supremos digitos conjunctos ad os semel porrige, cæteris pugillo implicatis. Pro signo carnis cum digitis duobus dexteræ manus in exteriori superficie alterius cutem tange, addito signo comedendi. Pro signo sagiminis, extende manum sinistram, et tres medios digitos alterius manus in illius interiori leniter trahere, quasi ungentem simules. Pro signo olei naturalis, quod ex nucibus fieri solet, præmisso nucis signo, adde signum sagiminis. Pro signo mellis, paulisper fac linguam apparere, et digitos applica, quasi lambere velis.

CAPUT X.

De signis pomorum.

Pro signo pomi pollicem cum aliis concludere. Pro signo piri, generali signo præmisso indicem extende. Pro signo cotani (48); generali signo præmisso signum lapidis adde. Pro signo persicæ, generali signo præmisso, pellicæ signum adde. Pro signo nespilæ, generali signo præmisso regis signum adde. Pro signo majoris nucis, summitatem indicis in oris extremitatem pone. Eodem pro minori nuce addita elevatione minimi digiti, quod semper rem parvam significat. Pro signo botri omnes sinistræ manus digitos æqualiter conjunge, cunctisque de manu altera circumpositis in finem prædictæ leniter contrahere, quasi colligentem uvas simulans. Pro signo majoris prunæ, generali præmisso indicem super dextram, medium vero super sinistrum ocu-

(46) *Crispella*, Rustici apud Normannos vocant *Crêpe*, ova pauca cum farina mixta, et in sartagine frisa.

(47) *Raseolæ*, alias *Ruseolæ*, et *Rufellæ*. Non longe videntur differre ab oblatiis, seu obliis, Gall. *Onbites*, *Gauffres*, Germ. *Hippen*, si sint majores.

lum pone. Eodem modo pro minori pruna, addita elevatione minimi digiti. Pro signo cerasorum; generali signo præmisso digitum in gena pone, quod robeum semper colorem exprimit. Pro signo fragorum, trium maximorum summitates digitorum conjunge, reliquis quoque duobus compositis, applicatisque dextræ manus tribus digitis, vellicantem mones simulâ: sciendumque est omnia nigri, rubique coloris fraga, unumque idemque signum habere: excepto, quod nigra tunice signo, alia vero rubi coloris signo differre facias.

CAPUT XI.

De signis pomorum peregrinorum.

Pro signo pomi cedrini; generali præmisso hoc adde, ut interiorem partem pollicis mento apponas. Pro signo ficus, generali præmisso utriusque manus digitos complica, junctisque ad invicem manibus in superiori rursus disjunge, veluti qui rem aliquam dividit. Pro signo castanæ, manum in manum pone, bis vel ter eam circumferens.

CAPUT XII.

De signis olerum.

Generale signum olerum est, indicem deorsum, id est, contra terram extendere, sic tamen ut summitatem pollicis illius medio articulo apponas. Quod, etsi omnibus oleribus primo loco conveniat, tamen porrum specialiter et proprie signat. Pro signo cepe generali præmisso hoc adde, ut omnibus sinistræ manus digitis insimul junctis, dextrum indicem per eorum summitates trabas, simulans eum, qui cum cultro aliquid incidat. Pro signo peponis, prædicto modo digitos conjunge, et indicem per juncturas illorum deorsum trahere, ac si lineas, quæ in eo esse solent, velis depingere. Pro signo rutæ; generali præmisso hoc adde, ut cum tota manu vellicantem eam simules. Pro signo fenteuli, signum, quo splendor oculi designatur, adde. Pro signo panorete Rheinoviænæ (48*), generali præmisso, manum extensam pectori appone, addito boni signo, eo quod res satis comoda sit infirmis. Pro signo anoti, generali præmisso, pollicem cum indice proximo vribus admove, addito prædicto cujusque rei signum. Pro signo apii, generali præmisso, signum minutionis adde. Pro signo salviæ, generali præmisso, signum salis adde. Pro signo porcioli, generali præmisso, signum porci adde. Pro signo lactuæ, generali præmisso digitos manus dextræ omnes comprime, et confestim disjunge, quasi mollitiem et ejus latitudinem simulans. Pro signo cerefolii, generali præmisso ceræ sigum adjunge. Pro signo cauli, manum complicatam, præmisso generali, versus terram paululum impinge, quasi qui plantat. Pro signo petrosilini, generali præmisso, signum lapidis adde. Pro signo nasturtii, quod vulgariter *crecco* (49) dicitur,

(48) *Cotanum*, Cotoneum malam, Germ. *Kitten*, Gall. *Coin*. *Cotana* dicitur apud F. Laur. in *Anal.*

(48*) *Panoceta*, panacis species, *Rheinoviænâ*, dicta, quod circa Rhenum, facilius crescat.

(49) *Crecco*, Cardamine, nasturtium aquaticum. Gall. *Crecco*.

præmisso generali fac apparere linguam, applicatoque indice lambentem simula. Pro signo papaveris, generali præmisso pugnium sursum leva. Pro signo lili, præmisso generali, straminei signum adde. Pro signo rosæ, præmisso generali, signum rubei coloris adde. Pro signo ysopi, generali præmisso hoc adde, ut interiora manus expansæ deorsum versa prope terram teneas; eo quod humilis herba est, et humilitatem semper significans. Pro signo abrotani (50), quod alio nomine *stabiwurtz* appellatur, præmisso generali, ligni signum adde. Pro signo absynthii, generali præmisso hoc adde, ut duos digitos, id est, indicem et medium et a cæteris disjungas, et ipsos quoque ab invicem disjunctos ita moveas. Pro signo allii, præmisso generali, extende digitum contra os paululum apertum. Pro signo rafæ (51), generali præmisso extende indicem sinistræ manus, et indicem alterius manus in eo trahes contra te, quasi radentem simules. Pro signo rapæ, generali præmisso, prædictum indicem super alium in anulum trahere.

CAPUT XIII.

De signis aromatatum.

Pro signo gingibri, generali itidem signo herbarum præmisso, cum pugno dextro in summitate alterius simula circumferentem molam; item simula circumducentem molam; deinde fac apparere linguam, applicatoque indice, lambentem. Pro signo thuris, fabæ signum præmitte, et postea pollicem cum sibi proximo naribus admove.

CAPUT XIV.

De signis diversi liquoris.

Pro signo aquæ, omnes dexteræ manus digitos conjunge, et per obliquum move. Pro signo benedictæ [aquæ], præmisso generali extenta manu signum crucis adde. Pro signo cerevisiæ, præmisso signo bibendi, modicum suffla contra dexteram in longam extensam. Pro signo medonis (52), præmisso signo bibendi, manum ori applicabis, lambentemque simulabis, quod et mellis signum est. Pro signo viri, indicem inflecte et ita labiis adjuuge. Eodem modo etiam signum bibendi facies. Pro signo potionis pigmentatæ, quæ claretum (53), id est *liitranch* dicitur a pluribus; concludere utramque manum, et circumducentem molam, adjuncto vini D signo. Pro signo potionis, quæ est cum melle et absynthio confecta, ejusdem absynthii signo præmisso, itidem vini signum adjuuge. Pro signo sinapis, pugnum dextrum in alterius summitate circumfer, quasi molentem simules, deinde pollicem in minimi digiti extremo articulo prosilire facias. Pro

A signo aceti, indicem in dextera parte gutturis semel tantum deorsum trahere. Pro signo vini rubei indicem in gena trahere. Pro signo vini clari, duos digitos oculo circumponere.

CAPUT XV.

De signis vasorum.

(vb. Pro signo scutellæ, manum eleva, digitosque non conjunctos aliquantulum inflecte, eo quod ipsa concava sit. Pro signo cavatæ (54), pollicis summitatem in sinistræ manus medium pone; quatuor sequentes digitos modicum circumferendo dimittens. Pro signo cochlearis, tantum digitorum summitates conjunge, et sic levantem cum ipso cochleari sorbitiunculam simula. Pro signo scyphi, quem *justitium* (55) vocamus, inclina manum deorsum, et ita cavam tene digitis aliquantulum inflexis. Pro signo pateræ ex qua bibitur, tres digitos parum inflecte, et sic sursum tene. Pro signo cicothi (56), eodem signo præmisso, hoc adde, ut digitum digito circumferas. Pro signo phialæ vitreæ, præmisso signo pateræ hoc adde, ut duos digitos circa oculum ponas, ut splendore oculi, splendor vitri significetur. Pro signo vasculi, in quo sal habetur, præmisso signo itidem pateræ, adjuuge signum salis. Pro signo sportulæ, præmisso signo ligni cujusvis, digitum sursum versus incurva, deinde signum panis facias. Pro signo autem ligni cujusvis, cum extenta manu dextra in alterius manus et brachii compagine, quasi incidentem cum dolabro fabrum simula. Pro signo vasis, in quo acetum portari solet, præmisso præcedenti signo, adde signum aceti. Pro signo vasis, quod vulgo *Cannata* (57) dicitur, generali præmisso, hoc adde, ut, sicut prædictum est, digitum incurves, adjuncto vini signo. Eodem modo facies signum vasis sinapis, addito ejusdem sinapis signo. Pro signo vasis vinarii, quod a plebe zuber (58) nuncupatur, generali præmisso, rursus indicem utrumque supra dicto modo incurva, quod commune est omnium vasorum, quæ binas aures habere videntur, signumque vini ad ultimum adde. Sic etiam vasis, in quibus panis portari solet, semper addendum est panis signum. Pro signo fustis, quo vinum vel aliud hujusmodi portari solet, generali præmisso signo ligni, pugnis etiam super invicem junctis, humerisque adhibitis ipsum portatorem simula. Pro signo scutellæ, in qua micæ recolligi solent, scutellæ signo præmisso, deinde cum dextra manu in interiori alterius simula recolligentem eadem cum flabello (59) ad hoc ipsum aptato. Pro signo prædicti flabelli, præmisso signo ligni, quod postremum est dictum, adjuuge. Pro signo follis, pone pugnum dextrum

(50) *Abrotanum*, pro *abrotanum*. Gall. *Aurosne*.(51) *Rafa* et *Rapa*, in hoc differunt, quod illa sit oblonga, hæc rotunda et alba. Germ. *Reilich*, *Ruben*.(52) *Medo*, *Meda*, aqua mulsa, potio melle mixta.

(53) Vide notam in cap. 13. part. II. Bernard. in Ord. Cluniac.

(54) *Cavata*, catinus profundior.(55) *Justitia*, poculum vinarium, quantum cuique sufficit potum continens, aliis *justa*, aliis *justella*.(56) *Cicothus*, pateræ species, apud nostrates nonachos.(57) *Cannata*, poculum vinarium majus, œnophorum. German. *Canne*, *Canten*.(58) *Zuber*, vas vinarium ligneum hic significat; duo hujus generis vasa nonnihil majora vino repleta vir robustus ambabus manibus portat. Vox est Germanis nota, alias *Biitschen*, *Golten*.(59) *Flabellum* vox nota, sed hic legendum vide-

super sinistram, et sicut, qui folle utitur, move utrumque. Pro signo cuppæ vinariæ, præmisso ligni signo, manum utramque paululum inflexam ad invicem conjunge, et in quantum potest, circumvolve, addito demum vini signo.

CAPUT XVI.

De signis, quæ ad vestimenta pertinent.

Pro signo staminei (60), manicam ejus tene cum tribus digitis, id est, minimo et duobus sequentibus. Pro signo femoralium, præmisso generali signo linei panni, manum in femore deorsum trahe, quasi qui se femoralibus vestit. Pro signo frocci, manicam ejus tene eodem modo, quo staminei manica tenenda est. Pro signo pellicii, de una omnes digitos expande, et ita in pectore positos contrahe, quasi qui lanam constringit. Pro signo gunellæ (61), præmisso signo frocci, adde signum subtilis (62), prætermissio tamen crucis signo. Pro signo calceorum, digitum digito circumfer, quasi qui calceos cum corrigia ligat, addito signo diei. Pro signo nocturnalium calceorum hoc adde, ut manum in maxillam ponas sicut dormiens. Pro signo pedulium, fac idem signum, quod et pro calceis, et hoc adde, ut cum digitis teneas manicam frocci. Pro signo pedulium villosorum, qui usitato more *Cucinga* vocantur, idem quod pro calceis diurnis præmissum est, facies, addito pellicii signo. Pro signo filtronii (63), nihilominus signum calceorum facies hoc addens, ut cum duobus digitis manum sinistram, ubi magis est spissa, contingas. Pro signo fasciolarum, inculcatum calceorum signum præmissum, addito, ut utrumque indicem tibiæ circumferas. Pro signo coopertorum (64), fac item signum, quod est pellicii, et hoc adde, ut manum in brachio deorsum trahas rursus, quasi qui coopertorie se contegit. Pro signo cotti (65), trahe manum per brachium eodem modo, quo supra, et hoc adde, ut cum digitis teneas manicam frocci, exteriorem manum mento appone, et indicem sibi que proximum deorsum versus paululum commove, quod est signum capræ, deinde subjunges expandendi signum. Pro signo stragulæ (66), quæ substernitur, et *Lena* vocatur a S. Benedicto (*Reg. cap. 55, 47*), primo frocci signum, deinde dormiendi facito, postremo manum commovendo expande; quod aliquod involutum expandendi signum est. Pro signo capitalis, quod vulgariter *Cassinum* appellatur, leva manum et summitates digitorum inflexas, quasi ad volandum commove, postea pone manum ad maxillam, sicut dormiens solet. Pro signo culcitæ similiter facies, addito signo expandendi. Pro signo zonæ, sive corrigiæ ad stamineum, digitum digito circumfer, et de utroque latere confer digitos manus utriusque, quasi qui se corrigia cingit. Pro signo

tur flagellum, id est scopula, quod ex pluribus virgis simul junctis stat. At si ex plumis, aut avium pennis, recte flagellum dici potest.

(60) *Stamineum*, Vide Caugium.

(61) *Gunella* diminutivum ex *guna*, quod vestem pelliceam significat.

(62) *Subtile* vestis subdiaconorum, quæ et *strieta tunica*, dicitur

cinguli femoralium fac idem signum, et hoc adde, ut manum deorsum in femore trahas propter femoralia et caligas, quibus hoc ipsum cingulum est inserendum. Pro signo acus, cum pugao percuta pugnum, quod metallum significat, et postea simula quasi in unâ manu filum teneas, et acum in altera, et mittere velis filum per foramen acus. Pro signo cultri, trahe manum per medium alterius palmæ, quasi qui cum cultello incidit aliquid. Pro signo vaginæ ejus; summitatem manus dexteræ per alterius manus longitudinem impinge, quasi qui cultrum mittit in vaginam. Pro signo pectinis, tres digitos trahe per capillos, quasi qui se pectit. Pro signo tabularum, in quibus notari solet, præmisso generali ligni signo manum sinistram expande, et quasi scribentem in ea simula. Pro signo tabulæ, præmisso signo generali ligni, manus ambas complica, et ita complicatas simul evolve. Pro signo graphii, cum pugno percuta pugnum, et cum tribus digitis scribentem simula. Pro signo scalarum (67), præmisso signo metalli, hoc adde, ut cum duobus digitis medio scilicet et indice postrema pedis concludas. Pro signo chirothecarum, manu dextera super alteram ducta, induentem eas cum extensione simulabis. Pro signo lapidis, inflexos quatuor dextræ digitos manus temporibus appone, ac si petra aliquid tundere velis.

CAPUT XVII.

De signis ecclesiasticorum.

Pro signo alterius, cujuslibet lapidis signo præmisso, signum sanctæ crucis adde. Pro signo speciali principalis altaris, generali præmisso hoc adde, ut omnes digitos disjunctos et inflexos in altum erigas; quod magnum aliquid nonnunquam significat. Pro signo altaris cujuslibet virginis, generali præmisso, trahe indicem in fronte de supercilio ad superciliam, quod est signum virginis vel mulieris. Eodem modo fac signum S. Mariæ, adijunge signum regis et crucis. Pro signo altaris S. Michaelis, generali præmisso leva manum, et summitates digitorum inflexas, quasi ad volandum move, quod signum angelorum, eo quod volare credantur. Pro signo altaris S. Joannis Baptistæ, generali præmisso manum cervici impone propter decollationem, quod commune est omnium, qui tantum martyres, non etiam pontifices fuerunt. Pro signo altaris S. Petri, sive omnium apostolorum, generali præmisso, manum dextram ab humero dextro deorsum usque in finem pectoris trahe, eodemque modo de sinistro ad dextrum propter similitudinem pallii, quo episcopi utuntur; addens hoc, ut manu cava coronam in capite simules. Pro signo episcoporum et confessorum generali signo præmisso adde signum prædicti

(63) Calcei filtrati.

(64) *Coopertorum* lege *coopertorium*: sic enim legitur in ms. S. Victoris.

(65) *Cottum*, Cotus, Culcitra.

(66) *Stragula*, pannus hic laneus, qui culcitæ supersternitur, et quo etiam monachi reformati utuntur.

(67) *Scala* forte pro *Scilla*, seu *Skilla*, campanula.

pallii, et insuper pastoralis baculi. Pro signo confessorum, qui non fuerunt episcopi, generali præmisso, adde signum pallii. Pro signo altaris S. Pauli apostoli, generali præmisso adijunge, ut indicem infra anteriores capillos prosilire aliquantulum facias, eo quod ipse calvitium habuisse referatur. Pro signo altaris S. Laurentii, præmisso generali adde signum caloris et cratis. Pro signo altaris S. Benedicti, sive aliorum, qui abbates fuerunt, generali præmisso, adde ut capillum super aurem pendentem cum duobus digitis, id est indice et medio apprehendas, quod etiam est signum ejuslibet abbatis. Pro signo altaris S. Crucis, indice super indicem posito, ipsam crucem simulabis. Pro signo capsæ, omnium utriusque manus digitorum summitates, exceptis pollicibus vicissim sibi conjungas, deinde martyrum signum facias, postremo vaginae signum addas. Pro signo calicis, cum læva signum patere facito, et cum dextra desuper signum crucis exprimito. Pro signo patenæ extremitatem indicis pollicis articulo præponas, ac si rotunditatem ejus innotescere velis. Pro signo oblatæ hoc tantum differi, ut eundem indicem prædicto quoque articulo postponas. Pro signo fistulæ, sive arundinis, ex qua sanguinem Domini percipere solemus, præmisso signo metalli summitatem indicis ad os applica, quasi ex ea bibere velis. Pro signo corporalis, præmisso generali signo panni linei, id est, ut utriusque manus digitos super invicem positos, semel et secundo retrahas; hoc adde, ut pollicis ac indicis summitates conjunctas ori reverenter adhibeas, reliquis tribus extentis; quæ etiam adhibitio digitorum ad os, signum est communicandi. Pro signo panni ad offerendum aptati, generali signo præmisso vrani, adde insuper manus deosulationem. Cum eadem quoque osculatione, offerendi signum facies. Pro signo thuribuli, præmisso signo metalli, hoc adde, ut tribus digitis ipsum moveri paululum simulet. Pro signo candelabri, item generali signo præmisso metalli, hoc adde, ut tribus digitis ab invicem disjunctis, ac deorsum versis, pedes simulet. Pro signo acerræ, manus aliquantulum inflexas compone, deinde numerantem denarios simula (quod est signum argenti) postea cum duobus digitis narium extremitatem tangas, addito ad ultimum signo.... Pro signo bacinorum (68) generali præmisso metalli signo, scutellæ signum adijunge.

CAPUT XVIII.

De signis missarum et horarum.

* Pro signo missæ signum crucis extenta manu facias. Pro signo majoris missæ signum magnæ rei adde. Simili modo pro matutinali signum parvæ rei. Pro signo missæ defunctorum hoc adde, ut indicem

(68) *Bacinus*, Italis *bacino*, Gall. *bacin* a *Bacca*, quæ vas vel urceum significat.

(69) *Fano*, etsi mappam sonet, hic pro *manipulo* usurpatur: quod antiquitus ministri sacri in manu sinistra mappulam lineam gestarent; alias *To Fano*, *Sindon*, *mappa* ex Germanico *Fahnen*, vel *Fahen*, quo vocabulo etiamnum dicuntur vela ex

A per obliquum gutturis trahas, quod et defuncti signum est. Pro signo matutinarum nocturnarum signum crucis facias, deinde signum dormiendi, postremo magnæ rei. Pro signo matutinarum laudum, similiter hæc duo priora præmitte, postea parvæ rei signum adde. Pro signo primæ, præmisso crucis signo hoc adde, ut pollicis ac indicis summitates conjungas. Pro signo tertiæ, signo crucis præmisso, hoc adde, ut extenta manu sinistra cum duobus digitis per medium indicis sibi que proximi; id est, medii tractum facias. Pro signo sextæ, signum in proxima junctura facias. Pro signo novæ idipsum in sequenti facias. Pro signo vespere, præmisso crucis et magnæ rei signo, contra digitum sufflare debes, quod non tantum calorem, sed et diem significat: deinde manum parumper inflexum celestiter evolve quod rem factam significat vel finitam: ideoque huic horæ adjungitur, ut diem jam finitam demonstraret. Pro signo collationis, præmisso signo lectionis, omnesque digitos in unum conjunge, quod significat omnes fratres in unum convenisse. Pro signo completorii, præmisso crucis signo, dormiendi signum adjungito.

CAPUT XIX.

De signis sacerdotalium indumentorum.

* Pro signo cappæ, utraque manu simulata te eam tenere, et sic quasi ad induendum eam movere. Pro signo casulæ hoc tantum differi, ut signum crucis præfato adjungas. Pro signo humeralis, præmisso signo linei panni, hoc adde, ut manus ex utraque parte capitibus positas deorsum trahas. Pro signo albæ tribus digitis vestium in pectore apprehende, et deorsum parumper trahere. Pro signo fanonis (69) vel mappulæ, manicam sinistram sub brachio comprehensam parum deorsum trahere. Pro signo dalmaticæ, dictum fanonis signum facias, addito in fronte crucis signo. Pro signo subtilis (70), manicam sinistram circa brachium distentam constringes, addens in pectore crucis signum. Pro signo pallii, præmisso panni signo, bonæ rei signum adde. Pro signo cortinæ, panni signum præmitte, deinde dextræ manus exteriora super alterius interiora ponas, mox ab invicem aequaliter disjunge, et in ipsa disjunctione aliquantulum læva, quasi suspensa significes. Pro signo dorsalis (71), quod est de pallio, pallii quoque signum præmitte, deinde prædicto modo manus tenens disjunge, sicut pro cortina. Si autem est de lana, frocci signum præmitte. Pro signo tapetis item frocci manicam tene, et præmisso signo pellicii manum extensam paulatim a pectore trahere. Idem facies pro signo bancalium (72), prætermisso tamen signo pellicii. Pro signo festivitatis, fac primo signum lectionis, et

basilibus dependentia.

(70) *Subtile* vestis subdiaconi. Vid. supra.

(71) *Dorsale*, Pallium, sive auleum, quod partibus appenditur, sic dictum, quod sedenti ad dorsum appensum sit.

(72) *Bancalis*, hanc seu subsellii stragulum, tapes, quo scamnum, seu bancus insternitur,

postea profer omnes digitos utriusque manus, deinde indicem, cum medio, cæteris inflexis. Pro signo matæ (73), generali signo herbarum præmisso, manicam tene, et signum expandendi adijunge.

CAPUT XX.

De signis, quæ ad divinum obsequium pertinent.

Pro signo lectionis, manui et pectori digitum indicem impinge, et paululum attractum ita fac resillire, quasi qui folium codicis evertit. Pro signo responsorii, articulo indicis pollicem suppone, et ita fac eum presillire. Pro signo versus, articulo minimi digiti pollicem suppone, et hoc, quod præmissum est, de saliente adde. Pro signo antiphonæ, summitatem pollicis ac minimi digiti conjunge, et sic parum pollicem deorsum trahere. Pro signo Introitus, pollicem et ei proximam profer summitatibus eorum junctis, contra os manum applica, ac demum missæ signum adijunge. Pro signo Gloria, digitos omnes dextræ manus inflecte, eandem manum ori applica, quod cantum significat. Pro signo Alleluia, leva manum et summitates digitorum inflexas, quasi ad volandum move propter Angelos; quod ut creditur, ab Angelis in cælo cantatur. Pro signo Prosæ (74), quam quidam *Sequentiam* vocant, leva manum inclinatum, et pectore eam amovendo inverti, ita ut quod prius erat sursum, sit deorsum. Pro signo responsorii; trahere manum per ventrem deorsum, quod tractim fieri semper significatur et prædicto modo manum ad os applica. Pro signo Offertorii, præmisso generali signo cantus offerendi, signum adde. Pro signo Communionis, item generali signo præmisso cantus, signum communicandi adde.

CAPUT XXI.

De signis librorum.

Pro generali signo librorum, extende manum, et move, sicut folium libri moveri solet. Pro signo Libri Missalis, generali signo præmisso, adde, ut manum dextram extentam inter medium pollicis et indicis alterius manus quasi ferrum limando trahas: hoc etiam cujusque rei est, quam in frequentia habemus. Pro signo libri Epistolaris, generali signo hoc adde, ut signum crucis in pectore facias. Pro signo textus Evangelii, præmisso generali signo, hoc adde, ut signum crucis facias in fronte. Pro signo libri, in quo legendum est ad Nocturnos, præmisso generali signo et libri et lectionis, hoc adde, ut manum ad maxillam ponas. Pro signo antiphonarii, generali præmisso libri signo, hoc adde, ut omnes digitos manus dextræ inflectas propter nomas (75), in eo inflexas; postea pollicem in medio indicis articulo prosillire facias. Pro signo libri Gradualis eodem modo, quo prædictum est,

(73) *Matta*, storea, teges; in mattis dormiebant monachi.

(74) Libri Rituales Ecclesiastici eam orationem, que in missa canitur ante Evangelium in majoribus festis *Prosam*, seu *Sequentiam* vocant.

(75) *Neuma*, Jubilus, productio cantus in finali littera antiphonæ.

(76) Ex hoc loco colliges monachorum capillos

omnes digitos incurves. Pro signo Regule, generali præmisso, hoc adde, ut capillum (76) super aurem pendentem eum duobus digitis apprehendas, propter duo nomina, quibus *abbas* vocatur et *domnus*; quia et S. Benedictus auctor regule hujus erat et officii. Pro signo hymnarii, generali præmisso adde, ut pollicem et indicem dextræ manus proferens, summitates eorum conjungas, quo præsens tempus vel quod primum est, significatur, et hoc signo ad hymnarium propter hoc solum verbum inventum est, id est, *Primo dierum*. Pro signo Psalterii, generali præmisso, hoc adde, ut summitates digitorum dextræ cava manu in caput ponas, propter similitudinem coronæ, quam rex solet portare; quia David auctor psalmerum rex erat. Pro signo

libri prophetarum, generali præmisso, hoc adde, ut manum directam trahas per capillos contra aurem dextram, quod senectutem significat. Pro signo bibliothecæ, generali præmisso, hoc adde, ut proferas omnes digitos manus utriusque. Pro signo epistolarum Pauli, præmisso generali, adde signum cabri. Pro signo librorum Job, generali præmisso, mentum cum dextra tene, deinde eandem dextram expansam super pectus ponas, quod est signum infirmitatis. Pro signo Glossarii, generali præmisso, adde signum lectionis, postea omnes digitos dextræ in unum conjunge, quod omnes fratres significat convenisse. Pro signo libri sequentiarum, generali præmisso, signum adde Martyris. Pro signo libri Breviarii, generali præmisso, indicem per obliquum super nares trahere, obtruncatam rem simulans. Pro signo libri consuetudinum, generali præmisso, vestem contra pectus comprime. Pro signo pergamini, signo generali librorum præmisso, hoc adde, ut digitis utriusque manus conjunctis, manum manui circumferas, quod etiam est signum signorum. Pro signo rotulæ (77), digitum digito circumfer, ac deinde scribentem simula. Pro signo Brevis (78), primos articulos quatuor digitorum inflecte, itemque scribentem simula. Pro signo Martyrologii, summitatem pollicis per summitates ceterorum digitorum dextræ quasi computando celeriter trahere, incipiens a minimo. Pro signo libri sæcularis, quem aliquis composuit Paganus, generali præmisso signo libri, hoc adde, ut aurem cum digito tangas, sicut canis cum pede pruriens solet; quod nec immerito tali animanti infidelis comparatur; quod etiam signum est canis. Pro signo analogii (79), præmisso ligni signo, conjunctisque manibus simul et inflexis, interiora ipsarum faciei opponere. Pro signo ligni ad lumen tenendum compositi, manum sinistram extende, interiora ejus sursum vertens, alteramque in junctura manus brachii

ex integro rases non fuisse. Cui adde, quod pectus eis ad usum concedebantur, ut ex seqq. patebit.

(77) *Rotule*, Rotulus, schoda, charta in speciem, rotulæ seu rotæ convoluta.

(78) *Brevis*, inventarium, charta continens indicem, etc.

(79) Analogium, pulpitum, ambo.

super ipsam erige, sicut vides ipsam instrumentum esse factum, et adde luminis signum. Pro signo l'ormake, præmisso ligni signo, manum iuvenem extende, ac sic procumbendi in terram facias signum, quod etiam signum est veniæ.

CAPUT XXII.

De signis personarum.

Pro signo domni abbatis, fac idem signum, quod de Regula est præmissum. Pro signo monachi cum manu tene capillum cucullæ. Pro signo inclusi, adde signum fenestræ, id est signum splendoris. Pro signo monachi, qui est nutritus in monasterio, generali præmisso, digitum minimum labiis adverte, pro eo quod ita sugit infans. Pro signo prioris, simula cum duobus digitis scillam tenere, et ita eam sonare. Pro signo Majoris, magnæ rei signum adde. Pro signo claustralis prioris, generali præmisso, indicem deorsum verte, et circumfer quasi gyrando. Pro signo adjutoris illius, item generali præmisso, digitum minimum extende, eo quod per eum semper parva res significetur. Pro signo armarii et Præcentoris, generali præmisso, adde signum cantandi et pulsandi; quia ipse in duodecim lectionibus ad majorem missam, cujus officium est, primam scillam incipit pulsare. Pro signo (80) Circatoris, signo generali monachi præmisso, prædicto, modo indicem profer. Pro signo custodis ecclesiæ, generali præmisso, cum manu sicula campanam sonare. Pro signo camerarii, generali præmisso, simula denarios numerantem. Pro signo cellerarii, generali præmisso, sicula in manu clavem tenere, et quasi seræ infixam immittere. Pro signo Granarii, qui annonam recipit et servat, simula cum ambabus manibus, quasi alicui vasi annonam immitteres ad metiendum. Pro signo Hortularii, generali præmisso, indicem inflecte et attrahe, sicut qui rastrum de terra trahit. Pro signo custodis hospitii, ubi hospites, qui sunt ditiores, recipiunt, generali præmisso, simula de manu gladium trahere. Pro signo elemosynarii, qui recipit pauperes, trahere manum de humero sinistro in dextram latus, sicut corrigia peræ solet a pauperibus portari. Pro signo infirmarii, qui obsequitur infirmis, generali præmisso, adde signum infirmitatis. Pro signo rectorarii, generali præmisso, fac signum refectionis. Pro signo custodam Juvenum, præmisso generali, admove digitum minimum, quod est signum juvenis, et indicem pone ad oculum, quod est signum videndi. Pro signo magistri novitii, trahere manum obliquam per capillos contra frontem, quod est novitii signum et alicujus novæ rei, et adde signum videndi. Pro signo alicujus bene litterati, vel etiam pro signo sciendi, cum summitate indicis in pectore aliquantulum frica. Pro signo Præpositi, generali præmisso, fac indicem premovere in fronte, quod est signum bovis, eo quod ipse sit talium provisor. Pro signo magistri cementario-

A rum, præmisso generali, pugnum super pugnum pone vicissim, quasi similes construentes muram. Pro signo senis, trahere manum directam super capillos contra aurem dextram. Pro signo Marescalci, cum duobus digitis tene capillos anteriores propter jubar, quas habent caballi. Idem est signum caballi. Pro signo asinarii, summitatem pollicis ad aurem pone, cæterosque digitos porrectos move, sicut asinus aurem, addito signo videndi. Pro signo compatriotæ vel consanguinei, tene manum contra faciem, ita ut medium digitum naso imponas, propter sanguinem, qui inde nonnunquam fluit. Pro signo patris, eodem præmisso, senis signum adde. Pro signo fratris, præmisso item consanguinitatis signo, parvæ rei signum adde. Pro signo matris, item fac adjuucto signo mulieris. Pro signo sororis idem fac quod et matris, adjuucto parvæ rei signo. Pro signo Clerici digitum auri circumfer, quasi gyrando, propter similitudinem coronæ, quam in capite Clericus habet. Pro signo Laici, mentum tene cum dextra quasi barbam trahens. Pro signo hominis, qui alterius est linguæ, cum digito labia tange, propter loquelam. Pro signo satoris præmisso signo Laici, indicem dextrum super indicem sinistrum in modum crucis pone, sicque movens quasi qui cubula perforat, sumentem sicula.

CAPUT XXIII.

De signis diversarum rerum.

Pro signo omnium, comprehende capillos in fronte. Pro signo loquendi, contra os tene dextram, et ita eam move; hoc est signum etiam legendi. Pro signo audiendi, tene indicem contra aurem. Pro signo nesciendi, cum indice erecto labia tange. Pro signo obliviscendi, indicem de aure dextra ad sinistram transfer. Pro signo mentiendi, indicem super labia positum trahere. Pro signo osculandi, indicem labiis impone. Pro signo de relictæ consuetudinis, vel alterius rei interdictæ, sive que jam defecerit, indicem dextrum ante extremitatem sinistri dimitte, quasi cum cultro aliquid amputantem similes. Pro signo vestiendi, maxime cum alba, per pectus manum trahere deorsum. Pro signo exuendi vestem, qua indutus es, cum pollice et indice a pectore trahere. Pro signo discalciandi, præmisso signo corrigiæ, adde signum exuendi. Pro signo lavandi pedes, ambarum manuum interiora ad invicem committe, et paululum frica, quasi lavantem similes. Pro signo boni, quid sit et bonum et pulchrum dixeris, pollicem in maxillam, et sequentes duos digitos in alteram, et ita fac eos in extremitate menti blande collabi. Pro signo mali, digitis sparsum in faciem positus, simula unguem avis aliquid lacerando attrahentia. Pro signo inveniendi, sive apportandi aliquid, quatuor digitos more solito contra faciem move. Pro signo negationis, summitatem medii digiti, pollicis pone, et ita fac prosilire. Pro signo celeritatis, extende

(80) Circatores dicti, ad quos monasterium obeundi cura spectabat, eorum officium hic lib. II pluribus explicabitur.

manum dextram, et pone super sinistram in modum seræ, et ita eam celeriter move, quasi qui seram trahit. Pro signo tarditatis, de umbilico trahè manum paulatim super ventrem tuum. Pro signo irascendi, cum quatuor digitis quasi prurientem simula. Pro signo delinquendi, digitis dextræ manus æqualiter compositis, ~~pectus~~ pulsa, ac si poenitentia compungaris, hoc adjuñgens, ut iterum cum indice pectus tangas, quasi temetipsum accusas. Si vero alium accusare volueris post pulsatum proprium pectus, prædictum indicem contra illum verte, veluti eum peccasse demonstras. Pro cuiusque rei signo, quod facta sit, dexteram parumper inflexam contra pectus tene interiori parte sursum versa, sicque eam celeriter sursum evolve. Pro signo libenter faciendi, carnunculam sub mento dependentem duobus digitis comprehendere. Pro signo similitudinis, exteriora manus dextræ in dextra maxilla deorsum trahas, deinde interiora in sinistra eodem modo. Pro signo dividendi, duos digitos, id est indicem et medium, per medium sinistræ manus trahas. Idem est etiam signum cantuum. Pro signo iugendi infirmum, præmisso signo infirmi, fac cum pollice in medio palmæ signum crucis. Pro signo lacrymandi, indicem oculo suppositum bis deorsum trahè. Pro signo vocabuli alicujus, id si quæras, quis vocaris? cum summitate indicis caput in dextra parte tangas, deinde manum contra eum, quem interrogas, extentam aliquantulum move, quod semper est signum quærendi. Pro signo luminis extinguendi, præmisso luminis signo, mortui signum adjuñge; hoc est indicem per obliquum gutturis trahè. Pro signo cœmeterii, indicem inflexum atrahè, itemque mortui signum adde.

CAPUT XXIV.

De signis ædificiorum.

* Pro signo ædificii cuiusvis summitatibus digitorum inter se compositis et erectis, manus inferius disjungas, ac si lecti similitudinem exprimere velis. Pro signo ecclesiæ, generali præmisso, signum crucis adde. Pro signo (81) Capitoli, generali præmisso, signum, quod pro venia facis adjuñge. Pro signo auditorii, præmisso generali, indicem auri appone, quod confabulandi vel audiendi signum est. Pro signo dormitorii, præmisso generali, signum dormiendi adde. Pro signo refectorii, generali præmisso comedendi signum adde. Pro signo necessarij [latrinæ], præmisso generali, indicem ventri appositum deorsum trahè. Pro signo calcfactorii, signum caloris adde. Pro signo cameræ, præmisso generali, numerandi signum adde. Pro signo infirmariæ, signum ægrotandi adde. Pro signo coquinæ, præmisso generali, signum caloris, comedendique adde, ad differentiam calcfactorii. Pro signo armarii (82), signum libri adde. Pro signo claustrij, generali præmisso, indicem deorsum verte circum, quod est signum circummeundi. Pro

A signo cellæ novitiorum, generali præmisso, signum novæ rei adde. Pro signo processionis, indicem super indicem in modum crucis pone, adjuñgens signum circummeundi. Pro signo ceræ, manus ad invicem cœquatis candelas facientem simula. Pro signo candelæ idem facias, addito caloris signo. Pro signo majoris præmitte signum ceræ, et sinistrum brachium cum manu dextra stringe. Pro signo candelæ in modum circuli contortæ, præmisso generali, indicem contra manum sinistram circumfer, addens signum caloris. Pro signo laterne, præmisso generali signo justitiæ, signum splendoris adde. Pro signo absconæ, signo justitiæ ac caloris facto, signum caloris adde.

* Pro signo scriptorii, posito generali signo ligni, manus extensas super utrumque genu æqualiter ponas, adjuñgens scribendi signum. Pro signo holocausti (83) generali posito aquæ, signum scribendi adde. Pro signo niii signum rubei coloris pone, item scribendi signum addito. Pro signo pumicis pone generale signum lapidis cum pugno dextro in interiori parte sinistræ extensæ, purgantem pergamenum simula. Pro signo pennæ, signo volandi præmisso, iterum scribendi signum adde. Pro signo circini, in medio manus sinistræ indicem dextrum pone, et medium ad instar ejus circumfer.

CAPUT XXV.

De signis ferramentorum.

* Pro signo ferramenti ad oblatas faciendas facti, posito generali signo metalli, exteriora utriusque manus ad invicem conjuncta rursus disjunge. Pro signo forcipis, generale pone metalli signum, item indicem et medium primo disjunctos conjunge. Pro signo rasorii, sive novaculæ, præmisso cultelli signo, indicem dextrum super indicem sinistram in modum crucis pone, simulans acutem in ea. Pro signo securis, dolabri, runcinæ, terebri, planæ, præmisso signo metalli, simula quod competentius possis, operantem in eis. Pro signo subulæ, præmisso metalli signo, indicem dextrum super indicem sinistram in modum crucis, sicque movens, quasi qui cum subula perforat, simula. Pro signo suri, præmisso signo metalli, adde signum rubei. Pro signo argenti, præmisso generali signo, simula numerantem denarios. Pro signo æris, præmisso signo auri, adde signum metiendi. Pro signo stanni, præmisso signo argenti, adde, ut supra, signum metiendi. Pro signo plumbi, præmisso generali signo, adde signum spissi. Pro signo freni, præmisso generali signo metalli, medium digitum contra os apertum porrige, cæteris digitis complicatis. Pro signo sellæ, cum manu dextra humerum sinistram duabus vicibus pulsa, adjuñgens signum caballi. Pro signo baculi, præmisso signo ligni, dextram in pugnum conclusam profer, quasi ipsum baculum tenens. Pro signo si-

(81) Capitulum pro Capitulo, seu loco in quo monachi de disciplina monastica acturi veniebant.

(82) Armarium pro bibliotheca positum, unde et

Armarius bibliothecæ præfectus, de quo hic lib. II agitur.

(83) Holocaustum pro incaustum, atramentum.

gilli, præmisso signo brevis concludit pugnum dextram in manu sinistra, sicut qui sigillum ceræ imprimit. Pro signo caldarii, præmisso signo metalli, utrumque indicem curvatum sursum tene. Pro signo ferramenti, quo caldarius suspenditur; utrumque indicem in modum catenæ invicem iunge. Pro signo sartaginis, præmisso signo, dextram a junctura sinistrae per brachium sursum trahe. Pro signo olæ, quæ est de metallo, præmisso generali signo metalli, adde signum justitiæ: si vero est de terra, præmisso generali signo justitiæ, indicem curvatum atrahe, quod est terræ signum. Pro signo fulcinulæ, præmisso generali signo metalli, cum indice sibi que proximo curvatis, simula carnes trahentem cum ea. Pro signo forcipis, indicem super indicem inversam pone, et utrumque move in modum illius ferramenti. Pro signo emuatorii præmisso generali indicem et medium distinctos extendende, addito signo luminis. Pro signo cymbali, præmisso generali simula illum percutientem cum malleo. Pro signo tabulæ, quæ ad loquendum percutitur, præmisso signo ligni, simula eam percutientem. Pro signo ridendi indicem et medium distinctos ad os porrige. Pro signo sanguinis de naso fluentis, præmisso signo consanguinitatis, fricæ subtus nasum indice curvato, sicut solet sanguis effluere. Pro signo vomendi, dextram inversam mento suppone, et celeriter in aerem move. Pro signo caballi, cum duobus digitis tene capillos anteriores. Pro signo asini, summitatem pollicis ad aurem pone, cæterosque digitos porrectos move, sicut autem asinus. Pro signo muli, præmisso signo caballi, adijunge signum asini. Pro signo ovis, cum duobus digitis simula tendentem oves cum forcipe. Pro signo arietis hoc adde, ut indicem curvatum juxta aurem dextram teneas. Pro signo capræ, exteriora manus mento suppone, et invicem sibi que proximum deorsum versos paululum commove. Pro signo porci, pinguem fronti inprime. Pro signo catti, digitis componentem grenones (84) simula. Pro signo cervi utriusque manus omnes digitos fac quasi cornua prominere. Pro signo leporis, indicem sibi que proximum juxta aurem retro extende, et sicut lepus aures commove.

Et ut conclusionem de talibus faciam, quidquid hujusmodi signare volueris generali semper præmisso, sequentia adijungito. His de novitiorum instructione præmissis, per ordinem dicenda est ea disciplina, qua jugiter ille tenetur, qui nobiscum voluerit conversari.

CAPUT XXVI.

Quomodo se levet frater ad nocturnos, et quomodo orationem agat.

(*vd. var.*) Primo igitur ad nocturnos auditos signo illico se levare festinat, et priusquam coopertorium dejiciat, sedens in lecto induit se cuculla, cruraque

(84) Barbam quæ infra nares est, seu mysticem significat, de quo jam superius.

(85) Id est, post meridiem dormiunt: unde Meridiana facere dixerunt, pro dormire in meridie.

A tegit cum illa, antequam levet ante lectum. Postquam vero surrexerit, ita stando pellicium aliud super cucullam, si vult, occulte tamen induere poterit. Ipsum quoque lectum non ita negligenter dimittit, (*vd.*) sed honeste coopertorium desuper extendendo componit. * Capitale totum occultat sub illo, dein froccum induit, et si opus est, duos fratres sibi proxime dormientes cum sonitu excitare non negligit. Nam si non excitati ab illo, communi fratrum orationi non interfuerint, in crastino illis solito more in capitulo veniam petentibus, ipse etiam veniam petit: si interrogatur, quis in proximo dormierit? id ipsum debet facere, quando fratres meridianantur (85). (*vd.*) In astate necessarias non intrat, nisi caput capello cooperiat. In dormitorio autem neque in die, neque in nocte, * excepto post coopertorium, si sibi libuerit, hoc non custodit.

In memoria jugiter debet habere, in gradum dormitorii sputum non projicere. Nihil omnino de vestimentis suis in claustrum ponere, antequam tres orationes finiantur. Tabulam aut antiphonarium non inspicere. Ante pueros vel si illi in loco non sunt, ante illum juvenem, qui cum laterna ultimus subsequitur fratres, solet venire in ecclesiam, prius tamen lotis manibus, si necesse habet, vel si ad invitatorium vestiri debet, et quandiu scilla pulsatur procumbens, vel si talis est dies inclinatus, quidquid vult, orat. Locum autem hujus ordinis unusquisque sortitur pro tempore suæ conversionis. Si est novitius, sive ille sit monachus, vel adhuc non consecratus inter suos compares (86) ad gradum est. Ab his tamen juxta gradum spatium relinquitur, per quod in alteram chori partem eatur; gradus... qui posteriora chori debent occupare, per minorem chorum solent intrare. Si est juvenis, cum custode suo inter formas (87) locat se post novitios, admixtis pro ordine suo etiam aliis fratribus, et unusquisque eorum, qui inter formas solent orare, non solum in isto, sed et in alio tempore, si illo modo potest, debet observare in ea chori parte, cui ipse deputatus est, orationem facere. Quis autem ordo juvenum cum custodibus suis in omni loco habeatur in capite quod de utriusque eorum in sequenti libro est scriptum (cap. 22), plenius invenitur.

D Si vero est de his, qui in ordine sunt altiores, locum habet in aliquo sedilum ad parietes. Si est unus seniorum, in utrolibet cancello occidentalium, Et si procumbendo oratur, ipse super scamnum, quod ante pedes positum est, sustentatur. Si ad dextrum parietem locum habet, super sedile aliquantulum transversus jacet. Si ad sinistrum, ulnas ponit super scamnum; item versus ad latus dextrum. In neutro autem pariete, sive stans oretur, sive procumbendo, nunquam alii est collateralis. Quotiescunque oratio stando agitur, frater, si im-

(86) *Compares* legendum, non *compares*, ut mendose ms. habet.

(87) *Forma*, sella, solium conventium in choro.

becillis est aliquantulum, uti non prohibetur; sed hoc tandiu, donec scilla dimittatur. Si autem invalidior est, et litteratus, infra spatium idem in minori choro potest sedere, sed in secretiore parte; at tamen dimisso signo ad tres orationes, choro, si præ multitudine potest, debet interesse, sive tunc in ordine suo, sive non possit stare. Si vero est illitteratus, extra chorum interim sedet, ab introentium tamen oculis remotus. Juvenis minus validus, si in choro stare ad orationem inceperit, usque post tres orationes perstabit, et tunc licentia signo infirmitatis accepta sine custode minorem chorum intrabit. Quod si custos ejus tanta infirmitate eum præsenferit laborare, ut nequaquam in choro valeat hoc per spatium perdurare, mox, ut ecclesiam ingressus fuerit per majorem in minorem chorum eum ducat, ibique sint donec scilla dimittantur, juvene sedente, custode autem juxta eum ad orationem inclinante. Postquam tres orationes stando fecerint, juvenis accepta (ut prædictum est) licentia, ibi remanet. Custos vero ad stationem suam secedit. Juvenis, qui conventum de dormitorio subsequitur, et ad cujus ingressum, scilla dimittitur, lumine quod attulit, extincto, laternam super gradum ponit, si locum inter alios juvenes ad orationem esse non cernit, in medio spatii, quod juxta Novitios relictum esse, præmissum est, cum custode suo ad quod tres orationes se locat, ita, ut si quis post illum intrat, locum orandi habere valeat.

Procumbendo autem ad orationem super cubitos et genua froccum post tergum attrahit, ne ita pendeat super pedes ad terram. Modus autem hujus orationis solet esse, ut in unaquaque vice, quilibet frater orationes tractum possit cantare. Quod si multum observatur, quandocumque a fratribus simul vel sigillatim tres aguntur, excepto ad completorium quando unaquæque citius finitur. Ergo ubi quisque intra pulsationem scillæ stando vel procumbendo oravit, ibi primam faciens, in secunda parum ad sinistram secedit, in tertia iterum ad priorem locum redit; si tamen talis est locus, ubi hæc recessio vicissitudo observari potest, sicut inter parietes et formas. Ubi autem adeo sunt conferti, quod ad neutrum latus a quoquam potest diverti, ab hac lege sunt liberi. Itaque ad duas vices hujus orationis, signo a priore facto, unusquisque se erigit, et in eodem loco stans signo sanctæ crucis se nunit et inclinat. In tertia vero vice postquam erectus se benedicens ubicunque stet, si spatium habet ad sinistram parum divertens ante et retro facit, et hoc ad omnes orationes observat, quas vel solus, vel cum conventu simul posito agit.

CAPUT XXVII.

Quod eisdem orationibus quæ ante nocturnos fiunt, interesse debeat.

Oportet autem eum sollicitum esse, ut istis tribus

(88) Phlebotomi minuti, seu sanguine minuti pluries in his Constit. committantur.

A orationibus intersit, quæ, sicut dictum est, signo dimisso fiunt. Nam si his vel saltem ultimæ eorum non interfuerit in Capitulo veniam petit. Quod si ad primam orationem in choro non interfuit, potest ad duas reliquas interesse, ita tamen ut ad alium chorum tunc non transeat; sed hoc in usu non debet habere. Ad tertiam non intrat, sed ante ad chorum eam facit, et a venia liber erit. At tamen et hoc in usu habet, inelamatur.

CAPUT XXVIII.

De fratre qui post finitas tres orationes lectos in dormitorio, et fratres extra chorum perlustrat.

Finitis his tribus orationibus, frater ad hoc deputatus, qui supra dormitorio in vicinitate ostii dormiens, illud suo in tempore claudit et aperit, absconsam illuminat, quam secum de dormitorio attulit, rediensque illuc vice claustralis prioris fratrum lectos diligenter circumpicit, et inter eos, si aliquem detectum vel negligenter coopertum invenerit, ita incompositum relinquit, et in capitulo hanc negligentiam publicabit. Si vero quem ibi, vel ad necessarias, quas tunc etiam perlustrat, dormientem invenerit, cum sonitu excitabit. Deinde indirectum per minorem chorum in sacristiam ad lectos custodem ecclesiæ vadit, et ibi similiter facit, et per eandem viam rediens, tunc primum eos, qui in minori choro, et ubicunque extra chorum resident, perlustrat. Si dormientes aliquos absque sanguine minutos (88), viderit, eos cum absconsa ab humero eorum in muro sursum sonore tracta a somno excitat. Si litteratum inter conversos aspexerit, ei minorem chorum ad alios litteratos intrare innuit, et si prompte ei non obedierit, vel talem infirmitatem, quæ eum ab hoc impediatur, non insinuaverit, in capitulo eum inelamabit. Si conversum valentiorum a suis comparibus segregatum inter imbecilliores offenderit, in remotiori parte aliqua occultatum, ad alios conversos (89) facit ire, qui sunt in exteriori parietis parte ad dextrum chorum: si tamen inter eos poterit habere locum; ibi namque ordo est sedilium sicut et infra chorum. Et quicumque validiores conversi præ multitudine in choro consuetudinaliter esse non valent, cum eadem disciplina, quæ interius, stando vel sedendo, et ipsi exterius; sed in solo ejusdem parietis ordine, manent. Si qui vero adhuc supersunt, ubicunque eis placet, stationem sibi eligant, non constringantur; nam simul sedere non prohibentur. Quicumque tante sibi fortitudinis conscii sunt, sua sponte parieti junguntur. Qui vero ad hoc suis viribus diffidit, is alios illic stare non negliget. Quidquid ab aliquo libet eorum sibi agitur ordini contrarium, ad alios, et maxime ad prædictum circatorem pertinet referre ad capitulum. Qui (sicut dictum est) postquam ea quæ extra chorum sunt cum absconsa perlustraverit, ad altare quod juxta ostium ecclesiæ est eam ponit, donec iterum ad duos extremos secundæ No-

(89) Laici monachi, laicis exercitiis, et monachorum obscuris addicti conversi appellantur.

turnæ, et ad ultimum in Matutinis psalmes cum A circationem facit. Sed tunc primum ad illos qui a minori choro sunt, deinde cum pertransiens sistrorsum ad illa altaria, iterumque per eandem riam rediens ad eos, qui extra chorum usquequaque sunt. Hæc autem absconsa non est illa, cum qua chorus perforatur inter lectiones sed ista, quam claustralis prior post Completorium posuit iuxta lumen quod dormitorium et viam ducentem ad necessarias, illuminat.

CAPUT XXIX.

Quomodo frater se habeat infra psalmos, qui post prædictas orationes recitantur.

Post prædictas tres orationes recitantur quindecim Gradus vel triginta psalmi, si talis est dies, quando non debent ad orationem procumbere. Ad illas eorundem quindecim graduum (90) incisiones, hi, qui super sedilia sedent, exerta manu, propter hoc parum retro versi solent leniter ea erigere, eodemque modo pro sonitu devitando deponere; quod et quilibet eorum observare debet, quotiescunque vel solus, vel cum aliis sedet. Illi vero, qui in scamnis, quæ infra ad formas posita sunt, sedent, non tunc se, sicut nec aliquando retro sustentant; sed ita sedendo in anteriora quantum valent, se inclinant. Quodcumque quis super sedilium misericordias (91) habuerit, se sustentat ibi, sicut est ad Gloria Patri, tunc alii absque sustentaculo stant inclinati. Quando autem cuncti debent esse inclinales longiori mora, sicut est ad preces et suffragia, isti, ut prædictum est, sedent super scamnia, item inclinales in anteriora: quando illi super formas, isti qui stant ante formas, super scabella ante se posita jacent. Quotquot autem de his, qui priores sunt ad lineam positam ascendunt, et super formas transversas contra altare procidunt, ceteri qui adhuc supersunt super ejusdem lineæ sedilia procumbunt. Si aliqui de his, qui certas stationes habent, adhuc supersunt, hi ad gradum sedent et procumbunt. Ad Nocturnos vero si opportune in choro esse non possunt, extra secedunt. Nam hoc semper cavetur, ne retro ad formas stent coram eis, sicut qui ad parietes locum habent. Notandum item quod nullus illas tres orationes quæ post Completorium procidendo agentur extra formas aut parietes facit, nisi solus prior cum duobus collateralibus. Similis quoque ordo ad utramque missam infra Canonem, et ad versum, qui sequitur post Prandium, vel ad orationem quoque, quæ in quarta et sexta feria ante processionem agitur, ab omni est observandus. Hoc quoque observandum est, quoties hi, qui ad cancellos et parietes stant, super formas procumbunt, extremi inter eos tantum ad procumbendum secedunt, ut priores eorum super formas jacere valeant. Sive autem sit tempus

stando vel procumbendo orandi, interim dum prædicti cantantur Psalmi, frater qui necesse habuerit ad dormitorium ire, et si voluerit in eo transitu tabulam et antiphonarium inspicere, poterit. Qui tamen, si inclamari aliquid timet, raro hoc facere summopere studet. Alicui vero eorum, qui sub custodia (92) sunt positi, nequaquam tunc licet egredi, nisi tam inevitabilis necessitas ei repente ingruat, quæ nullatenus usque ad finem ejusdem psalmodiæ differri valeat. Quodcumque autem læce superveniat, prius tamen de choro non exit, quam conventus omnis consideret. Nulli quoque pro sola causa tabulam aut librum inspiciendi, tunc exire licet, nisi armario, et his qui aliquando ad invitatorium vestiendi ad initium Psalmi *De profundis* exeunt de choro; sed ipsi tunc apportant antiphonarium in vestiarium, ut prævideant, quod eis tunc est canendum.

Cæterum quia nulli ad aliquod officium descripto licet negligere, quin pridie prævideat, quid ad Nocturnos debeat agere: hinc si quis pro sui negligentia hoc non procurasse, sed nocturno tempore reservasse, et hoc in usu habere deprehensus fuerit; publicæ redargutioni sine dubio subjacebit. Attamen, si hoc pridem caute quis prospexit, noctis interventu oblivioni forsitan tradiderit, vel si ab alio fratre in hoc nocturno temporis articulo rogatus aliquod officium, pro eo agere voluerit: qui tamen de hoc, nisi necessitas cogeret, a quoquam interpellari non debuit. Sic vel infra quindecim graduum psalmos: eo tamen ordine, quo prædictum est, vel postea, quodcumque opportunum fuerit, breviter videre, quod vult, poterit. Sed et hoc frequentare cavet, si inclinationem effugere curam habet. Hoc autem unumquemque scire oportet quod ad lectionem aliquem vicarium sibi acquirere non debet, nisi talem qui ad neutrum horum est notatus. Nam secundum consuetudinem nemo duobus his officiis in una nocte agentis est descriptus: si tamen copia talis ad lectorem et cantorem.... Quia vero prædictus liber et tabula ad alterutrum divisa in singulis locis sunt posita, tabula scilicet ante ecclesiam, liber vero infra: ad neutrum eorum aliquando plures quam duo simul consistunt fratres, neque hi invicem tam prope, ut simul, quod prædictum, valeant inspicere; sed cum unus recesserit, alius ei ad videndum succedit.

Lectionem quam ad Nocturnos legere quis debet, in hoc tempore nequaquam prævidet. Interim cum post præfatos psalmos duo vel plura ad Nocturnos signa pulsantur, hi, qui certas leges habent, ibidem persistunt. Qui autem ad gradus prius sedebant, si talis est dies, illic in ordine suo stant, usque dum pariter procumbant ibidem, et tunc vel omnes, vel quidam eorum, si intus stare nequi-

stant.

(92) *Sub custodia positi*, qui magisterio seu disciplina veterani cujusdam monachi subsunt.

(90) *Incisiones, sectiones, capitula.*

(91) *Misericordias, scilicet creatis formarum sub-*
illis appositæ, quibus stantibus senibus vel infirmis
misericordia insidere conceditur, dum alii

verint, de choro exibunt. Si vero dies non est
procumbendi, mox ut iidem psalmi fuerint finiti,
intus se locant, si possunt, sin autem non rece-
dunt.

CAPUT XXX.

*De eo, qui ingreditur chorum ad Gloriam, vel post
Gloriam.*

* Qui ad initium operis Dei tam sero veniret, ut ad
Gloriam primi versus non in loco suo, sed in ipso
chori introitu esse possit, non ibi cum aliis procum-
bit, vel inclinatur, nisi in eadem extremitate locum
habeat. Sed cum nocturnale officium, vel alia quæ-
libet hora inclinando inchoatur, debet venire ad
locum suum, si poterit, antequam *sicut erat* inci-
piatur. Si autem postquam Psalmus (vel si est Hy-
mnus) incipiatur, ad stationem suam veniens, alte
inclinatur. Si autem procumbendo idem officium ini-
tiatur, et ipse ad prædicti introitus parietem in
aliqua vicinitate locum habet, interim dum sui col-
laterales jaceant, non retro post illos ad suum se-
dile vadit, sed juxta extremum exspectat, et mox
ut ipsi de forma surgunt, ille super eandem formam,
quam maxime tamen suo sedili vicinus valet, pro-
cumbit; hoc procurans, ut pariter cum illis in loco
suo se colloquet. Si vero ad alterius chori parietem
vel usquam inter formas statio ejus est, cum aliis
vel ad gradum; vel si illi tanti sunt, retro post illos
procidere potest. Quod si in occidentali parte idem
ad cancellos locum habet, ibi quidem retro post
procumbentes (brevis est via) sedile suum adire va-
let. Si infra eandem veniam, usque ad interitum
chori pervenire non poterit, intra illos, qui extra
chorum sunt, non procumbit; sed in transitu sicut
de inclinante prædictum est; antequam inclinet,
veniam petit. Quod si juxta finem psalmi primi,
sicut est ad Nocturnos, Vesperas, et Completorium,
vel ad cæteras horas, juxta finem hymni ecclesiam
intraverit, eo modo chorum ingredi observat, ut ad
locum suum præmissa venia ad *Gloria Patri*, vel si
est hymnus ad ultimum ejus versum cum aliis
inclinare incipiat, vel si hoc neglexerit, saltem hoc
procurat, ut post veniam cum eis, antequam se eri-
gant, inclinet.

Ut autem ad Nocturnale officium redeam. Post-
quam semel in chorum intraverit, sola causa se-
dendi inde non secedit. Primordium autem ejusdem
ecclesiæ officii in tanta veneratione observatur,
quod ex quo signa incipiunt semel pulsari, usque
dum inchoantur nocturnales psalmi, nec eorum
aliquis sedet qui in minori choro sunt absque illo,
qui magna infirmitate est gravatus; nullus quoque
in eo ecclesiæ spatio, quod dextrorsum adjacet
choro. Si quis autem eorum, qui in ea parte sunt,
præ infirmitate tunc stare non poterit, aliorum ab
aspectu prætereuntium secedit.

CAPUT XXXI.

*De eo, qui ad nocturnos pro infirmitate non ingre-
ditur.*

* Qui noctu infirmatus chorum ingredi non po-

terit, mox ubi, e dormitorio venerit, competentem
tunc sibi locum in ecclesia, ubi postea quiescat,
eligit. Qui autem, postquam chorum intraverit, ta-
lem sibi infirmitatem increscere senserit, quod non
sperat se posse intus perdurare, sine licentia extra
secedit, et propter hoc ante et retro non facit, nec
juxta se stanti, ut in locum suum ascendat, insuit.
Quod si infra quinque aut sex psalmos ita conva-
lescit, quod de cætero se in choro perdurare posse
sperat, redibit. Si autem diutius extra moratur,
etiamsi convalescat, neque ad matutinum, et si
prima mox subsequitur, neque ad hanc, chorum in-
trabit. Postquam vero statio ejus post tot finitas,
quot prædictæ sunt... vacua apparuerit collateralibus
ejus, reditum fratris desperans, hanc occupabit.
Nam amplius hac quantitate psalmorum quinquam
extra chorum, qui rediturus est, illuc non tardabit,
excepto si sanguine fluit. Quilibet autem horum in-
firmantium, si est litteratus, et se aliquod adju-
torium aliis in cantando fore speraverit, in minori
choro sedem sibi in tali loco eligit, ubi continuatim
sedere valeat, excepto ad *Benedictus* et *Magnificat*.
Et si est notatus litteratus ad lectionem, vel ad re-
sponsorium, aut antiphonam, ipse si potuerit, hoc
sibi peragit officium; sin autem, sibi vicarium substi-
tuerit; responsorium quod *Gloria Patri* sequitur,
etsi ad hoc sit validus, non ibi cantat: sed si ab
uno sit cantandum, alium pro se cantare roget; si
autem cum alio cantare debet, et potest, in chorum
ad locum suum pro hoc cantando venit, et iterum
redit. Si vero nil præsidii in se aliis fore speraverit,
tunc ne aliis aut forsitan oneri in aliquo existat,
extra in loco, qui ad hoc competens est, se locabit,
et propter hoc capellum non iuduit, sed tamen ad
terram se inclinare poterit.

In illa nocte frater, qui absconsam circumfert, si
infirmitatem ejus vel ipse scit, vel ab alio didicerit,
hanc illi non porrigit. Si autem infirmari eum a-
sciens, dormienti illam apposuerit, necesse est, ut
aut ipse infirmus, aut juxta eum sedens, sua sponte,
vel ab eo rogatus eam circumferat; alioquin in-
clabatur. Post illam noctem quandiu ante chorum
sedeat, absconsa ei ponitur, si dormiens invenitur.
Sive autem sit ille, qui infirmitatis causa chorum
intraverit; sive qui de eo exiverit in crastino ve-
niam petit: iste dicendo *in nocte extra chorum*
propter meam infirmitatem, qui ille autem *Ego nocte*
intravi propter meam infirmitatem. Qui requisitus a
priore, si melius habeat; si responderit: etiam Do-
mine; jubetur ire sessum: si autem dixerit: non;
jubetur extra chorum aliquandiu esse. Et si talis
est, qui præ infirmitate ita refecti de communi fra-
trum cibo nequiverat, ad præsens præcipitur cel-
lario, ut in refectorio curam ejus habeat. Postea in
ejus loco, qui ejus infirmitati, sive in minori choro;
sive extra conveniens est, sedeat. Si talis est ejus
infirmitas, quam per quietem sibi concessam, eva-
dere possit, cum primum infra hebdomadam vires
plenus receperit, tunc vel ad tertiam vel ad pri-

nam, quæ capitulum præcedit, chorum intrabit, vel in priori vespere duodecim lectionum. Si autem infra prædictum tempus infirmitas ejus venerit, tunc prior, vel ipso infirmo ægritudinis suæ augmentum in capitulo per veniam vel alias ei insinuante, vel sua sponte, vel ab aliquo fratre admonitus, eundem ægrotum ad infirmariam per alium fratrem adduci præcipit.

APUT XXXII.

De eo, qui post gloriam primi psalmi ad quamlibet horam venerit.

Quod si aliquo modo contigerit, ut aliquis eorum qui extra, quam qui intra chorum solent esse, neque ad initium nocturnorum præsens sit, neque postea ante *Gloriam* psalmi *Venite*, in choro quidem ad sedile suum, extra vero ad aliquem locum vacuum, ubi cum aliis competenter inclinare possit, vel de sacristia, ubi custodes ecclesiæ dormiunt, veniens, intra minorem chorum occurrerit, intrans chorum et veniens ad gradum honeste tractumque petit veniam, super manus et genua paululum procumbendo; summitatem frocci, ut super eam teneat manus; et surgens contra altare altius inclinatur; quod et ad matutinum facit, si post *Gloriam*, vel post *Deum misereatur* venerit: tunc frater aliquis eorum, qui in vicinitate ejus stat, providens, ut ad fratris illius, quam contra conventum facturus est inclinationem, vel ad finem hymni vel psalmi tempus conveniat. Tales, inquam, tempus competenter stanti si insinuat, a quo per modicam capitis inclinationem (ut moris est) licentia data ad absolvendam fratrem redit. Qui cum manu, more licentiam significantis, innuente paululum inclinat, et facto ante se retro recedit ad stationem suam: si talis est, qui in choro tunc stare possit et debet. Ibi rursum aliam petens veniam ut prius, sed aliam postea non petens, etiam si dies sit procidendi, cum conventu inclinate, et ipse pariter inclinatur. Si autem aliquando hoc, quod prædictum est, de eodem interuentio prævisum non fuerit, vel si ille, qui tunc ordinem tenet, videns eum ad gradum, sua sponte se abire per nuntium jusserit (quamvis et quosdam, hoc vitium in usu habentes, interdum dissimulatum ibi videre) tunc ille frater post veniam contra conventum inclinatur, et conventus contra eum. Si vero extra chorum statio ejus fuerit, de gradu ad chorum suum tendens locum dat, qui ibi ultimus ad locum vel ad formam stat, donec veniam et inclinationem, sicut præmissum est, faciat. Quo facto intra recedit, vel si talis est, qui item, sicut prædictum est, intus stare possit, remanebit.

Eodem modo agitur ad diurnas horas erga eum, si ante *Gloriam* primi psalmi in prædictis locis non fuerit, excepto, quod si quis hoc vitium negligentia agis, quam necessitate sæpius incurrerit; ab eo si tunc ordinem tenet licentiam de gradu recedendi non accipiet; sed postquam ibi veniam, ut dictum est, fecerit, inde se non movet usque ad hora regularis sit finita. Tunc contra altare

A tantum inclinans, ad locum suum vadit, sive intus sive extra sit statio. Infra horam autem aliis inclinantibus ipse non nisi contra altare inclinatur: ad preces sive procumbant, sive sint inclinantes, ibidem eos imitatur. Illic talis quandocumque infra psalmos venerit, ad gradum venit. Si autem post psalmos, foris chorum remanebit, et propter hoc veniam in capitulo petit.

CAPUT XXXIII.

De eo, qui sanguis de naribus, vel de erupta vena fluit.

Si quem autem vel de naribus vel de erupta vena fluens sanguis impedit, ne ad horam tempestive occurrere possit, quandocumque, antequam psalmi finiantur, intraverit, propter hoc ad gradum non vadit; sed aliis ad hoc eum hortantibus causam sui per signum patefacit. Si est litteratus, hanc horam secum cantare non negligit; si illitteratus, non aliam, quam quæ in publico cantata est, audit. Qui et ad lavatorium stando hanc audire, et si psalmos ejusdem horæ scivit, illos; sin autem *Pater noster* aliquotiens secum recitare interim potuit. Fit quoque aliquando, ut ad nocturnos quidem post *Gloriam* psalmi *Venite*, ad alias vero horas post *Gloriam* primi psalmi, aliquis, qui prius non fuit in choro, sed tantum ante chorum, ad initium ejusdem horæ non defuit, tunc introeat: nec tamen propter hoc ad gradum veniat: et hoc isto modo: si quando evenerit, ut aliqui conversorum præ multitudine choro interesse non possint, tunc foris positi diligenter observant, si quis eorum, qui choro intersunt, eodem modo, quo sit rediturus, exeat; ut quicumque tunc inter eos intrare eligat, ex occasione exeuntis locum intus habere valeat.

Ergo ad nocturnos post *Gloriam* psalmi *Venite*, quicumque ejusmodi occasio intrandi copiam dederit, infra primos psalmos per minorem chorum intrabit, ne si per universalem chori aditum tunc ingressus, ab aliis tunc primum ecclesiam intrare putaretur; et ideo ad gradum ire propelleretur. Nam quicumque pro tardo occurso (ut dictum est) ad gradum satisfacit, nunquam ea vice per minorem chorum intrabit. Quandocumque autem post versus psalmi intrandi occasio ei dabitur, per superiorem chori aditum ingreditur; quia de eo nulla suspicio sero veniendi tunc erit. Similiter ad matutinum agitur. Ad diurnas vero horas post *Gloriam* primi psalmi; quicumque ex eis sua sponte ingredi voluerit, item per minorem chorum intrabit. Si autem ab eo, qui tunc ordini præerit: vel si nullus prior ad præsens aderit (quod nunquam fieri debet) ab aliquo circatore, qui seorsum ingredi jussus fuerit, tunc quia item suspicio in eum non erit, per superiorem aditum introibit, alioquin si tunc intraret, vellet, nollet, ad gradum iret.

CAPUT XXXIV.

Quomodo se habeat infra horas.

(*ub. var.*) Ad *Gloriam* singulorum psalmorum qui sunt in regularibus horis tam nocte, quam die,

manus non tenet aliquis in sinu, sed in manicas mittit, easque constringit, ne inter inclinandum ad terram pertingant, quæ inclinatio illa multum debet esse submissa; nec adeo ad aliam psalmodiam, nam illa nimis mediocriter agitur, in tantum, ut propter hanc manus in manicas ad stringendum non mittantur.* Ad illam prolixiorum psalmorum *Gloriam*, quæ prædicta est, unusquisque accurate observat, ut in fine verbi *Sancto* se cum aliis erigat.

(vb.) Quod si sedere voluerit inter psalmodiam, observat ne sedeat juxta alium sedentem; sed ita, ut unus stet et alter sedeat, et invicem exhibere debent occasionem sedendi.* Ad nocturnos quidem in duorum psalmorum spatio; ad matutinum vero sequuntur illos quinque psalmos dividendo, sicut et ad cæteras vices et horas, prout tunc competens videtur sedendi vicissitudo. Sed sciendum quod ad matutinum infra psalmum *Deus misereatur*, neque in minori choro, neque extra ad ejus parietem, neque in minoris chori occidentali linea a quoquam sedetur, priusquam sequens psalmus incipitur, neque ab aliquo prorsus ab ecclesia exitur. Hujusmodi autem interscissa sessio fratrum a senioribus est inchoanda mox in ipso primordio nocturnorum. Ad formam de pariete, causa interstandi, nullus vel ad breve momentum descendit; sed pro eadem causa ad parietem aliquis stans et in quartum sedile secedit. Econtra ad parietem de forma, sive litteratus, sive illiteratus, tam de superioribus, quam inferioribus pro hac causa secedere potest, nisi qui majori custodiæ deputatus est. Ille tantum suis collateralibus, si tamen eidem custodiæ neuter eorum est mancipatus, in hac re succurrere valet, sicut et ad missas et ad S. Mariam. Hic cum eo, qui ad parietem stat, facere solet; nam tunc ejus adjunctus est; si adhuc tam alte ordinem habet. Ad alias vero vices non illuc accedit, etsi paries ex aliqua parte vacuus sit. Nullus eorum, qui ad formas stant, vel extra, sive litteratus, sive non, aliquando causa, sustentandi ad parietis vacuum sedile accedit. Qui in usu habet inter nocturnale officium uno eodem, congruo tamen tempore ad dormitorium exire, propter hoc non reprehenditur; sicut nec ille, qui bis vel ter illuc vadit; si tamen ejus infirmitas scitur. Hæ sunt autem vices, in quibus illuc ire est incongruum, et ideo ne præter magnam necessitatem hoc fiat, est procurandum, scilicet infra hymnum et lectionem infra *Te Deum laudamus*, post quoque *Benedictus* et præces. Sed et quicumque ante quodlibet horum officiorum de choro exibat, ad hoc in tempore redire, si aliquo modo valet, festinat; sicut et ad processionem, quæ post matutinum aliquando festive cum responsorio agitur: nam si bis in hebdomada (si tamen intermisit) non fuerit ad illam, quæ sit in privatis noctibus, non notatur. Inter quæ etiam si de dormitorio venerit, in suo ordine adjungitur, si convenienter poterit; sin autem, non accedit,

priusquam ordo seniorum præteribit. Hoc autem prævidet, ne juxta introitum capituli, tunc fratres in conspectu omnium stando sui ingressum expectent, sed accessum suam ita temperet, ut mox, cum accesserit, convenienter introire valeat.

Sed et sciendum est, quod si aliquis posteaquam conventus ad sanctam Mariam intraverit, infra matutinum de omnibus sanctis supervenerit, si tempus est procumbendi usque ad finem psalmi *Laudate Dominum*, veniam facere debet, sed non postea. Ut autem ad nocturnos redeam: qui infra psalmos ad dormitorium vadit, si est litteratus, inter eundem recitare eosdem non negligit; si illiteratus, interim tot *Pater noster* cantat, quot psalmos eo absente conventus psallit.

CAPUT XXXV.

Quomodo frater sedeat.

(vb. var.) Ubiunque frater sedet, nunquam manicas dimittat ita negligenter ad terram pendere, sed si manus sunt infra sinum, manicæ extra sinum in transversum sint collectæ. Si propter aliud de choro tam longe, ut conventui absens fieret, exiit, vel si postea venit, quam hora est inchoata, vel aliud officium, prius ad altare inclinatur, quam ad locum divertat. Illuc vero perveniens si alii neque ad altare sunt versi, neque sedent tam summissè quam et nuper, contra altare in faciem suam inclinatur, omnesque similiter inclinant, manibus inter manicas missis; non tamen ita alte sicut ille, inclinatur. Contra majus altare nunquam inclinatur, nisi manibus in manicas missis, et capite quam maxime convenienter, tamen demisso, sicut et ad crocem: contra alia altaria et contra crucifixum in capitulis moderatius. Lectori a gradu, ubi facit ante et retro summissè eunti ad lectionem, ac redeunti sedens reverenter inclinatur. Reliquas inclinationes unusquisque visu potius quam auditu addiscet. Si Psalmus noverit, et si in aliquo verso erraverit, mox ante finem versus, et quoties in eo offenderit, eodem modo ante se veniam petit, quo superius dixi, ad gradum esse petendam pro occursione tardiori. Si autem in Neuma (93) vel in Psalms fallitur, si Antiphonam aut responsorium pronuntiare negligit, propter hoc veniam petit. Non solum autem ad regulares horas, sed etiam ad quodlibet divinum officium, quod agitur in oratorio, petit veniam, si fallitur in verbo.

CAPUT XXXVI.

Quomodo internam ligneam ad nocturnos circumferre debeat.

(vb. var.) Quod si infra lectiones, ille, qui internam ligneam, quam consuetudinaliter Abscessum nominamus; circumfert, ad eum venire, et petens cum dormire lumen contra faciem intendit, et vigilat, iterum reverenter inclinatur. At si dormivit, et lumen ante eum posita fuerit, excitatus ab eo qui juxta eum sedet, percutret priusquam eum deorsum

(93) Neuma, productio cantus in finali littera antiphonæ.

chorum, a senioribus quidem incipiens, et ita eos, qui super gradum in dextra parte chori et per medium rediens, id est in medio eorum qui ad formam ejus chori et ad lineam sedentes ad se invicem respiciunt, uno transitu, nunc his, nunc illis absconsam demonstrat, et eo tenore chorum minorem ingreditur, et in medio occidentalis lineae incipiens, dextram ejus partem, moxque eos qui juxta introitum ejusdem sunt, deinde sinistram partem perlatrat, novissime redeundo ad sinistram chorum eo per omnia ordine, sicut prius dextrum, nullo interim praesumendo juxta se forsitan dormientem excitare. ubi Si quem viderit obdormisse, tunc contra ejus oculos lumen ter intendit: si tertia vice non evigilaverit, ponit ante eum laternam, ut ab ipso quoque excitato similiter portetur. Si autem ita evigilaverit, ut contra illum inclinaret, antequam se averterit, ab ipso auferenda est, qui eam apposuit. Quod si tantum in dormiendo fuerint deprehensi, haec deportatio protrahitur usque ad *Gloriam* responsorii, quod in eo nocturno est ultimum. Si quis, qui ad praesens legere vel cantare debet, cum ea deprehensus fuerit, evigilans illi bajulatori, si adhuc tam prope est, causam officii sui insinuat, ut absconsam auferat. Si vero adhuc abiit, id ipsum suum collateraliter injungit, et ita ille vicem iustus in circumvendo agit. Nalli in rebus denuo porrigitur, nisi dormiens a praeterente inveniat, nisi infra juxta exitum chori. Si ei, qui in majori custodia est, posita fuerit, ipse cum ea majorem solummodo chorum eo modo sicut dictum est, perlustrat, et si neminem ibi deprehenderit, juxta analogium, quod est in medio gradu, eam ponit. Ibi aliquo converso accepta, et ita chorum circumferenda auferitur.

CAPUT XXXVII.

Qui debeant in intervallo absconsam portare.

A conversis autem, qui sunt extra chorum, primitus portatur, et non per ordinem, sed quicumque melius potest, alium anticipat. Si autem portari negligit, hi omnes per hoc inelamantur. In duodecim lectionibus mox ad initium tertiae, septimae, et undecimae lectionis choro inferitur. Si novem, sicut ante Pascha, ad secundam, quintam et octavam. Si tres longae, ad unamquamque. Si breves, ad secundam.

CAPUT XXXVIII.

De lege minoris chori.

* Quia minor chorus majori inferius ita est adjunctus, ut pervius sit eundem majorem chorum ingredientibus, non solum ad nocturnum, sed quotiescunque, excepto post refectionem et capitulum fratres in ecclesiam veniant, seniores caterique ad parietes in inferiori parte majoris chori stationes habentes per minorem chorum intrant. Ubi et omni tempore exeunt, nisi quando cum aliis de choro per ordinem recedunt. De refectorio autem, Conventu redeunte, nullus ante chorum, nisi qui sanguine est minutus, de processione divertit, sed omnes pariter illic ingrediuntur, moxque hi qui juxta stare solent,

A per minorem chorum Conventui quasi occurrentes, egrediuntur. Econtra, quando post capitulum ad majorem ecclesiam venit, omnes extra chorum remanent, qui et ibi locum habent ad capitulum et post completorium; qui fratres a majoribus incipientes, per ordinem de choro egrediuntur cuncti exteriores, quando ad capitulum pulsatur. Post completorium vero mox, ut ante et retro agitur, per minorem chorum majorem ingredientibus in ordine suo inde exeunt; excepto quod post completorium plebotomati, si qui forte adsunt, conventum de ecclesia praecedunt. Ut autem sciatur qui sint, quibus in eodem choro manere concedatur, hi qui inter literatos ad standum, vel etiam ad cantandum non adeo sunt validi; ut ab eis alii in majori choro valeant adjuvari; et tamen in conventu in aliis locis possunt morari, hi tales propter misericordiam in minorem chorum sunt deputati. Sunt et alii praeter nimio servituti Dei labore exhausti, quibus etiam in eodem choro tamdiu repausare, vel ad sanctam Mariam tam diurnis quam nocturnis horis interesse, et post matutinum dormitum ire permittitur, quousque viribus pristinis restituantur. Sunt adhuc forsitan et alii, qui majori aliqua infirmitate, sicut est podagra, imbecilliores sunt, vel adeo claudi, ut baculo carere nequeant, et tamen alias sani intersunt conventui; illis, quia consuetudinaliter in praedicto choro manere non possunt, conceditur in infirmary vel in cella novitiorum dormire, ad sanctam Mariam die noctuque horis interesse, excepta illa, quam infirmi ante prandium suum proxime cantant; hanc enim ipsi in ecclesia majori audiunt. Itaque his, quibus, ut dictum est, in minori choro locus jugiter conceditur, illiterati se non intromittunt, nisi locum vacantem viderint, et tunc illi praecipue, qui cantando alios valeant aliquid adjuvare. Ecclesiae tamen portarius ibi juxta ostium, quod foras respicit, locum habet, sive sit literatus, sive non. Ergo, sicut dictum est, literati quicumque sunt valentiores, ad ejusdem chori parietem stant et hoc observant, ut eum eadem disciplina, qua et illi, qui in majori sunt choro, se contineant. Qui tamen hoc habent relevamen, quoties opus habuerint, conversos in vicino positos pro se ad interstandum vel alios in promptu habere, et ipsi super sedilia, si quae ibi vacua viderint, denuo possunt quiescere. Sunt namque in eodem choro et aliae sedes, in quibus infirmos pro devitanda standi vicissitudine, jugiter sedent. Inter quas et forma ad idem opus est posita, sed ita versa, ut qui super eam sedent, faciem in eundem minorem chorum versam habeant; qui et in tempore procumbendi ibidem jacent: nisi aliqui inter eos pro reverentia locum ibi tunc prioribus suis dent; aliis, qui ad parietem stant super sedilia et super terram interim procumbentibus. In praedictis sedibus quotquot sedere valent, pro indulta misericordia continuatim absque surgendi necessitate repausare licitum habent. Aliquando etiam, qui subito in die infirmatur ad missam, vel ad ali-

quam horam sine licentia (exceptis juvenibus in majori custodia positis) illuc intrat, et tamen veniam non petit, neque ab aliquo inclamatur, cui et mox aliquis eorum locum sedendi dat.

CAPUT XXXIX.

Quomodo podagricus et claudus se habeant in conventu.

* Ut autem ad illum redeam, qui podagra, sicut dictum est, laborat, huic conceditur ad capitulum etiam si altioris sit ordinis, sedere super scabellum, quia consuetudinaliter sedendi ordo hujusmodi est, ut qui sunt altioris ordinis sedeant juxta pedes domni abbatis vel prioris: deinde ut sint in ordine, medii, vel primi; sed ad refectorium in ordine suo; in claustro autem ad lectionem ubicunque, competenter sedeant. Qui vero ita claudicat, ut sustentacule carere non valeat, nulli processioni intererit; in capitulo et in refectorio sedet in ultimo: inde cum reditur ipse ultimus usque in monasterium subsequitur. Qui in minori choro jugiter sedens, propter incrementem ægritudinem ad matutinos extra secedit, propter hoc veniam non petit; sicut nec conversus ante chorum stans pro subito ingruenti infirmitate facit, si pro ægritudine sua in remotiora recedit. Quando omnes, absque conversis, albis vel cappis induuntur, quotquot literati prius in minori choro morabantur, tunc majorem ingrediuntur; sed qui invalidi sunt, cujuscunque sint ordinis, post seniores ad parietem stant et continuatim sedent, et quisquis inter eos imbecillior est, si tale est festum, sacristæ cappas distribuenti signum infirmitatis suæ monstrans, cappam accipere humiliter recusat. Si vero omnes albis induuntur, interdum locum senioribus dant, qui ante eos ad formam stant, et ipsi stationem illorum ad formas interim supplent, quod tamen non faciunt, si illi ad formas in cappis, et illi ad parietem in albis sunt. Nullus qui cappa induitur aliquando infra missam ad parietem stat. In quolibet tali officio, quando processio non agitur, conversi validiores, et qui forte quid cantare sciunt, minorem chorum non re-vestiti, ingrediuntur, neque aliquis alba indutus infra missam, excepto nisi lector inter eos ibi moratur.

Si quando autem processio est agenda in hujusmodi festo, ipsi quoque in albis tantum vestiti, eundem chorum (ut dictum est) occupant; nam cappis nunquam communiter vestiuntur. Si quis vero ex omnibus ita imbecillior est, quod non potest ad missam re-vestitus perdurare, accepta licentia exuendi, extra illos sedebit qui in minori choro sunt. Lectori ad nocturnos ad analogium venienti non inclinant, sicut nec ille ipsis. At si quando conventus inclinat fratri majorem chorum ingredienti, tunc et illi inclinant. Econtra, cum ipsi alicui, qui

(94) *Idiotæ* dicti, qui litteras non fuerunt docti, nec sacris ordinibus insigniti.

(95) Ex hoc loco amplius clarescit nota, quam

A ad illos ingreditur, inclinant, tunc conventus non inclinat.

CAPUT XL.

Qua disciplina frater post matutinos re-collocatus jacet, vel quæ tempore hyemalis intervalli agit.

(*vb. var.*) Ad lectum post matutinos rediens iterum se collocat cum disciplina eadem qua et post completorium, nisi videat tempus faciendi sonitus jam esse proximum. Tunc enim diurnales calceos induit, et ita se vestitum in lecto collocat. * Nullo modo autem se collocabit, si est tam clara dies, ut legere possit. At si tempus hyemale quando intervallum agitur, præter si opus habet ad dormitorium ire, in ecclesiam revertitur, et postquam consederit, caput operit, et ita in sedili suo matutinali B expectat; excepto, si est illiteratus, et custos alicujus juvenis; tunc relicta sua sede, ubi infra nocturnos stetit, ad eundem juvenem, ubi ad formam vel ad lineam sedet, vadit, illo, qui prius causa interstandi ejus collateralis fuit, locum dante. Si autem est literatus, et ad parietem locum habuerit, scilicet vel orando, vel sacræ meditationi insistendo, ad altaria tamen causa peculiaris orationis non accedit, nisi de gravioribus personis sit. Priusquam de sedili surgit, caput capello denudat.

CAPUT XLI.

Quomodo mane surgat, et quid statim faciat.

(*vb.*) Ad sonitum, qui diluculo agitur in dormitorio ad excitandos fratres, quemadmodum ad signum nocturnorum, quantociens surgit, et eadem vice non alios calceos, quam qui ad diem facti sunt, induit; nisi forte sanguine minutus sit. Cultelli sui secum portandi cavet oblivisci. Lavat manus, et si vult, faciem; cum quatuor manutergia pendeant simul in claustro, non tergit ad aliud, quam quod suis comparibus competit, quia duo sacerdotibus et diaconibus differenter deputata, tertium subdiaconibus et idiotis (94), quartum his, qui manus non sanas habent. Pectit caput (95), spargit se aqua benedicta. Quod si est illiteratus nec ad aliquem sacrum ordinem promotus quemcumque se ibi spargentem invenerit, ab illo eandem aspersionem accipit, sicut et literatus a quovis, qui in sacro ordine sibi est similis vel prælatus. Si quis autem D dum se sparserit, aliquem in sacro ordine majorem tam prope supervenisse, vel etiam caput ad aspergendum sibi inclinasse viderit, illi spongiam porrigit, eaque non recepta abit. Juvenis spargit custodem suum si non est literatus, et neminem amplius. (*vb. var.*) Intrans chorum facit tres orationes, maxime si potuerit esse in loco qui suo ordini competit, sicut etiam ad nocturnos; * sin autem, ubicunque sibi copia data fuerit tam extra quam infra formas, nisi juxta cancellos, ubi tantum seniores orant. Hoc enim observat, ne tunc extra formas

supra dedimus; nempe monachorum capita ex integro non fuisse rasa.

oret, quanto spatium inter formas sufficiens appareat. Quod si interim signum ad primam pulsatur, *אנין* amplius in orando moratur, sed mox facto ante et retro ad locum suum recedit.

CAPUT XLII.

Quomodo sedeat ad lectionem.

(*vb.*) Sedens ad lectionem, ita sedet, ut una sit una inter se, et alium juxta se sedentem. Anteriora froci sui semper ita in gremium trahit, ut pedes bene videri possint (96). Girones quoque colligit utrinque, ut non sparsim jaceant in terra. Quando sedentem invenit ante se, inclinat, et hoc item illi faciunt, qui proxime illi collaterales sunt, etiamsi vel uterque vel alteruter eorum remotus sit per aliud longiusculum spatium. Quod non solum observat, quando imprimis ibi consederit, sed quotiescunque inde discedens redierit. Idipsum ad capitulum et collationem facit, quandocunque in ordine suo non ingressus postea supervenerit.

CAPUT XLIII.

Quando, cui, et quomodo veniat ad confessionem, quidve ei pro pœnitentia injungatur. (vb. var.)

Horam confessionis noverit esse privatis diebus in hyeme ante tertiam, sicut alio tempore ante primam, semper quoque post capitulum, quamdiu psalmi *Verba mea* pro fratrum anniversario dicuntur. Ubi tamen tunc stare nulli conceditur, nisi statim, cui confessionem faciat, sacerdotem inveniat. Sed egressus cum conventu, si redire vult, et antequam conventus exeat de ecclesia, confessionem facere non prohibetur. In diebus solemnibus usque ad missæ matutinæ Evangelium, nec ultra. In quadragesima tres dies, per quos silentium tenetur in claustro usque ad sextam. Si quæ festivitas agitur, usque ad tertiam. Et sciendum est, quod ante primam, postquam pulsari cœperit, confessionem facere nulli licebit, nisi ei, qui ante inchoavit, vel saltem capitulum propter hoc intravit, breviter perficere poterit. Similiter et ante tertiam, post auditum signum ad lavandum, is, qui jam cœpit, celeriter perficit. In his ergo horis, quæcunque contra salutem animæ suæ commisit in vita seculari, primum ad confessionem manifestat domno abbati vel priori, postea vero, cum opus habet ad confessionem pro aliquo excessu venire, ad sacerdotem venit, ad quem potissimum voluerit, *vb.* illorum, quibus hujusmodi officium injunctum est, et stans ante eum dextram de manica extracta ponit super pectus, quod est signum confessionis. Surgente autem sacerdote et ad capitulum præcedente, sequitur illum. Et primum ante eum veniam petit, toto corpore prostratus, deinde illi contra se manum ad sublevandum protendenti simul et interroganti, Quid dicitis? Respondet: *Mea culpa*. A quo jussus se levare, postquam consederit, illo dicente *Benedicite*: Respondet *Dominus*: et tunc loquitur, quod habet. Quod si et ipse sacerdos est, sive missam

A celebrans, sive non, mox ut a venia surrexerit, ille alter ad eandem veniam inflectit, de qua etiam (quamvis ab isto sit sustentatus) non se erigit, priusquam et illi interroganti, *mea culpa*, responderit. Qui et ad ultimum postquam illi pœnitentiam pro confessis indixit, etiam se de propriis excessibus accusans ab illo aliquid pro pœnitentia accipiet. Hanc tamen discretionem in hac mutua confessione habens, ut si ille sacerdos a domno abbate inter alios confessores numeratus est, iste occultiora sua pro ut tunc sibi visum fuerit, illi pandat; si tamen tunc confessionem facere prius secum deliberabat. Si autem idem sacerdos ad hujusmodi officium deputatus non est, iste summam et breviter in multis deliquisse coram Domino se accusat, sicque ab eo aliquid sibi pro pœnitentia dari rogat, quod et consuetudinaliter a diacono fieri valet. Potest etiam cuilibet personæ post breviter comprehensam peccatorum suorum universitatem in orationes ejus se commendare; sed nihil pro pœnitentia accipere.

Providendum autem utrique est eorum, ne ita conjunctim sedeant, ut vestes eorum aliquo modo ad invicem pertingant; voces quoque in loquendo quam maxime suppressant, et ne prius ad confessionem conveniant, quam cæteri fratres in libris clare valeant legere. Postquam vero omnia quæ voluerit sacerdoti (non nimium tamen ea prologanda) protulit, ad arbitrium ejus pœnitentiam pro his recipiet. Potest talis esse excessus, quod Dominica oratio aliquoties ei recitari præcipitur, vel aliquis psalmus, vel utraque simul, aut etiam aliquot psalmi: potest et tam gravis esse lapsus, quod vel LX. vel C. psalmi, vel etiam totum psalterium, vel etiam idipsum aliquoties repetendum, vel si talis est persona, aliquot missæ injungantur. Flagella sive jejunia per abbatem, vel si ipse abest et quamdiu abest, per priorem conceduntur. Quæ quidem flagella ad intervalla Horarum, et infra priorem Missam a presbyteris suscipiuntur. Sed a pascha usque ad Pentecosten et infra Octavam ex consuetudine non aguntur. Jejunia persolvens infra prandium ad sanctam Mariam vel in coquina regulari cum licentia commorari, et postea cum ministris, si semel reficitur, vel ad cœnam cum conventu, si his comeditur, debet reficere. Præterea domnus abbas hoc habet præ cæteris, quod fratri, si dignum judicat, pœnitentiam injungit usque ad vitæ ejus terminum. Genuflexio autem pro pœnitentia alicui propter hoc non solet indici quam ei, qui in conventu jugiter est positus; quia hæc non potest ordinabiliter frequentari.

Tales autem vicarios ad hujusmodi negotium debet abbas sibi eligere, qui fratres pusillanimes suaque commissa periculose celantes fideliter commonefaciant, ne quid abbatem ipsum celare præsumant, quem utique justissimum est, et eorum male acta simulque bene acta cognoscere; quippe qui

(96) *Giro, Gyro Garo*, lacinia id est, vestis pars, ac togæ, qua laxior fit seu in largiorem formam in imo se explicat.

post Dominum esse debet potissimus ordinator. Si tale quid ei contingit in nocte, quod nos verecunde appellamus *fragilitatem* (97), ante confessionem vob. septem psalmos penitentiales dicit, vel si psalmos nescit, Dominicam orationem septies, et postquam confessus fuerit, hoc quod sibi sacerdos iusserit, dicit.

* Eā die nec textum evangelii osculatur, nec ad pacem venit, nec ad offerendum, nec ad altare accedit, nec in presbyterio servit, nec aliquid quod est sacrum vel in vasis, aut in cæteris utensilibus, quod est benedictum, tangit; excepto, quod in purificatione sanctæ Mariæ, et in Psalmis propter hoc candelam vel ramos benedictos offerre non omittit. In refectorio nec oblatas (98), nec benedictionem dabit, nisi ad ministros, si necesse fuerit. Sacerdotem ad missæ celebrationem nec induere, nec exuere adjuvat, nec ipse albam consecratam induet: nam absque his quæ ad missas celebrandas sunt deputatæ, cæteræ albæ secundum consuetudinem nostram non sunt benedictæ: et ideo quotienscunque res exigit, his vestiri poterit. Scire autem eum oportet, quod nequaquam ad ea, a quibus prohibitus est, aliquando licentiam petere debet, etiam si aliqua præcipua solemnitas instet. Attamen in Paschali die, et in tribus præcedentibus secundum consuetudinem nullus, sive pro ista, sive pro aliqua necessitate, nisi pro criminali peccato, se subtrahit a communione. Quod si quando in meridie hoc tibi evenerit, propter hoc in crastino, si confessio præcessit, ab his, quæ præscripta sunt, non abstinebis. Si autem rasura vel aliud quod a confessione eum impederit, in aliud tempus eam differt; nec tamen interim alicui predictorum se intromittit. vob. Et apud nos Lavatorium secretum cum aquæ ductu est, ibi lavat femoralia sua, quantum illa conventionem sunt contacta, et hoc quando in die occasio sibi data fuerit, nisi quando meridiana (99) agitur. * Si est in custodia, a custode suo illuc ducitur, et foris ostium ab eo expectatur. Quod et semper est apertum, nisi cum quis id intus agit secretum. Sciendum est non esse nostræ consuetudinis, ut monachus audiat confessionem mulieris, aut alicujus hominis sæcularis, nisi si tam probatus est, cui id abbas injunxerit; non tamen sine licentia Episcopi, ad quem talium cura pertinet.

CAPUT XLIV.

Quomodo et quando vestimenta sua induat.

(vob.) Aut si habet in promptu mutatorium suum, mutat, quo est indutus nec prius ad ea, quæ præfatus sum, accedere præsumit, nisi utrumque, quod dictum est, sibi defuerit. Et propterea Sacerdotes et Diaconi officium suum exercentes, ex consuetudine tria femoralia habent. vob. Nullus mutat in sola

(97) *Fragilitas*, pollutio nocturna.

(98) Panis, seu hostiæ ad missam oblatæ, sed non consecratæ, quæ in refectorio iis distribuebantur a sacerdotibus qui eo die corpus Domini non sumserunt.

A cuculla, nisi et pellicium et froccum, aut Gunellam habeat indutam, ne quid nuditatis suæ possit ab aliquo videri.

* Et si ea fuerit hora, qua, postquam se vestierit, ad dormiendum, collocari non debeat operto lecto quod alio tempore non licet super coopertorium sedet: pedibus super scabellum positis. vob. Eodem quoque tempore, quos exiit, statim complicat, femoralia involvit stamineo, et cum ejus manicis utraque colligat in armario, quod in claustro juxta ascensum dormitorii vel in alio competenti loco est ad hoc deputatum, sive illa, sive alia die ponenda: dummodo in feria tertia post Evangelium prioris missæ ad lavandum auferenda ibi inveniantur, quæ tamen sic, ut Conventui non occurrat, debet portare. Unde sub scabellum, quod est ante lectum, debent servari, donec ad armarium competenter possint portari. Thecam quoque pulvinaris eadem hora illuc portat, sic tamen opus est eam lavare; sed super murum ascensus dormitorii vel seorsim debet illam ponere.

Si custos cum juvene suo vult mutare, interim debet illam alii commendare ipseque in aliquo vacuo lecto mutare. Hora autem mutandi discernitur, quæ exceptis privatis diebus a calendis octobris usque ad calendis novembris, et illis tribus diebus ante Pascha omni tempore est post Matutinum, quando fratres repaunt in lectis. Tunc inquam, sive antequam se recollet, sive post hoc ante sonitum evigilans, mutare potest, quisquis voluerit, nisi sit juvenis, et si priusquam sonitum audierit, caligam unam exuerit, vel saltem brachiale (100) femoralibus inseruerit, hoc peragere non desistit, sicque, si forte tres illas orationes mane faciendas neglexerit, non illi imputandum erit. At si sonitum prius quam dictum est audierit, et si ad vestiendum se redire voluerit, indatis nocturnalibus (101) lavari, pecti, et factis his tribus orationibus reverti accelerat, ut mutatis vestibus ad primam tempestive veniat; quæ si simul cum matutino cantatur, ante tertiam mutare potest. Quod si quando eadem prima ante lucem vel postea sic finitur, ut in claustro legere non possit, tunc eodem modo, quo supra ad intervallum in Choro sedebit, quousque sonitum in circulo januæ in tempore est factum, audierit.

CAPUT XLV.

Si coquus est, qua hora cocturam suam videat

(vob.) Quod si cocuse est, ut vulgariter aiunt, cocturam ex more non videt, neque ligurit, nisi ante primam, vel si ipsa prima, ut supra memini, matutinis adjuncta fuerit, ante Tertiam; et si hæc spatia adeo brevia fuerint, ut tunc fieri non possit, post Evangelium matutinæ missæ; post cœnam quoque, vel si semel comeditur, post vespas; ita tamen

(99) Somnus post prandium, seu in meridie.

(100) Ligamen, alias *brachiale* idem ovoid *brachiale*.

(101) *Nocturnales*, calcei, quibus nocturno tempore usi sunt.

ut propter hoc silentium non infringat. *vb.* Panniculi quidem recens lavati ita debent esse in promptu, ut non opus habeat, quid loqui. * Hoc autem in infirmaria debet fieri per famulum ad hoc deputatum; et alium ab alio licet in his quæ ad hujusmodi pertinent, infirmitatem adjuvari. Quo facto ibi ad lavatorium infirmorum lavari, et ad manutergium sibi deputatum, debet tergi. Cocturam autem facere post prandium, cum tempus habuerit opportunum, licet, accepta tamen licentia, et quæque ad hanc necessaria a camerario requirent.

CAPUT XLVI.

Quibus horis et temporibus debeat lavare pannos suos, vel si quid aliud vult de rebus suis.

(*vb.*) Si quid ei placuerit de pannis suis lavare, quod consuetudinaliter potest facere in coquina regulari, ad hoc solum invenit caldarium, in quo caleat aqua, et temperetur lixivium: in claustro vero truncum amplissimum cum plerisque intervallis curatum, ut hic stamineum, ibi femoralia lavari possint separatim. Quæ et ante capitulum mittit in aquam calidam, ut mollescant; post tabulæ percussione[m] lavat, et non diutius, nisi quamdiu loquendi licentia durat, et interim, * dum sacerdos aliique ministri se induunt, *vb.* excepto si dies jejunii, lavare non prohibetur post tertiam. Si vero est quadragesima et dies privata, post capitulum et post sextam lavat, etiamsi non loquamur in claustro. Quidquid autem lavat, quoquo modo sit lavatum, post horam lavandi aufert et siccatur; ne jaceat ita sordidum et torridum ante oculos fratrum de refectorio exeuntium.

CAPUT XLVII.

Quomodo de regulari hora non inde exit, nisi pro inevitabili necessitate.

(*vb.*) Audito signo, quod ad primam pulsatur, librum tam illum, si quem videt juxta se positum, quam præ manibus habitum reportat ad armarium. Hoc si fuerit neglectum, ab utroque eorum inter quos remanens liber jacuit, erit inclamandum. Quod tametsi ad alias quoque, ad eas tamen non observatur horas, quibus finitis statim in claustrum ad lectionem rediturus est conventus: similiter nec ad officium defunctorum, et quando cymbalum percussitur ad bibendum: tunc enim in loco quo quisque sederit, ut statim reversus ibi inveniat, librum dimittit, nec alii tunc accipere hunc licebit, nisi forte is, qui eum in quadragesima accepit ad legendum, et eo anno necesse habuerit. Quem etiam, sicut et nullum alium librum a quolibet fratre debet requirere. Cæterum ad collationem reportati, vel ordinate in armario reponantur libri, armarius vel adjutor ejus procurat. Ad primæ ergo pulsationem, repositis in armario libris, hi, qui matutinum ad sanctam Mariam audierint, consuetudo est, ut et cæteras ibi (exceptis obedientiaris, et si qui tales sunt, qui choro interesse possunt) audiant horas, statim illuc a conventu secedunt. Ad aliarum vero pulsationem horarum. quotquot ex eisdem conventui intersunt,

A simul ingredientes, cum eo orationes, quæ easdem præcedunt horas, ante chorum faciunt: quam etiam, si est una sola, quilibet tardius veniens, ibidem, dum necdum hora est inchoata in secretiori loco facere potest. Ad auditum vero cujusque horæ signum ascensurus dormitorium, in primo gradu si pedem posuit, pergere potest; sin autem, nisi major necessitas fuerit, mox ad ecclesiam redit. *vb.* Sed quando pulsatio signi ad primam rite protelatur, quousque septem psalmi possint percantari; aliquando si voluerit, postquam conventus pertranserit, ad corporis necessitatem exit. Sed rediens lavat manus, ne cum ventum fuerit ad offerendam, rursus habeat exire: quare, si tam frequenter exierit, hoc in capitulo proclamatum experitur. Sed nec licet B unquam exire quemquam, quamdiu de regularibus horis in die ulla cantatur, nisi pro inevitabili necessitate; ut v. g. si de naso cruor emanat. * De quo minus ut dubitetur, nec ipsi abbati postquam incepta hora aliqua fuerit, chorum pertransire, vel aliquem inde evocare licet. Ad completorium ante *Gloria* primi psalmi consuetudo consentit: infra quam horam tantum sibi, et priori in consuetis claustris locis et officinis loqui licet.

In choro ad primam, dum cantatur, *Quicumque vult*, nullus sedet. Ad hanc horam, et ad completorium, vel quotienscunque fratres invicem confessionem dicunt, observare debent, ut qui alium præcedit in sacro ordine, ipse quoque confessionem prior dicat, etiam si inferior sit eo cui constitetur. Quando C post septem psalmos pœnitentiales Litaniam a prostratis fratribus cantatur, ad ultimum psalmum priores ad gradus, sicque cæteri ordinant se, ut, cum tempus fuerit, non sibi in procumbendo moram faciant; et inter literatos conversus non jaceat, nisi alicujus juvenis custos fuerit, ad quem ipse accedet, ubicunque jacuerit. Ad literatum vero custodem juvenis venire non negligit. In hac litania nullius sancti nomen geminatur, excepto qui singularis ejusdem loci patronus habetur. Ad versum illum *Per passionem et crucem* unusquisque, cum expresse nominaverit, dextera manu, per manicam in facie crucem etiam facit; statimque ad versum *Per gloriosam Resurrectionem tuam* sacerdos et cæteri ministri matutinæ missæ debent exire, ut mox finita D Litaniam parati intrent ad altare. Unde etiam, quamquam cæteri in ordine suo, isti tamen ita jacebunt, ut exeuntes cæteros non inquietent. Ad offerendum nec anterior nec posterior, quam suus est ordo, quisquam accedit; si tamen præsens fuerit. Quod si aliquis neglexerit, qui tunc ipsi proximus adest, licet in ordine inferior sit, offerre non tardabit.

CAPUT XLVIII.

Quomodo se præparet ad capitulum, vel quid faciat, si est sibi conscius ullius excessus.

(*vb. var.*) Quando scilla pulsatur ad capitulum, cessat ab eo, quod tunc agit operis, ad capitulum se præperans; stamineum suum undique detrahit, et honeste componit, et claves, si quas habet (qualis-

conque sit obedientiarum recedit) deponit, ut paratus sit, si forte iudicium subire iubetur. Et ut adsit ad versum ibi dicendum observat; quod si hoc in consuetudine habuerit negligere, inelamatur. Attendit quoque si notatus in tabula ibi nominatur, ut tunc inclinet; et si hebdomadarius ibi appellatus fuerit, sive hoc, sive proprium nomen ibi audierit; et quando festivitas aliqua, quæ in Cappis est agenda, ibi pronuntiata fuerit; similiter et inclinante domno abbate; sed et quando idem domnus abbas, (vb.) vel ordinem tenens prior dixerit *Benedicite*, inclinatur. Quo dicto, ob quamcunque causam exiens, sive ingrediens; nisi cum domno abbate, vel cum nudus aliquis intraverit, dicit *Benedicite*; ita ut, qui prope capituli sedent introitum, audientes respondeant *Dominus*. Sed si aliquem introduxerit, apertius aliquantulum id dicit, et tunc conventus respondet. Si duo vel plures intraverint, ille solus, qui præcedit, *Benedicite* dicit.

CAPUT XLIX.

Ne conversus a sermone desit.

Verum conversus ad sermonem ne desit, summo opere cavet; cum maxime propter tales fieri solet. Infra quem etiam si dormierit, inelamatur. Postquam autem a tenente ordinem dicitur: *Loquimini de ordine*, et ad actionem capituli ventum fuerit, expectatur, si quis infirmus ibi sit, qui pro refectione carnis, quam habuerit, veniam petere debeat, et si circatores, qui primas inelamationes faciunt, quid loqui habeant; (vb. var.) deinde si quid ei excessus aliquomodo contigit, pro quo sine inelamatione debet veniam petere, ne inelametur ipse præveniens, sive alius vidit, sive non, veniam petit, suamque culpam fateatur. Sed quantacunque fateatur, tamen non amplius veniam petit, præter illam quam petiit, nisi inelametur. Et sciendum quod plures simul pro diversis causis veniam petere non prohibentur, et quod nullus est dies, excepto primo Paschali tam solemnibus, pro cuius reverentia venia non sit petenda, et proclamatio omnino vitanda; sed tamen in præcipuis festis hoc agitur parcius, quam in aliis diebus.

CAPUT L

Pro quibus causis ultro veniam petit.

Sunt autem quædam instituta, quibus si deerit ultro veniam petit. Id est si infra ambitum muri, vel extra in vicinitate manens, alicui regulari horæ, sive illis tribus orationibus, quæ ante nocturnos, vel in hyeme ante tertiam fiunt, non interfuerit; nisi forte sit sacerdos et interim cantet missam, et ejus adjutor, vel custos ecclesiæ cum adjutoribus suis hostias facit, vel aliquis pro infirmitate infra unam horam balneat. Si capitulum, vel collationem, vel illam, quæ ante missam agitur processionem, vel opus manuum, vel generale mandatum (et si post lavationem pedum advenerit) vel generalem refectionem dimiserit: si mensæ lector, vel coquinæ hebdomadarius in sabbato notatus benedictionem neglexerit: si ad communem fratrum rasuram præ-

sens non fuerit: si de via veniens in ea die ad finem alicujus horæ benedictionem non acceperit, vel si absque ea de monasterio exierit, sed infra biduum non redierit. Sane non solum pro supra dictis, sed aliis quibusdam negligentibus venia facienda. Sicut est, si librum, qui in feria quinta quadragesimæ ei datus est, infra annum non perlegerit; pro quo tamen veniam revoluto anno in eodem die facit: si corporale vel offertorium vel linteum ad portandos calices, vel ad patenam involvendam aptatum, de ejus negligentia ad terram ceciderit; si lectionem suam vel responsum omnino neglexerit; si talem sonitum in dormitorio noctu fecerit, per quem fratres inquietaverit; si in infirmaria, vel in cella novitiorum pro misericordia dormire permissus, aut nocturnos biberit, quamvis mane sine licentia inde non exierit; si mutatorium suum in Dominico die in capitulo invenerit, sive pridie in monasterio fuerit vel non. Si quid tale, sicut est major cereus, fregerit, perdidit vel profuderit; si quid vestimenti sui peioraverit; vel si corrigiam rasorum, ita ut eidem ultro usui non prosit, inciderit; si librum, in quo ad refectarium debet legi, de ejus neglectu in tempore ibi defuerit, is pro his, inquam, omnibus non inelamatus veniam petat, et oratio ei pro indulgentia injungatur; nisi tam frequens et talis sit culpa, quæ priori videatur, non sic esse remittendam.

Tamen restant tria, pro quorum neglectu item sponte sua veniam petat, sed tamen iudicium nequaquam evadat; scilicet si quis ei de his negligentibus, quæ in abbatis capitulo inveniuntur, in corpore vel sanguine Domini sive clam sive palam evenerit; si per duas vices in anno, id est quando Nativitas et Annuntiatio Domini pronuntiatur in capitulo in tali tempore ibi non erit, ut cum conventu veniam facere possit, maxime cum pulsatio quæ eadem capitula præcedit aliis capitulorum pulsationibus prolixior sit. Sed hæc regula eis tantum est constituta, qui vel in monasterio proxima nocte manentes, vel e vicino advenientes pro sola sui negligentia prædictis capitulis non interfuerint. Si dum mandato trium pauperum adscriptus fuerit, neque ipse neque alius rogatu hoc ipsius fecerit. Qui vero in alterutra prædicta festivitate de aliqua cellarum vel obedientiarum, quæ longe sunt remotæ, vel qui pro aliquo itinere triduo missus, in redeundo tempestive quidem ceperit, sed in itinere jumento suo aut comite, vel in seipso aliquid tale impedimentum passus fuerit, pro quo ante capitulum venire non possit, post veniam, causa necessitatis suæ exposita, liber abscedit. Ceterum pro his negligentibus, quas frater ex hoc incurrere poterit, vel si nocturnæ orationi, vel regulari horæ vel Litanie post primam, vel cæteris talibus, quæ præmissa sunt, non affuerit, nihil est quod eum a petenda venia excuset, nisi rupta vena, vel de naribus fluor sanguinis; sicut et si eum intra monasterium, vel extra in vicinitate ejus post-tum interim occupatum esse contingat. Quando

alicui horum Instituto interesse non debuit; præter, quod præmissum est, de mandato trium pauperum, de neglectis duabus veniis, id est in vigilia Nativitatis Domini et Annuntiatione ipsius, de neglecta post aliquam horam *Benedicite* post reditum; de non accipiendo eam in exitu; si non redierit de via post biduum. Sed sciendum, si aliquando æstatis tempore dormiendo nonam neglexerit, quod statim percussa tabula veniam petit, non servans eam in crastinum capitulum.

CAPUT LI.

Pro quibus causis veniam non petat, nisi inclamatus.

Quod si alius de illo reclamaverit, tunc quidem quotiens de se reclamare vel priorem quid tale, quo culpam ejus notet, loqui audierit, totiens quoque sine mora veniam petit: et cum surrexerit, si se reum novit, cum omni humilitate et promissa emendatione culpam suam fateatur, nullam agens defensionem, nisi si rationalis causa est vel magna necessitas, pro qua talem incurrit excessum, non multiloquio, sed simpliciter humili promittit subjectione, et pro tali culpa prælati sententiam cum patientia sustinet; sciens impatientiæ culpam graviore correptione emendandam. Si autem de inclamata non est sibi conscius, nec fateri nec importune negare, sed rei veritatem debet honesto proferre. Quod si sedens et reclamationem de se audiens, prius responderit quam veniam petierit, ex hoc inclamatus et veniam petens in ipso frocco suo unam cum virga percussione accipit. Quæ accepta, postquam responderit *Mea culpa*, jubetur surgere. Postea pro quo est reclamatus sustinet, quod prælato videtur, Unde sedens, si inclamari se audierit, vel non audiens ab alio admonitus fuerit, statim surgens veniam petit, etiam si non intellexerit, quid in se reclamatum sit. Sed et nullus eum ante petitam veniam excusare præsumit, etiam si ejus innocentiam noverit. Hoc autem inclamans debet cavere, ne pro una re duas eum venias petere faciat; sed primo aperte et ipsam causam nominatim dicat. Nam si eum contra ordinem fecisse dixerit, nisi statim adjungat quod fecerit, veniam petere ille non moratur, dicta causa aliam petiturus. Quod si eum aliter quam conveniat, inclamaverit, tolerari quidem debet, donec ille sessum veniat, et tunc inclamari. Sed et hoc sciendum est, quod nullus, nisi ordinem tenens, de alio ibi loquetur sermone ad illum directo, v. g. ut dicat *Vos hoc, vel illud fecistis*: nec quisquam nisi quod certum habeat, inclamare debet; ut si ille inclamatum culpam negaverit, iste, unde sciat, eam evidenter dicere, possit. Verumtamen in prioris potestate erit, quomodo talis culpa remaneat. Nam etsi leviores causæ plerumque mediocrius tractentur, tamen, si causa major fuerit, indiscussa non remanebit; neque frater, qui eam vidit, si in proximo vel tertio vel quarto capitulo hanc recla-

A mare non potuerit, ideo retinebit; sed tandem eam in memoria retinebit, donec reclamandi locum habuerit.

Quamvis etiam non sit consuetudo ut aliquis totum conventum proclamet, tamen quicumque tenet capitulum data occasione jubet universaliter illos veniam petere, qui diurnales calceos et cultros in præsentia non habent. Aliquando eos, qui ad tres orationes, quæ mane sunt post sonitum, et interdum illos, qui non fuerunt ad processionem vel ad stationem quæ sit ad crucem, vel ad sanctam Mariam. Hoc autem secundum institutionem beati Utilonis (101 *) summo cavendum est studio, ne turpis reclamatio audiatur in capitulo; sed si quis ignarus forte profari cœperit, prior, vel B quilibet audiens, reverenter satagit, ne ad audientiam conventus veniat; sed nec iudicium evadit, qui sciens hujusmodi rei tale quid ibi proferre præsumperit. Nam nec ulla comestionis vel bibitionis mentio ibi debet fieri, nisi forte de aliquo infirmiore fratre minus se reficiente honeste dicatur, quod indignus sit gratiæ; vel admonitio fiat de pane vel alio cibo negligenter parato. Verum si quis frater tale quid agens, quod reclamari non potest, et admonitus emendare noluerit, is qui causam agnovit, debet eam priori innotescere, ut ab ipso frater delinquens secreto increpetur acri increpatione. Sed si nec sic emendare voluerit, prior illi in capitulo de alia qualibet culpa inclamato hanc in memoriam reducit, eum aliquid tale commisisse, C quod ibi reclamandum non sit, ut conventus agnoscat, ut siq sine offensa fratrum in eum gravius emendari possit.

In judiciis autem faciendis non minima debet esse discretio ordinem tenentis: pro culpa enim, quæ in quemlibet reclamatur secundum rei qualitatem aut indulgentia aut vapulatio aut levioris sententia culpæ sequitur. Nam silentium aut jejunium nulli indicitur. Solus autem abbas ligat graviore culpæ sententia. Quæ autem ad graviorem culpam videntur pertinere, de his non loquitur hac vice. Porro nullus stamineo (102) exutus verberatur, nisi rebellis esse videatur. Ille autem rebellis esse judicatur, qui priori in capitulo temere contradicit, vel quia hoc quod sibi injungitur, quamquam verbo non contradicat, agere tamen dedignatur et, ut de majoribus taceam, etiam qui de minimis, quæ in eum reclamantur, non vult se corrigere negligentis. I. Rebellio proprie dicitur inobedientia, cum ab abbate vel priore alicui quidquam injungitur, seque hoc non facere aperte vocis contumacia profitetur. II. Rebellio est, cum quis a prælato corripitur, et non solum eandem correptionem non humiliter sustinet, verum etiam contra superbie et contumaciter respondere nequaquam veretur. III. Rebellio est, cum de qualibet re sæpius correptus emendare contemnit. IV. Rebellio etiam dicitur,

monachi vice cilicii utebantur. Nam benedictis *lineas camisia* interdixit Innocentius III. PP

101 *) *Odilonis* abb. Clun.

102) *Stamineum* lanæ interula, seu camisia, qua

dum fratri qualibet res injungitur, et quamvis contradicere verbis non audeat, agere tamen dedignatur. Hæ quatuor causæ pro rebellionem haberi, et staminei exultione solent vindicari. Ille ergo, qui tali judicio subjacere jubetur, cuculla et frocco exutis, et ad pedes suos positus sedet, accedensque Camerarius eum cultro, stamineum ejus dissutum, ab utroque humero parum trahit deorsum. Quod tamen prædictus frater, cum primum tempus habuerit, resarcire non negligit, ne ita ad lavandum recipiatur. Frater autem, qui judicium facit, post tergum illius stans id peragit. In unoque capitulo duo judicia nulli inferuntur, nisi pro contradictione; sed si post flagellum tale aliud in eum reclamatur, quod priori inultum non debere dimitti videtur, jubet eum pro hoc veniam petere ad crastinum capitulum. Quod si aliquis post acceptum judicium verbo, vel etiam ipso habitu aliquod dedignationis signum demonstrare præsumpserit, noverit se inde non recessurum, donec vel spontaneus vel saltem acri correptione coactus dignam pro posse suo satisfactionem cum omni humilitate promiserit.

CAPUT LII.

De discretione judicium facientium.

* Tales vero judicia facere jubentur qui tantæ sunt discretionis, ut sciant, quomodo quamlibet culpam emendare debeant, qui et diligenter attendant quid in quemlibet reclametur, culpam simul et inelamati diligentiam seu negligentiam secum examinantes, non propriæ voluntati satisficientes. Sæpe enim evenit, ut aliquis diligentiorum fratrum in culpam majorem incidat, quæ non ita in eo, ut in negligente aliquo emendari solet. Jussus autem ad accipiendum judicium se non præparat, nisi inelamatus; antequam exiatur, nec veniam petit, nec aliquid loquitur; sed statim exutus, vestimenta sua ita ponit, ut in longum prostratus vix capite ad ea pertingat. Cujus stamineum, si opus est, prius componit is qui judicium facit. Sed quia diversæ quantitatis virgæ per Granatarium administratæ nunquam desunt ibi, scilicet majores ad corripiendum minus cautos, minores vero ad diligentiores, ipse ad judicium faciendum eligere debet, qualem ipsa re exposci videt. In quo post primam percussione nec ille manum percipientis, nec iste vocem expectat *Mea culpa*, respondentis; sed nulla in hac re servata paritate, continuatim iste percutit, ille *Mea culpa* dicit, donec prior percipientem cessare jubebit. Nimicitas tamen festinantiae cavetur ab utroque. Scopis autem etsi majores tantum (ut dictum est) culpæ emendentur, modice tamen huiusmodi correptio inchoatur, sed si prælato visum fuerit, jussu ejus sensim augetur, servata tamen ubique fraterna compassione in judicio, tam virga quam scopis faciendo, UT ET DISCIPLINE DISTRICTIO TERREAT ELATOS, ET MISERICORDIÆ ADHIBITIO FOVEAT SUBJECTOS. Quamquam nonnunquam etiam minus cautis adhibeantur fomenta pietatis, ut quos non vicit rigor districtio, vincat amor compassionis. Unde licet non sit consuetu-

dinis, ut qui judicium accipit, quidquam aliud dicat, nisi *Mea culpa*, tamen aliquando cum res scopus agitur, et forte se emendaturum dixerit, non solum non notatur, sed et libenter a prioribus accipitur, et ab eis intercessionis gratia, quæ diligentibus fratribus etiam in minoribus judiciis solet adesse spontanea, minus cautis in majoribus adhibetur, emendationis (ut dictum est) promissione provocata.

Si plures fuerint in quos emendatur, facta in se judicio, quisque a priori jussus sensum ire, judicium inter eos facienti dat locum: de quo si quis amplius loqui habet, non id tunc agit, sed cum cæteri omnes sensum venerint, quia non est consuetudo, ut quoque ad judicium prostrato aliquis ibi loquatur, nisi prælatus quid breviter loqui voluerit. Unde hoc curandum est, ut cum prior quempiam exnere jussuerit, nisi quis se de eo velle loqui intinuerit, prior interim hoc differat, donec iste, qui nabet, proferat. Quod tamen, si tunc neglexerit, propter factum judicium ille non reticabit. De culpa autem jam emendata, defensionis verbum jam cavetur, ne qui judicium fieri jussit, culpam videatur.

CAPUT LIII.

Quid cavendum sit tam inelamanti quam inelamato.

* Inelamatus etiam saxe inelamationis tam extra quam infra capitulum cavet murmuracionem facere ad quemquam. Nam nec ulli de his, quæ talia in capitulo aguntur, extra capitulum licet quidquam loqui, nisi sic possit fieri, ut non scandalum, sed potius ædificatio sit audientium. Sed et cavendum est ne quisquam, eum fratrem ob majorem aliquem excessum videt in anxio positum, quasi tunc primum inventa occasione, ea quæ jam ante ulro reticuit, aut qualibet pristina ejus facta commemorando, culpam illius studeat exaggerare. Similiter inelamato cuilibet cavendum est ne quemquam, nisi ordinem tenentem, sed et hunc non nisi sibi loquentem inspicat, et inelamantem se in eo capitulo non inelamet. Quod et in proximo aut etiam tertio vel quarto cavetur; si tamen gravis culpæ ille in eum fecerit reclamacionem. Sed neque in eo capitulo in quemquam sui inelamatorem qui jubetur facere judicium, qui primus inelamavit ipsum. Sed et conversis id omnino debet esse alienum: nam sacerdos in sacerdotem, et quisque in eum, qui vel sui vel inferioris est ordinis, facit judicium, et interdum jubetur id facere aliquis eorum qui stant in judicio.

CAPUT LIV.

Quod in reclamando non sit personarum acceptio.

* In reclamando autem non est personarum acceptio, sed tam seniores a junioribus, quam ipsi ab illis inelamantur. Et si in eadem culpa senior quis cum juniore inventus fuerit, non cujus ætatis, sed cujus diligentiae sit, attenditur; nec a judiciali sententia, nisi simul cum juniore excipitur; quamvis hæc diligentibus plerumque temperetur. Interdum

tamen excipitur novitius, si adnuc ordinis est adeo ignarus. Quicumque autem inelamati, quantumlibet sint multi, omnes veniam petunt. Unde etiam ipse dominus abbas cavet ne quid tale dicat, unde conventum simul inelamatum habeat. Nec immerito conventus tantæ dignitatis apud dominum abbatem habetur, cui etiam summa ubique reverentia, prout dignum est, exhibetur, in tantum, ut cum ritu monastico uspiam graditur, nullatenus ei obviam ire ab aliquo præsumatur. Sed si ad aliquam horam versus unus aut duo vel plures in aliquo ejusdem horæ psalmo ex negligentia prætermitti esse reclamantur, si qui specialius in hac re se reos cognoscant, hi soli veniam petunt, et post psalmos *Verba men*, vel psalmus cantatur ab omnibus prostratis, etiam si talis est dies in quo non procumbitur ad horas. Pro psalmo vero primo prætermisso, septem penitentiales cantantur, adjuncta oratione qualibet pro peccatis. Pro prece aliqua vel antiphona ad suffragia sanctorum prætermittitur, agitur quod præsentanti videtur. Quod si sentitur ante finem psalmi versus esse prætermittitur, psalmus a capite est repetendus. Cæterum in hujusmodi negligentis, ubi sero totus aut certe magna pars conventus in culpa est, si tamen levior causa fuerit, admonitio potius, ut emendetur, quam reclamatio debet fieri. Ubicumque etiam aliqui fratres in obedientia aliqua fuerint occupati, negligens quisque a cæteris prius admonendus; sed si emendare noluerit, est etiam reclamandus. Sed quia singula, quæ contra consuetudinem et ordinem nostrum fieri possunt, scribi nequaquam possunt, quædam etiam talia sunt, quæ propter scandalum in capitulo reclamari nequeunt; quæ quisque ignorat, an ad reclamationem pertineant, de his prius interrogare debet.

CAPUT LV.

Quod confessionem culpæ sequitur misericordiæ petitio, si simul culpa est proferenda, et misericordia petenda.

Nunc autem non est prætereundum, quod confessionem culpæ sequitur petitio misericordiæ. Quoties culpa confitenda, et misericordia simul cuiquam est petenda, v. g. si obitum patris aut matris vel sororis audivit, vel crastino utriusque parentis anniversarius erit, vel quo ipse monasticæ vitæ benedictionem accepit, et ipse pro aliquo excessu veniam petere debuit, de culpa prius agitur, deinde pro postulanda misericordia non nisi semel veniam petit, etiam si ita evenerit, ut et sibi et parentibus suis misericordiam petiturus sit; sed et tunc primum de pertransactæ vitæ negligentia se accusat, deinde parentis obitum pronuntiat, singulariter tamen, ut ad utrumque prior indulgentiam optando respondeat, et ipse toties ei ad pedes veniat; in recedendo observans in primo libri capitulo scriptam inclinationis legem, omnibus ad pedes venientibus datam; quamquam et antequam ad pedes veniret ad reverentiam conventus inclinantis se inclinaverit, quam submisit ad quamcunque absolutionem ibi

A steterit. Hoc enim sic habet consuetudo, ut priusquam prima benedictio dicenda fuerit, ad quamlibet absolutionem conventus inclinet, submissus autem hic, qui tunc ob quamcunque causam coram steterit.

CAPUT LVI.

De eo qui aliquem defunctum fratrem in pœnis esse perspexerit.

Est etiam consuetudo, ut si cui defunctum aliquem fratrem in pœnis esse per visum fuerit revelatum, abbati vel priori secreto innotescat; et si jussus fuerit, misericordiam pro eo cum venia in capitulo petat, referens quid de eo per somnum viderit; prioris quoque pedibus post absolutionem defuncto fratri optatam, se provolvat. Deinde prior B quid pro defuncto fratre communiter aut singulariter etiam faciant, fratribus injungit. Sciendum autem est quod misericordiam petens sine licentia ad præsens poterit inelamari.

Si vero dominus abbas quemquam in capitulum miserit, ut sui alicujus familiaris obitum vel anniversarium annuntiet, is pro hac re non nisi jussus ab ipso veniam petit: et si vel sibi, vel suorum alicui misericordiam est petiturus, cum eadem venia id facit. Hi etiam qui spontaneam petituri sunt veniam, eo quod aliquid infra claustrum perdidit, sciendum est, quod prius in capitulo de re perdita (nisi adeo minuta, ut acus est, et si quod tale est) prius interrogare, et deinde si non inventa fuerit, sequenti capitulo veniam petere debent. Sed de itinere venientes pro rebus extra perditis, ad proximum capitulum veniam petunt; si infra capitulum venerint, clauso jam ostio claustrum, pulsare licet, et audiens in capitulo ostiarius accepta cum manu licentia exit aperire eis. Intromissi autem, facta oratione in monasterio, statim ad capitulum veniunt, et cum sederint, si quam stando dicturi sunt legationem, hoc unus eorum, cui injunctum est, in loco suo primum agit; deinde si quis eorum pro aliquo excessu ultro veniam petere debet, aut quis in alterum de his etiam, quæ in itinere contra consuetudinem fecit, maxime quæ admonitus emendare noluit, quidquam reclamare habet, non hoc negligit.

D Quasdam vero legationes minores quidem non stando, sed quando sibi visum fuerit, sedendo dicit; quia sunt quædam dignitates, quibus major, quædam quibus minor debetur reverentia. Nam episcopis et abbatibus, congregationibus quoque tam canonicæ quam monasticæ institutionis quibusdam etiam sæcularibus potestatibus, ut ducibus, hæc exhibenda est reverentia, ut tantum salutationes eorum a stantibus, cætera autem a sedentibus dicantur. Solis vero domino abbati nostro, apostolico, et regi nostro, illa addenda est, ut a conventu ad eorum legationes venia petatur, quæ nihilominus ab eo observatur, cui singulariter quodlibet hujusmodi mandat dominus abba abicumque ei dicatur. Cæteris vero quibusque orationis suæ vel servitutis

devotionem mandantibus, inclinationis tantum reverentia debetur. Stando autem loqui in capitulo præter hos, nulli licet, nisi veniam petenti. Unde et obedientiariis et cuilibet sic exituro, ut ad capitulum non redeat, sedendo et loquendo quærenda est licentia; obedientiariis quidem ad obedientias suas, et si quos suos pares, vel alios fratres habeant necessarios, secum exituros nominatim dicentibus. De quibuslibet autem sic exituris, ut non redeant, si quis habet aliquid loqui ob acceptam eorum licentiam, nequaquam hoc omittit; cæteri quique sic exituri ut redeant, stantes ubi prior eos videre possit, exeundi licentiam manu quærent et videns prior parum inclinato capite annuere non omittit. Sed evenire poterit ut alias occupatus eos non respiciat: unde si tunc eos videat, sive non, ipsi licenter exeunt. Quod si quis alium jubente domno abbate de capitulo vocat, in ipso introitu capituli sedet; si tamen prius affuit, sin autem in loco suo. Sed et ipse absque licentia non exhibit: nam et ille, qui vocatur ad domnum abbatem, non sine licentia inde discedit, sicut nec de monasterio, si est alba indutus, et se locuturum prænuocit; nec de refectorio, si non reversurus. Si vero aliquis accepta licentia de capitulo exierit, ita ut non sit reversurus; sed iterum aliqua ex causa revocatus, vel sponte redierit ante et retro non facit; et si denuo necesse habet exire, priusquam capitulum finiatur, accepta licentia, ut prius nihilominus ante et retro facit.

CAPUT LVII.

De culpa leviori.

(*cd.*) Missus in culpam leviozem ita se habet, ut ipsa quoque sibi regula præscribit (cap. 24). In quam nullus mittitur, nisi tale quid commiserit, pro quo etiam gravem distractionem subire deberet, et maxime si is qui præ senio aut debilitate corporis gravem verberum non possit pati disciplinam. Ad Nonam reficiens sedet in loco suo, et si est in ætate non prius ad mensam, quam conventus post bibitionem inde recedit. (*vd. var.*) Inter preces nocturnas vero et horarum omnium regularium prostratus jacet. Non offert, non osculatur textum Evangelii, non accedit ad pacem, nec ad missam cum aliis. Si festa dies duodecim lect. vel agenda supervenerit, solutus est interim. Privata vero die veniente rursus intrat, in quo erat prius, usque dum fiat absolutus. Absolvitur autem maxime quando inter preces prostratus jacet ad gradum, aliquo fratre ad eum directo a priore, a quo sibi, quod sit absolutus innuatur. Tunc facto ante et retro discedit. Quod si forte prior neglexerit, a claustrali priore, vel ab aliquo seniore admonitus, eum absolvit; si tamen ei adhuc visum fuerit. *vd.* Hoc quoque modo fieri solet absolutio, si eidem noctæ adjudicanti postea contigerit, ut pro aliquo delicto denuo reclamatus verberetur. Et si hoc non fuerit, non absolvitur, nisi prius ejus satisfactio jacentis ad gradum, vel ad unam horam a conventu videatur. Potest

A autem prior quemdam hujusmodi sententiæ jurg subdere etiam si domnum abbatem in monasterio scit consistere; sed non absque ejus nutu absolvere. Quod si cuique eo remoto talis sententia imponitur, et forsitan ille interim supervenerit, idem non a priore, sed potius ab ipso inde absolvitur. Qui si eo nondum absoluto discesserit, prior tunc hunc sive ipsius licentia non absolvit. Idem etiam modus est inter majorem priorem, et minorem, nisi quod non mittitur post eum, si recesserit quoquam, sicut post domnum abbatem propter ejusdem fratris absolutionem; sed claustralis prior absolvit eam. Et notandum, quod si cui dicitur: *Sitis hodie in leviori culpa*: in crastino inde omnino liber erit, quia dictum fuit tantum *hodie*.

CAPUT LVIII.

Ubiunque steterit quomodo stare debeat.

vd. Stans autem ante domnum abbatem, vel ubique steterit (ubi tamen observari poterit) id etiam non negligit, ut pedes habeat æqualiter compositos, et nunquam inter standum divaricatos. Sed et hoc observat, ut nunquam scabellum vel aliquid lignum aliquanto majusculum, nisi positum super illud pede transeat, vel causa alicujus brevitatis circumeat.

CAPUT LIX.

De his quæ non licet facere, nisi in tempore loquendi.

(*vd. var.*) Exiens a capitulo, si est ea dies in qua in claustro loquuntur, prius nullum verbum dicat: si litteras novit, librum accipit et sedet. Nam conversi literas nescientes, libros habere non coguntur. Stando autem nihilominus loquitur. Sed forte si tunc non affuit, quando post percussione tabulæ *Benedicite* dictum a priore, et postea veniens alicui sibi obvianti dicit, *Benedicite*; ob hoc nec ipse nec is, qui obvians ei respondit *Dominus*, notari debet. Et quem tunc primum in conventu alloquitur præmittit *Benedicite*. (*vd. var.*) Quod loquitur, qui loquitur, submissa voce. Loquela sua et audientia non sit nisi de spiritualibus vel de his quibus hæc vita temporalis carere non potest. Cavet etiam loqui ad alium fratrem in opposito, vel remotiori loco sedentem aut stantem. *vd.* Si quid opus habet a camerario quærerere, tunc maxime quærit. Si opus habet ungues secare, et ille debet ad fratrem juxta se sedentem dicere, quod debeat ungues suos secare, et ille debet ei annuere, dicens: *Cum Dei benedictione*, et sic præmisso *Benedicite*, eo respondente *Dominus*, prædicto fratri secat. Si opus habet justitiam suam et pateram lavare *vd.*, tunc lavat, observato ibi silentio. Lotos vero in claustro non ponit siccandas, sed statim in refectorium reportat. *vd.* Si opus habet cultellum suum acuire, tunc acuit ad cotem, quæ ob hoc in catena pendet in claustro; vel si magis placet ad alteram juxta lavatorium similiter pendentem. Si in vestimento suo quid dissutum est et aliquid resarcire vult, hæc tempore loquendi, aut ante pri

nam in æstate, in hyeme vero ante tertiam, et si semel comeditur post prandium, ad lectum suum facit sedens in cuculla sua et pellicio, si opus est; ducis enim habet, et si una resarcienda, sedet in altera. *vb.* Si opus habet quid de vestimento suo ad solem extendere, tunc extendit, et bene meminerit, ut auferat ante collationem, vel si duodecim lectiones in sequenti nocte, ante vesperam.

CAPUT LX.

De eo, qui infirmum fratrem visitare voluerit.

* Si quem fratrem infirmantem visitare voluerit, tunc maxime accipit licentiam visitandi. Illuc eundo debet psalmum *Domine, ne in furore tuo arguas me*, etc., recitare; addita Dominica oratione, et una collecta pro infirmo, *Omnipotens sempiterna Deus*, etc. Cum infirmis fratribus potest ibi loqui autequam ad horam sequentem pulsetur. Quod si citius ad horam pulsatur, ita ut non possit peragere quod cœpit, postea non sine licentia regreditur. Non solum autem in hoc tempore, sed etiam in aliis competentibus horis conceditur quibusdam gravioribus personis ægrotantes fratres visitare.

(*vb.*) Nihil appellat suum, sed ad omnia dicit *nosstrum* nisi de patre, matre et culpa, de his licenter dicit *meus* et *mea*. Verum etiam de se aliquid dicturus, dicit *ego* non *nos*. Si quem fratrem appellat, nunquam puro nomine appellat, nisi *domnus* adiungat; sed *juvenes fratres* vocat. Item proprium nomen dicitur *frater* præmittit. In hoc et alio quovis tempore competenti, sicut infra utramque missam potest cum licentia sæcularem amicum convenire et hoc non sine teste, si scitur aliquantulum incautus esse. Nullam omnino osculatur mulierem; sed nec matrem suam.

CAPUT LXI

De minutione sanguinis, vel phlebotomare volentibus.

(*vb. var.*) Si sanguinem voluerit minuere in XII Lectionibus, vel in alio quocunque die, in quo silentium est tenendum, ipsa hora, qua de capitulo exitur, licentiam a tenente ordinem cum signo quaerit. * In privatis autem diebus quando locutio est in claustris, si potest consedere juxta priorem, licentiam petit verbo: *sin* autem, signo. Quod si dominus abba vel prior capitulum tenuit, et mox finito capitulo, aliquo discessit, quo is, qui minuendus est, sine licentia venire non possit, tunc ab eo, qui ad præsens ordinem regit, licentiam quaerit. Cavendum autem est hebdomadæ sacerdoti hebdomadario, diacono et subdiacono, hebdomadario cantori, mensæ lectori, hebdomadariis coquinæ, ut nequaquam sanguinem minuere præsumant, nisi prius in capitulo petita venia licentiam accipiant. (*vb. var.*) Et ut hoc modo, quo fiat ordine, prosequamur; accepta licentia idipsum procurat cellario indicare, ut prævideat famulum qui ad hujusmodi negotium deputatus est, in promptu esse post evangelium missæ majoris. Eo nunquam momento abscedens de ecclesia induit nocturnales, non alios quidem usque ad diem tertium induiturus, excepto si aliqua processio in

albis est agenda, sicut sæpe evenit in susceptione alicujus gravioris personæ. Igitur eodem tempore, quo nocturnalibus induitur tollens fasciam suam de lecto suo, pergit ad illam minuendi sanguinis officinam, et ante omnia facit ante et retro, et ter dicit brevem versum: *Deus, in adjutorium meum. Kyrie eleison. ʒ. Adjutorium nostrum*. Itemque facto ante et retro imminutio sanguinis inchoatur.

CAPUT LXII.

In quibus locis ante et retro sit faciendum minuto.

* Sed sciendum, quod nullo in loco faciat ante et retro, nisi in ecclesia vel ante crucem sit; excepto ad opus manuum, ad sanguinis minutionem, et in coquina regulari. *vb.* Silentium tenet, nisi modicum quid dicat de eo quod inter manus habet. * Cellerarius vero adjutorem suum illuc mittere procurat, ut quot sint minuti videat. *vb.* Ab hinc surgens in refectorium venit, aliquantulum de libra sua comesurus et bibiturus, sicut etiam per duos sequentes dies post evangelium majoris missæ; in quarto autem cum ministris. * Ad hujusmodi autem prandium non dicitur refectioaliter versus, etiam si sit illud regulare jejunium, in quo et post tertiam pransurus pietantia non carebit. Finita communi fratrum refectio, si opus fuerit post versus inter primos potest exire. Ad proximam horam post minutionem secedit ante illud altare, quo infirmi inter matutinalem missam solent accubare, et quocunque modo recubans ibi jaceat secundum valetudinem suam, nemo vituperat. Si autem viribus suis confidit, ad sequentem horam inibi consuetudinaliter sedet, et sic deinceps ad reliquas horas ubicunque vult, extra minorem chorum manet. Cum autem post vespas et matutinalis processio ad S. Mariam agitur, ipse priores subsequens in capitulo, nisi sit juvenis, moratur. Ad nullam horam regularem debet proci dere neque pro illis tribus orationibus, quæ post sonitum in choro solent fieri a conventu stando vel procumbendo, ipse unam tantum ante chorum facit sedendo. In siue vero uniuscujusque horæ exiens cum cæteris facit ante et retro, et ante initium cum aliis ante et retro facit. Ad litaniam, si vult proci dere, procidat; si vult sedere, sedeat, nemoque illud reprehendat.

(*vb.*) Ad prandium quando alii habent pietantiam, ille generale per duos dies, et ad cœnam ova tria. Si autem est tempus hyemale, scilicet a calendis Octobris, usque ad Quadragesimam, et si fratres generaliter non nisi semel reficiunt, tunc ille primo tantum die post vespas, dum incipitur, *Placebo*, ante et retro facit, et lotis manibus ad refectorium vadit, et sine versu consuetudinali, in extremitate sinistrae tabulæ sedet, et cœnat, cellerario procurante ei pro necessitate. Quod si prius a cœna redit, quam conventus ad bibendum veniat, sicut sæpe in Septuagesima potest evenire, non omittit, qui iterum cum conventu in refectorium redeat, et si vult, bibat. Si autem conventus illum cœnantem invenerit, illis exeuntibus ipse citius stat inclinans,

usque dum omnes non inclinantes pertransierint. A (vb. var.) Secundo et tertio die post capitulum veniens in refectorium dicit matutinalem versum et sumit tria coeta pulmentaria; die autem quarto cum ministris pransurus, casei quadrantem, vel quod tantum valet, accipit. Tertio autem die indutis diurnalibus ad primam redit in chorum, si sunt duodecim lectiones; si autem privata dies est, ad tertiam. Quod si nec viribus suis confidit, priori hoc innotescit. Ad nocturnos interim si obdormivit, nemo eum cum abeonsa inquietabit: sed etiam si ad intervallum in lecto pausavit, ita vestitus ad hoc de capitulo; dum *Deus auribus*, vel si hoc non tunc canitur, dum *Exultabunt* inchoatur, exit. Nec permissus est interim veniam petere in capitulo, vb. si quid reclamatum est ab illo, sed stare iussus pro venia inclinat; quod tamen cavendum est, si scire potest, quod sanguine minutus sit. Qui tamen in refectorio, si sonitus vel aliquid venia dignum in hoc biduo, quo minuit, fecerit, vel ipse vel alteruter ipsius collateralis veniam petit. Nam si alias tale quid commiserit, quod non sit in capitulo reticendum, usque in diem tertium est differendum.

Cavet autem in Pascha et Pentecoste ante feriam quartam sanguinem minuere, nisi sit talis obedientiarius, qui foris moratur assidue, acquisita licentia a priore. Quod si quis alius in predictis diebus, vel quandocunque tam inconveniens est, non potest præ infirmitate congruum tempus expectare, vb. hic in capitulo cum venia licentiam debet impetrare. Cavet autem eo die nunquam sanguinem minuere, cuius sequente nocte duodecim sunt lectiones, nisi in Quadragesima: tunc semper in Sabbato post vespere, dicto *Benedicamus Domino*, minuit; pro eo, quod in die Dominica non ieiunat, in qua ex consuetudine post evangelium æstivale prandium habere debet, et die tertia vespere cum infirmis audit. Si vult statutum prandium fratrum anticipat, ita ut postea non reflciat, et infra communem fratrum refectorem moratur ad S. Mariam. In Dominico vero die, quo facturus est foris claustrum processionem, induit diurnales: cæteras autem, quæ sunt nudis pedibus, accepta licentia evitare potest. vb. Post completorium de tribus orationibus non nisi unam, et hanc sedendo facit, et statim exit. Quibus autem pro misericordia concessum est, horas regulares ad S. Mariam auscultare, interim etiam, dum sunt in lege minorum, ibidem morantur, dum et aliis quibusdam minutis interdum conceditur, insuper etiam, ut finitis ibidem matutinis se in lectis recollocent usque dum die tertio ad primam, vel in hyeme ad tertiam in choro se repræsentent. Nec illud est prætereundum, quod nulli pro sola sanguinis minutione conceditur ad infirmariam venire, nisi in pedis vena velit minuere, et interdum alicui seniorum, qui tantæ debilitatis sit, ut hunc ordinem in conventu nullatenus observare possit. Quod tamen omnino vitat, si in proxima nocte festum duodecim lectionum instat; nisi, sicut dictum, venia præve-

niat. Alio autem modo quam in vena si voluerit in æstate in duodecim lectionibus sanguinem minuere, accepta licentia camerario voluntatem suam indicat, ut provideat quæ ad hujusmodi necessaria sunt; sed tamen usque, dum nona sit cantata, expectat, et tunc statim vadit ad illam minuendi sanguinis officinam, et præmisso versu, servato tamen silentio (nisi sit necessarium) sanguinis minutio inchoatur. A Kalendis autem Octobris usque ad Quadragesimam statim post capitulum cum minutis sanguine prædet, et post evangelium missæ majoris, vel post prandium tempore opportuno et ipse sanguinem minuet. Post minutionem vero chororum non intrabit, sed extra ubi et alii minuti, sive si tempus hyemis sive æstatis non procumbens, neque veniam faciens repausat; et si caputulum induit, nemo reprehendit. Habet ad cenam a cellerario pietantiam, vel si cenam non sequitur, fratribus communiter bibentibus, datur ei melior potus. Die vero secunda ad hanc horam intrat chororum, ad quam quilibet vena minutus intrat die tertia, et ea die post capitulum, vel si est alio tempore post evangelium non deest prandio minorum.

CAPUT LXIII.

Quomodo, si inter loquendum ad horam regularem signum audierit, ad orationem occurrat.

(vb) Sed ut redeam ad locum unde paululum diverti. Inter loquendum, si ad horam regularem signum audierit, in claustro ipsum verbum, quod habet in ore non perficit, sed continuo tacet, et occurrat ad orationem. Qua finita, sedet in choro, et quousque sacerdos missas cantaturus sit vestitus, intendit lectioni. A qua tamen cum primum secundum audierit signum, illico cessat et surgit, sicut etiam ad duo signa, quæ pulsantur ad vespere, vel quotiescunque omnia pulsantur, veniam, quam petit, diligenter observat, ne unquam tardius aut celerius quam alii petat. Cum aliis submittentibus se submittit; cum aliis se levantibus, se levat, ad venias, ad preces, ad orationes: aliis non legentibus nec aliud quam solum divinum officium attendentibus, ipse quoque nunquam librum aperit ad legendum, maxime in choro; nisi aliquando gradalem librum ad majorem missam, propter aliquem cantum, qui ad præsens cantatur, vel si est illiteratus, (var.) ad vespere librum hymnorum propter aliquem hymnum ea ipsa vice canendum.

Item ad cantum, et hymnum matutinorum potest inspicere librum nec tamen propriam dimittit locum, nec alio interim utatur lumine, nisi illa, quod licet in commune. (vb. var.) Et si sacerdos hebdomadarius est, in collectario licet ei quod opus est prævidere, scilicet capitulum præsentis horæ. Signa, quæ cum manu fiunt pro locutione, non amat frequenter facere, conventu maxime cernente, et quotiens facit, facit reverenter et pro necessitate. Ut cætera membra ita ipsum quoque cohibet visum a vagacitate. Finita missa cum summo silentio sedet

ad lectionem quousque ministri et pueri, si in loco sunt, redeant de mixto (103).

CAPUT LXIV.

Qua disciplina sit in refectorio sive post autos veniens; sive ante alios discedens, quomodo licentiam accipiat.

(*vb.*) Ad horam prandii vel cœnæ si in dormitorium non ascendit, lavatis manibus statim ad refectorium venit. Ad sedem suam facto ante et retro in regularem coquinam, vel ante cellarium, si juvenis non est, aliquantulo ire potest; ut si aliqua re indiget, quam antea verbo querere non potuit, cellarium pro hac signis interpellet. *vb.* Inde rediens stando reverenter expectat dominum abbatem, vel si non potest stare, sedendo. Si juvenis est, super inferias, si provecioris ætatis, sedet super sedile superius. Intrante vero domno abbate, contra illum inclinat, statimque se erigens erectus stat, usque dum pertransiens in locum suum ad pulsandam scillam perveniat. (*vb.*) Quam postquam pulsaverit, et versus, oratio benedictioque data fuerit, ipse in loco suo sedens, mensale applicat, nihil tamen omnino comedens, antequam lectio incipiat, et antequam de manu sacerdotis oblatam (104) accipiat; si tamen est privata dies, et si in ipso die non communicaverit. Si vero pro aqua apportanda vel alia hujusmodi causa dicto versu vult exire de refectorio, non exit priusquam ipsa incipiat lectio. *vb.* De nullo gustat generali priusquam benedicatur. Sibi-metipsi nihil unquam apportat frater præter sal, et aquam; nisi forte serviendo veniat ad sedem suam. Si quid ei per alium apportatur, reverenter contra porrigit manum, et aliquantulum inclinat. Similiter inclinat ad omnia, quæ sibi tunc dantur, vel apponuntur, vel quæ ab eo recipiuntur. Si quid ei ab eo, qui ad scillam sedet, dirigitur, ex toto surgens alius contra ipsum versus inclinat, etiamsi ad lineam sedeat; et quantumlibet forte cupiat abstinere, de hoc tamen non dimittit prælibare. Scutellam quoque applicat ad illum potissimum fratrem qui juxta se superius sedet, ut comedat secum: si is renuerit, applicat ad inferiorem: quod si et ille noluerit, quantumvis remaneat, quod noluit, vel quod non potuit comedere, non mittit quoquam longius ad aliquem fratrem pro ulla gratia privata, sed tamen ut adhuc superius vel inferius sedenti applicetur, alteri suorum collateralium innuere non omittit. Si Iobus fratribus aliquid mittitur et alter eorum in eam forte defuerit, reversus inclinare non desinit. Si tantum sonitum fecerit, qui usquequaque in refectorio audiri possit, veniam petit, quod alio tempore, quando bibitur sed non legitur, minime acit.

Si forte, eo illuc eunte, *Tu autem* dicitur, propter hoc non redit, priusquam veniam fecerit. Si deوتا vel humido cibo tantum effuderit, quod buc-

(103) *Mixtum* panis et vinum lectori ad mensam servitoribus in regula S. B. concessa.

(104) *Oblata*, panis in missa oblatas, sed non

A cella panis operiri non possit, sivo legatur, sive non, veniam petit. Si cochlear in partes fregerit, ipsa fragmina tollens ad gradum ponit, et veniam petit. De qua surgens ea recipit, et in extremitate, ubi cochlearia et cætera refectorii utensilia continentur, reponit. Si non est divisum, sed tamen adeo est fractum ut non sit habile ad comedendi usum, eundem satisfactionis servat modum. Si cultellum fregerit, idem facit, excepto quod de gradu receptum ad mensam secum reportat, et in vaginam reponit, et camerario tempore congruo, ut eundem reintegratum aut alium recipiat, hunc reddit. Simili modo satisfacit, quicumque inter comedendum vel bibendum in refectorio, vel ante refectorium in cellario vel ante cellarium aut in regulari coquina aliquem prædictorum excessuum incurrerit; excepto quod pro sonitu non alibi, nisi in refectorio, vel in regulari coquina taliter, ut præscriptum est, facto, veniam petit. Et si sextarium vini vel cerevisiæ vel dimidium effuserit, utrinque et in refectorio et sequenti die in capitulo pro hoc satisfacit. In scyphum justitiæ (105) superpositum nihil imponit, nec panem intingit, nisi prius super mensam ante se posuerit. Simul cum alio fratre in uno scypho non debet panem intingere. Nulla re, nec etiam flabello, quo muscæ abiguntur, in ætate interim utitur dum *Benedicite* super cibum et potum datur. Si autem inter comedendum pro aliqua necessitate exire cogitur, propterea, si rediturum se sperat, nisi sit ostiarius in susceptione hospitem non loquitur. Si vero illi mox, ut parumper comederit, nausea vel fluor sanguinis ingruerit, ita, ut ad eandem refectio-nem redire non possit, postea cum ministris sine licentia reficit.

(*vb.*) De micis diligentissime cavet, ne quid vel minutissimum calat et pereat. Cum cultello aufert eas de mensali, ut ad ultimum cum flabello ad hoc aptato in scutella colligantur et ad elemosynam deferantur. (*var.*) Quamdiu autem a conventu non est separatus, ut sit cum infirmis, nec unum granum piperis gustat, nec quidquam cibi aut potus, nisi in refectorio percipit. Nunquam bibit, nisi pateram cum ambabus manibus tenendo (excepto minuto) et nunquam nisi sedendo. Si postquam scilla dimissa fuerit extra ostium remanserit, nullo modo tunc intrare præsumit, sed tandiu foris expectat, quousque lectorem ad versum legisse audiat. Si vero necdum occurrerit, si serius post inceptum lectionis intraverit, si aliquem ad gradum stantem licentiam comedendi accepisse perspexerit, ipse alicubi juxta tabulam stans observat, quando ille discedens sibi accedendi locum tribuat; ubi et tunc, si locus sit tam angustus est standum. Si viderit servitorem ad generalem scillam jam pulsaturum, ibique inter benedictionem stans humiliter se inclinat, quod nihilominus quisque observat, qui quidquam mini-

consecratus, de quo infra.

(105) *Scyphus justitiæ*, idem quod vas vizarium, quod *justitiæ*, seu *justa* appellatum.

terii in refectorio agens interim obambulat, et si quid in manibus portat, hoc super mensam ponere procurat. In accedendo itaque cuiquam obviante humiliter, sicut et ille, se inclinatur, nisi tale quid in manibus ferat, quod illum ad hanc inclinationem impediatur. Et si forte aliquem sonitum vel aliud venia dignum in ipso accessu fecerit, ante versum veniam petit, sicut et post versum. Si quid tale de gradu discedens commiserit, veniensque ad gradum cum duobus primis digitis combinatis semel ad os directis petit ab eo, ubi qui ad scillam sedet licentiam comendendi. Quo annuente, quasi cum aliis fecisset et dixisset, eadem per se facit et dicit: id est, primo ante et retro, et versus, si est prandium, *Oculi omnium*: si cœna; *Edent pauperes*, etc. Inclinatur *Gloria Patri*, et oratio Dominica: dicit erectus manu et ore ita benedicens: *Oremus: Benedic Domine*, etc., et inclinans redit ut sedeat. Et si est locus ejus juxta sinem tabulæ infra unum fratrem, ille surgens ei locum accedendi dat, sicut et postea, si surrexerit opportunitatem discedendi. Sedens vero, si ante se, cujusunque generis sit, cibum fratribus jam appositum non invenerit, et hoc servitores ignorant, alteruter collateralis ejus alicui eorum innuit, ut offerat, aut si hoc non potest, ipse surgens ei apportat.

Cæterum si duo vel plures tardius ad mensam occurrentes pro accipienda comedendi licentia simul intraverint, quotquot in simul possunt, cæteris ordinabiliter sequentibus, præcedit, et qui inter eos præeminet in sacro ordine, ipse etiam præcedentium medius, sive sit literalus, sive non, sive ipsius ordinis celebret officium, sive non; ipse, inquam, præfertur in danda benedictione. At si omnes ejusdem sunt ordinis, tunc qui prior est, nisi ille sit conversus, cæteri literati. Facta benedictione posteriores paulisper cedentes expectant, ut qui accedendo præcesserant, discedendo etiam præcedant. Si quis præcedentium aliquid veniæ dignum in accedendo fecerit, interim reliquis expectantibus veniam ante versum petit: si vero sequuntur, differt usque post versum. Præcavendum est autem, ne postquam scilla ad generale pulsatur, nullus comedendi licentiam accipiat, nec discedendi, postquam micæ ablatas esse noverit. Si enim opus habuerit aliquando, ut priusquam cæteri, surgat a mensa (quod tamen, nisi obedientiarius sit, cavere ne faciat debet) vel tale opus sibi sit injunctum, quod tamen citius sit perficiendum; panem et justitiam ita ordinabiliter ponit, sicut poni deberent, si cum cæteris surgeret. Rursus si quid dignum venia surgens vel accedens facit, prius veniam petit quam abeundi licentiam quærat. Sed hanc veniam usque post versum differt, si inter plures, eos tamen propter arctum loci sequens accesserit. Nam si cum ipsis, et ipsi si viderint vel sciverint, deliquit, ut prius veniam petat, expectant.

(*vb. var.*) De qua surgens venit ad gradum et manum expansam tractim a pectore trahens, cum hujusmodi

A signo licentiam abeundi quærit. Qua accepta inclinatur in faciem et versum dicit, si est prandium, *Complentur*. Inclinatur *Gloria Patri*. Erectus: *Agimus tibi gratias*. Si cœna, *Memoriam fecit*, et *Benedictus Dominus*, etc. *Amen*. Facto autem ante et retro iaccedit pedetentim cantando psalmum quinquagesimum usque ad ostium refectorii. Ibi se inclinans contra mensam principalem dicit omnia quæ in ecclesia dicuntur a sacerdote vel a conventu, id est: *Dispersit. Benedicam Dominum. In Domino. Magnificat Dominum. Sit nomen Domini. Retribuere. Benedicamus Domino. Amen*. Novissime facto retro et ante, si quid fecit tale inter Versum, de gradu recedendo veniam petit et sic exit. Quod si non amplius quam semel eo die fratres comedunt, tunc non alios versus dicit, quam illos ad cœnam pertinentes, et *Agimus gratias*. Verum ad unam vicem nunquam facit utrunque; ut et tardius quam alii veniat, et citius surgat.

CAPUT LXV.

De refectioe servitorum.

* Finita refectioe generali nox conveniunt servitores, cæterique comessuri. Quibus etiam, quamvis sint pauci, eodem ordine ac reverentia servitur qua et conventui. Ex consuetudine plures non sunt, quam ad scillam sedens mensæque lector, adjunctis ministris, nisi forte contingat, ut major vel claustralis prior, vel ejus adjutor, aut etiam aliquis de via veniens cum illis reficiat. Interdum etiam evenit ut quis obedientiarius aliquo gravi labore præpeditus permissu prioris ad priorem mensam desit: is ergo non prohibetur cum servitoribus reficere. Itemque quamvis nulli sine magna necessitate concedatur, tamen accepta licentia ante finitam eorundem refectioem inde discedere potest. In præcipuis vero festivitibus ostiario cæterisque majora officia administrantibus, si necesse est, post evangelium majoris missæ, cum licentia prioris licet prandere tali scilicet ordine, ut postea nec cum prioribus nec cum servitoribus idem prandium eis repetere liceat. Ministris autem de refectorio exeuntibus, fratres hi tantum, per quos illi transeunt, vel si in capitulo sedeant, omnes inclinando assurgunt. Et est consuetudo ut unus eorum, si nox est, ante alios usque ad ecclesiam ardentem candelam ferat.

CAPUT LXVI.

De habitudine sua, et post prandium et post cœnam.

(*vb.*) Post refectioem ad hanc horam majori studio quam ad aliam silentium est sibi indictum, et secundum quod tempori vel ordini est consentaneum, ut in claustro sedeat legendo vel cantando, aut si pergit dormitum et legere voluerit, jacendo legit, et ita compositus, ac si statim cupiat obdormire. Ea hora qua vadit dormitum non secum desert librum, sed prius, non tamen in aperto debet eum ponere ad lectum, sicut et post non in aperto referre ad armarium. Si conversus psalterium suum ad lectum suum habet, postea surgens, si vult, non reportat.

quod de omnibus intellige, et si tanta librorum copia esset, ut illis jugiter ad lectum jacentibus, illi in claustro sedentes habere possent. ubi Jacens vero in lecto non modo ea signa, quæ cum manu lunt, devitat, sed etiam ictum oculorum nequaquam lirit ad ullius fratris lectum, ut illuc respiciat vel id momentum. Post nonam, sive sitim habeat, vel non, tamen non omittit cum aliis in refectorium ire sibiurus, nisi sit obedientiarius, * et ea hora foris sinium occupatus. ubi. Quoties post vespere cœnatar, cœna facta dormitorium ascendit, * cultrum ad caput deponit, nocturnales calceos induit, et in claustrum sedere venit. Ubi ad illam horam quandiu solet, tantopere silentio studet, ut si sciolus scribendi forte quid scripserit, nec pergameno, nec penna ipsa quidquid sonitus ullo modo committat; aut si tardius quam ceteri de dormitorio descendit, tam lente pedem ponat, ut ejus incessus, si videtur ab aliis, minime tamen ab illo possit audiri. Hujusmodi autem silentium alio tempore non tam sollicitè observandum. * Cavendum est autem tam post prandium quam post cœnam, ne quis præsumat manus lavare, exceptis scriptoribus, et si quis sacerdos tale quid habet in missali libro prævidere: quem tunc temporis, nisi panno involutum nusquam portabit. Quod sacrista, ne hujusmodi panni aliquando ibidem desint, providebit.

CAPUT LXVII.

De eo, quod lumen in claustro suo tempore accendatur.

Procurandum est etiam, ut in tempore hyemali, si vespera serius finitur, lumen mox per claustrum accendatur, quia conventus nocturnalibus indutis, juvenes quoque laternis accensis sedendo absque libris, tamen expectant, donec cymbalum ad bibendum percutiatur. Tunc enim sine mora prior concutit, et custos hebdomadarius ante finitam bibitionem ante et retro faciens, nonnisi jussus ad collationem pulsat, ut conventu de refectorio eunte consequenter agatur collatio. Ad eandem bibitionem quisquis obedientiarius propter instantem suæ obedientiæ necessitatem ante alios sine licentia exit, non reclamatur, nisi sæpius id ab eo repetatur.

CAPUT LXVIII.

De lectore collationum.

* Quoniam non est nostræ consuetudinis, ut in tabula notetur lector collationis, ideo major sollicitudo debet esse armario, ut tempestive provideat, ne negligentia in legendo ad collationem contingat. Quapropter in die Dominica dat librum per hebdomadam lecturo, eique ostendit, ubi incipere debeat. Nam præteritæ hebdomadæ lector ipsi armario ostendit, ubi legendi finem fecerit. Cavendum est armario, ne unquam minus sciolo id injungat, ut ad collationem legat; sed tam convenienti et intelligenti personæ quæ ita legat, ut audientes ædificet, in præcipuis festivitibus, quibus a quatuor Venietur, vel etiam in cappis, si proprium sermonem habent, inde legitur ad collationem, si statim

alias non est lectus neque legendus, qui si potest in duabus noctibus perlegi, tandiu legitur, quoad usque finiatur.

Sed et hoc lectorem oportet scire, quod nunquam debet lectionem incipere, nisi ante sibi signum faciat, excepto ad mandatum in sabbato: tunc enim, ut armarius cantum terminat, legere non tardat. Qui tali hora ad collationem venit, quod vel dimidium versus, lectionis audit sedendo, propter hoc veniam ad crastinum capitulum non petit. Finita autem lectione, lector ibi juxta analogium facit ante et retro et statim exit, nisi sit in custodia; tunc parumper divertens, custodem suum exspectat. Omnes, qui remanent de capitulo, finita collatione, egressi de capitulo ad sinistram partem divertunt, donec, toto conventu egresso, de abbate vel priore licentiam abeundi accipiant. Tunc enim si aliqui fratres sitierint, facto signo licentiam bibendi accipiunt. Serius vero nequaquam hujusmodi licentia est petenda, nec etiam posthac, nisi raro; excepto si quemlibet vehemens sitis invaserit, quæ omnino sit intolerabilis: ejusmodi namque vehementiæ non est lex posita: quacumque enim hora quemquam tanta intolerantia vexarit, etiam in mediis matutinis, petet licentiam bibendi. Qua accepta jussu prioris aliquo eum comitante ibit in infirmariam, et nec revertitur postea in conventum, nisi eo tempore, quo et quilibet infirmus, nec sine licentia. Et sciendum, quod qui de completorio remanent, cum faciunt prædictum signum abeundi, possunt quoque, si bibitori sunt, ipsa nocte amplius petere licentiam bibendi. Alii vero, qui occupati suis officiis aliquando per licentiam desunt ad collationem, sicut est hospitarius, eleemosynarius, et ceteri hujusmodi, petunt hanc licentiam a cellerario, si forte non possint a priore claustrali, dum facit circum post completorium habere.

CAPUT LXIX.

De fratre dormitorium aspergente.

* Post completorium frater ad aspergendum dormitorium deputatus (qui etiam conversus esse potest) mox finito completorio ante chorum secedit, et juxta altare, quo infirmi sedent, primam tantum orationem facit. Qua facta semetipsum aqua benedicta spargit, sicque ascendit dormitorium, ut illud aspergat. Quod quidem nunquam omittit, nisi dies Dominica sit. Finito, ut dictum est, completorio, cum iterum faciant tres orationes, ad has locum tenet extremum, et priores anteriorem. Quibus peractis, e choro novissime egressus altaribus illic reverenter inclinatur. Quod etiam aspersus aqua benedicta a sacerdote nihilominus observat. (ub.) Et veniens ad ostium ecclesiæ caput operit cum capello, nec amplius denudat usque dum se collocaverit in lecto.

CAPUT LXX.

Quomodo se collocet.

(ub.) Ergo, cum ad lectum venerit, si est frocco et cuculla indutus, froccum plicat et super tabulam,

vel si opus habet, sub capitale ponit. Deinde coopertorio ad inferiorem partem lecti rejecto scamnum ascendit, et introlatus, ut convenienter lecto insidere possit, se præparat, et tunc manus ad latera, non versus pedes extrahens se discalciat: ita tamen, ut crus cruri non superponat. Postea pedibus æqualiter levatis, et in lectum collocatis, cucullam non prius exiit, quam coopertorium sub cubitos trahat. Tunc quidem eam exutam, sive sit cum pellicio, sive non, complicat, et ad caput ponit; vel si tale frigus habet, super se extendit, caputio tamen ad caput verso. Idipsum novitius adhuc non consecratus cum frocco facit. Super cætera operimenta pellicium ponit, si vult, sed non inversum. Quoties vult, dum tamen moderate sit, sanctæ crucis signo se munit, idemque potest facere quando surgit. Quantum libet aliquando calorem sentiat, nunquam tamen plus corporis sui detegit, quam pedes et brachia et pectus. Si necesse est tempore opportuno tabulam mediocrem ad caput, in faciem lecti infligere potest, sive ad sustentandum capitale, sive ad arcendum lumen lucernæ. Item tabulam inter lectum et parietem non prohibetur congrue adaptare, ad superponendum ei froecos vel quid tale. Quocunque modo recumbens jaceat, videlicet vel supernus, vel lateratim, sive contractis genibus, nemo vituperat. Ad necessarias in cuculla et in pellicio nunquam vadit, nisi postquam conventus se in lectis collocaverit, et tunc coopertorium super lectum non expandit; in sola autem cuculla potest illuc ire quoadocunque voluerit. Si sanguis e naribus emanat, extra lectum contra parietem se inclinat; si autem juxta parietem non dormit, contra faciem lecti se vertit. Si nauseam sibi ingravescere sentit, in angulum necessariorum tendens, egestum sceno operit. Si alium juxta se positum aliquo modo per somnum fratrem excitare audierit, mox illum non aliquo sonitu, sed aliquid de operimentis vel lectisterniis illius trahendo expergeficit. In soccis et cum capello, si necesse est, potest dormire, in pellicio nunquam. In lecto, sive extra lectum, nunquam alterius faciem suis oculis in dormitorio inspicit. Ad Crucifixum ibi inclinat, quotiens illac præterit.

CAPUT LXXI.

De eo qui tam graviter sitierit.

(*ub.*) Si tam graviter siti laborat, quod se nocturnorum pulsationem cum patientia nullo modo expectare sperat, priorem modeste excitans eum signo ei, quod vult, insinuat, qui mox eum ad infirmariam ducens, infirmario causam designat, pro qua venit, et eodem fratre ibi dimisso, ipse ad lectum redit. Ille autem in lecto, quem infirmarius ei demonstrat, se collocans, cum infirmis ad nocturnos venit, et diluculo per infirmarium licentiã abeundi a priore sibi impetrata, et diurnalibus de dormitorio allatis, tempore quo et quilibet infirmus, de infirmaria in conventum redit.

Et ut redeam ad nocturnale tempus quo frater sitire cœperit, si potest perdurare usque dum con-

ventus ad nocturnos surgit, jungit se his qui in minori choro orant, et prioris, qui in majorem chorum ibi ingressurus est, adventum exspectat, et donec tres orationes finiuntur, et tunc a priore licentiã accepta, postquam (ut dictum est) infirmaria biberit, de cætero usque mane ibi remanebit. Si vero usque post nocturnos se a potu continere valet, tunc cum licentiã, ardore sitis extincto, matutinum cum his, qui in ea hora in lecto jacentibus infirmis cantant, vel si tales non adsunt, et si est liberatus, percantare debet; si illiteratus neminem rogat, ut hoc sibi cantet. Quilibet autem qui hujusmodi disciplinæ, et conversationis vir esse vult, quantum in se est summopere præcavere debet, ne talis necessitas illum aliquando prægravet. *ub. Hæc* pauca, ut memoriæ occurrerunt, de multis dicta sunt, quibus novitii, si fieri potest, prius sunt instruendi quam collegio nostro socientur.

CAPUT LXXII.

Qua lege se novitii ante consecrationem eorum habeant.

* Quando domno abbati novitios ad monachicum ordinem promovere placuerit, prius a magistro eorum admonitus, facit inde mentionem in capitulo: et si in eodem die benedictionem fratres accepturi sunt, tunc magister jussus eos adducere, auferit ab eis capitia. Postquam autem introducti veniam petierint, eandem petitionem repetunt quam in primordio susceptionis suæ fecerunt. Eodem modo agitur, si aliquandiu ablatis capitiiis in cella sua sunt commorati, ac deinceps quindecim diebus vel minus, si abbati videtur, a conventu separati, ibidem manent; excepto quod in choro minori diviso operi intersunt. Nam in his diebus non solum dormiunt in prædicta sua cella, sed ibi lectioni vacant et comedunt. In eisdem quoque diebus ad pacem, et ad communionem non accedunt, neque offerunt. Quotidie matutinali missa audita in capitulum fratrum veniunt, ibique super scamnum et scabellum, quæ sunt in dextra parte prope ostium sedent, nullo se intermiscente, nisi solo illorum magistro. Ibi quoque sedent, usque dum sententia regulæ lecta sit et exposita, sive ut in festis diebus solet, lectio evangelica. Ut autem post sermonem dominus abbas dixerit, loquimini de ordine, statim ante et retro facientes, præcedentem magistrum suum sequuntur in cellam suam, ut ibi solitum inter eos habeatur capitulum, in quo etiam, si quid tale commisserint, a judiciali sententia immunis non erunt, et propter hoc magister eorum aliquem profectionis ætatis fratrem ibi habet secum, qui in eis iudicium faciat, nisi alicui novitio hoc injungat.

Quando conventus post matutinum et vespers processionem facit ad S. Mariam, ipsi ultimi sequuntur, et ecclesiam non intrant, sed exeuntem foras in capitulo conventum exspectant, et tunc propius accedentes, stant per ordinem inclinati adjuncto magistro, usque dum omnes transierint. Quando autem suffit pransuri, ante conventum ex-

cont de ecclesia, et lotis manibus a lavatorio suo pergunt ad coquinam, ut singuli fabas suas apportent. Ad generale quoque apportandum et pulmentum, tot surgunt quot opus fuerit, et ille voluerit qui in loco eis cellerarii servit. Hoc est etiam eis observandum, ut pulsationem scillæ suæ ita communi fratrum coequent, ut non prius incipiant, sed tamen citius finiant. Ante refectorem autem unus eorum librum accipit, et tandiu legit quousque eum magister eorum præsidens ad scillam cessare jubet. Qui cum cæteris manducant juxta finem refectiois, iterum surgit et parum legit, et cum *tu autem Domine*, lectionem finit. His autem aliisque modis, prout possunt, eam imitantur disciplinam, quam nos in refectorio habemus. Sed et hoc eis sciendum, quod post refectorium ibi in cella debent finire absque psalmo versum sic, ut prius ad locum inclinationis veniant, quam conventus de refectorio transeat. Qui videlicet locutus est ante refectorium, ubi post singulas refectioes debent inclinari stare, et ordinati ab ostio refectorii usque ad gradum dormitorii conventu de refectorio exeunte, similique ante eos inclinatione, transeunte. Quem et ipsi subsequuntur simul cantantes psalmum, quem prius prætermiserunt.

Quocumque autem habent pariter ire, magister eos debet præcedere, et cum inclinantibus ubique pariter inclinare. Si quis eorum de ecclesia ad cellam ipsorum ire voluerit, non præsumit, nisi vel uno socio secum assumpto, et, si nox est, non sine lumine. Ad collationem fratrum conveniunt: inde tergente conventu, ipsi inclines stant in eodem loco ubi sederunt, usque dum omnes pertranseant. Quando alii ad mandatum, vel infra collationem bibunt, ipsi in cellam suam divertentes idem faciunt. Sane sicut sunt novissime ecclesiam intraturi, sic quoque post aspersionem aquæ benedictæ novissimi sunt exituri. Quanto tempore sunt spoliati capitulis non ponitur abconsa coram eis, sicut nec in illis duabus noctibus post nocturnos, post novitorium acceptam benedictionem. Nunquam post nocturnos neque de capitulo, si opus fuerit sine lumine licet eis exire; sed unus qui inter eos prior esse videtur, cum laterna cæteros antecedit. Dominicis diebus, aliis ad processorem exeuntibus, ipsi in exitu ecclesie intra ipsam ecclesiam stant ordinati inclines, donec pertranseant fratres. Interim dum sunt sine capitulis, possunt albis et cappis licenter indui, sicut et alii cuilibet processioni, quæ extra monasterium non agitur, intersunt, sed ultimi præcedente magistro eorum; et ad stationem quæ in vestibulo agenda est, ipsi retro post seniores quasi lineam facientes, stare debent.

CAPUT LXXIII.

De iterata novitorium petitione.

* Finitis autem prædictis diebus, cum jam monasticæ vitæ benedictionem sunt accepturi, post priorem missam non ad capitulum fratrum, sed in cellam suam cum magistro conveniunt, ibique inte-

A rim expectant, donec eodem magistro in conventum redeunte, et capitulo aliquantulum protracto, dominus abbas jubet eos ad idem capitulum sibi repræsentari. (vb.) Venientes autem et veniam petentes iterum interrogati, quid velint? ita prostrati respondent, sicut initio susceptionis suæ fecerunt. At vero postquam surrexerint, iterum dominus abbas, ut prius, aliqua insinuat de austeritate regularis disciplinæ, et inter cætera non reticet; melius esse, ut sine benedictione ad sæculum redeant, quam accepta benedictione non perdurare. * Tunc si qui inter eos sunt (quod absit) qui perserare nolunt, magister eorum in cella ipsorum exuet eos, et sic redditus pristinis vestimentis suis illætos sinet abire: qui statim ad pedes ejus venientes bini et bini, et si tres remanserint, hi simul ad pedes veniunt, sicque exeuntes de capitulo diligenter instruuntur quid in ipsa benedictionis acceptione debeant agere. Eo die quo ordinantur, ad singulas horas psalmus *Levavi*, si dominus abbas ad præsens jusserit, pro eis cantatur, et ipsi propter hoc ad pedes ejus voluntur.

CAPUT LXXIV.

De benedictione novitorium.

(vb.) Post evangelium majoris missæ mox rite benedictio est agenda, et hoc modo inchoanda. Singulis scriptum est, quomodo proficantur quod est hujusmodi. *Ego frater III. promitto stabilitatem et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum regulam sancti Benedicti coram Deo et sanctis ejus in hoc monasterio, quod est constructum in honore beatæ Mariæ semper Virginis in præsentia domni abbatis.* (var.) Hoc unusquisque, ut ad gradum perlegerit in brevi sua, statim ipsam brevem ponit super altare, jugiter ibi reservandam. Si litteras nescit, magister pro eo legat, ipse tamen signum crucis in fine ejusdem chartulæ propria manu scribit; sed hoc litteratus non facit. Cum autem perlecta fuerit, ipse novitius de manu magistri eam accipit, et super altare ponit. Qua posita et altari osculato parumper retrocedit, et veniam super genua petit, statimque in locum suum ante gradum redit. (vb.) Cumque ordinatum ante gradum steterint, petunt ter veniam super manus et genua, ter etiam hunc versum dicendo. *Suscipe me, Domine, secundum eloquium tuum et vivam.* Et toties a toto conventu similiter eis respondetur, tertia vice, *Gloria Patri* adjuncto gyrum faciunt poplitibus flexis et postea prosternunt se ad orationem.

Dominus abbas, sive illam missam celebret sive non, imponit: *Kyrie, eleison. Pater noster*: et post *Miserere*, et præmissis his versiculis: *Salvos fac servos, etc. Mitte eis, Domine, etc. Nihil proficiat, etc. Esto eis, Domine, turris fortitudinis.* Sequuntur hæc collectæ: *Deus indulgentiæ Pater. Deus qui per coeternum Filium tuum, etc. Domine Jesu Christe, qui es, etc. Veni, sancte Spiritus, qui te Deum ac Dominum, etc. Cucullas ita benedicit: Domine Jesu Christe, qui te gumentum, etc.* Si novitii, sua benedictione finita,

consurgent ab oratione, et si plures sunt, in eodem loco stantes, aqua benedicta asperguntur; si autem pauci, in sanctuarium veniunt, ut ibi ab abbate aspergantur. Exuunt froccos et induunt cucullas: et inter exuendum dicitur ad singulos dominus abbas: *Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus suis*, et inter induendum, *Induat te Dominus*, etc. Tunc fratres, qui in sanctuario sunt circa ipsos, ab ipso domno abbate incipientes osculantur, deinde circumeunt per chorum, præeunte magistro eorum, et fratres quotquot possunt usque ad tempus offerendi osculantur, incipientes ab his qui chorum tenent, vel, si illi desunt, ad formas de senioribus. Nam ipsi soli eo die offerunt; si tamen duodecim lectiones sunt. Sed ad osculandum postea non redeunt, etiam si prius omnibus osculum non dederint. Ad pacem ultimi, ad communionem accedunt primi. Tot esse possunt, ut in his tribus diebus, etiam si privati sint, nemo, nisi soli novitii ad majorem missam offerat, aut ad pacem et communionem accedat.

Sed notandum quod monachus, qui de alieno monasterio venit, et ipso die chartulam suæ professionis legere debet, primus omnium legit, et si prius in conventu aliquem superiorem locum habuit, mox tamen sua sponte, qualiscunque persona sit, ibi in choro in ultimum locum litteratorum debet ire, si ipse est litteratus: in capitulo vero et in refectorio etiam conversorum erit ultimus.

CAPUT LXXXV.

De habitudine novitiorum in illo triduo post benedictionem.

In his tribus diebus caput non denudant jugiter capello coopertum; in cucullis dormiunt: sed tamen froccos exuunt: calceos quoque et cultellos deponunt: coopertoriis se operiunt: pellicos de cucullis extrahunt, si placet: nihil omnino loquuntur, et propter hoc cum sermo finitur in capitulo inde exeuntes in ecclesiam vadunt, et per tempus loquendi omnino ibi persistunt. In minori choro operi Dei intersunt, ibique illas tres orationes ante primam faciunt. In eisdem diebus quoque nulli processioni intersunt, nisi quæ ad sanctam Mariam agitur. Cotidie offerentes ad pacem et ad communionem accedunt, quod non omittunt etiam si aliud quid eis contingit dormiendo. Si in refectorio sonitum vel aliud quid hujusmodi fecerint, ita cucullati veniam petunt. (vb.) Tertio tandem die ad majorem missam, vel si domno abbati videtur, ad missam quæ infirmis canitur ad S. Mariam, cum sacerdos eos fuerit osculatus, de capitibus eorum abstrahit capellum, et de cætero licet eis sicut aliis fratribus loqui et exuere cucullas.

Si quis infirmus (ut aiunt) *Ad succurrendum benedictionem* accipit, et præ infirmitate silentium tenere non potuit, ante alios professionem ad gradum facit, et cum aliis, qui benedicuntur, capita contegentibus, ipse quoque contegit; omnia quæ illi faciunt eo triduo similiter facit, et quod prius omissum erat,

suppleatur. Hujusmodi autem adjutus benedictione, capitulo caret, si domnus abbas eum non consecravit; et quamvis in ordine extremus sit, tamen novitiis omnibus superior erit. Postquam autem et ipsi consecrati fuerint, in ordinem suum priorem descendit.

CAPUT LXXXVI.

De sæculari qui ad extrema veniens monasticari petierit.

* Si quando secularis aliquis ad extrema perveniens monastici habitus consecratione se juvari petierit, a domno abbate, vel si ipse non aderit, vel etiam aliqua necessitate præpeditus ad eum venire non potuerit, a priore (tamen vice ejus) monachico habitu induitur et consecratur, sicut et quilibet novitius in claustrum receptus, si ita fuerit infirmatus (ut aiunt) *ad succurrendum* ordinatur. Nam verito tantum prout potest, facit professionem, et consueta orationes super eum dicuntur. Quod si obitus ejus adeo prope esse cernitur, ut credatur tandem non posse vivere quousque benedictionem tali modo percipere possit, cuculla tantummodo benedicta induendus est, et statim, si pati potest, ad monasterium; si autem in eodem loco mortis debitum solvit, in claustrum tamen recipitur, et inter fratres sepelitur. Si vero ad monasterium allatus de infirmitate convalescerit, post primam vel alio tempore post tertiam in cellam novitiorum per infirmarium in capitulum pro petitione facienda per magistrum ducitur; sed, quamvis monastica benedictione adjutus sit, tamen capitulo carebit, etiamsi a domno abbate consecratus sit, nisi ipse præsens vel eo absente prior jussu ipsius hoc concesserit, quousque cum aliis, qui benedicendi sunt, professionem faciat, et cætera, quæ in tribus diebus agenda usus postulat. (vb.) A tertio autem die, qua per sacerdotem (sicut dictum est) de capitibus eorum cucullæ abstrahuntur, nequaquam ulterius a capitulo separantur, et domnus abbas secundum gratiam, quæ singulis est data, eos jubet de cætero in ecclesia servire, scilicet ut legant et cantent, qui hoc sciunt.

CAPUT LXXXVII.

Quod diligenter examinandi sint novitii sacerdotes et levitæ, antequam officium suum agere permittantur.

(vb.) De his tamen, qui vel sacerdotes sunt, vel levitæ, diligenter examinatur quomodo sint ordinati, qualis sit eorum conscientia, et per aliquot tempus probatur eorum conversatio, quam ad hujus ministerii licentiam permittantur. Præcipue qui sacerdos erat antequam veniret omnino ab hoc officio prohibetur, usque dum sæpius perspicuus addiscat quam multiplici studio tales sacramentum tractetur a nobis.

* Quando autem domnus abbas hujusmodi licentiam novitiis per se vel per nuntium dederit, admonente magistro eorum, non ad pedes ipsius sicut nec prioris in loco ejus sedentis veniunt; sed tantum inclinant in sedibus suis. Quod et tunc faciunt, si jus-i coram assistunt, et sacerdotibus quidem novitiis rex

deputabuntur fratres hujus officii periti, singulis A
singuli, qui eos studiose instruant, quam magna dil-
gentia apud nos hæc tractentur sacramenta. Nulli
tamen novitio quantumvis perito infra dimidii anni
spatium, absque magna necessitate, licet apud nos
majorem missam celebrare. (vb.) Sed ut hic memine-
rim tam qui examinantur, quam qui jam examinati
aliquomodo servire jubentur, unusquisque eorum
sedens in capitulo diligenter attendit, ut animadvertat,
si est ad ullum scriptus obsequium, quod vel in
ecclesia vel extra sit agendum.

CAPUT LXXVIII.

De hebdomadario cantore.

(vb.) Si est ad invitatorium notatus, antequam
ipsum inchoet, stans ad gradum cum suo collega, ve-
quando finit, utraque vice facit ante et retro. Sed,
priusquam ipsum invitatorium incipiat, et postquam
inceperit, etiam et antequam post *Gloriam* iterum
incipiat, unum servat modum inclinandi, id est in
anteriora tantum. Verum post ultimum psalmi *Venite*
versum aliquamdiu stat inclinatus, dum invitatorium
cantat conventus. Et sive duo vel quatuor *Venite*
præciant, hanc inclinationis legem observant. (vb.)
Si ex duobus invitatorium cantaturis prior est no-
tatus, tunc etiam erit hebdomadarius, et per totam
hebdomadam tam in tribus, quam in duodecim lec-
tionibus *Venite* cantabit; nec tamen amplius, nisi
in sabbato prioris hebdomadæ ad hoc est notandus;
excepto si talis festivitas supervenerit, in qua a qua-
tuor canendum est; tunc item ipse prior in tabula
es: notandus; cum quo tamen in duodecim lectioni-
bus non transactæ hebdomadæ cantor, sed potius is,
cui armarius unaquaque vice id injunxerit, *Venite*
cantabit. Quoties autem quatuor invitatorium can-
tare debent, hi quatuor ad tertiam quindecim gra-
dum incisionem de choro exeunt, et prius lotis
manibus sacristiam intrant, ac albis vestiuntur et
cappis, et illo versiculo *Domini est salus* imposito,
chorum intrant, eo modo, ut aliores in sacro ordine
medii, inferiores ad gradum consistant ultimi, et
unusquisque, si fieri potest, in parte sui chori. Nam
etsi omnes de uno choro sint, hunc tamen ordinem
intrando observant. Deinde consuetudinali, sicut
præmissum est, inclinatione completa, invitatorium
moderate incipiunt, et simul primum versum hi, qui
in dextera parte stant, percantant, ac deinceps to-
tum psalmum alternatim, secundum unum, et se-
cundum alterum versum cantantes usque *Sicut erat*;
ibi omnes simul cantare debent. Ante versum illum,
Hodie si vocem, invitatorium, si opus fuerit, ab ar-
mario altius est imponendum.

Sed, ut redeam ad hebdomadarium, ipse per to-
tam hebdomadam officium majoris missæ imponit
præter versum offertorii, de quibus imponendis ar-

mario signum facit. Quod si aliquando in sequenti
hebdomada missa matutinalis festive canenda est,
officium ad hanc quoque imponere pertinet ad
ipsum, etiam si pro defunctis, ad quam etiam ulti-
mus erit offerentium. (vb.) Cum in die Dominica vel
in qualibet ei simili omnia signa ad majorem missam
sunt pulsanda, ad eum pertinet, ut primus scillam
incipiat pulsare, et ut chorus teneatur ab ipso. Cappa
se induit, quam ipse sibi inter sonum vel psalmos
apportavit. Si sacerdos est, post evangelium impo-
sita oblatione potest pro cantanda missa vel alia hu-
iusmodi necessitate licentiam accipere, et data ali-
cui (106) de oblatis cappa, factoque ante et retro
discedere. vb. Qui et incensum sibi allatum, quo
corpus Domini ante consecrationem est incensan-
dum, ponit in thuribulum, quod etiam facit in Vir-
ginum principalium festivitate. Quotiescumque
tempus et locum potest habere, licet ei sedere. Cæ-
teris inter cantandum se inclinantibus, ipse quoque
inclinat; excepto quando *Sanctus* cantatur, tunc
enim stat erectus. Postquam etiam Dominica oratio
finita fuerit, statim se erigit. Ad collectas vero pri-
mas et ultimas et ad secretas per totum inclinatus erit.
Finita missa, a loco suo non discedit, priusquam
mensæ lector benedictionem acceperit. (vb. var.) In
duodecim lectionibus ad nocturnum et matutinum,
antiphonas ad quas notatus est, imponit; in aliis
noctibus quæque in suo choro imponendæ sunt,
ab ipso imponuntur, tam in sequenti hebdomada
quam in præsentī. Nihilominus ad horas omnes re-
gulares imponit antiphonas, præter ad vespereos, ad
quos non imponit in tali festivitate, in qua singula
responsoria a duobus cantantur: nam tunc primam
tantum imponit, reliquas armarius quibus sibi vi-
detur imponendas injungit. Si talis festivitas super-
venerit, in qua una antiphona canenda sit super fe-
riales psalmos in priori vespera, hac etiam ab he-
bdomadario imponitur. Similiter quoque primum
quodque responsorium tam breve quam longum,
quod ad matutinum sive ad vespereos est cantandum,
ipse cantat, nec tunc ipse subrahit se, cum duo id
vel plures cantabunt. Litaniam missam antecedens, quæ
ad processionem canitur nequaquam ab eo qui fuit
transactæ hebdomadæ, sed potius ab his quibus ar-
marium librum porrigit, præcinitur: qui aliquanta-
lum antequam finiatur oratio illa, *Deus cujus mise-
ratione*, ad gradum procedunt, et inclinantes se
tantum ad altare, statim finita oratione, litaniam in-
cipiunt. Prædictus autem hebdomadarius, quotidie ad
majorem missam, licet de sinistro choro sit, sed
quando cappa amictus incipit, dexter chorus illum
adjuvat. Quando autem omnes sumus albis induti,
non ad eum, sed ad armarium pertinet missæ majo-
ris officium.

(106) Huc pertinet quod Trithemius Chron. Hir-
saug. pag. 229 de sancto Wilhelmo habet: *Instituit*
etiam vir Dei Wilhelmus exemplo Cluniacensium
consuetudinem oblatorum, quos manere in pristino
habitu sacra constitutione permisit: quorum ministe-

rio in multis uti rationabiliter consuevit, in his maxi-
me, quæ in medio secularium, quo Barbatos (Couver-
*sos) mittere, vel monachos non licebat, peragen-
da videbantur. Consule loc. cit.*

CAPUT LXXIX.

De eo qui notatus est ad primam antiphonam.

(*vb.*) Quod si hebdomadarius non est, et tamen ad aliquam nocturnorum antiphonam est notatus, cum imposuerit eam finito primo versu Psalmi facit ante et retro, nisi contra altare sit : nam illi omnes, * qui in eo latere stant, ubi est sedes domni abbatis, tunc tantum in anteriora inclinant. Quod si eam omnino neglexerit, ita ut ab alio incipiatur, propter hoc nec ibi, nec postea in capitulo veniam petet, nisi in-clamatus fuerit. Si autem incipiendo eam fallitur, statim veniam petet, priusquam se inclinet ; si tamen in verbo fallitur. Nam propter Neumas (107) nemo veniam petit, quia hoc nec sanctus Benedictus præcepit.

CAPUT LXXX.

De eo qui notatur ad aliquam lectionem.

Si ad lectionem est notatus, antequam legat, veniens ad gradum facit ante et retro, et inde ad analogium multum inclinans accedit et recedit ; nisi ea vice, quando conventus nondum consedit ; si tamen analogium ita est positum, ut lecturus transire debeat per conventum. (*vb.*) Postquam perlegerit, rursus ad gradum non solum ante et retro facit, sed etiam illam veniam super manus et genua pre-mittit. (*var.*) A quo etiam notandum hoc moris esse nostri, ut eo tempore, quo prophetæ leguntur in ecclesia, lectio prophetice incipiens, sed historice finiens, cum *Tu autem* : historice vero incipiens, sed prophetice finiens, cum *Hæc dicit Dominus* terminetur ; *Tu autem* etiam dicitur ad finem cujusque codicis prophetarum perlecti.

CAPUT LXXXI.

De eo qui notatur ad aliquod responsorium.

(*vb.*) Quod si ad responsorium notatur, hic quidem moderate inclinat, et antequam imponat et postea finito versu vel *Gloria Patri*, (si hoc est ad-jungendum) facit et ibi ante et retro, et post versum ad aliud momentum inclinans se submittit. Et si cum alio est cantaturus, ad gradum cantabit.

CAPUT LXXXII.

De sacerdote hebdomadario.

(*vb.*) Quod si scriptus est, ut sacerdotio fungatur et in præsentem septimana majorem missam cantaverit, etiam sequenti matutino cantabit aliquam, sive in monasterio, sive ad S. Mariam cantanda. In ipso accessu diaconus et subdiaconus linteum altaris explicant, itemque finita missa, complicant. *vb.* De his autem, quæ sacerdos dicturus est, non pauca corde tenus scire debet, primum tres collectas ad cantum quindecim graduum ante nocturnos, vel, si psalmodia protenditur usque ad finem psalterii, collectas ad suffragia sanctorum, collectas ad officium pro fidelibus defunctis, collectas ad psalmos pro familiaribus, collectas ad psalmodiam *Deus auribus*, cursum ad rasuram. * Usus quoque nostros multifarie scire debet, maxime in collectis dicendis et ordinandis, *vb.* ut in conventu nihil unquam dicat, quod ab usu ullo modo dissideat. Scire autem debet,

(107)•Vide ea, quæ de Neumis supra diximus.

A quod si aliquando post familiares psalmos aliquid sequitur continuatim, * ut est officium vel missa defunctorum, processio vel litania, non dicitur *Benedicamus Domino*. Si quis præ senectute, vel ingenii tarditate præscripta non potest memoriter dicere, nullo modo ei conceditur quidquam horum in conventu contra ordinem facere. (*vb.*) Cui autem, hoc exigente convenientia, conceditur, quantumlibet sciolus sibi de omnibus videatur, tamen non debet dedignare frequenter, sicut et cæteri omnes, qui ad aliquod divinum officium sunt prænotati de quibus incerti sunt, armarium interrogare. * Si inde locum habet, ad formam vel in extremitate parietis, per illam hebdomadam quando notatur ad missam, locus ei parumper altior ad parietem est conceden-

B dus propter reverentiam injuncti sibi officii, et ut competenter a conventu possit audiri. Qui etiam observare debet ut nullam horam inchoet, priusquam signum dimittatur. Quoties autem duodecim sunt lectiones inter cantum vel prius, si voluerit, ad lavatorium manus lavare debet ; quare post nocturnos non prius exit de choro, *vb.* quam ex alternatione modulantium ventum fuerit ad illum versum *Pleni sunt caeli* ; sed tunc exiens statim sacrarium intrat, vestitur alba, stola, et casula, perlectoque Evangelio audiente, si opus est, armario ; * ibidem thus imponit, et sic de vestuario cum processione incedit, ut sacrarium intrare valeat illo versiculo *Per singulos dies* imposito ; *vb.* textumque Evangelii, quem reverenter inter brachia portat reclinat ad pectus, in medio altaris ponit, quem etiam in modum crucis incensat, ibique ante altare ad orationem Dominicam se inclinat. (*var.*) Cum ventum fuerit ad illum versum, *In te, Domine, speravi*, erectus signat se, ac deosculato altari librum tollit, et iterum, sicut prius inter brachia decenter aptat, ut viso eodem Evangelii libro conventus se inclinet, * sicque ad analogium tendit. Sed conversus, qui thuribulum portat, præveniens eundem sacerdotem, analogium in modum crucis incensat, recedensque non inclinat ; lecto Evangelio, et cæteris (quæ tunc agenda sanctus præcipit Benedictus) rite peractis, priusquam idem sacerdos matutinum incœperit, *vb.* non se movet a loco, neque dum dixerit cum aliis : *Gloria Patri*, aliquantulum inclinans. Quibus se erigentibus, ipse recedit. Verum semper accelerat, ut prius sit reversus in chorum, * quam primus psalmus matutinorum finiatur : et si *Venite* in albis canitur, ipse albat in chorum revertitur. Si quinque candelabra viderit ante principale altare, cappa debet indutus incensare, et tunc infra hymnum exit, ut eadem cappa se inducat. Tunc, etiamsi domnum abbatem in choro reliquerit, et si illum antiphonam imponere audierit, cum acerra, quando canticum *Benedictus* inchoatur, ad eum accedit, sequente converso cum thuribulo, et cum osculatione manus, thus ei imponendam porrigit. Quod si domnus abba tunc in choro non

ca, ipse in sacristia thure imposito thuribulum accipit, et ad initium prædicti cantici sanctuarium intrat, ut altare incenset.

CAPUT LXXXIII.

Quomodo altaria incensare debeat.

(*var.*) Modus autem incensandi hic est. In primis faciem altaris incensat tribus vicibus, deinde per tres vices superficiem, item in medio altaris, deinde utrumque cornu tribus vicibus in superficie, et semel in transversum; postea utrumque latus sicut et faciem; postremo ubi retro stare solent reliquæ et plenaria (108) in utraque parte ter dirigit manum cum incenso. Postea vero incensat altaria minora choro proxima, et S. Crucis altare, faciens super singula cum incenso semel crucis signum. * Si cuius S. reliquæ sunt in capella S. Mariæ, cuius festiuitas est, illic quoque vadit, et solum illud altare, in quo sunt reliquæ, simili modo, ut cætera minora altaria incensabit. Deinde, si dominus abba, vel episcopus, aut alia talis persona in choro est, cum thuribulo intrabit, præmissaque humili inclinatione illi porriget incensum, deinde priori. Sed si nulla harum affuerit personarum, soli priori pro reverentia a sacerdote porrigendum est. At si septem candelabra sunt ante majus altare posita, tunc a duobus est incensandum, et propter hoc sacerdoti alicui sacrista innuit, qui simul cum hebdomadario sacerdote incenset. Hebdomadarius vero, licet inferior ordine, dextram cornu altaris consuetudinaliter incensat, et in suo choro postea rediens stabit. Hi duo, si dominus abba vel aliquis prænominatorum est in choro, simul cum thuribus debent intrare, simulque eidem et priori incensum porrigere. Quod si hebdomadarius rogat alium pro se legere Evangelium, postea legens omnia hæc prescripta sciat se facturum. Si autem inde rogatus cum alba redit in chorum, cum ad exuendam albam exierit, suffragia Sanctorum hebdomadarius dicit, et cætera, quæ tunc sequuntur. Si vero absque alba redit, suffragia Sanctorum et cætera usque ad processionem peragat; et si missam majorem est celebraturus licet cæteræ horæ ad eum non pertineant, horam tamen, quæ missam continuatim præcedit, et Nonam, quæ continuatim prandium subsequitur, Completorium quoque implebit sicut et Vesperas, si incensabit. (v.) In privatis diebus quoties bis, comedimus, priusquam signum ad Tertiam pulsetur, manus ex more lavat ut oratione facta mox se sacerdotalibus induat, et Tertiam imponat; et tunc ad Litaniam cum sedendo decantatus fuerit ille versus *Omnes*, etc., exit de choro, ut casula se vestiat, et cum processione ad altare veniat. Eundem ordinem excundi post faciam orationem observat, sive Litaniam missam præcedat. * Si dies est talis, ut nonnisi semel comedatur, vestit se inter cantandum Litaniam; et si processio est agenda, ut in quinta feria Quadragesimæ, non se vestit, donec et ipsa jam facta fuerit * et tunc

(108) *Plenaria* s. capsæ, vel ornamenta.

(109) Vide caput 35. *Ordin. Cluniac. part. 1. per Bernardum.*

A per minorem chorum discedit ad lavandos pedes, sicque accelerat, ut tempestive imponat thus in vestuario, v. et sic accedens ad altare portat ipse codicem missalem in brachio sinistro.

* Si quis episcopus vel abbas missam cantare debet, diaconi ejus eundem missalem portare debent. (v. *var.*) Quo deposito in dextrum cornu altaris inclinat se contra medium altaris ad orationem maxime Dominicam. Qua completa muniens se signo crucis, osculatur altare et textum Evangelii clausum; si tamen aliquo fabri opere exterius est decoratus; sin autem, apertum. * Deinde dat locum diacono, ut stare possit prope dextrum cornu altaris; ipse stat prope sinistrum, et inclinans contra diaconum et subdiaconum: similiter inclines dicant confessionem. v. Cujus etiam forma ita est præscripta, ut nec ad missam, nec ad horas, quibus est dicenda, verbis amplioribus dicatur quam hujusmodi: *Confiteor Domino et omnibus sanctis ejus et vobis, Pater; quia peccavi in cogitatione, in locutione et opere, mea culpa; precor vos, orate pro me. Misereatur vestri, Omnipotens Deus, et dimittat vobis omnia peccata vestra: liberet vos ab omni malo, conservet et confirmet vos in omni opere bono, et perducat vos ad vitam æternam, Amen.* Adjuncto: *Indulgentiam et remissionem et adjutorium.* Postquam collectas dixerit, diacono dat missalem in sinistro cornu ponendum, nisi secum maluerit ferre, si quid voluerit prævidere. (v.) Ad Epistolam sedet usque dum ad Evangelium venit. Diacono lecturo dat benedictionem hoc modo: *Deus misereatur nostri et benedicat nobis.* Ea vice stat ipse prope dextrum cornu altaris, et diaconus prope sinistrum. * Recedente autem eo de altari ad analogium vertit se sacerdos post illum, et ita stat, usque dum perfectum sit Evangelium. Non solum autem ille, sed et totus conventus reverenter se illuc vertit, ubicumque legitur Evangelium.

CAPUT LXXXIV (109).

Qua diligentia dominici corporis consecratio et communio celebratur.

(v. *var.*) Dignum videtur, et necessarium hic inserere, qua diligentia quoque studio ad Dominici Corporis et Sanguinis consecrationem servietur. Primum propter hoc ipsum factum est unum armariolum ante D faciem majoris altaris optime compaginatam, et intrinsecus pannis undique vestitum. In quo nihil aliud reconditur nisi illa utensilia quæ necessaria sunt ad Missarum solemniam, dumtaxat in Conventu generaliter agendarum; id est præcipue duo calices cum patenis diversæ quantitatis, et duo corporalia, unum duplum, sicut omnia Corporalia solent esse ad privatas missas, alterum simplum. Minor calix cum duplo corporali ad matutinalem missam, major cum simplo ad majorem. Nam et unum simplum semper in sinistro cornu est altaris in una capsella cum serico decenter ornata, ut a prioribus nostris

accepi, propter hoc, ut ad manum possit esse contra periculum ignis, quod si forte contigerit; quia multum valet apportatum. Item ibi est patena mediocris et argentea et ejusdem metalli scutella, habens operculum ejusdem metalli fabrili opere colligatum. Ibi ampullæ ad subministratorem vini et aquæ. Nam et in ampulla vinum ante consecrationem solet offerri. Ibi urceus argenteus cum appendicio suo ad manuum ablutorem. Ibi linteola plura, sine quibus singula sacra vasa nec lavantur, nec quoquam portantur. Ipsum quoque armariolum habet in medio tabulatum, ut quæque sacratiora sint sursum, cætera deorsum. Ad initium missarum referatur a majore eustode ecclesiæ, vel ab ejus suffraganeo, qui tunc est hebdomadarius. Panno eodem desuper operitur, qui et patenam ibi ponit simul cum corporali: calicem vero cum linteolo in longum extento tenens, et desuper operiens portat ad ampullam aquæ, quæ de stanno semper est in ecclesia, et in loco competenti, ut omnes ibi calices laventur, quorum usus est ad privatas missas. Ibi quoque tunc hebdomadarius apportatum calicem diligenter lavat aqua bis infusa: etsi non est sacerdos vel levita, quærit ad hoc sibi vicarium alterius ordinis, ut in quarta feria, et in sabbato manu interius missa bene in fundo ipse calix confricetur, ne forte aliquantulum foetiscat propter vini crebram infusionem; ergo lavatus reportatur, et super armariolum ponitur.

Subdiaconus anticipat lavare manus, ut ipse ad ministerium calicis sit paratus. Quem interim dum Evangelium legitur accipiens simul cum patena et corporali, legitur si quid aquæ inter lavandum in illo remanserit, et effundit in caveam ad hoc factam in proximo altaris, sicut et altera ibi facta est paululum remotius, ubi idem subdiaconus et alii subministri manus super eam lavent. Stat juxta sacerdotem usque dum Evangelium finiatur. Ponit corporale super medium altare, antequam accedens, calicem quoque retinens et patenam: comitatur sacerdotem procedentem aliquantulum contra fratres, ut a singulis offeratur.

* Perlecto autem Evangelio minister textum ejusdem Evangelii a diacono accipiens, ad osculandum offert sacerdoti, deinde primum offerenti. Hoc semper observatur, nisi in Parasceve, quia tunc perlecta passione, nullus, excepto solo diacono, textum Evangelii osculatur.

Sciendum autem quod in his diebus, in quibus fidei symbolum canitur, minister, qui tunc, sicut etiam in omnibus duodecim lectionibus festis tenet ante, exspectat usque dum idem symbolum pene sit finitum, et tunc accipiens calicem, ut præmissum est, a subdiacono in eandem caveam, si quid de aqua remanebat, infundit, et de super altare corporale ponit. *vb.* A diacono aqua et manutergium apportatur, et reverenter exhibetur. Qui lavatis

A manibus accedit ad altare. Et ut hic proprie dicam de majori missa, utrumque corporale, vel quod in altari semper jacet, vel quod a subdiacono vel ministro apportatum est, accipiens, expandit, illud quoque semper illic jacet supponens. * Consummata igitur oblatione sacerdos quoque lavat manus, et tergit cum mundissimo linteolo, *vb.* quod sibi soli ad hoc est deputatum, cavens postea ne aliud quid tangat cum digitis, quibus Domini corpus tangedum est. Subdiaconus portat hostias ad diaconum secus altare stantem et operientem se, ut de omnibus tres eligat, quas voluerit ad consecrandum. Vinum, quod oblatum est, funditur ab ipso subdiacono in alterum calicem, tantumque relinquit, quod sufficiat ad consecrationem: ad quod tamen ipse non miscet aquam;

B quia ei nec vinum nec aquam licet infundere, sed allatam ampullam aquæ simul cum calice dat diacono, ut ille misceat. Dat et linteum, quo calix de foris tergatur diligenter, ne forte quid vini vel aquæ exterius remaneat. (*var.*) Et sic hostias super altare compositis, subdiaconus cum patena et ampulla revertens, patenam ponit super armariolum et ampullam in loco quo solet servari. Accipit aliam patenam argenteam infra scutellam auream reconditam, et tergit studiose cum panno candidissimo prope armariolum propter hoc ipsum jugiter pendentem, et postea cum linteolo honeste et reverenter hanc involvit. * Interim diaconus tunc ad imponendum sacerdoti dat: si privata est dies, sicut in festis diebus, conversus chororum regnanti apportat. Quo C imposito altare et sacrificium sacerdos incensat hoc modo: in primis tribus vicibus incensat in faciem altaris, deinde facit tres cruces cum eodem incenso super sacrificium, post hæc super utrumque cornu altaris per tres vices incensat quantum potest extendere manu.

(*vb.*) (109 *) Cum autem dixerit ante præfationem: *Per omnia sæcula sæculorum*, tunc venit diaconus retro stare post sacerdotem, subdiaconus ante gradum in ipso accessu contra altare inclinans, quod et minister in duodecim lectionibus est facturus, ibique stat sursum tenens patenam, ita ut præmissum est, cooperatam. Stant autem erecti, usque dum ad hoc ventum fuerit, ut cantetur *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Postea inclinati esse debent, et ad orationem intenti, usque dum per sacerdotem Dominica oratio sit finita. In quacunque autem incessionem subdiaconus et minister omnino debent cavere, ne prius post sacerdotem veniant, quam diaconus, ubicunque incensaverit, redeat. Notat quoque diaconus quando sacerdos inter canonem se inclinaverit, ut postea cum illo seerigat, calicemque cum eo discooperiat, et cum levante levat, iterumque repositum cooperiat; prius tamen in ipso accessu osculatur altare, ac deinde sacerdotis brachium parum infra humellum. Deinde post Dominicam orationem accipit a subdiacono patenam ita cum linteolo daturus

(109 *) Variat hic, cum integri §§. a Wilhelmo qui in codice Udalrici habentur, omisi sint.

sacerdoti osculando manum ejus, sicut et subdiaconus sibi. Sacerdos autem ponit eam ad pedem calicis, et postquam fregerit hostiam, unam portiunculam (ut mos est generalis) mittit in calicem, duas super patenam, et cum corporali legit utrumque. Prius autem super ipsum calicem digitos diligenter excutit, ne quid forte inter frangendum de corpore Domini adhæserit. Quibus adhuc cum omni studio clausis, et ad pectus applicatis (110), brachio dextro super sinistrum posito, primum diacono et subdiacono tum etiam ministro dat pacem, et si quid de corpore Domini remaneat, hoc ipse accipiat. Et postea descendit propter ipsam pacem ad fratres, ipso diacono interim prope altare stante, et ne qua negligentia in Dominico corpore vel sanguine contingat providente. Sed subdiaconus patenam ad calicem pertinentem, quam posuit super armariolum, reportans, simul cum linteolo ponit super altare, et postea stat inclinans ad supplicationem ad cornu altaris dextrum, usque dum redeat sacerdos. Qui rediens portiunculam Dominici corporis accipiat, ac deinde patenam, super quam corpus Domini est dividendum, mittit in scutellam, quam minister altaris allatam de armariolo tenet super reclinatorium; deinde est in dextera parte altaris, propter hoc maxime ibidem factum inter duas ciborii columnas, statim diacono corpus Domini tribuit ac deinde ipse sanguinem sumit, et calicem diacono dat. Cum quo ille mox in competentem locum secedit, ut ipse, et si quis de fratribus corpus Domini sumpsit, de eodem sanguine Domini communicare possint.

Deinde vero subdiaconus corpus Domini accipit, et post eum omnes qui volunt, ac novissime minister, qui tenet scutellam, si quid remanet; prius tamen veniam petunt; et qui in albis vel in cappis sunt tantum se super manus submitunt; sed postea veniam petere vel saltem quoque inclinare devitabant, etiam si dominus abba illis obviaverit, quousque de vino biberint. Debent autem singuli scutellæ ita se adjungere, ut si forte inter sumendum aliquando corpus Domini vel de ore sumentis, vel de manu tribuentis lapsum fuerit, non nisi in scutellam cadere possit. Si de alio choro communicare voluerit, quam de eo, in quo offertur, accepta licentia in ordine suo ad pacem et ad communionem accedit. Si quis vero de choro suo in alterum chorum ad missam ire jubetur, hic non sine licentia cum eodem choro ad pacem et ad communionem accedit, nisi perstare debeat. Si vero ea die hoc in choro suo agitur, pacem debet accipere, et si vult, potest communicare.

Notandum autem, quod omni privata die, non plures quam quinque ex consuetudine ad communicandum procedunt, cum hostiæ tantum in tres partes dividantur. Postquam autem subdiaconus corpus Domini acceperit, statim ad diaconum cum arundine et ampulla venit, de qua vinum in calicem

A fundit, cum sanguinem deinde a bibentibus minui viderit. Inde quoque, cum primum se inde expedierit, et ultimum ad altare communicare perspexerit, accipiens alterum calicem de armariolo, sacerdoti ad abluendos in eo digitos simul cum ampulla vini apportat, ac primo paululum vini eidem super quatuor digitos, quibus corpus Domini fregerat, fundit. Quod sacerdos, postquam ebiberit adhuc secundo quod infunditur bibit, ut et ille calix utcumque abluatur.

Postquam omnes Dominico sanguini communicaverint qui corpus Domini acceperant, novissime ministro defertur, ut et ipse de eodem Domini sanguine bibat, si tamen corpus Domini acceperat: nam ex usu non communicat, nisi aliqua pars corporis Domini remaneat. Interim vero diaconus corporalia complicat, tollensque patenam, quam subdiaconus posuit super altare, dat eidem hanc cum corporali. Eodem momento minister accipit scutellam, in qua est argentea patena, et tam ipse quam ille qui calicem tenet, ambo recedunt retro post sacerdotem stantes; qui cum calice contra dextrum cornu altaris, qui cum scutella contra sinistrum. Contra quos illuc secedentes totus conventus pro reverentia Dominici corporis et sanguinis veniam petit. Ille autem qui portat candelabrum, postea quam sacerdos a pace redierit, sursum hoc tenet levatum, nec prius hoc deponit, quam post communionem prima collecta inchoaverit finire. Mox etiam patena simul cum calice ad armariolum reportatur; ubi quantumlibet sit clara dies, tamen cum candela utrumque diligentissime consideratur a subdiacono et alio servitore, si quid forte minutissimum remanserit de corpore Domini. Et si quam majorem partem minister viderit remansisse, hanc non tangit manu, sed lingua tantum levat et sumit; si prius tamen ipse communicavit: quod si non fecit, subdiaconus illud absumit. Verum sive quid remanserit, sive nihil, non tamen hoc negligitur, ut patena, in qua corpus Domini est divisum, duabus vicibus cum vino cautissime lavetur, quod e calice super scutellam posito receptum non minori reverentia ebibitur, quam si esset ipse sanguis consecratus.

Recedens autem ab altari sacerdos, dat librarium missalem diacono reportandum. Stulam ipse complicat, nisi forte sit, ut in festis præcipuis, deaurata; tunc enim est a sacrista complicanda. Sciendum autem, quod sacerdos cæterique ministri altaris, quando nona continuatim missam sequitur, vel vespera, ut est in Quadragesima, postquam se exuunt, orationem, quæ ad illam horam pertinet, in secreto loco faciunt.

In privatis diebus hostiæ non consecratæ portantur in refectorium, ut his, qui eo die non communicaverunt, per manus sacerdotis hebdomadarii et prioris hebdomadarii distribuantur. Quod hoc ordine fieri solet, ut primum tribuatur de ipsis hostiis

(110) Bernard Ord. Cluniae. part. 1, cap. 35, habet: *et manus in modum crucis ad pectus applicans.*

domno abbati, postea utrinque ad dextram et sinistram ipsius abbatis incipitur, et usque ad finem utriusque parietis distribuuntur, sicut et postea ad lineam agitur, et tribuentium manus osculantur singulis.

Benedicens tres cruces facit contra mensam principalem, contra sedentes in opposito, contra inferiores se; ad potum vero non nisi unam. Si ad benedictionem primam defuerit in refectorio et postea supervenerit, ipse cætera, quæ restant, dicat. Post completorium priusquam finiatur tertia oratio, exit de choro ad aquam benedictam, ut cum ea singulos aspergat.

CAPUT LXXXV.

De benedictione frugum novarum, ab eodem hebdomadario facienda.

* Sunt adhuc quædam benedictionum diversitates, quæ, quoniam a sacerdote sunt dicendæ, non hic sunt reticendæ, ut est benedictio uvarum, quæ etiam in multis libris missalibus habetur, et maxime ad nomen sancti Sixti. Quæ si nondum sunt maturæ, Decanus villæ observat, ut quando primum maturescant, custodi ecclesiæ eas deferat, quatenus ille sacerdoti inter canone[m] (111) ad horam competentem et prænotatam benedicendas offerat. Ubi etiam armarius non debet desse: nam sacerdoti orationes super his dicendas ipse ostendit. Postea in refectorio benedictæ uvæ per sacerdotem et prioris septimanæ hebdomadarium distribuuntur in loco hostiarum, quod non onittitur, etiamsi est Dominica dies. Sunt præterea et aliæ tres species, quæ ex more in refectorio benedicuntur, id est novellæ fabæ, novus panis, et mustum; et hoc modo. Lectio ad mensam prius inchoatur, post cuius primum versum stans sacerdos in medio refectorii ante principalem mensam, præmissa salutatione, singula benedicit absque stola. Fabas ita: *Benedic Domine hos fructus*. Panem ita: *Benedic, Domine, creaturam panis*. Mustum ita: *Domine omnipotens Jesu Christe, qui ex quinque panibus; et reliqua.*

CAPUT LXXXVI.

De privata missa quomodo sit cantanda, id est, legenda.

(vd.) Sacerdos si privatam missam cantare voluerit, innuit converso cum signo crucis, quod est signum cantandæ missæ. Qui continuo sequens illum ad locum, ubi sunt utensilia recondita ad missarum solemniam, accendit candelam, ponit in sinistrum brachium sacerdotale vestimentum, ita ut limbo albæ subtus verso librum missalem superponat. Sacerdos autem etsi prius, sicut et conversus, ad lavatorium in claustro manus laverit, studiosius tamen et de vase in ecclesia ad hoc opus destinato eas lavare non omittit; calicem quoque jam cum vino et aqua immixta paratum ad sacrificium similiter et patenam cum hostia et corporali superposi-

(111) *Primitias fructuum Deo consecrare ex institutione Eutychiani PP. profuxit, uti refert pontificale Damasi: Hic instituit fruges, fabas, et uvas in altario benedici, velut et martyrologia Rabani, et No-*

A tam, insuper et duas accipit ampullas, unam vini, alteram aquæ, ipsas quidem cum sinistra levans ambas, et calicem dextera, patenam cum corporali pollice retinens desuper imposito, et ita sequente converso pergit ad altare, ubi est cantaturus.

(vd.) Ad vestimentum autem non est improvisum nec omissum, ut ad singula altaria, una sit tabula, in qua ponatur unum lignum patulum et muro iuxta, super quod ponuntur ampullæ. Pendet quoque in promptu manutergiolum ad quod sacerdos, postquam se induerit, lavatas tergit summitates digitorum, quibus necessario res tangit sacratas. Ubi ergo conversus vestimentum et lumen, sacerdos quoque ampullas in loco suo deposuerit, tenens calicem ipse a parte dextra, et conversus a sinistra, accedens ad altare, facta a converso genuflexione, complicatum altaris explicant, et calice in medio altaris, ac libro missali in dextra parte positus, sacerdos exuens tunicam ante altare, facit genuflexionem. Interim adjutor ille soluto vestimento humerale ei expansum applicat, deinde albam inferius expansam, sed ex parte capitii complicatam contra illum tenet. Qua induta post cingulum dat fanonem (112), deinde stolam; quam cum necdum sacerdos posuit super collum, (var.) si ad horam regularem pulsatur signum, adjutorem suum mittit ad priorem et accepta licentia missam cantabit. Ad signum ante tertiam, si citius solito ad lavandum pulsatur, vel ille ex aliqua necessitate impeditus saltem ante idem signum manus abluit, ab incepto suo non desistit, et semetipsum, et adjutorem suum aqua benedicta aspergit; quod etiam, si statim post litaniam cantare voluit, non omisit.

Inter tenendum stolam confessionem dicit, respondente sibi converso versum *Misereatur*, ac statim adjungente confessionem; cui dum ille respondet, deosculando stolam sibi ipse imponit, *Indulgentiam* cum illo versu *Adjutorium nostrum*, etc., mox adjungens; * Converso cum genuflexione hanc ipsam indulgentiam accipiente; qui etiam illi casula indute aptet eam in brachia, et in summitate casulæ juxta morem componit humerale. Tunc ablutis et tertis digitis orationem brevem sacerdos facit inclinans. Qua terminata, erectus crucis signo se munit. Post, osculato altare, dicenda requirit in missali.

(vd.) Inde missam incipiens totum cantum, qui ad eum pertinet, pro edicto Patrum nostrorum, magis legit indirectum, quam audeat cantare. Ad *Gloria Patri* se inclinat, ad *Dominus vobiscum*, totum se vertit manibus erectis et capite inclinato. Collectam absque tono ad dexteram altaris dicit, in prima et ultima tantum replicans *Per Dominum*. Sed lecturas Epistolam librum ponit ad sinistram, ibique reliqua dicit usque post Communionem. Dum collectas primas, medias et ultimas dicit, adjutor ejus acclinis assidet. Ad Canonem vero in diebus festis et octavis

tkeri. Vide Hug. Menard. lib. Sac. Gregorii pag. 173.

(112) Fano, Sindon, mappa. Vide supra, et in ind. nost. onomasi.

at vel sciet; sed super genua privatis diebus pro-
cumbit. Lecturus Evangelium a domno abbate, si
adest, benedictionem accipit, deinde osculatur et
altare, et inter dicendum *Sequentia sancti Evangelii*,
singulas cruces facit cum pollice in fronte, ore et pe-
ctore: tunc, Converso respondente *Gloria tibi, Do-
mine*, et se signo Crucis in facie signante, ipse oscu-
latur Evangelium. Similiter facit, cum illud perle-
gerit, statimque Converso et aliis communicare vo-
luntibus ad osculandum porrigit.

Ut autem post Evangelium dixerit: *Dominus vo-
luciscum*, statim acceptum de altari linteum, quod ibi
causa offerendi jugiter jacet, complicatum eidem ad-
jutori suo porrigit, deinde calicem cum patena ad
offerendum. Alius quam adjutor ejus potest ibi offer-
re, si iste non vult communicare. Inter dicendum
offerendam in medio altaris corporale expandit,
Converso interim acclini, cum calice ex patena su-
perposita astante, donec ipse ad ea accipienda expe-
dit se. Quæ ubi singillatim idem primum patenam
cum hostia, deinde calicem utraque manus deoscu-
latione oblata susceperit, et calicem superpositum
corporale et patenam subtus tectam locet, priusquam
calicem accipiat, linteum plicatum a Converso non
sine manus deoscultatione recipit, et in altari reponit.
Deinde binos et primos utriusque manus digitos,
quibus corpus Dominicum est tractandum, lavat et
combinat, non antequam eos post communionem
laverit, nisi ad cruces faciendas, ab invicem sepa-
randos, sicque tandem ad orationem *Suavisce, sancta
Trinitas*, etc., sese inclinat, et eandem orationem ad
missam vivorum et defunctorum semper uno modo
dicit. Qua dicta, per dextram Versus adstantes cum
humili capitis inclinatione dicit: *Orate pro me pec-
catorum*. Dehinc item reversus per dextram ad sini-
strum cornu altaris collectas secretarum eo ordine
dicit quo et primas; sed ad primam tantum præmit-
tit, *Oremus*, et cum *Per Christum Dominum nostrum*,
singulas finit præter ultimam: ad hanc enim *Per
Dominum nostrum* dicit secreto, usque, *Per omnia
secula seculorum*, quod altius est pronuntiandum.
Inter dicendum: *Sursum corda*, utrasque manus
quatuor digitis (ut dictum est) combinatis, reverenter
usque ad humeros levat. Cui etiam hæc sciendum
est, quod hinc eo, quo tunc se habet habitu, non
ante mutare debet, quam sacrificii consecrationem
perficiat, nisi cum aut inclinat, aut in Cruce fa-
cienda vel sacrificio tractando occupatur.

Cæterum, dicta præfatione, ad *Sanctus* se inclinat,
sicque inclinatis ad *Benedictus qui venit*, in facie se
signat, quod utrumque et Conversus debet facere.
Sed Sacerdos, inchoato *Te igitur*, se erigit; sed ac-
clinis: et dicto *Supplices te rogamus, ac petimus*,
tunc primum cum osculatione altaris se ex toto eri-
git. Inter dicendum, *Hæc dona, hæc munera, hæc
sancta sacrificia illibata*, tres communes
cruces super utramque oblationem facit; similiter et
tunc, cum dicit, *Benedictam adscriptam, ratam*
et; sed duas singillatim super hostias et calicem

A tunc facit, cum dicit, *Corpus et sanguis*. At
cum dicit, *Accipit panem*, ipse accipit hostiam pri-
mis quatuor digitis, et aliquantisper levat, nec ante
ponit quam dicat *Hoc est corpus meum*. Sed cum di-
cit, *Benedixit*, duobus sinistræ manus digitis hanc
ipsam hostiam tenens, dextra crucem super eam
facit. Item cum dicit, *Accipiens et hunc præclarum
calicem*, accipit et ipsum corporali coopertum, et
levat parum. Sed dicto *Gratias agens* ponit, cum
sinistra tamen tenens, et ad *Benedixit*, benedicit.
Ad *Accipite*, iterum levat et tenet usque dum dicat,
Hic est calix sanguinis. Item cum dicit, *Hostiam pu-
ram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam*,
facit tres cruces communes super utrumque, et
unam super Corpus Domini, cum dicit, *Panem sanctum
vitæ æternæ*, alteram super calicem, cum dicit,
Et calicem salutis perpetuæ. Nam sic ipsum Corpus
Domini inter se et calicem super corporale debet
posuisse, ut in singulas, cum ord. exigit, et
communes super hæc possit facere cruces. Ad
Supplices te rogamus, se inclinat. Et cum di-
cit, *Ex altaris participatione*, osculato altari se
erigit, et inter dicendum, *Sacrosanctum corpus et
sanguinem*, nullam omnino crucem facit. Sed dum
dicit, *Omni benedictione cælesti et gratia repleamur*,
in facie se ipsum cruce signat. Item ad *Sanctificas*,
vivificas benedicis, tres communes cruces facit
super utrumque simul. Ad *Præstas nobis*, calicem
disco cooperiens accepto tum corpore Dominico. In-
ter dicendum *Per ipsum et cum ipso*, et in
ipso, calicem tenens sinistra, et corpus dextra
cum ipso tres cruces per medium calicis desuper
facit, et tres ante se extra in calicis latere, tunc cum
dicit, *Est tibi Deo Patri omnipotenti, in uni-
tate sancti Spiritus, omnis honor et gloria*. Inter
dicendum, *Per omnia secula seculorum*, corpus
Domini inter se et calicem primis quatuor digitis
tenens ipsum pariter cum calice de corporali am-
babus manibus parumper levato sustentat.

Ad *Præceptis salutaribus*, posito calice, corpus
Domini ponit propius quam prius, ut statim digitis
inter calicem, ne quid de corpore Domini adhæse-
rit, excussis, cum calice etiam corpus Domini co-
operiat. Dicta autem oratione Dominica, respondetur
Sed libera nos a malo; ipse autem tacite respondet
Amen. Sic quoque *Libera nos, quæsumus, Domine*,
statim inchoat, et dicto *ab omni perturbatione secu-
ri*, tunc calicem disco operiens corpus Domini acci-
pit. Et inter dicendum, *per Dominum nostrum*, dex-
tram partem Dominici corporis digito secans, non
penitus eam separat, sed cum dicit, *Qui tecum vivit
et regnat*, sinistram particulam ex toto dividit, me-
dieque conjungit. Et cum dicit: *Per omnia secula
seculorum*, dextram particulam accipit, cum qua
ad *Pax domini*, per medium calicis, desuper tres
cruces tanta fecit festinantia, ut ipsas inter has
quinque dictiunculas perficiat, et ad finem harum,
ipsam particulam in sanguinem mittat, cæteras duas
super calicem, ubi hanc ipsam corporis Domini fecit

fractionem duobus sinistrae manus digitis tenens, donec *Agnus Dei* per semetipsum tunc percantet, ac inclinans, super calicem communicando eas accipiat.

Si Missam defunctorum cantat, nemo nisi ipse solus communicat. Sed si vivorum missa est, sic quoque tenendo dat Pacem Converso, et ille astantibus, si qui sunt, qui communicare voluerint. Deinde tamen ad privatam missam non pluribus licet quam duobus, quorum, qui adjutor est, Pacem a sacerdote accipiens; tunc facit ei signum communicandi, addito signo duorum, ut ille intelligat duos velle communicare cum una parte ille susceperit, alteram in duas divisam tribuat amobus, veniam prius super genua petentibus, et sibi manum osculantibus. Ad quorum os communicantium tam caute applicat corpus Domini, quod tenet dextra cum calice, quem sustentat sinistra, ut dum corpus Domini communicanti datur, manus dantis nequaquam longius a calice separetur: deinde sumpto sanguine ipse communicantibus dat de eodem illo, qui prior communicavit cum linteo, quo offerebatur; calice ab eo suscipiente. Et cum utraque in eadem parte calicis, qua et sacerdos sanguinem sumpserit, sacerdos calicem recipit. Tunc adjutor ejus sive ipse communicavit, sive non vinum ei ad abluendum (113) calicem dat: tunc infundit ita, ut secunda vice quatuor digitos, quibus corpus Domini tractavit, super calicem lavet, quos etiam in ea parte, ubi sanguinem sumpsit, ad summum calicis ingerere debet, et qualibet vice vinum infusum ipse sumere; quamquam de eodem calice etiam communicantes mox debeant vinum bibere. Hoc scientes, quod tunc primum cum deosculatione manus sacerdoti calix est reddendus. Verum mox post ablutionem calicis ille non moratur corporale plicare, et dicta communione missali quoque ad dextram posito, missam consummat.

Sciendum autem, quod in summis festis omnes debent communicare, et ad majorem missam Pacem non accipere, quo ceteri citius possint communicare. Cum ergo in ultimis dicit *Dominus vobiscum* versus ad adstantes, eodem ordine quo et prius ad altare se vertit, et cum deosculatione altaris orationem illam altaris, *Placeat tibi, sancta Trinitas*, parumper ad altare inclinans tacite dicit, sicque clauso libro recedit ab altari. Tunc Conversus casualam, ipso sub ea manus tenente, per summitatem capituli accipiens exulam plicat, et interim stolam cum fanone sacerdos... inferius conversus et humerale simul plicant, caventes ne quid horum ad terram decidat. Tunc conversus casualam et caetera plicata in albam composita colligat. Deinde post petitam ante altare veniam, tunica indutus sacerdos digitorum summitates lavat, maxime propter calicem

(113) *Sic autem cit. codex:* Servitor qui superest, adhuc accedit cum altero calice extra reclinatorem, ut sacerdos super eum cum vino lavet digitos quibus corpus Dominicum tractavit, sic-

et corporale, quae cum ampullis, libro ac vestimentis eo ordine, quo illuc per se et per conversum sunt allata, reportanda, et in loco sunt reponenda. (vb.) Sed et hoc sciendum est sacerdoti privatam missam cantanti; si interim, dum Hora incipiat, missam finierit, ita ut ante *Gloriam* primi psalmi in Chorum venire possit, conversam cum vestimento non plicato dimittat, et ipse ad Horam pergit. At si venire non potest ante *Gloriam* primi psalmi, non se movet a loco, nec conversus, quousque Hora finiatur; sed ibi cantat eam.

Haec sunt autem vices in quibus sacerdotes possunt hujusmodi missas absque licentia cantare. Cotidie ante primam, si tamen prima non conjugatur matutino, ut sapiens in hyeme; et post capitulum usque ad tertiam. Sed infra Quadragesimam in diebus duodecim lectionum, quando secundum consuetudinem triginta psalmi cantantur, debet eadem psalmodiae usque ad finem decem psalmorum interesse; aut si capitulum est post tertiam, usque ad sextam; nec minus post sextam; si tamen fratres tunc non ierint dormitum. Aliquando vero post Evangelium majoris missae aliquis sacerdotum licentiam accipere potest: quod tamen reprehenditur, si aliquamdiu frequentatur. * Sciendum autem quod nullus sacerdos in una die duas missas debet cantare, nisi magna cogat necessitas, et nisi domnus abba, vel prior ei concedat: has autem missas simul debet cantare, et ad priorem tam digitos quam calicem differet lavare. Sed diaconus vel subdiaconus non debent ad duas missas legere, nisi pro nova parva necessitate.

CAPUT LXXXVII.

De subdiaconibus.

(vb.) Subdiaconus, qui lecturus est epistolam, cum sacerdote processurus ad altare, portat textam Evangelii, et ponit in medio altaris. Pulvillum non portat, nisi in duodecim lectionibus. Quo deposito, et confessione dicta, si in duodecim lectionibus est in presbyterio stat versus ad aquilonem, donec sacerdos collectam incipiat. Inchoata autem ea, vertit se ad Orientem; et inclinans stat usque quo ad legendum procedat. In privatis diebus, sive sit in custodia, sive non, in dextro choro stat ad parietem. Ibi etiam inchoata prima oratione cum caeteris fratribus super misericordiam (114) se submittit usque dum ad orationem ultimam dicitur, *Per Dominum nostrum*. Si quando prophetiae lectio recitanda est, lecturus eam, etiam si de dextro sit, oppositum in sinistro choro locum occupat, quod nulli alii officium quodlibet acturo sine jussione prioris licet. (vb.) Antequam incipiat et postquam lectionem finit, ad utramque vicem ibidem ubi lecturus est, ante et retro facit. * Finita lectione reponit librum in armariolo, quod habet in presby-

ut et diaconus, mox ut communicavit, et antequam corporalia complicaret, ut iterum sacerdos ebiberit hoc vinum, quod secundo servitor infundit, ut ille calix utrinque abluatur.

terio. Et si duodecim lectionum dies est, prope diaconum sine licentia sedet. Jurisque est sacristæ hebdomadarii, ut ei sellam provideat, quam etiam vel illo surgente, vel postea, cum visum fuerit, reportat. Hic textum Evangeliorum in omni missa, quæ solemniter agitur, pulvillo supposito circumferre debet per chorum et extra, etiamsi fiat pro defunctis: si tunc sine pulvillo, primo quidem ad eum vadit, qui chorum tenet, deinde ad eos qui stant ad formas in dextro choro et sinistro; omnes, qui ibi volunt, accedunt, hisque exteriores succedunt; deinde revertitur ad eos, qui ad lineam stant in ea parte, idemque facit ad sinistrum chorum. Nunquam autem inclinaturum se noverit, quocunque textum Evangelii ferens ierit. Cotidie autem ad priorem missam sacerdoti, et soli, qui primum offert, ceroferario librum porrigit ad osculandum, excepto si festive celebratur, quod ad majorem missam in privatis diebus minister facit. Eundem librum, si est fabrefactus, tam diaconus quam sacerdos clausum osculantur. Osculantes autem non ante, sed post osculum inclinant. Privatis diebus subdiaconus infra canonem patenam tenet; in duodecim lectionibus vero minister.

CAPUT LXXXVIII.

De cantoribus gradualium, responsorium, Alleluia, Kyrie.

(*vb. var.*) Sed et qui cantant responsoria, gradualia, responsiones, *Alleluia* et *Kyrie, eleison*, ante et retro faciunt ad gradum, et priusquam imponant, reverenter inclinant, et hæc in privatis diebus nominis communiter cantentur a conventu. Si quod festum amplius in septimam evenierit, cantanda sunt iterum ab iis a quibus et prius in Dominica sunt cantata. Subsequenti vero hebdomada in prioribus missis eadem ipsi sunt cantaturi. Si tamen eadem missæ solemniter sunt agenda, excepto si missa pro defunctis cum maximo ritu est celebranda; tunc cantant responsoria, quibus armarius injungit. Scillam proveciores fratres, vel ipsi hebdomadarii, si tales sunt, tenent. Hi etiam versus animarum canentes, cum inchoant, tunc tantum ante inclinant: sed in fine ejus, ante et retro faciunt. Nullus tamen eorum vel aliorum illic obsequentium ante finitam offerentiam se exiit. *vb.* Quod si omnes sunt in cappis vel albis, armarius innuit quibuscunque voluerit pro eis cantandis.

CAPUT LXXXIX.

Quando in claustro non sit alte cantandum.

Et hoc subnotandum est, quia nemo cantat in claustro in festis duodecim lectionum, quæ apostolis feriantur, nisi fratres illi, qui notati ad *Graduale*, vel ad *Alleluia*. Isti quidem ante primam prædictam cantum ad invicem affirmare possunt, suppressa tamen voce. Quod si prima in tantum acceleratur, ut brevis spatii illud non patiat, tunc quidem in vestiario, quando se albis

A induunt, eundem cantum audiente armario prævidebunt.

CAPUT XC.

De diacono.

(*vb.*) Diaconus sacerdotem præcedere solet ad altare. Sacerdote se inclinante ad orationem ipse similiter inclinans. Sacerdote se erigente, signat se et facit ante et retro. Accedens sinistrum cornu altari osculatur. Pergit stare contra sacerdotem, ut confesso confiteatur; et si dies est festiva, ab ipso ei cum manus deosculatione incensum porrigitur. (*var.*) Quod postea recipiens incensat latera altaris et cornua posteriora, deinde retro illa altaria, quæ sunt choro proxima; primo medium, deinde ab eo quod in sinistra parte est extremum incipiens, et ita cætera pertransiens facit desuper incenso semel crucis signum, et redit in presbyterium. Quod si in monasterio vel in capella S. Mariæ instantis festi Reliquiæ continentur, in quocunque altari eas reconditas noverit, id etiam incensare solum procurabit. Si vero tanta solemnitas recolitur, ut quatuor ea nocte invitatorium cantaverint, omnia ad S. Mariam altaria incensat adjuncto illo apud crucem, præterea in Inventione et Exaltatione S. Crucis unum illud incensat. Reversus in chorum, si dominum abbatem vel aliam personam talem ibidem repererit, ipsi quoque incensum præbebit. Regressus continuo ad locum suum cum thuribulo stat post sacerdotem paulisper ad dextram se applicans. Quando sacerdos se convertit ad salutandum, diaconus se cum eo non vertit, nisi tantum ad *Ite missa est*.

Expleta igitur oratione, diaconus, tollens librum missalem, ponit eum in sinistro cornu altaris. Cum sacerdos sederit, diaconus ei casulam retro levat, stolam ei componit. Nam et ipse dalmaticam et subdiaconus, subtile, si sederint, levant. Et si talis est dies, ut et ipse diaconus casula indutus (ut est in Quadragesima) hanc statim, sicut est mos generalis, plicatam sibi circumdat, et tunc sedet, prius tamen sacerdote innuente. (*vb.*) Si prævidere diligentius voluerit Evangelium, sumit librum de altari, inspectumque sufficienter, reponit; deinde incensum, ut prædiximus, sacerdoti porrigit, ut textum Evangelii incenset. Quo incensato thuribuloque ab eo recepto, benedictionem accipit. Si dominus abba vel alia talis persona præsens fuerit, acceptam coram altari a converso acerram ipsi defert, incensum, ut thuribulo imponat, postulatamque ab eo benedictionem reportat, et tunc sacerdos nihilominus plenarium desuper signum crucis faciens incensat. Diaconus autem accipiens illud dextra ejus parte osculatur altare, subdiacono pulvillum ante ipsum portante. Finito Evangelio dat librum subdiacono, et tunc iterum missa finita facit ante et retro. Si *Credo in unum* canitur, cum pervenitur *qui locutus est*, etc., lavat manus. Si vero non cani-

(114) Scamgum, subsellium. Vide superius.

tur, statim finito Evangelio. Sciendum vero est, quod in tempore offerendi non aliter incensandum est, quam ut prædiximus, excepto si apud aliud altare invenerit sacerdotem missam celebrantem. Quod si infra Evangelium vel canonem fuerit, nequaquam ei appropinquat, nisi forte eum fere finitum præsenferit. Si vero alia hora supervenerit, thuribulum sacerdoti tribuit. Qui eo, quo supra dictum est, modo incensat.

CAPUT XCI.

Quomodo incensandum in festivitate sancti Michaelis.

* Est adhuc singularis modus in dedicatione Sancti Michaelis archangeli: tunc enim finito versu offertorii factaque repetitione, *Et ascendit fumus*, duo diaconi accedentes ad majus altare, latus ipsius utrumque incensant, copiose imposito thure, quo facto accedentes ad posteriora cornua, verso ad invicem vultu, superiorem altaris partem jugiter incensant, non cessantes, donec repetitio offertorii finiatur. Procurandumque prius est, ut sacerdos in ipso sine versus offertorii suam super calicem incensationem consummet. Diaconorum alter ad id officii est, qui eo die ministrat, alter vero ab armario providetur cappa indutus. Inde ad altare sancti Benedicti progredientes eundem modum ibi observant, quem ad principale altare, quandocumque a duobus incensatur presbyteris. Deinde separati ab invicem omnia altaria monasterii sive S. Mariæ incensant, in quolibet faciendo desuper crucem. (vb.) Sciendumque est, aliis temporibus, quando duo incensant, similiter fieri debere. Sed diaconus ea die ministrans ad crucem incensat. * Ad missæ finem nunquam *Ite missa est* ab eo pronuntiatur, nisi etiam *Gloria in excelsis* canatur. Per totam autem hebdomadam tam ad Nocturnos quam ad missam ex consuetudine ipse legit, et propter fragilitatem non nisi ad missam vitabit.

CAPUT XCV.

De servitoribus ecclesiæ.

Servitores propter hoc munus, quod thuribulum et candelabra portant diligenter observant, ut nunquam ad obsequium sacerdotis, levitæ vel subdiaconi desint. Quotienscumque ad ullum divinum opus ipsa indumenta deponunt, vel si opus habuerint aqua et manutergio scilicet manus lavaturi, sed et tunc sacerdoti et levitæ brachia osculantur; unus de eisdem servitoribus jugiter illi obsequitur. * Ille autem ordine suum peragunt officium, ut primo Invitatoria canituris, si tunc exigit ad induendas albas vel cappas, obsequium præsent, abstractasque rursus ipsi sine eorum auxilio complicant. Deinde infra cantum de choro exeunt sicut et sacerdos manusque ad lavatorium abluunt. Cum autem undecima legitur lectio, sive in choro, sive extra chorum sicut, abaque mora in revestitaria conveniunt, illicque albis ex more se induunt.

Observandum etiam est, ut qui prior inter eos est, provectoris quoque sit ætatis, cui thuribulum et crucem portandi injungitur officium. Hic in do-

num inter benedicendum sal et aquam, et inter procedendum ad sinistram sacerdotis stat et ambulat. Hic etiam in loco congruo reseratos, folliculo ad hoc deputato, succendit carbones; reliqui duo ad candelabra ferenda ordinantur. Cunque procedit, qui de sinistro choro fuerit, in ea parte quoque stabit. Si vero ambo de uno choro fuerint, ordine inferior in sinistram chorum accedit, similique modo ad missam faciunt. Quando versus *In te Domine speravi* incloatur, tenens thuribulum facit signum crucis super analogium et recedens non inclinatur. Postquam omnes in sacristiam revertuntur, si talis est dies, ut ab uno incensandum sit altare, is qui thuribulum portaturus est, soris chorum remanens indutus, ceteris se exuentibus. Quod si tale festum est, ut a duobus incensari debeat, ceterorum unus cum eo remanebit, ordine scilicet prior, si fieri potest. Tunc enim sacerdotes singula thuribula (si tamen dominus abba non aderit) in vestuario sumentes, ibique thur imponentes ad incensandum altare procedunt, quos isti accensis candelis subsequuntur. Sed si dominus abba de hoc aderit, et vel ipse cum sacerdote voluerint incensare, vel aliis duobus per majorem chorum intrantibus thur imposuerit, non mox candelas accendant, quando ad eam accedunt: quia thuribula tunc temporis gestant: sed postquam imposito thure manus thuribulis expediunt. Post sacerdotes ad altare procedunt et tunc eas accendant: illis vero post incensatum altare Dominicum, ad retro posita quinque altaria euntibus, et medium eorum more principalis incensantibus, et inde redeuntibus, isti tunc demum procedunt. Sacerdotibus autem in chorum redeuntibus, unus eorumdem servitorum incensat dextram chorum, alter sinistram, primus quidem ad parietem, deinde in minori choro uterque suam partem; postmodum eos qui stant ad lineam; postremo eos, qui ad formam. Si vero ab uno incensatur, primo quidem eos, qui ad dextram stant parietem, deinde eos qui ad sinistram incensat; dehinc in minori choro dextram partem, deinde sinistram, postea formam in utroque choro, deinde eos, qui sunt extra chorum singulis breviter inclinans. Postea illa altaria, quæ sacerdos non incensavit incensat; si tamen quid de incenso in eodem supererat thuribulo, contra faciem cuiusque eorum ter porrecto.

Si quando dominus abba solus vult incensare, sacrista apportat ei acceram, et unus servitorum thuribulum, sive sit in choro, sive in vestitorio. Eodem modo et ad vespereos incensatur. Sed tunc ante hymnum administrator incensat ad preparandas prunas exit, et si vestendus est ut ante quam sacerdos eum subsequatur, hoc faciat; nec tamen manus tunc lavant, quia et ante vespereos hoc faciebant.

Ad processionem in die Dominica ceterorum unus alter cum duobus scutellis sal consecratum portans præcedit fratres, alter cum aqua benedicta. In in-

trans in infirmariam, singulos ibidem in lectis accedentes, (omnes enim tunc ibi sedere debent) aspergit, quem tamen sacerdos, finita oratione, non exspectat. In aliis autem omnibus officiniis asperisionem ultra finem orationis nequaquam protelatur. Sal portans in introitu refectorii super mensam ostio proximam cum scutella ponit, ut ad fratrum necessitatem inibi refectiouis hora inveniat, ipse alteram in ecclesiam deferens. Inchoata missa rite ordinantur in sacristia, ut dum *Gloria Patri* a cantore initiatur, sine mora ad altare procedatur, confessione terminata servitor incensum porrigit diacono, manum ejus osculando. Et postquam ab eo, incensatis altaribus, reverso illud recipit, primo ipsum, deinde ministros altaris, et postea conventum eo ordine, quo supra ad matutinum meminimus incensat; hoc tantum variato, quod pariter et his qui stant ad formas et his qui post illos ad parietem, incensum porrigit, et quod post incensatum minorem chorum, prius hos, qui stant ad secretarium servat; sed tunc ad imponendum thus acerram cum thuribulo ei, qui chorum regit, apportat. Si vero dominus abba, vel alia talis persona adest, idem cantor acerram, et Conversus thuribulum ei affert. In privatis diebus semel tantum, id est, post offeritorium predicto modo incensat.

Sed notandum quod in duodecim lectionibus ad missam majorem his fratribus incensum est ministrandum, sicut etiam cum festive agitur ad missas defunctorum. *Kyrie eleison* incepto, ceroferarii candelabra ponunt inter alia majora: et quia in Sab-
bato S. Pentecostes missa a *Kyrie eleison* inchoatur, mox ut ingrediuntur, ea ponunt, nec antequam Evangelium legi debet, ea levant, quam sacerdos a pace redierit, et tunc ea sursum tenentes, thuribuli portatore in medio eorum cum thuribulo et incenso, quod imponit, qui portat, stante, donec post communionem prima collecta usque ad *Per Dominum nostrum* finita sit, inde non recedit. Infra hebdomadam cum non est festum duodecim lectionum, invicem observant, ut quisque in die sibi terminato candelabrum et thuribulum portet. Idem in sequenti hebdomada ad priorem missam, si festive agitur, ministerium portandi luminis, et incensi faciunt; si autem festive non agitur, unus eorum lumen portat. Qui etiam se non exiit; sed inter communicandum tenens candelabrum non prius, quam post Communionem prima collecta finita fuerit: nisi forte ad ecclesiam S. Mariæ, vel ad altare S. Crucis missa canatur; tunc enim sacerdotem et reliquos ministros præstolatur. Sive autem sit unus vel tres, administrata diacono aqua offerre non tardant: deinde vero duo ex illis albas exuunt, iterum reversuri ad ministrandum aquam sacerdoti; tertius vero qui thus debet circumferre, interim se differt exere. Candelabra autem sacrista hebdomadarius finita post Communionem prima collecta cum luminibus reponit in locum suum. Quocumque autem

A modo hæc missa agatur, ministros altaris in vestiendo se, vel exuendo se, quantum possunt, adjuvant.

CAPUT XCIII.

De ministris altaris.

* De his quos ministros altaris appellamus, quantum videbatur dicendum, superius est præmissum. Quorum unus tempore activo, calore augeri incipiente, de hoc cotidie ad majorem missam, interdum prope dextrum cornu altaris, interdum vero post tergum sacerdotis stando ventilare, ne muscæ venientes, ei sint impedimento, debet. (vñ. var.) Horum autem statio, sacerdotisque, diaconi, subdiaconi et ceroferarii, in privatis diebus hujusmodi est sicut ad horam ante missam, cui ipsi intersuas albat. Quisque in choro suo stabit. Nullus nisi jussus
B de uno choro transit in alterum.

CAPUT XCIV.

De his qui jubentur chorum mutare,

* Si quis autem alba indutus hoc modo chorum mutare jubetur, mox in sequenti hora regreditur. Sin autem, absque jussu non redit, nisi quis de illitteratis sit. Sacerdos supra seniores stat ad cancellos, vel si abbas aliquis in eo choro est, infra eum. Diaconus et subdiaconus, si sine uterque sunt custodia provectoris ætatis, ministri quoque altaris si sunt litterati, et extra custodiam ad cancellos; si vero custodiae mancipati, vel adolescentiores sint, in summitate lineæ stabunt. Idem ministri, si sunt conversi, quamvis sunt acolythi vel subdiaconi et ceroferarii in summitate parietis contra altare sicut
C locati. Providendum est autem ne ex his omnibus plures sint in custodia quam duo.

CAPUT XCV.

De mensæ lectore.

Mensæ lector, si non est in custodia, in minori choro infra utramque missam ex toto intendit his, quæ lecturus est: sin autem in majori choro ad finem formæ occidentalem residet: quod si in aliquibus dubitat ab armario, vel ab alio quolibet perito fratre percuntari ea licitum habet. Cum prior missa apud ecclesiam S. Mariæ celebratur, si est in custodia, ibidem; sin autem in revestiario sedet. Quando fratres communiter albis vel cappis vestiuntur, ipse quoque ad firmandam lectionem in alba sedet non in
D cappa. (vñ) Quod si ipso die sequentia canitur, ea inchoata, chorum intrat, fluitoque Evangelio revertitur. Finitis majoris missæ solemniss; vel si aliquando illa extra monasterium canitur, ad finem prioris missæ, veniens ad gradum fecit ante et retro, et tunc versum hunc cum conventu respondente pronunciat: *Domine, labia mea aperies*, etc., prosequitur sacerdos ea benedictione: *Salvum fac servum tuum. Mite ei, Domine. Dominus custodit te. Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, et auferat a te spiritum elationis.* Vel istam. *Averte, quæsumus, Domine, ab hoc famulo tuo spiritum elationis et ignorantia, ut humiliter legens sensum et intellectum capiat lectionis. Per Dominum.* Finita benedictione lector inclinat ante et retro. Sin autem aliquo inter-

veniente casu huic versus defuerit, alius pro eo hunc dicit, et pro neglecta benedictione veniam petit.

* Ante generalem refectionem de pane prælibat juxta præceptum S. Benedicti. (cap. 38). Cavet præterea ne ante finem missæ vel orationis interdum missam sequentis illo pergere præsumat, cum nec inde recedere debet sine coquinæ hebdomadariis. Prandio inchoato, si ad officium defuncti tabulam audierit perenti, surgens continuo ad ecclesiam vadit, sed finitis tribus lectionibus redit, eodemque modo cæteri. Si vero pro obituro fratre perentitur, concurrentes et ipsi nequaquam regrediuntur. In refectorium veniens et stans in loco suo, non facit ante et retro aliisque adversum inclinantibus, ipse stat erectus, et si ad benedictionem sic venire potest, ut veste sua fratrum capita non tangat, locum non mutat; sin autem, cum inchoatur versus, tali loco se applicat, unde ad gradum absque fratrum impedimento venire valeat. (vb.) Et quia nullus fratrum quidquam gustabit, priusquam lectio incepta fuerit, cum primum dominus abba, vel prior considerit, lector benedictionem petit, sed in Cœna et in Parasceve sub silentio et accelerat lectionem adordiri. * Sed si liber aliquando ex negligentia præsto non fuerit, ipse si quid tunc legere memoriter congruum poterit, legit. Ille vero, ex cuius negligentia hoc eventum in crastino capitulo pro hoc veniam petit. Si homiliam lecturus est, quæ præcedenti nocte ad matutinum lecta est, verba tantum Evangelistæ præmittit, v. g. *Cum audieritis prælia non adjungens, et reliqua*, nec expositoris aliquam mentionem faciens. Si autem illa, quæ ad matutinum non præcessit, tunc verba Evangelii item præmittit, et subjuncto expositoris nomine homiliam incipit. Quotienscunque vero epistolam vel passionem, vel vitam alicujus sancti legi evenerit, præcedentia eorum et subsequentia nunquam sub silentio præterit. Quod etiam in exordiis et fine Prophetarum, cæterorumque librorum faciendum esse certum teneat; in sermonibus autem præcedentia eorum tantum. Si vitam vel passionem alicujus sancti inceperit, et si ante ejus finem Dominica vel aliud festum occurrerit, quæ sunt competentia, legit. Quibus peractis, quod de vita vel passione residuum fuerat, repetet. Quod si tempus legendæ alicujus historiæ vel prophetiæ, quæ subsequenti tempore congrue legi valeat, interim supervenerit, propter hanc inceptum non omittit.

Inchoans lectionem, si submissa voce legerit, ab armario adveniente signum altius legendi accipit; si corrupte, prior ei, ut corrigat, vel signo aliquo, vel ipsuum verbum emendando innotescit. Observat quoque idem lector ut, quando scilla est pulsanda, impedimentum protrahendo lectionem pulsaturum non faciat; sed postquam illum mensæ cum ferculo appropinquantem viderit, aut tacendo, si apte valet, vel celerius solito legat. Respirare etiam frequentius, si necesse habet, potest; mediocriter tamen.

A Si altiori interdum voce quam expedit, legit, mutare eam competenter valet, si sibi placet: In cœna Domini et in Parasceve finita lectione solerter intendit dominum abbatem, et viso ejus signo; legere desinit. Et si in fine versus alicujus sibi innuitur, ejusdem versus aliqua verba repetit, ut eo competentius lectio finiatur. Lectione finita, veniens ad gradum facit ante et retro, et si non est in custodia, secedit in dormitorium vel in regularem coquinam; si autem est in custodia, ad justitiam suam vadit, et illic erectus, expectat quosque versus finiatur. Quo finito ante et retro non faciens, custodi suo se jungit, et tunc similiter sicut in refectorio ante et retro non faciens, ascito custode refectorium vadit, et tunc primum ad locum suum ante et retro facit. Ibi quoque B a custode suo commendatur fratrum alicui, qui tamen postea cum psalmo non juxta eum incedit, qui ad scillam sodebat. Si necesse habet ante cœnam cum licentia bibit, quando conventus nondum intravit. In hebdomada, si duobus diebus pro necessitate aliqua alium fratrem, ut pro se legat, rogaverit, non reprehenditur: quod si amplius... (vb. rar.) nisi pro infirmitate, et ob hoc petens veniam, in capitulo monstraverit.

CAPUT XCVI.

De lectore ministrorum.

(vb. var.) Librum in quo legendum est, in refectorium portat et reportat is qui legit ad servitores, adjuvante eum ipso, si opus est, mensæ lectore: qui et mox cum eum deposuerit, quod legendum est C invenit. * Hinc etiam ea quæ lecturus est, firmare licet, quandocunque exceptis missarum spatiis librum et otium habet. Ad legendum vero, inde exire non tardabit, mox ut post refectionem conventum ex toto chorum cum psalmo intrasse cognoverit, et si est in custodia eodem ordine, quo prædictum, de ecclesia exit; sic quoque et ille alicui in refectorio committatur: at si in custodia non est de choro exiens, faciet ante et retro, et finita refectione ministrorum factaque consueta inclinatione ad gradum potest in eodem loco licentiam bibendi accipere; sed iterum ibidem priusquam bibat ante et retro debet facere, si nona sequitur, quia tunc cum eisdem ministris eam est cantaturus, ad ecclesiam regreditur. D Quandocunque autem id agere non habet, nequaquam illos expectare solet. Sive autem in custodia sit, sive non, de analogio recedens librum secum portat, quem et super mensam ad lineam ponit, donec ante et retro faciat.

CAPUT XCVII.

De hebdomadariis coquinæ.

* Hebdomadarii coquinæ solent esse quanti sufficiunt: quorum qui prior est sive obedientarius, sive alius, omnino non prohibetur breviter verbis ante cellarium ipsi cellario indicare, si aliquid est valde necessarium, quod per signa non potest explicare. Hoc similiter infirmario et refectorario licet. (vb. rar.) Quod primo faciunt cantatis in duodecim lectionibus vespers de omnibus sanctis usque ad

Kyrie eleison; aut in privatis diebus pergunt in coquinam ut accipiant fabas: quibus acceptis lavant eas diligenter aquæ tunc infusæ; in qua etiam faciunt eas pernoctare caldario bene cooperto. Matutinis Dominicæ diei expletis, quando illi qui præteritis hebdomada servierunt, ad gradum venientes Deo gratias agunt pro consummatione peracti obsequii hunc versum ter cum totius conventus responsione dicentes: *Benedictus, Domine Deus, qui adjuvisi me, et consolatus es me*, isti item in obsequium facturi, Dei adiutorium petunt ita dicentes: *Deus, in adiutorium meum intende*, etc. * Quod si quis illorum ibi præsens non fuerit, qui tunc proximus stat benedictionem pro absente accipit; sed ille tamen in crastino pro hac neglecta veniam petit. vb. Pro exeuntibus sunt dicendi versiculi a sacerdote: *Salvos fac servos; Convertite, Domine, usquequo*, eaque collecta; *Deus cui semper humilium, etc; Misericors ac piissime Deus, qui ubique famulos tuos*. Pro intrantibus vero *Salvos fac servos; Mitte eis, Domine*. Gratio.

Prius etiam quam conventus exeunt de ecclesiâ S. Mariæ, ut se possint calciare et interim descendere, dum conventus ad necessarias est; manus et facies lavant et pectinant; faciunt tres orationes, ut moris est in ecclesiâ, si intrare potuerint, si non prope fores ecclesiæ. * A calendis autem octobris usque ad Pascha finita prima vadunt in dormitorium: et diurnalibus se calciant; manus et facies lavant et pectinant, et, si fieri potest, ignem accendunt, ut finita litania, ad quam nequaquam desunt, idem ignis sit in promptu ad supermittendas fabas. vb. Intrantes coquinam lavant fabas ternis aquis, et sic mittunt super ignem. Aqua caldario fervescente et spumas ebulliente eijciunt eas jugiter transverso cochleari, ne forte simul cum spumis supernatantes fabæ projiciantur. Quas etiam a fundo sæpius cum ipso cochleari diversant, ne cum mandi debuerint, sapiant ignis odorem. Folliculi fabarum cum se incipiunt aperire, non permittunt eas amplius super ignem. Aqua frigida iterum refrigerantur, iterumque cochleari huc et illuc diversantur. Mittuntur in unam cuppam habentem cooperculum bene compaginatam. Caldarium quoque in quo coquebantur, intrinsecus usque ad nitidum lavatur. (vb.) Reclinatur etiam tabula ad parietem inclinata, in quam, cum lavatæ fuerint, ponuntur; et ipsa tabula tota desuper infunditur aqua et tergitur scopis: prius tamen consueta inclinatione præmissa, ter rursus dicunt hunc versum, quem in choro dixerunt: sed tamen hic adjuncta trina vice *Gloria Patri*, Dominica oratione, versus *Adiutorium nostrum*, etc. Iterum facto ante et retro, ita demum tabulam reclinant. Cantant omnes horas regulares pro more canonicorum. Vesperos pro fidelibus defunctis loco suo imponunt et ad ultimum *Verba mea*. Effusa autem aqua lavantur scutellæ, infunditur ea calefenda, qua olera sunt co-

A quenda. Quod si matutinæ tardius explentur, ut alit quando contigerit, maxime in festis præcipuis et æstivalibus, et signum ad primam maturius est pulsandum, tunc prius quam quid aliud faciant, tabula reclinata, horas adordiantur. Si quid remanet, quod ante primam non cantaverint, non est consuetudo ut post primam cantetur in manifesto. Qua finita, vel si est in privatis diebus post evangelium missæ matutinalia olera caldario immittunt, et post capitulum in alterum fabas iterato.

Accipiunt lardum (115), qui cum aliquantulum coctus fuerit, cum oleribus exprimitur inde sagimen fabis superfundendum. Propter quod tamen ad majorem missam non omnes se subtrahunt, sed duo tantum et præcipue, si qui eorum sunt idiotæ, quibus autem non debet a commilitonibus indultum esse, ut aliquam privatam missam possint audire. Hi, ut præmissum est, sagimen fundunt, et per eos iterum fabæ calefiunt. Hi, si opus viderint pro morosa coctione, ut amplius aqua super olera mittatur, quantum mittere volunt, primum in sartagine calefaciunt; quia ea natura est olerum ut de aqua frigida saporem habeant deteriorem. Cavetur etiam cum mittenda sunt in caldarium, ut non alia aqua quam de fervida laventur. Fabæ non condiuntur nec adipe sparguntur, nisi quando percoctæ fuerint, ne forte mora longiori sal evanescat. Et si unus coquorum valuerit, non est illicitum, de ipsa fabarum aqua paululum prælibare, ut probet, si bene sint conditæ.

Ad mixtum non accipiunt, nisi quod S. Benedictus præcipit, quartam partem panis absque libra sua, et de vino; sed tamen ea die, qua aliquis fratrum post majorem missam sepelitur, mixto carent, finita hora postquam sunt refecturi fratres, celeriter exeunt, ut fabas administrant, vel ad initium psalmi *Miserere* ea die qua raduntur, aut si psalmus non cantatur ad preces exeunt. Quorum, qui prior est, si tamen bene noverit, et hujus est virtutis, cum cochleari ad hoc facto fabas mittit in scutellas; alii portant ad mensas, a principali incipientes mensa. De oleribus et contrario fieri solet, quæ ita administrant, ut a novissimo incipiant.

Scutella posita cum ipsis oleribus ante domnum abbatem vel priorem, qui eam apposuit, cum signo mediocri licentiam quærit a præsidente, ut scillam jubeat eonare. Quo annuente paululum inclinatur, et ad scillam veniens tamdiu sonat, quousque juvenis *Benedicite* incipiat pronuntiare. (vb.) Sed et interim dum benedictio a sacerdote compleatur, præfatus dapifer stat inclinatur ante architriclinium, et tunc facit ante et retro. Quod medium datur inter fabas et olera, tres dies in septimana, id est feria secunda et quarta, et sexta solet esse pietantia, quam aliis diebus generale. *Generale* appellamus, quod in singulis scutellis datur. *Pietantiam*, quod in una scutella duobus verbi gratia. Aliquando pro pietantia-

(115) Hinc oleum lardinum, seu lardi, quod ob defectum olei olivarum monachis concessum fuit.

ia datur absque scutella unum crudi casei frustum A vel quatuor ova. Tunc caseus quidem ita ministratur, at ad scillam sedenti in scutella apponatur, cæteris vero per singulas meusas singulæ porrigantur scutellæ casei frustis plenæ, ut quot sibi placet, quisque accipiat : si ova octo duobus simul in prima scutella apponantur : cæterum pietantia, quæ duobus simul datur ad scillam sedenti vel priori in loco suo non dimidiatur. Pro generali ova quinque dantur unicuique, et caseus nunquam nisi coctus. Sed quidquid est generale a novissimo incipitur administrari, et ad hoc scilla sicut et ad olera, senatur : pietantia vero a priore et de hac hebdomadarii coquina nihil omnino ex debito se intromittunt, nisi quod in fine prandii fragmenta ejus colligunt; sed cellerarius, quibus ad hoc innuerit, cum his eam administrat. Quidquid est generale, hoc apponunt, nisi pisces sint, quos Cellerarius ipse singulis eis suggerentibus apponit, adjutore suo ex altera parte similiter faciente. Quibus appositis cellerarius ipse scillam pulsabit. Si autem est alius generalis, ad hoc prior eorum scillam pulsat. Quod si solito tardius administratur, prior scillam ante se pulsare non moratur. Porcia vero cruda vel herbæ ad prandium, si bis reficiunt, nunquam alicui dantur in refectorio. (vb.) Scutellas colligunt eas solas, in quibus fabæ, olera que administrata sunt, propter quas etiam unus jugiter remanet in coquina, qui ita recens (116) ollitas abluat, eademque aqua, qua diluculo sunt ablutæ, ne si comestorum reliquiæ induerint, major fiat abluendi difficultas. Eadem est diligentia de caldariis, ut et ipsa lavata sint, si non ante, prius tamen quam servitorum refectio finiatur. Focus etiam caute cooperitur, ut in crastinum vivus reperiat. Post vespere iterum fabis jam lavatis pro gratiarum actione dicunt præfatum versum, *Benedictus es, Domine, qui adjuvisti me*; eodem modo, quo alterum dixerunt in matutino. Sed si voluerint, duos dies expedire possunt de lavatione scutellarum, id est in secunda feria et quarta, in quibus pro consuetudine cellerarius non potest contradicere, ut eas in cellarium diluculo portatas non commendet famulis suis propensiore studio lavandas. (vb.) Veniente sabbato post nonam vel post vespere scopant coquinam, totasque sordes, quæ fiebant per occasionem cinerum, vel lignorum foris ostium accumulanti, ut inde per famulos cellerarii efferantur. Calefaciant aquam ad mandatam et eo die differunt versum : *Benedictus es, Domine*, usque dum mandatam sit peractum, et in refectorio etiam lectio collationis jam finiatur. In sequenti autem sabbato, cum noster aquæ ductus limosam habeat aquam, quatecunque sit festum, scopant utrumque lavatorium, tam quod est ad ecclesiæ usus quam quod ad manus.

Item scopant necessarias fenique reliquias per totam hebdomadam expensi congerunt ad murum, et

(116) I. l. est, *oleo illitas*.

si est tempus ætatis per totam illam hebdomadam post nonam in refectorio propinant aquam. Sed hæc propinatio sicut et meridiana repausatio in Palmis initiatur et usque ad Kalendas Octobris protenditur. Sciendum vero est, quod in quacunque die Quadragesimæ fratres una vice comedant, post prandium fieri debet præmissa lavatorii emundatio, quæ tamen, cum bis comeditur, usque post nonam differtur; sed in Quadragesima statim post sextam peragitur, semper quidem mundis scopis ab elemosynario datis ad hoc solum opus utendis. Sciendum est etiam, quod præfati ministri in Quadragesima et alio tempore quotiens post cœnam officium defunctorum est regendum, a conventu expectantur, nisi cum maxime ritu agatur, vel brevis alicujus defuncti adveniat, pro quo simul omnia signa pulsantur, vel, si nimis sero est, eisdem ministris licet bis vel ter in hebdomada alios fratres rogare, ut pro se serviant.

CAPITULUM XCVIII.

De utensilibus coquinæ.

(vb.) Hæc autem sunt utensilia, quæ nunquam deesse debent in coquina. Primum tria caldaria, unum ad fabas, alterum ad olera, tertium simul cum tripode ferrea, ut si quis pannos suos lavare voluerit, lixivium facere possit. Cuppæ quatuor, una ad fabas reservandas, quando fuerint ita semicoctæ; altera in quam cadit aquæ ductus, et in qua olera prius lavantur, quam in caldarium mittantur; tertia in qua scutellæ, quarta ad hoc solum, ut aqua calida in eam mittatur ad mandatum et rasuram, quibus fratres inter radendum utuntur; quam et calefacere debent, qui in priori septimana servierunt. Item quatuor cochlearia, unum ad fabas, alterum ad olera, tertium non adeo grande, sed mediocre ad sanguinam exprimentam; quartum est ferreum, ad focum cineribus cooperiendum, ad quem componendum vel distraendum est etiam ejusdem generis forceps. Item quatuor paria manicarum, ne manicæ stamineorum fratrum de nigredine coquinæ familiari sordidentur.

Sunt et ibi duo paria palmariarum (117), quæ ita Romanice appellantur, manus quæ defendunt a calore caldarii, quando recens ablatum ab igne quamquam est movendum vel inclinandum. Tria manutergiola, quæ in omni quinta feria mutantur, minimeque manus ad solita terunt manutergia fratrum, quæ pendent in claustro. Unus culter ad lardum incidendum, et simul cos ad acuendum. Una patella ad aquam, si opus fuerit, calefaciendam et ad adipem fundendum. Altera, quæ permodica in fundo minuatim perforata, ut ipse adeps per eam coletur. Una pixis in qua sal recondat, et unum scriarium, in quo minora quæque recondauntur. Una urna, qua aqua hauriatur, scopæque duæ, quibus caldaria post coctionem scopentur. Duæ retis abscissiones, quibus utantur ad ablationem scutellarum, et cal-

(117) Genus chirothecarum, quod manum palmas tegit, ut in ord. Cluniacensi jam notavimus.

dariorum. Duæ tabulæ ad scutellas, una in qua ponantur post refectionem utcumque lavata : altera in qua diluculo, quæ ad perfectum debent esse lavatæ. Duo sedilla, quæ *bancos* vulgo appellant; una sella quadripoda et summissa, super quam ponatur cuppa cum oleribus, quando sunt in caldarium mittenda. Una petra, etiam major quam molaris, super quam iterum ponitur caldarium, sive sint fabæ, sive olera, quæ administrantur; altera super quam et altera cuppa ponitur de qua scutellæ lavantur inter refeendum. Unus follis ad sufflandum ignem. Unum flabellum vimineum ad ventilandum. Unus contus ad subportationem caldarium; alter ad ignis dimotionem. Unus canalis in qua fixurum semper habetur, propter manus frequentius lavandas. Duo quoque tigrone, uterque de tribus lignis licet imparibus angulis sint facti, qui in modum ositorum huc et illuc versari possunt. In his pendunt calenti, quibus caldaria suspenduntur, suspensa implentur aqua prope aquæ ductum, et ita deducuntur absque labore usque super ignem.

Sciendum quoque quod pro nulla necessitate aliud quid coquitur in coquina regulari, præter fabas et olera, nec etiam aliud genus leguminis. Sed si fabæ desunt, præfatam tamen cursum et psalmodiam ibi cantare non omittant; quia aliæ multiplex servitium non sinit eos vacare, ut est focus nutriendus, aqua ad ablationem caldarium et scutellarum calefenda, hardus cum oleribus coquendus, ac post inde sagina exprimenda, et cætera his similia, quæ ipsa necessitas melius docet non prætermittenda.

(105.) Cæterum fabæ etiam quando ita sunt novellæ, et pro quibusdam deliciis cum pipere condantur, non a fratribus sed a famulis coquantur. In ipsa coquina regulari scriptor tantum, si incaustum (118) temperare voluerit, non prohibetur, et si quis voluerit calceos suos ungere, providebit horam competentem, id est in vespere ante primam, et in hyeme ante tertiam, et si meridianum non agitur, post nonam; si tamen servitores non habent amplius administrare. Pueri quoque candelas quibus opus habuerint, faciunt in ipsa coquina cum magistris suis.

CAPUT XCIX.

Quando fratres anticipent mandatum in quinta feria, et quomodo pedes prælavent.

Quotiescumque aliquod festum, in quo psalmus *Venit* a quatuor est cantandus in sabbato, vel in Dominica occurrit agendum, in quinta feria præcedente mandatum est anticipandum. Tunc etiam fratres prælavant pedes, et si quis podagra vel alio morbo ita infirmatur in pedibus, ut eis competenter in claustrum eum ipsis abluere non possit, cum licentia lavabit in infirmaria, et famulus infirmarii aquam administrabit illi; sed postea ad mandatum ipsi pedes non lavantur.

Sed hoc sciendum, quod hæc pedum lavatio post

vesperos statim mutatis diurnalibus agitur; si tamen non est cœnandum; debet præmitti, officium sequi, etiam si ipsa hora hujusmodi brevis superveniat pro qua omnia signa simul pulsari debeant. Verum et diurnales facta mutatione in claustrum sunt reponendi. Quia nullus nisi auper minutus debet dimittere, sive opus sit, sive non, quin aliquantulum eos abluat; quia hæc talis consuetudo ex antiqua patrum institutione tenenda est magis pro humilitate quam pro necessitate. Nam sunt nonnulli nostri ordinis tantæ humilitatis, ut staminea sua et alia vestimenta nunquam ab alio quoquam, nisi a seipsis lavari patiantur. Attamen soli obedientiarum, qui pro aliqua necessitate postea sunt exituri diurnales non mittant, sed corrigiis infra compositis cum eislem etiam mandato intersunt. Est autem consuetudo ut cum calcei ita in manibus portantur, extenso brachio per corrigas tantum tenantur, ita ut inter manuum portantis et calceos dependentes quasi unius cubiti sit intervallum. Lotis ergo pedibus et diurnalibus aliquantisper ablutis, si cui libet nigræ pedum resicare, hoc in eodem loco debet facere, quippe cui tunc temporis cultellum ad hoc solum secum portare permittitur; sed et soccos ibi tunc excutere conceditur. Illis autem peractis, non morantur calceos cum cultris ad lectum portare, et mox redeunt in claustrum manus lavant, et si officium defunctorum non est agendum, percussione tabulæ ad mandatum, sive cymbali ad libendum, si non convenerint, ad lectum sedentes cum summo silentio expectant. Si autem, ut aliquando hyemali tempore contingit, cœnantibus ministria propter instantiam noctis a conventu lectio interim haberi non potest, accessis luminibus in capitulæ tabulæ percussio expectatur. Post cœnam vero ministrorum vel communemhibitionem inquit prior a domino abbate, si velit mandato interesse. Illo autem sive volente sive nolente, prior tamen non omittit tabulam percussere.

CAPUT C.

De mandato fratrum.

* Igitur percussa tabula hebdomadarii coquinæ, qui presenti hebdomada servierunt ad lavandum, qui servituri sunt in sequenti ad tergendum pedes, se parant. Convectus capitulum intrat, sicque facto ante et retro sedens, intrantem abbatem vel priorum expectat. Priori assurgitur erectum super scabella; abbati vero intranti stando, sed non inclinando. Imponente antiphonam domino abbate, vel, si ipso absens est, armario, illi qui pedes fratrum lavaturi sunt, præcedant tersuri cum linteis; præcincti cum linteis subsequuntur, et sic capitulum ingressi; si quatuor sunt, primus et tertius in ordine in dextrâ lavant parte, secundus et quartus in sinistra, pedes quoque laverunt statim calcem supponere non negligentes. Quem ordinem servant et qui pedes tergant domino abbati et his fratribus tantum qui super sca-

(118) *Incaustum, encaustum*, Italis, *Inchiostro*, Lat. *atramentum*.

bellum aut super iunctum sedent, flexis in terra genibus, pedes fratrum lavant et terunt. Cui prius partem suam perlaverint, in altera parte lavantes adjuvant, quo citius se expediant.

Peracta autem pedum lavatione simul et manutergiorum, extra capitulum ubi aqua lavantibus ministrabatur per conversum, cui hoc officium fuerat injunctum, in eodem loco, sibi invicem aquam ad manus administrant, quas tamen non terunt. Tunc ingredientibus illis cum baccinis ad ablutionem manuum nullus absente abbate priori assurgit; sed unusquisque sedens ministrum aquæ expectat. Verum si episcopus aliquis vel abbas ibi in loco domni abbatis sedet, surgenti omnes assurgunt, et si super scabellum steterit, tunc nec conversus ad terram descendit, sed stando super scabella præstatur donec considerat.

Facta autem et manuum ablutione eodem ordine quo et pedum, si quis ibi non hebdomadarius, sed rogatus ab aliquo hebdomadario vice illius ministrat, hic cum foris capitulum baccinum deposuerit, regressus in locum suum secedit, faciensque ibi ante et retro, sedet. Is ergo a quo rogatus fuerat exiens ante capitulum se cæteris in ordine suo jungit, sicque præcedentibus, qui pedes laverunt, omnes simul ante sedem domni abbatis ante et retro faciunt. Tunc tandem sequitur eos conversus, qui aquam ministravit eis lavantibus, et veniens in locum suum ibi ante et retro facit et ipse. Lecturus autem ad collationem surgens statim, cum sacrista accepta licentia ad pulsandum exierit, petita benedictione, lectionem orditur statim ut cantum finitum audierit. Lecto uno vel duobus versibus, qui tunc tenet ordinem sedens in principali loco, inquit ei qui sibi in tenendo ordine ibi proximus est, et ille factus ante et retro suavi egreditur incessu ad percutiendum cymbalum, si tamen lectum audierit versum; quem etiam rectorarius pari sequitur incessu. Audito itaque cymbalo, fratres ordinate in refectorium procedunt, et qui in eundo dexteri sunt, inclinant se cymbalum percutienti, ipse quoque inclinat non se ad plenum erigit, priusquam omnes pertransierint. Tunc etiam lector eundo in refectorium neque primus est, neque si altioris est ordinis, locum suum servat, sed ordinem qui ei inter primos eventum occurrit, in refectorium usque tenet. Ibi quoque versum legere debet stans: similiter et totus conventus expectat donec ordinem tenens unumquemque, quem præterit, inclinantem considerat, a quo etiam inquitur ei statim, ut legat. Rectorarius autem mox, ut vocem legentis audit, scillam semel manu resonare facit, ut auditu hujus sonitu conversi ac juvenes, quibus hoc est proprium, surgant ad propinandum, quibus cum ipse sine ordinis eorum consideratione, prout accesserint, paternas potu impleverit, et ipsi similiter, prout ab illo recedunt ante gradum, utraque parte tabulæ quæ refectorium dividit in longum, vel aliter post alterum steterit extremo iam progrediente proximum

A jam lectionis expectat, ac tum tandiu scillam pulsat, quousque juvenis vel puerorum aliquis, si assunt, *Benedicite* incipiat. Tunc, data per sacerdotem benedictione, mox qui primus eorum ad gradum contra priorem steterit, ipsi poculum porrigit, et ipse pateræ suæ infundit, cæteri vero cæteris propinant, incipientes a prioribus ad utrumque refectorii latus, postremo in medio consentibus. Cum autem quisque pateræ suæ infuderit quantum sibi visum fuerit, juxta se sedenti porrigit. Sed si domnus abbas affuerit ipsi soli vasculum in quo sibi propinatum fuerit, dat, sive sit phiala, sive patera sua; cum biberit, ante se ponit; quod etiam licet cuilibet abbati vel priori juxta se sedenti, vel per seipsum ordinem tenenti. Propinantium pateras ipsi pincernæ infundunt; illi autem, peracto suo officio, non ut prius ordinati, sed quotquot convenienter in simul jungi possunt, præcedentes cæteri eodem ordine subsequentes ad gradum similiter ex utraque parte mediæ tabulæ ante et retro faciunt; et sic in locum suum bibitari redeunt.

Si quis fratrum interim supervenerit lectione nondum finita, bibendi licentiam accipit. Si quibus de potu quid remanet bibentibus, hoc infundunt justitiis suis, et pateras superponunt inversas. Finita autem lectione lector ponit librum in suprenitate mensæ illius lineæ, quæ est propior sedi suæ, factoque ante et retro, librum recipit, et veniens in locum suum ante se ponit, et sic sedens bibit. Deinde cum priori visum fuerit scillam ad surgendum tunc percutit, ac in eodem loco stans versus ad conventum pronuntiat versus *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, sicque factus ante et retro inde redeunt in ecclesiam. Attamen sciendum est quod in hac sola processione fratres vicissim possunt mutare, propter discedentes obedientiariorum, qui tunc inde cum licentia discedere possunt. Quam mutationem non licet in alia processione, nisi in fine fieri.

CAPUT CI.

Quando fratres infra collationem bibant.

Item quotiescunque fratres inter collationem bibunt, hunc præscriptum ordinem tenebunt. Quia vero id occasio obtulit, quibus fiat temporibus, non debet reticeri. In omnibus festis, quæ maximo ritu celebrantur, ipso die sancto infra collationem bibant, sive vigiliam habeat ipsi festivitas, sive non. Quod si vigiliam habet, in ea die, quæ vigiliam præcedit, fratres inter collationem bibunt. Bibunt etiam quotiescunque in æstate in crastina die debent jejunare, et quoties insuper priori videtur, vel propter nimium calorem, vel propter hujusmodi causam rationabilem, et usque ad Idus Septembris.

CAPUT CII.

De mandato prium pauperum.

(vb.) Brevis in capitulo clauditur cum his tribus, qui ad quotidianum mandatum notantur: quod inchoatur in capite jejunii, et perdurat usque ad kalendas Novembris. Omni die, sive una vice, sive duabus comedatur, post cœnam agitur. Sane cœ-

venti in ecclesiam post coenam cum psalmo intrante, A et sic pauperibus ministratur. Paucis eis in dexteram, qui id facturi sunt, per minorem chorum transeunt, et sic se prope ostium in unum colligunt. * Mox post versum finitum tabula percussitur, et ipsi primi vel inter primos exeunt, et psalmum *Laudate* imponunt. Presbyter in medio, alii vero hinc et inde collaterales illi eundem psalmum cantantes incedunt. Cum autem ad januam ventum fuerit, qui inter tres junior est paululum præcedit, januam aperit, et primus exit, ac post eum alter ille, sequente hoc sacerdote, sicque ad locum huic operi deputatum pergunt, ubi videlicet ibi tres pauperes inveniunt jam pedibus nudatis, et a famulo elemosynarii prælavatis. * Ante quos etiam eo ordine, quo illuc venerunt, qualiscunque sit dies, veniam petunt. ubi. Deinde finito psalmo superior locum dat presbytero, recedens ipse in medium et antiphona *mandatum novum* imposita, pedes pauperum lavant, * lotos post eum linteo deinde capillis parum terunt, osculantur, simulque oculis tangunt. Qui postremus est in ordine idem linteam a famulo acceptum in manuum dat sacerdoti, deinde sacerdos medio, et medius ultimo.

(ub.) Postea lavatis primum manibus propriis, ad manus quoque pauperum aquam præbent et manu-tergium. Scillula a sacerdote semel percussa cessat a cantu. Pulsatur tandem scilla : qua dimissa *Benedicite* datur super cibum et potum, si habetur,

et sic pauperibus ministratur. Paucis eis in dexteram, potus in sinistram mittitur, et manus utraque osculatur. Deinde mutantes se, stant et inclinant se ad ordinem hujusmodi. (var.) *Ostende nobis, Deus, etc. Kyrie, Christe, Kyrie, Pater noster. Et ne nos. Suscepimus, Domine, etc. Tu mandasti mandata tua, etc. Oratio Dominus vobiscum. Oremus. Adesto, Domine, etc.* Facto autem ante et retrò et præfato psalmo imposito recedunt. Cum autem venerint ad fratres in claustro sedentes, inclines incedunt, et fratres eis transeuntibus similiter inclines aliquantulum assurgunt. Pervenientes cum ipso psalmo in chorum ad gradum, iterum dicant Dominicam orationem, versum *Et veniat super nos misericordia. Collectam. Actiones nostras. Dominus vobiscum. Benedicamus.* * Et iterum faciunt ante et retrò.

CAPUT CIII.

Qui sint ad hoc mandatum quotidianum admittendi.

Sed sciendum quod sacerdos hebdomadarius a hoc mandatum nunquam est notandus. Presbyter vero etiam ab officio suo suspensus sicut et diaconus possunt hoc mandatum facere in sacerdotis loco. Quia idem sacerdos etsi non fungatur sacerdotali officio, ubique dicit *Dominus vobiscum*. Conversus qui cum presbytero aut diacono et alio litterato hoc facturus est mandatum, in secundo loco, si tamen suus ordo exigit, notari debet. Illic jam claudenda est nostra loquela. Amen.

LIBER SECUNDUS.

PREFATIO S. WILHELMI.

Quia superioris libri descriptione primum de novitorum disciplina, ac deinde de reliquis consuetudinis nostræ institutis maxime infra claustrum limitem quotidie agendis regulam dedimus, nunc quod restat de singulis singulorum obedientiis foris vel intus necessariis in secundum librum distingimus. Et quia omnis obedientiæ nostræ caput et magistrum, utpote Christi vice positum abbatem credimus, ipsum in hujus voluminis exordio de electionis ejus diligentia, ac de impendenda electo reverentia lecturi, præponimus.

CAPUT PRIMUM.

De electione speciali, et ordinatione domni abbatis.

(var.) Electio domni abbatis hoc habet, quasi legitimum sempiternum, quod ad eam nullus mortalium interesse solet, præter eos solos, qui sunt ecclesiæ nostræ professi. Ergo inprimis res ipsa sedulis omnium fratrum precibus studiosissime Deo commendatur, ac deinde coadunato seniorum consilio de ipsa electione tractatur, et quomodo secundum Dominum fieri possit tota intentione perquiritur. Cum autem ad orationem ipsius electionis ventum

C fuerit, primo totus conventus se in ipso capitulo prosternit, et de canticis quindecim graduum (118) septem prima decantat sequente oratione Dominica et ipse prior aliis adhuc prostratis se levans præmisso versu : *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, hanc dicit orationem (120). Assumus, Domine S. Spiritus, assumus quidem peccati immanitate detenti ; sed in nomine tuo specialiter aggregati, veni ad nos, et esto nobiscum, et dignare illabi in cordibus nostris. Doce nos quid agamus, quo gradiamur, et ostende quid efficere debeamus, ut te auxiliante tibi in omnibus placere valeamus : esto salus et suggestor et effector judiciorum nostrorum ; esto solus cum Deo Patre et ejus Filio nomen possides gloriosum : non nos patiaris perturbatores esse justitiæ, qui summam diligis æquitatem, ut in sinistram nos non ignoranter trahat, non favor insectat, non accepti muneris, vel personæ amor corrumpat, sed junge nos tibi veraciter solius tuæ gratiæ, et gloriæ dono ; ut simus in te unum, et in nullo deviemus a vero, quatenus in nomine tuo collecti, sic in cunctis teneamus cum moderamine pietatis justitiam, ut et hic a te in nullo dissensia sententia nostra, et in futuro pro bene gestis consequamur.*

(118) Id est, de psalmis gradualibus

(120) Oratio hæc a S. Hugone Cluniacensium abbate facta est, ut colligitur ex codice Udalrici.

mur *præmia æterna*. Respondetur tantum *Amen* ab omnibus. Quos iterum confidentes prior compellat, suadens, ut de præsentia divinæ gratiæ nequaquam dubitent. Loquitur etiam nonnulla causæ et temporis consentanea.

* Inter hæc sive ipse prior, sive alius senior, cuius animam timor Domini possideat, monetur et rogatur a cæteris maioribus, ut primus edicat quid de gerenda electione sentiat. Si de eo quem primum nominaverit, pars aliqua fratrum dissenserit, in sequentem vel si opus, usque in tertium diem differtur, et interim jejuniis, orationibus, et elemosynis instantius super hoc Dei misericordia invocatur. Tandem vero secundum regulam S. Benedicti (cap. 64) electo abbate, in ipso capitulo imponit prior antiphonam. *Confirma hoc, Deus*. Cantatur psalmus: *Exsurgat Deus*, tonaliter et sic deducitur in ecclesiam. Ibi jacet prostratus ad gradum, donec finiatur psalmus et antiphona, cum oratione Dominica, dictoque versu *Et veniat super nos*, cum oratione *actiones nostras*, etc., surgit, statuitur in locum Domini abbatis, imponitur hymnus *Te Deum laudamus*, et consequenter incipit custos pulsare ad classicum.

Eadem autem hora ad secundum prædicti hymni versum singuli fratres veniam petentes incipiunt eum osculari. Quo facto cuncti cum ipso revertuntur ad capitulum, omnesque obedientiarum monasterii ponunt claves suas ad pedes eius, et ipse præcipit eisdem, ut recipiant eas. Postea cum proxime opportuni fuerit, invitatur episcopus ad benedicendum eum, et ipse, non alius, donat ei pastorem baculum. His breviter prælatis de electione domni abbatis dicatur, quod, sine personali acceptione, generaliter pertinet ad ordinem nostrum, et ad illum, quicumque officio functus fuerit abbatis.

CAPUT II.

De generali officio domni abbatis.

(*vb.*) Domno abbati in omni loco (ut dignum est) singularis reverentia deferitur. * Primum in ecclesia quando scilla pulsatur ante nocturnos, super (121) misericordiam sedilis sui, si opus habet, quiescit; fratribus tamen interim solito more inclinatis. Si autem procumbendo oratur, tunc ipse infra prædictum spatium super formam jacet, et tres orationes ibidem facit. Nullus in choro juxta eum in sedili proximo stat, nisi abbas aliquis; quibuslibet tamen prope illum stantibus locum vicissim sedendi dat. Quoties antiphona imposita, inclinatur, omnes quoque eum eo inclinant, etiam quando veniam petit pro hoc, si in verbo fallitur aliquo. Si aliquando cum lectori benedictio danda est, dormitat, qui ei proximus sedet, honeste excitat. (*vb. var.*) Quando est in conventu, semper ad octavum, si hoc breve est, ad VII responsorium notatur, et ad duodecimam lectionem, ad quam incedenti universi assurgunt, nec sedent, donec ipse pertranscat. Ne autem propter illum de analogio revertentem de novo surgere

A debeant finita lectione retrorsum ipse notatur, * usque dum surrexerint ad *Gloria Patri* responsorii cantanti. Tunc rediens ante sedem suam facit ante et retro sicut et prius. In tribus autem ante Pascha nocturnis ad sextum responsorium et ad nonam lectionem notatur. (*vb.*) Si quando vel omnia vel quædam responsoria cantantur ad gradum, quod ipse cantat, cantat in sua sede cum concertoribus suis, juxta eum, si fieri potest, sin autem, retro stantibus. Quo cum illis finito de sede paululum procedens facit ante et retro. Sed et cantor prius ad eum venit, pronuntians, si quæ antiphona est ab ipso imponenda, vel responsorium cantandum. * Quod si ipse cantare vel antiphonam imponere noluerit, vel etiam presens non fuerit, idem cantor vicem ejus in hoc agit. Ipse etiam causa monendi ad eum accedit, si ad lectionem eum non venire perspexerit.

Ad ejus curam proprie respicit hymnum, *Te Deum laudamus*, aut per se incipere aut alii juxta se stanti id injungere. (*vb.*) Quod si neglexerit, tunc prior incipit. Ad eum quoque pertinet, ut legat evangelium, quoties post nocturnos est legendum, * et ut tunc in alba in choro sedeat, si talis festivitas est, ut altaria incensare debeat. Tunc, inquam, solus et alba tantum indutus incensat, si in tali est festo, quo et ab alio sacerdote ita incensari debeat. (*vb.*) Tunc etiam ad sedem suam incipit antiphonam super canticum Evangelii, ac postea thus ibidem imponit. Ad si tale est festum, quo cappa indui debet, infra hymnum ad eam induendum in vestiarium venit, et si antiphonam non vult incipere, ibidem thus imponit. Si vero antiphonam est incepturus de novo ad sedem suam redit, ibique post inceptam antiphonam illic imponit. Ubi notandum, quod quotiescumque solus incensat, sive sit in choro, sive in vestiario, sacrista ei accerram et servitor thuribulum apportat. Super canticum Evangelii non amplius nisi in duodecim lectionibus antiphonarum imponit. (*vb.*) Sacerdos oblaturus incensum, prius ad eum portat, si est in choro, ut per eum in manibus in thuribulum mittatur; item diaconus ante Evangelium: hiliperm facit, qui tenet chorum ad offerendam etiam si dominus abbas tunc cantet missam.

In capite jejunii, si presens est, ex consuetudine fratribus eineres imponit, quos et ipse postea a priore accipit, sicut et sacerdos, si dominus abbas non aderit. Quicumque de suis professis, nisi sit abbas, ipsum osculatur, et ante et postea veniam petit, nisi ad missarum solemniam sit. In medio dormitorio est lectus ejus prope crucifixum. (*vb. var.*) Sonitum ipse facit, quo fratres diluculo ad surgendum excitantur. Qui, si aliquando solito diutius dormit, prior pro eo sonitum facit. Si ipse presens est, quando ad capitulum pulsari debet, per se, si vult pulsat. * Si autem presens non est, non debet pulsari, nisi præquiritur illi, cui, si vult, in primordio interesse, et si aliquid ex maximis solemn-

(121) H est, pro gratia super se ille sedet aliis inclinantibus capite.

tabibus instat, capellanus ejus, antequam scilla dimittatur, in minorem chorum divertit, ibique donec conventus precedat, subsistit, et tunc pastorem virgam juxta introitum chori jugiter positam accipit, et ante lectorem capitulum ingreditur atque ad dextram domni abbatis ponit, finitoque capitulo illic ubi prius acceperat, reponit.

Quam locumque eo presente nomen ejus fratres in brevi recitari audierint, omnes quotiescunque et ipse inclinant. Finito sermone, si talis excessus in sacramentis sibi forte accidit, quando missam celebravit, scilicet si vinum sine aqua, vel aquam sine vino, pro sanguine Domini consecravit, vel si quid de eisdem sacramentis eccidit, vel si corpus Domini his accepit; hoc modo agere incipit. Primum sedendo cum omni humilitate se accusat, sequae a fratribus saepe hoc adjuvari postulat: quo audito, ministri, qui ubi idem excessus contigit, ministraverant, surgunt, et petita venia in stamineo iudicium accipiunt. Illis vero ad sedem suam redeuntibus, omnes sacerdotes officium missae celebrantes, veniam petunt. De quibus septimum si videtur, et octavam vice sua eligit, et hos, sicut et ministros iudicium facit subire, finitoque capitulo post psalmos *Verba mea* cantantur septem psalmi poenitentiales a fratribus prostratis, nisi dies sit Paschalis, et dicuntur hae orationes: *Concede nos famulos. Ineffabilem vel exaudi, quesumus, Domine, praemissis his versibus. Post partum. Versus. Adjura nos, Deus.* Verum quia praedicti excessus non solum abbati, sed et aliis fratribus diverso modo possunt evenire, quam diverse etiam emendentur non est reticendum.

CAPUT III.

Quid agendum sit, si forte negligentia aliqua in corpore vel in sanguine Domini evenerit.

Si de sanguine Domini aliquid ceciderit super corporale, reconduendum ipsum corporale, ac loco reliquiarum servandum. Si super pallam altaris, incidenda est particula ipsa, et pro reliquiis servanda. Si super casulam similiter agitur. Si vero in terram, ligendus, extergendus, atque radendus est locus, sive lapis, sive terra, ipseque pulvis in aerario, vel in piscina reconduendus. Is autem, cui talis accidit negligentia, ante capitulum suum stamineum ita dissuit, ut, si abbati placuerit, nudus suscipere iudicium paratus sit. Quod autem ita se praeparet, etsi consuetudo non est, tamen nemo reprehendit. Post haec agitur, quod de ministris, de sacerdotibus, et de septem psalmis praedictum est. Si autem de corpore Domini super altaris pallam aliquid ceciderit, pars illa non inciditur, sed vino tantum abluatur. Ille vero, cui haec negligentia contigit in capitulo veniam petens, competens super stamineum iudicium accipit cum illo, per cuius incuriam tale quid accidit. Si vero Dominicum corpus in terram ceciderit, simili modo per omnia agendum est, sicut supra dictum est, de sanguine Domini. Quod si in sanguine Domini musca, vel aranea, vel

A tale quid ceciderit, quoniam talis res non sine periculo potest glutiri, cum necesse est, igne cremandum est. Satisfactio autem huiusmodi casus in arbitrio praesidentis est, quo scilicet illi, cui hoc evenit, aut iudicium accipere, aut psalmos jubere, aut etiam publice elemosynas dare, vel in conventu psalmos, prout sibi videtur, decantare precipiat.

Sciendum autem quia quodocunque alicui fratri aliqua de istis negligentis post capitulum contingit, nequaquam emendatio differtur, sed abbati sine quo nunquam huiusmodi res tractatur, si est in claustrum, intimatur; moxque ad convocandos fratres tabula percutitur. Quotiescunque dominus abbas ad capitulum venerit, nec ab aliquo venia illic petitur, nec quisquam in clamatur, donec si quid illa vice dicturus est, fuerit. Si quoquam profecturus fuerat, et interim aliqui fratrum nostrorum obierant, post reditum suum ad primum capitulum ab armario est admonendus, ut indulgentiam exoptet.

CAPUT IV.

De fratre incarcerato.

Si fratrem aliquem incarceratum invenit, quem digna poenitentia pro testimonio prioris et seniorum, quos ipse prior ad eundem direxerat, de carcere liberari exposcit, hunc petita venia pro eo ab eisdem senioribus jubet dissolvi, et in capitulum adduci, qui ut cor poenitentis veniam petendo demonstrat, jubet eum in ultimo sedere, aut etiam, si videtur de eadem noxa omnino liberum esse. Si quando infra sermonem ad capitulum accedit, priusquam illi finiatur non intrat. Intrans autem, si fratrem in iudicio stantem, vel etiam exutum invenit, hunc prior mox sedere facit, et si talis est negligentia, quae non sit leviter dimittenda, tunc dicit ei: *Ite sessum, et postea redite.* Qui reversus, profunde inclinatur (hoc a quolibet observatur, qui hoc modo ire et redire iubetur), ad ejus introitum fratres assurgunt, et erecti ante scabellum, donec pertranseat, consistunt.

Si de aliqua consuetudine dubitatur, quidquid illo communi seniorum consilio ibidem definitum, de cetero quasi pro lege tenetur. Nam hoc oportet seniores, quantum in ipsis est, providere, ne unquam per eum ulla consuetudo, nisi in melius transmutetur. Quod si ipse absque fratrum consensu aliquam consuetudinem sic immutat, ut postmodum perstare non valeat, humiliter inde est admonendus, et quidquid super hoc communiter a conventu decernitur, in hoc juxta majorum traditionem consentire non moratur. Ad illum quoque solum respicit, non solum in majores obedientiarum, verum etiam quosdam eorum adjuutores constituere, v. g., adjuctorem primum custodis ecclesiae, camerarii, cellerarii, magistri novitiorum, infirmarii, armarii. Ipsos tamen obedientiarum, sicut et cujuslibet cellae priorum, prior sola necessitatis causa potest de obedientiis suspendere, si forte dominus abbas vel tamdiu alibi moratur, vel adeo remotus est, quod legationem ad eum non potest dirigere. Talis autem necessitas

cogit eum, quemlibet eorum de obedientia suspendere, si quid tale commisit, quod per se absque domno abbate emendare non possit. Adjuutores vero prædictos pro simili, vel etiam minori necessitate potest mutare absente abbate: cui soli etiam repositum est, ut quemlibet fratrum mittat in culpam graviolem. Et hæc est hujusmodi.

CAPUT V.

De culpa graviori.

* Frater qui contumax, aut inobediens, vel in aliquo contrarius sanctæ regulæ exstiterit, hic quoque secundum regulam est tractandus. Qui vero aliquod tale crimen, ut est furtum vel sacrilegium incurrerit, sentiens illud ita publicatum esse ut non possit tanti sceleris reclamationem effugere, domno abbate capitulum tenente, petit veniam sua sponte; deinde lamentabiliter profert in quo lapsus sit crimine. (v. var.) A quo cum audierit, *Ite, exuite vos et discalcate, et revertimini sicut mos est*; exit, præcedente eum camerario in auditorium: ibi eo adjuvante primum pedes denudat, capitulum quoque staminei sui dextra levaque incisione laxat, ut brachia per ipsum valeat extrahere, et staminum cum manicis circa femoralia ligare (non tamen auferitur ab eo cultellus neque cingulum) accipit manu dextra jugiter ibi jacentium virgarum manipulum, ab ipso camerario tunc ad præsens colligatum, v. et in leva cucullam decenti complicatione pendentem, et camerario præcedente, ita venit in conspectum domni abbatis, ac virgis cucullaque ante se positus, veniam petit. Jussus, ut surgat, sedet ad terram, et cucullam super genua ponit. Verberatur, quantum domno abbati videtur, deinde jussus, ut se induat, ita sedens cucullam nudo corpori induit et surgit. Post hæc jubetur exire ad induendum. Comitatur eum, qui et supra; rediens discalcatus, iterum se prosternit. Cum audierit a domno abbate: *Frater! estote in graviore culpa*, protinus caput inflectit, capellum induit, quod et postea non abstrahit, quamdiu in tali sententia fuerit; nisi quando ante ostium ecclesiæ se prosternit; tunc enim parum illud detrahit. Deinde ad designatum talibus locum tendit, prosequente eum fratre, cui tunc a domno abbate committitur.

In prædicti autem auditorii occidentali angulo quædam est mansiuncula ad hujusmodi fratres recipiendos tantæ quantitatis, ut uni sufficiat homini, et est jugiter a camerario serrata, nisi quando aliquis tenetur in graviore culpa, tunc tantum a custode suo noctu clauditur, si suspicio fugæ in eum habetur. Antequam ædiculam frater iste, prope custodem suum sedens moratur, donec finito capitulo nox per eleemosynarium, si opus est, scopeatur, et iuncto sternatur. Ibi jugiter manet, sed discalcatus, et absque custodia. Ibi super iunctum dormit et reficit. Nullus ei loquitur, nisi frater prædictus. Ille enim de singulis, quæ si sunt agenda, debet eum præmonere, et in tempore suæ refectio- nis, quæ sunt necessaria, administrare. In qua hora

A et quantum domnus abba præcipit, de pane siligeno, et justitiam ejus cum aqua, et pateram ejus illi adportat; nisi præfatus Pater aliquid pro misericordia ei superimpendat. Qualiscunque autem sit ejus refectio, ad eam non prohibetur manus abluere; sed neque mensare, neque mensam permittitur habere. Cibum ejus non benedicitur: reliquiæ cibi ejusdem et potus, si non est aqua, singulariter absque fratrum fragmentis pauperi alieni tribuantur. Pro corporali necessitate licet ei ad infirmarium ire. Ad omnes horas ante ecclesiam venire priusquam iustans hora sit incepta, observat; et tunc veniam petens, prope ostium stat, vel, si est infirmus, sedet, donec conventus *Kyrie eleison* incipiat. (v. var.) Tunc solo tenuis se prosternens et post collectam surgens, capellum reinduit, donec iterum post psalmum non levat, donec si fratres debent exire et omnes exierint. Ad ambas missas manet in angulo capituli.

De industria domnus abbas jubet aliquos venires ad eum venire, qui eum exhortentur, ut quicquid ei correptionis temporaliter fuerit irrogatum, totum habeat gratum, ut divinæ elementariæ possit reconciliari. Et cum fuerit visum domno abbati, concordat etiam cum iisdem senioribus, ut pro ipso reo in capitulo veniam petant, (v. var.) maxime si bene sunt experti, et testari possunt, quo pro reatu suo spiritum habeat contribulatum, cor contritum et humiliatum. Quod cum audierint, fratri remittant. Ad proximum vero capitulum eis veniam pro eo potentibus ac pœnitentiam coram annuntiantibus adjungit et suas preces conventus. Annuit abbas, ut faciat cum illo misericordiam, et mittit pro eo. Potest autem talis esse frater, qui non plus una nocte in hujusmodi sententia dimittatur. Nam qualiter circa eum sit agendum, ex ante acta ejus conversatione, et præsentis pœnitentia abbati est colligendum. Missis autem pro eo priore et camerario, se nudat eodem modo, quo et supra, et veniens iterum vapulat, si videtur domno abbati, sicque cuculla induta, ad pedes ejus et omnium fratrum provolvitur, primum ad eorum, qui ad sinistram domni abbatis superius sedent, deinde in dextra ejus parte: postea revertens ad eos, qui super scabellum sedent, eundem servat ordinem: quo facto iterum veniam D petit. Jubetur exire ad se induendum: comitatur eum solus camerarius. Indutus et calcatus revertitur, et iterum veniam petit.

* Jubetur, ut ultimus sedeat. Ex tunc ultimus est omnium in omni loco. Sive sit litteratus sive non, semper ad parietem est ultimus in choro, super scabellum in capitulo, ad medianam mensam in refectorio.

Interim non communicat, sicut etiam nullus ex quacunque culpa sit ultimus. Non venit ad pacem, non osculatur textum Evangelii. In ecclesia nec ad lectionem, nec ad cantum notatur, ad coquinam tantum servit, et ad mandatum fratrum, triumphe pauperum, non tamen in loco sacerdotis. De cæteris nulla ei obedientia interim injungitur.

Post singulas horas veniam super genua petit, A nec tamen propter hoc se ad altare vertit. Nunquam albam induit, nisi processio in albis agenda sit. Quando autem est sine alba in choro, a pariete, pro nullo alba vel cappa induto, ultimus interim dimovetur.

(ca.) Hæc singula cuilibet quacunquæ ex causa in ultimis posito sunt observanda, excepto quod, ut prædiximus, venia post horas petenda, quæ proprie huic, de quo agimus, est ascripta. In processu vero temporis aliquos seniores humiliter rogat; sed tamen absque venia, ut intercedant pro eo. Nunquam eais aliquis in conventu, neque in ipso capitulo hujusmodi intercessionem cum venia querit. Iidem autem seniores, cum primum potuerint, pro ejus omnimoda solutione deprecari non differunt; si tamen ejus intimam penitentiam perspexerint. Nam pro fratre tales excessus in usu habente, non tam cito ut solvatur, domno abbati aliquando suggeritur. Ad quorum postulationem prædictus Pater solet respondere, prout penitentis qualitatem novit exigere. Nam talis potest esse, quem ad proximum capitulum restituat in pristinum locum, et talis, qui id fieri nondum salubre esse decernat. Hæc autem intercessio quatuor modis fieri solet. Nam aliquando seniores, qui prius pro eo intercesserunt, domno abbati, ne obliviscatur in capitulo ad memoriam reducant. Aliquando vero contingit, ut prædictus frater de aliqua parva negligentia reclametur, sicque data occasione tam ab eisdem senioribus, quam a cæteris fratribus pro illo supplicatur, aliquando autem præsenso abbate petit veniam, spontaneæ, ut eo opportunius fratres pro eo possint intercedere; aliquando vero evenit, ut ipse domnus abbas vocet eum, ut surgat et in medium veniat, nullo admonente. Quo veniam petente, loquitur consentanea et causæ et personæ, et reddit ei pristinum, vel si placet, inferiorem locum. Cedit ad pedes ejus, sicut etiam quilibet tam in ecclesia quam in capitulo, si quando eum promoverit ad locum altiore. Quod si ipse impeditus, id priori commiserit, et ille in capitulo fratrum rem indicaverit, promotus pedibus illius illico provolvitur; et quamvis deinceps nullam ab alijs separationem patiatur, tamen si fuit fratrum confessor, vel ad sacros ordines promotus, nequaquam his officiis suagitur, nisi et postmodum pro bonæ vitæ meritis a domno abbate concedatur. Et si inter sæculares de aliquo criminæ publicatus fuit, nusquam amplius extra claustrum mittitur, nisi tam sancte et juste vixerit, quod ei bene deinceps credi possit. Quod si in alio loco quam apud nos tale quid perpetravit, illuc jam amplius non redibit, qualiscumque testimonii fuerit et quantumcumque senex fuerit. Si qua mala, suspicio fratris fuerit tandiu laternam sub custodia portabit, donec per summam humilitatem sanctamque conversationem inde absolvi meruerit, Hæc hæc tæc de illo qui, domno abbate domi consistente, lapsus est in crimen capitale.

Qui vero illo longe remoto de tali culpa inter fratres publicatus fuerit, si sacerdos est, prior enim suspendit ab officio, ab obedientia, quantumcumque tunc habet, a corpore Domini, et a cæteris hujusmodi; reliqua differt, usque ad abbatis præsentiam. Ipsiæm observat prior ad quamlibet cellam, si tale quid ibi evenerit, et insuper ipsum fratrem ad principalem locum, vel per se, vel per aliam adducit, sicut et illum, qui de fuga redit; hunc enim nec in claustrum ibidem admittit. Si quis vero noster professus accommodatus abbati, qui ex nostris in alieno monasterio est præfectus, tale quid commiserit, hunc idem abbas ex consuetudine corrigit, et tamen si est de fuga reversus, cum primum ad nos venerit, nequaquam in claustrum, nisi solita satisfactione recipitur, etiamsi domnus abbas in illa priore satisfactione adfuit, nisi forte ipse eundem vestitum recipi in audientia fratrum decreverit. Adductus autem ad nos ille, inquam, qui alibi crimen capitale commisit, sicut mos est, benedictionem accepturus, sive domnus abba domi sit, sive non, claustrum mox ingreditur. Si vero domi non est, priusquam reversus fuerit, idem frater nequaquam in præsentiam illius venit: sed interim in infirmaria commoratur, donec ipso jubente per priorem et camerarium exutus in auditorio nudus in capitulum repræsentetur. Quod si domnus abbas in monasterio est illo adveniente, licet interim in conventu sit, non tamen prius ante eum venit, quam ad capitulum ab eo proclametur, sicque petita venia, præscriptam per omnia de graviore culpa disciplinam experitur.

Hæc emendationis lex, quam diximus, semper observanda est, in hujusmodi lapsibus, nisi quod domno abbati clam allatum fuerit, ipse etiam clam tractare velit; quia talis causæ tractatio in ejus solitis pendet arbitrio. Si quis autem de gravi culpa inelamatus negaverit, sicque res in dubium venerit, consuetudinali iudicio interim ferente a quo comprobatur, id a capitulo differtur, secretoque probata iterum illuc refertur; excepto solo crimine fornicationis. Quod quidem cum propter scandalum non reclamari, sed domno abbati, vel eo absente priori secreto solet intimari. Si ab aliquo indiscreto reclamatur, simili etiam probationis occasione a capitulo differendum est. Sed quomodocunque probatum nuquam illuc est referendum, ea videlicet ratione; ut si quis reus inventus fuerit, hoc secreta distributione experiatur; quod in publica confusione, non sibi sed cæteris parcitur. Hanc etiam probationem prior facit, domno abbate non longius remoto quam est iter bidui.

CAPUT VI.

De alijs generibus correptionis.

(ub.) Sunt autem apud nos adhuc et alia genera correptionis, quæ non solum domnus abba facit, sed etiam, si opus fuerit, prior eo absente. Nulla enim monachorum ecclesia tantum dehonestatur propter quid tale, quod ab aliquo fratre committitur,

quantum propter hoc, si quod nequiter perpetratur, A negligenter et absque digna emendatione dimittatur. Idcirco si quis de aliquo flagitio foris claustrum commissio divulgatur in populo, in praesentia quoque populi solet emendari, ut qui ejus excessum cognoverint, cognoscant etiam emendationem. Cunctis enim, qui videre voluerint videantibus, et maxime in media platea ejusdem loci, in quo commissum est, nudatur, ligatur, et verberatur. Et quamvis hoc districtissimum genus correptionis et confusionis sit, postea tamen in principali loco graviore culpe subjacebit.

At si culpa sua non est de gravioribus malis, sed forte, ut cum aliquo inhoneste in audientia popularium contenderit; pro hujusmodi, cum venerit dies Dominica, vel alia festivitas, quae feriatur, populari conventu celebris ad initium missae matutinalis concurrente, ad ecclesiam stat ipse nudis pedibus prope fores ecclesiae, et unum eodictum grandinaculum tenet in manu. Capellam vero non induit, ut ab omnibus agnosci possit. Nemini loquitur intranti vel exanti. Unus omnia famulus semper est juxta illum, qui dicit interrogantibus propter quid talis ei poenitentia sit indicta. Nam non recedit inde quousque missa fiat.

CAPUT VII.

Rebellis quomodo tractatur.

(v.) Quod si quis inobediens et rebellis aliquo modo fuerit in capitulo, fratres ex more non expectant, ut praecipiat comprehendendi, sed ipsi ultro continuo irruentes comprehendunt, et inivum expoliant, et si videtur priori, licet antea verberatum, jubet acriter virgis caedi; insuper quoque in Bogas vel in carcerem mitti, quod consuetudo non contradicit, etiam si domnus abbas in monasterio sit. Sed si inter eundem ad carcerem aliquam rebellionem ostendit, satimmodo cum munitis terrent. In carcerem vero mittentes prius auferunt ei cingulum cum capella. Ibi quantum jacet nihil de cibo vel potu gustat, nisi quod domnus abbas, vel, illo absente, prior jussit. Carcer est talis in quem cum scala descenditur, nec ostium, nec fenestram habet.

CAPUT VIII.

De Bogis.

(v.) De (122) Bogis quocumque sunt quaedam leviores, quibus inclusus in dormitorio dormit, et ad processionem non deoritur, et insuper in nocte lanternam portat. Quaedam vero graviores, ita ut inclusus dormitorium ascendere non valeat, sed in infirmaria cum custodia detinetur.

CAPUT IX.

De eo qui inobediens est extra capitulum.

(v.) Quod si inobediens extra suam foris capitulum aliquo modo monstraverit, statim jubente domno abbate tabula percutitur; quod est signum corre-

niendi; propter hoc, ut iterum verberetur. Potest et tale quid tam presumptuosum in praesentia laici domni abbatis, vel etiam prioris, ut propter hoc etiam non minus tabula percutiatur, item precipiente domno abbate. In hujusmodi ergo non re sed solo nomine monacho, non ordo servandus, non, abbatis commiseratio, non seniorum compassio alibenda; sed corporalis districtio tandem est exag- geranda, quousque hoc voluntarie facere incipit, quod praesumptuosa prius induratio non sicebat. Si quis autem frater priorem vel medicum conturbaverit, mox cum venia satisfacit. Talis potest esse excessus fratris in fratrem, pro quo tantum signis ei suam inducat poenitentiam. At si tale quid in conventu facit, unde alios scandalizari cognoscit, propter hoc in capitulo veniam petit sponte, alioquin inclamatus districtiori subjacebit sententiae.

CAPUT X.

De fratre qui sponte sua de monasterio egreditur, ut projiciatur.

(v.) Frater, super quo S. Benedictus praecipit (Reg., 28, 7), ut abbas utatur ferro abscisione, a camerario in ventarium ductus habituque monachico exutus, ac vestimentis, quae ipse attulit, vel aliis similibus indutus projicitur. Profectus etenim sive egressus proprio vitio de monasterio, nec est recipiendus, receptusque si caret habitu monachico, in elemosynaria; sin autem, in domo hospitali servandus usque in diem, qua congregationi est associandus. Qui si iterum persuadente diabolo, antequam in claustrum recipiatur discedere velit ad improbus incorrigibilis sit, dimittendus est; si vero probatus, et utilis, in via est detinendus, quia talis etiam, si fugerit, persequendus est, et capiendus.

Ea vero die, qua introducendus est ostiarius et camerarius pro eo mittuntur a capitulo. Ab his ergo debet in auditorio hospitium, sicut mox est, demandari, et in capitulum cum virgis, quae ostiarius de capitulo secum attulit ducitur. Camerarius autem offert ei cucullam, si ea caret, per occidentalem partem claustrum transiens, et vestimenta illius, quae tunc exiit, per eandem viam rediens in auditorium, quod est in claustro portat: quia fratribus capitulum tenentibus, nulli praeter hunc transire illic licet. Finita vero sententia abbatis super eodem, jubetur in ultimo sedere. Abbate autem absente, non recipitur a priore, nisi remissus sit timore tridui. Tunc recipiet illum, sed nudam, indicans ei, quia iudicium tantae noxae domno abbati ex consuetudine sit reservandum. Pro quo tamen ad potestatem ejus non venit. Praefato autem priore redeunte, idem in infirmaria jugiter moratur, summo opere cavens, ne appareat conspectui illius nisi ab eo appellatus. Quando autem jubetur in capitulum venire, stamineum ejus in auditorio a priore et can-

liarum regno mitior facta sit delinquentium poena. De quo vide Steph, Baluzii not., ad capitulum, pag. 1088.

(122) *Al. cod. pra. Bogas. habet. Boijas, id est, compedes, vincula. Carcer adeo durus Stephani archiep. Tolosani miserationem permovit, ut anno 1350, die 27. Januarii iustu regis in universo Gat-*

rari, qui cum adducant, discantur, romibusque competenter circumdatur, sicque alia veste sua induitur, ut si forte reservatum iudicium iubeatur accipere, sine mora possit obedire.

CAPUT XI.

De promotione fratrum in ordine.

Proximam est domni abbatis secundum sententiam S. Benedicti (*Reg.*, c. 65) fratres in ordine promovere: quae videlicet promotio est huiusmodi. Si propter aliquam rationabilem causam quemlibet conversum in ordine promoverit, hic ubique illum ordinem servat, excepto quod in ecclesia inter literatos non stat. Nulli enim de conversis ibi inter literatos locum concedit nisi tam bonae conversationem et iam protractae aetatis fuerit, cantumque didicerit, ut psalmos, hymnos et responsoria rite psallere, lectionemque legere noverit. Hunc talem, si videatur, permittit in eodem ordine stare, in choro, quem et in capitulo habet, ac in refectorio. Quando autem aliquis promovetur, eorum inquam, praesente eius ante ibidem ordo fuit; in quidem reversus suo loco non privatur; nisi dominus abbas eum dicit: *justitiam sedere; subjungat in omnibus locis.* Si vero praesens est, qui prius ille ordinem habuit, sed in alia parte capituli tunc sedet, postea nuper promotus inferior erit.

CAPUT XII.

Item de domno abbate.

(*ca.*) Ubiunque contigerit, ut colloquantur domnus abbas et aliqui fratrum, si frater contra se compellitur, veniam petit; excepto casum secularibus hominibus. Viderit autem abbas quid vel quantum sibi liceat, ne huiusmodi sancti Patris nostri Benedicti motas transeat. *ca.* Nullus etiam transit ante eum ubiqueque sit locorum, quae ad eum alius inclinet, nisi dormitorio et in ecclesia, aut post communionem ad vinum oratio, et subdiacono textum Evangelii circumferente. Quicumque autem ei obvaverit, hic multum inclinis stat, donec ipse pertransierit, *ca.* In ecclesia infra illum stat ipse sacerdos alba stola, vel etiam cappa indutus. Ad processione in Dominica, ante abbatem incolens, virgum pastoralis portat, quod et in omni quoddecim lectionum processione, cui interest, observat. Ad hanc autem, quae in abbe agitur, ipse cappa utitur, quam tamen exiit facta processione. Si majorem missam veli celebrare, tunc stolam cum fanone a sacrista sibi allatam induens, ipsemet tertiam imponit, cappa finita in sacristia caulam induit. Ad huius missae processione portat diaconus missalem librum ad altare. Sella ejus juxta dextrum ejusdem altaris cornu ita est posita, ut facies illius ad chorum sit versa. At si ipsemet missam cantare voluerit, cappa una de his quae sunt armarii ab eodem ibi deferitur, ut per eum chorus tenatur.

Si cum episcopo vel abbate uspiam noctu incedit, ipsius tantum lucerna utrumque praecedit. Si audit

A missam ad sanctam Martam, vel interius, dum ibi cantatur, supervenit, liber post Evangelium ad osculandum ei deferitur, et pax datur. Ibi, vel ubicumque missam audit, sacerdos, sive diaconus Evangelium lecturus, se ad eum pro benedictione vertit, nisi longe remotus sit.

Hoc in eas potestate est, quemcumque abbatem talis loci, qui ex toto proprietatis jure principali loco est subditus, si necesse est, deponere; quia ea promotionis occasione obedientia professio non evacuatur, nec jura subjectibus exentitur. Talis autem depositionis erit modus. Si irreligious et non secundum ordinem nostrum vixerit, et pro hoc eum omni humilitate a senioribus suis bis vel ter communitus incorrigibilis extiterit, tunc ad domnum abbatem res respicit; ita ut, dum primum fieri potest, aut ipse ad illos, aut ibi ad ipsum invitati veniant, quatenus talis pertinacia coram ipso proleceatur, ac secundum quod ratio postulat, res ipsa communiter discussa dirimatur. A quo etiam primum discrete paloneque bis vel ter admonitus adhibita quoque severitate corripendus est, et nec sic correctus, tunc demum deponitur, et in principalem locum reductus, in ultimo statuitur, et juxta modum culpe tractatur. Est et alia causa pro qua etiam nulla praesente communitio deponi debet, sine aliqua refragatione: si de aliquo criminali peccato infamis effectus, et in principali loco super hoc discussus, se excusare nequiverit, omnino deponendus est, etiam si alias bene vixerit. At si quod huiusmodi crimen paucis scientibus commiserit, sed ex intimo corde compunctus, poenitentis et confosus emendationem epoponderit, non deponitur; si tamen alias honestam ac religiosam vitam duxit.

(*ca. var.*) In conventu, si domnus abbas cappa utitur, reprehenditur, clericis et peregrinis monachis, qui ita vadant pedibus nobiscum in refectorio commensuris, ipse aquam ad manus ministrat, et propter hoc refectorarius semper in promptu habet bacina et mantilegium, de quibus et ipse abbat, cum opus fuerit, servitur: et tales semper ad mensam principalem sedent. Quibus etiam, sicut domno abbati libere servitur, excepto quod ei singulariter et asspis, quam illis quaedam admittantur.

Quoties ad generale prandium factum fuerit, donec libras panis ante se invenit, quatenus unam cum scotella alicujus adhibi plene, quae frater illi servit ante frater colligit, addito et pane, aliam pauperi assidue mittit. Ipse, si alio invalidus, ut ante mensam ante et retro non fecerit, priorum vel alium fratrem pulsare scillam facit, et usque dum tempus sit dicendi *Benedicite*, sedet; quod ipse tamen ea vice primum incipit. Quod si inter legendum tale sonitum fecerit, qui dignus sit venia, assurgendo contra conventum inclinat, et conventus contra eum. Si autem tale quid effuderit frater sibi servitus, veniam petit. Qui etiam frater signorum ita dicit

esse sciens, ut quicquid domnus abba pro charitate alicui vult impendere, per hunc solummodo signis possit facere. Idem frater ad hoc officium deputatus, aetate et moribus debet esse proventus. Si quid ad infirmariam mittit, ad praesens infirmario ab eodem fratre datur, ut per eum illuc afferatur. Solet etiam interdum lectori ceterisque ministris charitatem per eundem fratrem facere, quam ille in fine principalis mensae repositam, eisdem postea refectentibus distribuit, atque cum signo auctorem charitatis ejusdem prae dicit. Qui mox versus principalem sedem aequali inclinans reverentia, ac si domnus abba esset in praesentia. Ipse etiam sicut et quilibet ad hanc sedens scillam coram se pendente pulsat, si generale solito tardius administrari considerat.

Finis refectioe et conventu exeunte, unus de capellanis exspectat, ne forte inter eundem ad ecclesiam pro aliqua necessitate solus divertat. Quandiu in domo infirmorum repausat, nulli interest processioni, neque ullius causa usquam equitat. Solet quoque subinde de cella novitiorum in refectorium charitatem suam mittere; quam frater recipiens, reverenter in ante inclinat.

(vb.) Postquam nox fuerat, portatur ante eum latera tam in conventu quam extra conventum usque ad lectum. Ubi qui portat, obsequitur illi et ad collocandum et ad levandum. Nusquam sine lectione reficit, ideoque, quia in refectorio non nisi aut ad communem, aut ministrorum refectioem lectio debet audiri, si non ad harum alteram, nunquam reficit ibi. Quando est in itinere, fratres comitantes illum jugiter observant in via, ne desint, cum quamlibet horam cautam regularem; quia si quis eorum forte non interfuerit, postea eam sine licentia ejus non canit. Illi nimirum eodem modo in itinere sicut in claustro suas invicem negligentias diligenter notant; atque in capitulo quod domnus abba ubique locorum, prout competentia docuerit, cum illis habere potest, simpliciter reclamant. In ejus comitatu nullus suorum in armis militaribus esse debet. Quandiu est in itinere, mandatum quod in sabbato agitur, prout potuerit, imitatur, videlicet pedes ac manus lavando, et charitatem bibendo. Similiter facit si in monasterio consistens fratrum mandato non interfuerit, quod tamen nunquam nisi pro inevitabili necessitate dimittit.

(vb.) Ramam profectus vel alicubi per diuisionem annum moratus, cum redierit, cum processione suscipitur, fratribus albatibus vel cappis generaliter indutis. Pro hujusmodi autem susceptione debet ante prandium advenisse; quia oportet eum ea die communi fratrum refectioe interesse, et pro ejus adventu debet ibi charitas solito longior esse. Si ipso die competentem fieri potest, aliqua regulari hora finita, praevenerit omnes de ecclesia exituros, prope ejus ostium stat aut sedet, assistentibus fratribus, qui secum in via erant, et singulos viritum exeuntes osculantur. At si in illo die fieri non valet, in sequenti post capitulum fiet.

CAPUT XIII.

Quem ordinem servet domnus abba, quando in cella novitiorum comedit.

Quotiescunque domnus abba in cella novitiorum comedit, ex consuetudine cellerarius, vel adjuter ejus illi servit. Lectio quam inter comedendum habet a capellanis legitur, sed diverso modo: nam cum nullus eorum sine jussu illius ibidem comedat, ab uno eorumdem, qui jussus illic comedit, inchoatur; sed ab aliquo consociorum ejus, de fratrum refectioe per licentiam veniente, finitur. At si refectus, ante refectioem domni abbatis redierit, nam ipse eam incipit et finit. Potest isdem Pater interim aliquod verbum edificationis, si vult, interserere. Ileo autem Capellani cum illo raro, et non nisi jussi refectiunt, quia debiliores fratres saepissime ab eo vocati ejus refectioe intersunt: quorum iustitiae a refectorio, et ejus admonitione mensae cum mensalibus ab infirmario illuc deferuntur, sed prius non reportantur, quam iidem fratres in refectorio comessuri noscuntur. Nam si post nonam debet bibere, apponuntur eis aliae in refectorio iustitiae; si tamen eandem nonam in monasterio cantant, vel ad sanctam Mariam: nam neque aliquam horam, nisi a domno abbate jussi, in praefata cella canere praesumunt. Quod si illis jubetur, ea vice post nonam licenter ibi bibunt. Quicumque autem illuc ad unam tantum refectioem vocatur, mox ea finita regreditur, non amplius illuc rediturus pro hac causa, nisi jussus. Post collationem nulli licet illic bibere, nisi forte alicui tunc coenam cum domno abbate. Quod tamen cavendum summo opere est, ne enim tam sero, nisi magna necessitate cogente, coenare contingat, ut aliquando cella nam supersedeat. Nullus enim frater incolomis, ad vespereos in claustro erit, post coenam ministrorum ullius rei gratia comedit.

Praefato tempore capellani qui, cum domno abbate non coenabant, possunt cum licentia in refectorio bibere. Illud quoque sciendum est quod nemo in XII lectionibus in aestate, et in octavis, ante capitulum vel ante tertiam, quam praecedunt tres orationes, vel infra regularem horam, in eadem cella quidquam, excepta novitiorum confessione superius memorata, loquitur, quodque obedientiarum nunquam de obedientiis suis, vel de alia re, nisi per licentiam domni abbatis vel prioris, eo abente in loquuntur. Nullus in eam secularis nunquam ingreditur, exceptis famulis, qui pro aliquo negotio illic interdum faciendo, horis tamen competentibus, ingredi praecipiantur, et hospitibus a custode hospitii infra alteratram missam spectandi causa aliquando introducendis. Cum quibus nemo, nisi ipse solus loquitur, sicut etiam nec cum famulis supradictis, nisi is tantum, qui eos adducit. Nam et hoc ab omnibus pro quavis causa cum licentia ibi commemorantibus observatur, et nullus alii vel saltim in tempore loquendi quid loquitur; sed mox percussa tabula fratrum loco-

tionem adiunguntur, exceptis capellanis, quibus et in tempore silentii licitum est, etiam domino abbate absente, ibidem morari, si tale quid, sicut est carulas facere, eis injunctum est, quod absque mora sit peragendum, et si ad hoc, quæ signis invicem exprimere non possunt, breviter loquuntur, propter hoc non reprehenduntur.

Notandum est autem ipsis capellanis, quod non magis licet eis claustrum exire, vel aliquam officinam intrare, quam et aliis fratribus assidue in conventu manentibus, excepta eadem cella. Verum si quis eorum ad ostium quærendo abbatem accesserit, nequaquam ingredi præsumit, nisi veraciter eum intus consistere noverit. Quicumque illorum ab eis obsequio expeditus esse potuerit ad offerendum, ad capitulum, ad processionem, ad officium defunctorum, quod cum maximo ritu colitur, usque dum tres saltem lectiones finiantur, ad mandatum quoque, et ad communem fratrum refectionem non decrit, si inclamationem effugere voluerit. De hoc autem omnes simul inclamandi sunt, si dominum abbatem usquam solum relinquunt. Missam ipsius abbatis nullus obedientiarum in eadem novitionum cella sicut nec alibi in monasterio debet audire, nisi eo tempore quo et alii sacerdotes solent cantare. Et est sciendum quod sæpe dicta cella aliquibus illic dormientibus non obseratur, sed cum absconsa a claustrali priore etiam domino abbate presente perlustratur. Et ut breviter concludam, tanta disciplina illic per omnia observatur, ut nil vestimenti ab aliquo ibi dormiente in claustro ejusdem cellæ suspendatur.

CAPUT XIV.

Quando, et ad quæ officia notari debeat.

Sed ut redeam in claustrum: ad duas septimanas in anno, si est præsens abbas et incolumis ad majorem missam notatur, id est Dominica Resurrectionis et Pentecostes. In quibus tamen alius sacerdos armario injungente, dicitur: est horas regulares, præter vespere et matutinum, et in refectorio datur benedictionem. Qui et eisdem diebus ad canticum Evangelii non villore cappa, quam ipse abbas vestitur, et cum eo simul altaria incenset, et officialem librum teneat ad ejus obsequium. In Nativitate Domini tantum ad majorem missam scribitur, et sacerdos in sabbato præscriptus, vel si in Dominica venerit, ab armario deputatus, cetera quæ sunt agenda implet. Quamvis autem amplius non notetur, quoties tamen vult per totum annum cantat majorem sive minorem missam, vespere et matutinum.

Sed sciendum antiquam Cluniensium esse consuetudinem, ut in Nativitate Domini ministerium coquinæ faciant dominus abbas et cellarius simul cum decanis. Quod ideo tacere nolimus, ut animadvertatis a quanta sanctitate incepit ille locus, quamquam modo non sit, nec absque magna importunitate idipsam humilitatis et religionis exemplum fieri possit: nam tanti fratrum, tanti hospitum

occurrunt ad hanc sacrosanctam solemnitatem, quibus singulis habet abbas pro tam diversis negotiis respondere, quod omnino non expediret, si tunc se levatione fabarum occuparet: a qua tamen alio competenti tempore non magis ipse quam et fratres se non excusant.

Hæc autem vice sicut et in Pascha ac Pentecoste provisores villarum, qui *Decani* appellantur, ad hoc in brevi recensentur, quorum consuetus numerus nequaquam tunc minuitur quando abbas cum eis notatur. Nam in refectorio amplius huic negotio se non intromittit, nisi quod tantum quasdam scutellas a fratribus ei apportatas primo super mensas ponit. Hanc autem administrationem cum cæteris coquinæ servitoribus percusso cymbalo incipit, prioremque vel alium scillam pulsare præcipit, et, cum tempus fuerit, ipse primus *Benedicite* imponit, ac dicto versu sessum vadit. Ipse quoque omni die Dominica cum pueris, si in loco sunt, mandatum facti pauperi, cui lavat pedes, tribuit duos denarios, et pueris singulos, ut per ipsos pauperibus tribuantur. Quod si ab illo mandatum idem negligitur, tunc a pueris et eorum magistro, vel si illi desunt, ab armario providetur. Eorumdem puerorum confessionem si est recepturus, magister prædictus adducit illos usque ad introitum capituli ibique eos expectat redituros.

CAPUT XV.

De eligendo abbate ad alium locum, ac de reverentia eidem exhibenda.

Si forte dominus abbas rogatur ab aliquo, ut de suis fratribus abbatem constituat in alieno monasterio, juxta consilium seniorum eligit, qui tall videatur dignus officio. Electus autem si sapit, recusat, quantum potest, tale onus suscipere; servata tamen obedientia, si viderit Patrem in sua perstare sententia. Post injunctam sibi obedientiam inclinatur et sedet ad sinistram domni abbatis, ipso jubente. Cum venerit ad locum, cui est præferendus, ibique per domnum abbatem sive per ejus nuntium fratribus illis fuerit designatus abbas, tunc cætera quæ pertinent ad ejus promotionem ita peraguntur, sicut de electione domni abbatis supra scriptum invenitur. Post hanc promotionem, cum primum ad nos venerit, cum processione suscipitur, baculusque ejus pastoralis, vel si suum non attulit, unus de baculis domni abbatis, et tunc et postea quoties ad nos revertitur, juxta altare quod est proximum ostio, per quod itur de claustro in ecclesiam a sacrista ponitur, quatenus per hanc debitam ei fratres reverentiam exhibere commoneantur.

Si capellano caret, prior ei idoneum adhibet. Quandiu apud nos moratur a fratribus ei inclinatur, presente etiam domino abbate. Quo absente ubique dat benedictionem, et antiphonam in duodecim lectionibus super canticum Evangelii imponit, quam illi armarius innotescit. Cum quo etiam inclinatur, vel si fallitur veniam petente, conventus inclinatur. Post inclinationem thus imponit, si alius sacerdos

est incensaturus, qui ei acerram per manus osculum porrigit. Octavam responsorium ad gradum cum aliis, aut in sede sua solus cantat. Duodecimam lectionem Patre monasterii absente, eoque presente octavam legit, et duodecimum responsorium eodem ordine, quo et octavam canit. Ad gradum de sede sua tendenti quando lectionem praedicto Patre absente lecturus est, fratres erectim assurgunt, ipso vero presente, parum de sedibus suis se levantes submitunt, et eo redeunte similiter agunt. Idem quando incensare debet per se thus extra chorum imponit incensatisque altaribus domno abbati et priori incensum offert. Nam etsi nullus abbas assit propter solum priorem illud in chorum reportat. Eundem vero abbatem, domnus abbas accipiens thuribulum a converso, vicissim incensat. Cum alio autem incensans sacerdote, sive cum alio cuius ipse est prior abbate, nulli nisi in choro, excepto domno abbate debet incensum praebere. Quando autem cum aliquo sacerdote, nullo abbate astante, incensat, ipse quidem priori, sed sacerdos illi incensum administrat. Ad processionem et in choro, etsi ipse alba indutus non sit, tamen albis superior erit. Cum missam celebrare voluerit, sacrista ei solito meliorem paraturam accommodabit. Ad capitulum non venit, nisi cum domno abbate, cum quo etiam ad principalem mensam sedet in refectorio, vel solus, eo absente. Post prandium ministrorum, comedens ad usam de superioribus mensis, sedet cum comitibus suis aliquantulum ab eo remotis. In dormitorio dormit ex consuetudine, potest tamen, si necesse est, providente priore in cella novitiorum, sive in infirmarya dormire.

Si fratribus suis societatem et capitulum nostrum vult acquirere, in capitulo ante domum abbatem debet veniam petere, et interrogatus quid dicat, cum responderit, *Misericordiam quaero, surgensque voluntatem suam patefacit; assurgit domnus abbas cum conventu, et dat ei societatem et capitulum, simulque recipitur ab eo.* Nam priusquam hoc modo societas ab eis confirmetur, nullus nostrum ad illos, vel ex illis ad nos veniens capitulo interesse permittitur, nisi hoc cum venia promeratur. Si quid tale fecerit, unde fratres nostri loci quidquam moleste contra se habere cognoverint, quantocius advenit et humiliter conventui inde satisfacit, ut quibus occasio ad ruinam esse poterit, exemplum aedificationis fiat.

Expulsus forte de loco suo pro aliqua persecutione, si spem redeundi habet et tamen diutius apud nos commorari debet, supradictum ordinem non servat, sed ex consuetudine, fratrum inclinationes et capellanum cum laterna sibi non impendi humiliter a domno abbate postulat. Si in competenti loco et tempore cum aliquo fratre sine licentia loquitur, hoc quidem in eo tunc dissimulatur; sed in fratre procul dubio iacramentum. At si postmodum in talibus ordinem transgreditur, super hoc ut emendet chari-

(123) Vide cap. 2, part. 1 Ord. Cluniac.

tative admonetur. Quod si amplius ad monasterium suum redire diffidit, pristino suo ordine contentus erit, nisi domnus abbas eum promoverit.

CAPUT XVI.

De ordinando priore (123).

(vb.) Quando prior est ordinandus, primo domnus abbas habet inde consilium cum senioribus, et in arbitrio illorum electionem ponit. Postea refert sententiam in capitulo, et de quo consenserit, laudant omnes. Quem elegerit, si sapit, veniam petit, excusans se ad munus huiusmodi non idoneum esse. Ad ultimum si ei injuncta fuerit obedientia, non aliud facit, quam inclinatur. Sedet ad sinistram domni abbatis. Cum surrexerint de capitulo eunt cum psalmodia solita in ecclesiam majorem. Ubi mox novus prior, in eadem praecessoris sui succedit, et finitis psalmis ad gradum veniens ante et retro facit, hunc versum ter dicendo. *Deus, in adjutorium meum intende.* Et conventus similiter respondet. Dat ei hanc ipse domnus abbas benedictionem. *Tuam, clementissime Pater, omnipotentiam suppliciter deprecamur, ut infundere digneris super hunc famulum tuum, quem tuo servorumque tuorum scriptis mancipamus, spiritum sapientiae et intellectus discretionisque; dona ei in hac domo tua ita agere, et injunctum sibi officium ita administrare, ut et tibi placere valeat, et utilitatem servorum tuorum, te auxiliante, perfectissime expleat, propter quod et hic et in futuro saeculo mercedem laborum suorum in consorcio sanctorum tuorum a te piissimo largitore percipiat.* Per, etc.

Et ut hic quoque ejus absolutio non differatur, meminerit quando absolvendus est, ut mittat versum cum illo *Benedictus es, Domine Deus, qui adjuvisti me et consolatus es me:* et tali absolvitur benedictione. *Domine Jesu Christe, qui pie servientibus tibi munificus retributor et clemens largitor existis, hunc famulum tuum, qui in hac domo tua nunc usque fideliter laboravit, et tibi, servisque tuis obediendo injunctum sibi, te auxiliante, administravit officium: laboribus suis solita benignitate responde, et pius remunerator appare, et praesta; ut in hac domo tua jugiter permaneat, et mercedem laborum suorum, et hic et in retributione justorum a te percipiat, largitoreque omnium bonorum te esse plenissimum se non dubitet.*

Est autem consuetudo, si res exigit, ut dum Pater de eadem obedientia absolvatur, de alio, si fieri potest, ut pertractetur, qui mox in ejus locum subrogetur, quatenus eadem hora, qua iste benedictionem egrediendi, ille etiam accipiat benedictionem egrediendi. Qui si forte propter aliquod crimen de prioratu destituitur, confestim in ultimum ponitur, postea secundum rem tractandus; si autem, ad priorem redit ordinem. Quod quidem ita (sicut dictum) de quovis cellae nostrae priore, si ad nos vocatus, a prioratu suo ob similem causam deponitur, est agendum. Qui etiam, nihil retinet de

hi; quæ secum attulit, exceptis vestibus suis, sed A pariter cum equo, quem sedet, remittuntur, et postea successori suo tribuuntur.

(*vb.*) Ab hora autem ordinationis suæ, prior noviter electus post dominum abbatem de omnibus rebus et causis, quæ ad monasterium pertinent, se intronitit, nisi de thesauro ecclesiæ et de armaria (124), quæ in potestate abbatis consistunt. * In sinistro choro stat supremus. Item in refectorio sedet supremus ad mensam, quæ ad dextram domni abbatis; et si ille deerit, sedet in ejus sede in refectorio; cui vult, mittit; extra refectorium vero nulli mortalium licet ei quidquam mittere. * Quotquot sunt, qui ullam habent obedientiam, ad eum respiciunt omnes, *vb.* et si tale quid præcipuum acturi sunt, nequaquam agitur absque ejus consilio, et absque ejus B consensu. (*Var.*) Si perrexerit ad obedientias vel alias, ducit secum unum fratrem, qui eum eo cantet cursum regularem, et vestimentum sacerdotale, adjuncto calice. Quod tamen rediens statim eodem ecclesiæ reddit. Si iter agens eodem die ad claustrum revertitur, absque licentia non debet in via prandere. Eandem licentiam ipse nulli potest dare domno abbate in monasterio consistente, nec etiam eo absente, nisi pro magna necessitate. Nihil pecuniæ privatim habet. *vb.* Nam quando deforis reversus fuerit, quidquid apportat, totum camerario reddit, nec minus ab illo quidquid opus habet, recipit. Quod ideo a nostris Patribus præcautum est, ne illa mala peccatis proprietatis, et præsertim monachis adeo periculosa, aliquo modo subrepat. * Verumtamen quidquid in domo vel foris pro charitate ab aliquo defertur, licenter accipit; sed et hoc in communem fratrum utilitatem expendit, nisi domnus abbas aliud inde fieri jusserit. Ad matutinum non legit, neque cantat, nisi ad quod eum armarius notat. Et quamvis capellanum non habeat, nunquam tamen solus claustrum exit, nisi aliquem de fratribus pro reverentia secum duxerit.

CAPUT XVII.

Quæ reverentia priori impendatur, et quid sibi facere liceat, et non?

* Quotiescumque cum armario chorum tenet, textum Evangelii priusquam ille osculatur; sed incensum non imponit. Ipse etiam cappa indutus vel alius nutu ejus eadem hora offert, et absque licentia præcentoris cappam exiit, si ante faciem missæ cum inde discedere contingit: ad eum pertinet licentiam dare missam celebrandi, vel abbas aut cappas exuendi, postquam dominus abba in missarum celebratione post offerendam accesserit ad altare, quod et cuilibet ordinem regenti licet facere. Ipse vero prior missam celebraturæ, postquam primum ad altare accesserit, nulli quid faciendi licentiam dat; sed potius, qui ad præsens ordinem regit. Ad capitulum et post completorium pulsatur signi ressem aliquis pro reverentia deponit, finitaque pulsatione reponit, et postquam choram exierit,

nullus ei obviam ire præsumit. Ad capitulum omnimoda, prout dignum est, reverentia, ei ab omnibus impenditur, et tamen caret se de his intronittere, quæ ad abbatis judicium novit respicere, sollicitus ibi et ubique ad se pertinentia pfe discreteque tractare. Leviori culpæ aliquem a seipso subjugatum post abbatis reditum sine illius præcepto non solvit. Cum obedientiaris vel alius fratribus alias quam in capitulo nihil dure vel aspere loquitur, ne pro illius inopportunitate aliquis inordinate veniam petere cogatur, nisi forte D. abbate absente tale quid, ut supradictum est, cum consilio seniorum abeat tractandum, quod in capitulo non sit publicandum. Is namque, qui in tali noxa deprehensus fuerit, quoties ab aliquo inclamatur, toties veniam petit. Nullum in ultimo ponit, nisi eum, qui de fuga, abbate remoto, rediit. In gravioris culpæ sententiam neminem mittit. Cætera omnia ad regularis disciplinæ distractionem pertinentia in ejus sunt potentia.

Quando fratres in conventu solito altius loquuntur, vel in ecclesia ad preces vel ad litaniam minus audiuntur, propter hoc ab eo sonitu ante se facto ammonentur. Si horæ regulari interfuit, quæ refectio.eum præcessit, excepto ad vespéros, si post *Benedicamus Domino* non reversurus exierit, ipse cymbalum vel alius pro vectæ ætatis nutu ipsius percussit, incipiens ad *per Dominum*. Et hæc pulsatio quousque media pars conventus exierit de ecclesia protelatur, et tunc de quinque percussionibus, deabus quidem paulisper protractis, tribus vero conjunctis, finitur. Quo facto querit dominum abbatem in sacristia, in infirmaria, in cella novitiorum, ante cellarium. Quem si non venturum didicerit, pulsatum vadit, et tandem pulsat, quousque fratres de dormitorio cum gravitate tamen adventasse cognoscat.

Simili modo claustralis prior facit percussio cymbalo, et, utrolibet invento, scilicet domno abbate vel priore, nisi eodem jubente, alteri postea non indicabit. Si vero percussio cymbalum scit priorem hoc audire, neutri istorum hoc innotescit: sed prior abbati hoc annuntiabit. Et, sicut cuilibet ad scillam sessuro, nunquam conventu præsentem, nisi integer panis apponitur. Ad hanc sedens, si sonitum fecerit, vel aliquid effuderit aut frugerit, eandem quam et dominus abba satisfactionem facit. Nullum ibi fratrem pro impendenda charitate nominat. Quoties generalis pietantia fratrum impenditur, tunc sibi soli sive ad scillam, sive in loco suo sedenti, integrum datur. Scire debet, quod propter abbatis incensum lectio est protelanda. Si minutus est sanguine, cum conventu non dubitat chorum intrare. Post singulas refectioes finito pasimo debet ante vestiarum stare, quousque viderit fratres exisse. Quodcumque in refectorium itur bibere, non prius scillam debet dimittere, quam videat omnes intrasse. Quilibet fratrum propter infirmitatem ad processione, quæ

(124) Armaria, bibliotheca, unde armarius bibliobecarius.

privatis diebus agitur, et ad opus manuum cum ejus licentia deesse valet, potest quoque interdum pro nimio frigore vel pro alia necessitate a processione eadem penitus absolvere, vel, si opus est, ea peracta calcandi licentiam dare.

Ante chorum vero sedens, sive minutus, sive alia infirmitate detentus, nulli dat licentiam in choro quid faciendi; quia illud est officium tunc ordinem regentis. In Dominicis diebus quando fratres de vestibulo in chorum procedunt, ipse, vel quicumque tunc ordinem regit, ultimus post albatos incedit. In Sabbato solet uctari ad missam majorem et ad coquinam; sed rarius quam alii, quia in multis est occupatus. Notatus ad missam omnia sicut et alius sacerdos ipse perficit, nisi quod absente abbate in capitulo neque in refectorio versum dicit; sed tamen ne vicarius ad hoc desit. Jubet quoque unumquemque in domum infirmorum ad repausandum intrare, quacunque hora cum adeo sentit agrotare; sed tamen postea si opus fuerit, pro reparandis viribus, non potest ei carnis refectorem concedere, domno abbate, inquam, in monasterio manente, nisi ipsius jussione. In libro memoriali (125) quemcumque vult, facit notari; sed non in regula absque domni abbatis licentia. Quod si quem psalmum pro aliqua tribulatione post discessum abbatis jubet cantare, qui usque ad ejus reditum protrahitur, statim eo redeunte dimittitur. Si regularem horam, quæ prandium præcedit, ad S. Mariam pro necessitate aliqua cantat, non notatur. Ibi ad primam et ad completorium confessionem præmittit, nec non benedictiones ad nocturnales dat lectiones, etiamsi sub infirmorum lege sit; quod tamen claustralis prior, etsi sanus, non facit. Ex die, qua post reparationem de infirmitate redit, ante capitulum, claustrum non exit; sed si tale quid alicui habet dicere, hoc in eo tempore, si est privata dies, in auditorio fratrum paucis potest ei innotescere; et si domnus abbas capitulo primum interfuerit, veniam consuetam pro carnis comestione petit; quod minime facit, si postea supervenerit.

Sed sciendum, quod quandiu in domo infirmorum moratur, nullus absque licentia tunc ordinem regentis ad eum venire præsumit. Cum autem per omnia inibi manens infirmo alii se displicere non faciat; tamen si quid alicui mittere vult, non notatur. Cum ad cellas omnino nobis subjectas venerit, quandiu in qualibet illarum manet, eundem ordinem, quem et in principali loco per omnia tenet. Si quem fratrem, qui sit prior priore ejusdem cellæ secum abducit, hic eundem priorem in ordine præcellit, quod tamen non fit, si quis talis cum domno abbate sine priore illuc venerit; tunc enim ipsius cellæ prior tam ordinem quam officium obedientiæ suæ in omnibus illic observat.

Decani et priores, qui talibus præsumt locis, ubi

(125) Liber memorialis, alias necrologium, in quo nomina benefactorum et amicorum notabantur. In codice vero, quo regula S. P. B. descripta erat so-

A regularis ordo sic observatur, ut scilla in refectorio ad mensam suspendatur, de mensa surgant, et non solum majori, verum etiam claustrali priori obviam vadunt, si inter comedendum advenerint.

Hæc et his similia in priorem reclamantur, si infra ambitum muri, vel in ejus vicinitate tam prope manens, ut tempestive possit audito signo ad regularem horam accurrere, non alias quam in majore ecclesia, vel ad S. Mariam eandem cantat; si de illa, nisi inevitabili necessitate prius recedit, quam in choro finita sit; si infra aliquam horam loquitur excepto infra completorium, si et tunc est velle necessarium; si alias quam in capitulo confessionem alicujus audit, exceptis novitiis; si sermonem, qui de Evangelio vel de regula est, plus solito protraxerit; si ad refectorium fratres ultra solium eidem primo serculo administrato, expectare facit; si aliis vestimentis utitur, quam his quæ communiter fratribus tribuuntur; si quidquam ex hoc, quod illic pro charitate impenditur usquam, nisi in communem fratrum utilitatem distribuit; si solus claustrum exit; si solus (quod absit), cum muliere loquitur; si frequenter tardior cæteris dormitum vadit; si ullo modo contra ordinem vel ipse facere, vel aliis concedere præsumit.

CAPUT XVIII.

De suffraganeis prioris, quos decanos appellamus, quo ordine ipsi vel alii quique exituri benedictionem accipiunt, et qualiter se in via habeant.

(10.) Suffraganei autem prioris ad exteriora sunt villarum provisores, quos *Decanos* vocamus; his non licet, sicut et nulli fratrum, usquam sine licentia de cella equitare, etiamsi eodem die debeat reverti. Hi sicut et quilibet migraturi, post finitam horam elevata manu et signo crucis contra domnum abbatem vel priorem facto, ita petunt licentiam abeundi. Et si forte ita evenerint, ut domnus abbas, vel major prior, prioris tunc in choro ordinem regentis, ingrediatur, (var.) benedictionem accepturus, qui tunc eum sequuntur, et si qui cum eo tunc in ipso choro migraturi (exceptis his, qui eum sunt comitaturi) etiam si sint albis induti, ab ipso ad gradum accedente, priusquam ante et retro faciat, petunt licentiam; quo annuente, et illis (ut moris est) ad gradum inclinantibus v. p. (vel si talis est dies, precedentibus) prosequitur sacerdos his versibus: *Salvos fac servos. Mitte eis, Domine. Collecta: Adesto, Domine, supplicibus.* Qua finita, si statim volumus exire, qui albis sunt induti, ab eodem excedendi licentiam petunt, a quo et abeundi licentiam acceperunt; sed in loco suo ante et retro non faciunt; vel si hoc neglexerint, ab eo, qui ad præsens ordinem regit, eandem licentiam quærunt, et in loco suo tunc ante et retro faciunt. Quod si aliqua de causa præpediit ea die non discedunt, in sequenti recessuri nihilominus eandem benedictionem recipienturum modo notabantur illustriores benefactores, et qui singulari favore monachis conjuncti erant.

piunt, quam si in Dominica post matutinum sunt accepturi, servitorum coquinæ benedictio debet præcedere. Hoc autem debent scire, quod a Kalendis Octobris usque ad Pascha nunquam, nisi aut in octavis, aut in duodecim lectionibus, vel quoties tertia capitulum sequitur, si non est generale jejuni-um, post tertiam mox benedictione accepta, si volunt prandere, licenter possunt. Si vero regulare est jejuni-um, et tertia præcessit capitulum, eo finito reficiunt, postea non comessuri, nisi per licentiam. At si universale instat, et unde prandeant foris, habere diffidunt, exeuntes necessaria ad prandium secum deferunt. Idem in Quadragesima observant; quare tunc pro hac causa nequaquam fratrum prandium anticipant. Quod si post Nonam benedictione accepta communem refectionem expectant, postea, sive longe, sive prope, licenter pergunt: quod tamen alio tempore nulli licet post vespereos facere, nisi soli illi, qui pisces vel emendo vel piscando debet acquirere.

Verum priusquam exeant claustro, præcauent ne reverti necesse habeant; quoniam propter quamcumque causam regressi fuerint, e claustro sine licentia denuo egredi non præsumunt. Si quis etiam ita præparavit, ut illico ascendat super equum, si venerit, ut signum audiat ad horam ullam regularem, et adhuc sit infra septa murorum, armamentis viæ depositis revertitur ad horam, nec præsumit iterum absque licentia exire. Ad percussionem vero tabulæ ab abeunte fratre, si est extra portam, nec ad illam, quæ sit propter Brevem, si jam exivit claustrum, non revertitur. Et cum circa tempus Nonæ abire voluerit, si interim pulsatur signum, quod fratres excitat ad surgendum, vel tempore Hyemali ante tertiam ad calceandum, propter hoc non omittit. Egressus autem portam celæ, caput caputio obteggit, donec a villa exierit. Hoc etiam per villam aliquam transiens custodit. ubi Super equum ascensurus, prius cappam induit, quam se cingat, nec eam abstrahit, nisi prius se discingat. Quantumvis enim lutosa sit via, si cappa non est indutus in frocco, equitat discinctus; in cuculla vero sine frocco, nisi desuper cappa induta, nunquam equitat. Obviantes monachos clericos, et quosque in habitu conversionis salutant, dicens eis: *Benedicite*. Sæculares vero more vulgari compellat. Obviantem amicum sæcularem, si voluerit sedens in equo osculari, poterit: monachum vero nunquam, nisi ad terram descendens. (*var.*) Ubicumque autem ascendit, locum altiorem quærît, et sic cum gravitate ascendit. Unde et ante portam monasterii ad ascendendum truncus est positus. Cavere debet in itinere, ut nihil in se irreligiosum aut ordini nostro contrarium a quoquam notari possit; ut vestimenta sua a tergo non diffuset (excepta interdum propter pulviam cappa) sed composite infra sellam jaceant, ut nec anterior, nec posterior sellæ corrigia vel aliud quid tale si illi desit, nec in equo simul verso respiciat. Ne sine fasciis equitet; si tamen ultra unum milliari-um a

cella vult discedere. Ut uno calcari, si aliorum habere non potest, sit contentus, nisi aut obedientiarius sit, aut longius ire velit. Ne nauticani sermone in caballo, si opus est, portare delinquetur. (*var.*) Nunquam peditem in itinere longiori, quam duorum milliariorum spatio comitem habebit; attamen ad fluvium veniens, aliud, si necesse est, equo transportare valet, quod alibi nusquam licet. ubi. Et cavendum summo opere habet, ut caballo suo nunquam fræna ad currendum laxet. Ipse quoque nunquam currit, nisi propter obitum et incendium.

Dum est in via, si est talis dies, qua ad horas venia est petenda, ipse etiam, quando quamlibet horam cantare voluerit, descendens ad terram, de capite capellum, de manibus chirothecas abstrahit. B Veniam quoque petens, orationem Dominicam dicit. Iude se levans, signo crucis facto, iterum veniam petit; hora imposita, ascensoque equo, tenet viam, Quæ tamen, si adeo lutosa est, vel si ipse adeo infirmus est, pro descensu sedens in equo, psalterium *Miserere mei, Deus*, etc. præmittit, deinde dicta oratione Dominica, horam cantat. In duodecim lectionibus vero, et quandocumque venia non est petenda, nec psalmum canit, nec ad terram descendit. Unde priusquam de claustro exeat, quando dum abest, duodecim lectiones legantur, prævidisse debet; debet etiam ex usu cantare cursum sanctæ Mariæ. Si illiteratus, injungitur ei aliquid pro regularibus horis cantandum, id est oratio Dominica, et si quid, sicut hujusmodi.

C Prandere in itinere sine missa, etiam in majoribus festis, ideo licenter potest, quia non nisi in notis locis, aut noti sacerdotis missam audire, nec per se ipsum, si est sacerdos, cantare præsumit. Cui, si fragilitas evenerit, uno tantum die a missæ celebratione se abstinere, quod amplius non devitat, etiam si mutatorium aliud habere, vel confessionem facere non valeat. Regulare jejuni-um foris observat, nisi exiens prandendi licentiam acceperit. Prandere in prato potest, si necesse fuerit. Qui ei cibum vel potum administrat, nunquam administrat in sola camisia vel in femoralibus solis, nisi forte eveniat, ut ab alio quam suo comite ei administrandum sit. Inter comedendum, si quid breviter dixerit, pro his quæ ad præsens necesse habuerit... de alia tamen D loquela longiore cavet. Antequam comedat, oratio versu legit aliquid de sacra Scriptura, et in fine similiter. In via quoque sitiens, si carens quoque vase ad fontem hiberit ex manibus, ob hoc notari non meretur. Talis autem qui sit imberbis vel rarus barbatus, non debet esse in ejus comitatu. Sed neque mittere a se comitem, et solus equitare præsumit. Ubi vult hospitari, si adeo prope est ecclesia, vespereos ibi cantare non omittit; Completorium et Matutinum non ibi cantat, sed in lecto vel in loco comitanti juxta lectum, nisi hospitium ecclesiæ sit conjunctum. ubi. Cavet autem aliquam ecclesiam cum calcaribus et cappa indutus intrare vel de manu femine aliqui accipere, cum ea ad mensam sedere,

cum ea quidquam dicere sine teste prope eos seden-
te. Omni tempore priusquam nox fuerit, ni magna
necessitate aliqua impediente, alioquin Completerium
ultimo non differt.

Sunt præterea quæ tam foris quam domi obser-
vat, id est, si est cuculla exutus tam in die quam in
nocte, nullum verbum enittit. Observat etiam, ne
quoquam ponat eam longius a se, quam sit cubitus
unus. (var.) In cuculla sine pellicio sedere vel an-
bulare poterit. Si ad aliquod monasterium, quod
est nostri ordinis, vel ubi capitulum habemus, vene-
rit, ibi eadem se habet disciplina, qua et domi se
habere solet, et si antea illic non erat, cum intra-
verit chorum sive capitulum, si interim habetur, et
si nemo eum inducit, ultimum petit locum; in eo
tamen choro in quo et domi ejus est statio. Si vero
ad alienum omnino monasterium venerit, ibi nec
claustrum intrat, nisi jussus sit: ut illic sibi osten-
sum fuerit, ita facit. Cæterum si ad quodcumque
monasterium venerit, sine licentia de claustro non
exit, nec comiti suo quidquam loquitur. Sciendum
est etiam: quando quodcumque monasterium nostri
ordinis est ingressurus, ubi infra spatium dimidii
anni non fuit vel quod nunquam intravit, ante os-
tium per quod primum illud intrat, super genua ve-
niam petit, et ad loca de via redeuntibus ad oran-
dum constituta, se prosternit; nisi dies paschæ sit.

Quod si duo fratres pariter ad aliquod monasto-
rium venerint, ad quod alter eorum nunquam ve-
nerat, alter vero in proximo aderat, de venia ad
limen januæ petenda et de oratione facienda, quod
priori bonum videtur, junior imitetur. Hæc specia-
liter de uo dicta, generaliter ab omnibus nostri
ordinis monachis sunt observanda.

Sed decano adhuc quædam sunt specialiter ob-
servanda; id est, ut post comestitionem nullum do-
mesticorum suorum verberet; nunquam etiam fra-
tris alterius, si fieri potest, testimonio careat, qui
secum jugiter moretur. Item si ejus obedientia sita
est infra iter dimidii diei, ubi omni sabbato ad mo-
nasterium redire debet. Nam nec lotos pannos in-
ducere, nec se radere præsumit præter ibi. Nihil
etiam cum ingenio lucratur; agros et vineas dili-
genter exerceat, et alit pecora et jumenta. Nihil ha-
bet absconditum nec in domum extraneam com-
mendatum; quod a nostris majoribus omnino est
anathematizatum. Seges et vintum quando ex toto
fuerit collectum, debet prior ex more videre quid-
quid habuerit in horreo, quidquid in cellario. Quan-
tum videtur, dimittit ad commentum ejusdem decani
et hospitum supervenientium, et ad opus agricolandi;
quod superest jubet ad monasterium deferri. Simi-
liter facit eodem tempore in ecclesiis nostris, ubi tan-
tum sex aut decem fratres morantur, si tanta
rerum copia habetur, unde plures possint susten-
tari; eisdem fratribus vietam et vestitem, ac hospi-
tum necessaria pleniter dimittens; quod superest,
jubet ad monasterium deferri.

CAPUT XIX.

De communi ordine de via redeuntium.

Nunc autem præmisso itinerantium ordine, jam
de via redeuntium communis ordo non est omi-
tendus. Fratres qui de via veniunt, neminem infra
muri ambitum osculantur, antequam orationem fa-
ciant. Si quid tamen, quod necesse est, extra clau-
strum breviter loquuntur, in hoc non reprehenden-
tur. Qui si in meridie post refectionem ministrorum
advenerint, postquam fratres surgant non ingre-
diuntur: propter hoc non claudunt infra refectionem
ministrorum, ut quisque tunc veniens, ingredi
valeat. Tempore loquendi redeuntes, in ipso clau-
stri introitu tantum *benedicite* dicunt ad assidentes,
vb. Itaque ea die, qua redeunt, corpus Domini nisi
facta confessione non accipiunt; quia fragilitas hu-
mana devitare non valet quin usu vel auditu, aut
etiam locutione multoties peccet. In eodem die post
singulas horas faciunt ante et retro, et dicitur una
de his collectis: *Omnipotens sempiternus Deus, nostro-
rum. Quasumus, omnipotens Deus. Omnipotens sem-
piternus Deus.* Præmissis his versiculis, *Salvos fac
servos, qui semper primus est: secundus Convertere
Deus vel Ecce quam bonum, vel Beati, qui habitam.*
Pro quibus si collecta tribus vicibus vel sæpius
dicta fuerit, pro his ad completorium non est dicen-
dum, nisi duobus versiculis præmissis absque sala-
tatione. *Miserereur. Omnipotens sempiternus Deus.*
Quod tamen domino abbati, nec episcopo, vel abbati
alicui aut priori nostro est dicendum, sed collecta
similiter, ut ad cæteras horas.

Benedictionem nullus causa prandii negligit, si
cum ministris tempore quo nona canitur, reficit.
Nam exrefectus eam accipit, iterumque ad refectionem
redit. Sed sciendum, quod si quis fratrum foris
positus, paschali solemnitati vult interesse, in
quarta feria debet venisse. Quod si forte neglexerit,
quicumque sit veniens, in ipsis tribus diebus post
quantilibet horam finitam, prædicta benedictione
quidem non caret; sed nemo illi in eisdem diebus
osculum præbet. Cui quoque, si est noster profes-
sus, cavendum est, ne in tribus festis videlicet tri-
vitalis Domini, Paschæ et pentecostes, ante tertium
diem, nisi magna coactus necessitate, abeat; sed et
tunc quousque capitulum finiatur, exspectat. Hoc
etiam sciendum est, quod si qui venerint, dum con-
ventus in choro non fuerit, si major monasterii
porta tunc clausa est, aperiri aqua benedicta, pri-
mum ad crucem, deinde in choro, et post inde ad
S. Mariam inter formas in longum prostrati, si
talis est dies, sin autem, inclines debent orare.
Quod si infra capitulum veniunt, tertiam orationem
ad altare, quod est id dextra parte chori faciunt.
Si infra regularem horam venerint, ita ut ante *Glo-
riam* primi psalmi chorum intrare possint, aperiri
tantum chorum ingrediuntur, finita hora post accep-
tam benedictionem ad crucem, si porta (ut dictum
est) tunc clausa est, deinde ad S. Mariam orantur.

Si vero post *Gloriam* primi psalmi ecclesiam in-

traverint (non enim foris exspectare præsument), advenientes ad gradum veniam non petunt. Post aspersionem facta una oratione ad prædictum altare ibidem eis benedictio est exspectanda; quia nec sic venientibus, nisi pro corporali necessitate, licet a regulari hora recedere. At si infra completorium supervenerint, ad crucem non orant; sed facta item oratione ad prædictum altare ibidem exspectant, et accepta post completorium benedictione ad S. Mariam orant. Venientes etiam ita, ut nec cœnæ servitorum interesse, nec postea ante collationem possint reficere, ad collationem debent interesse, et sic post completorium accepta benedictione possunt reficere. Si vero infra completorium venire non possunt, postmodum cellam intrare non præsument, sed in crastino ita intrant, ut post singulas horas præscriptam benedictionem accipiant. Qui per unam tantum noctem foris morantur, hi neque cum exierint, neque cum redierint, benedictionem accipiunt, nisi forte evenerit, ut aliquis de via veniens et benedictionem redeuntium accepturus, eadem die rursus exeat, et crastina redeat, huic tunc non subtrahitur benedictio, quam habuisset in priori die, si remansisset. Verum si quis ad eandem horam redeuntis simul et exeuntis benedictionem est accepturus, is cum accesserit ad gradus ab ordinis rectore cum signo crucis licentiam querit abeundi, et facto ante et retro, cum eadem inclinatione sive prostratus, sive stans, primum redeuntis, deinde exeuntis benedictionem accipere potest. Quem si rediisse de via sacerdos nescierit, aliquis astantium sciens, ei innotescit. Dehent autem de itinere redeuntes in choro interesse matutinis; nisi sit aliquis de longinquo veniens, et tali infirmitate gravatus; illi conceditur extra choram, vel ad S. Mariam matutinis eisdem interesse.

CAPUT XX.

De claustrali priore, et ejus adjutore.

(*vb.*) Claustralis prior vicarius est majoris per omnia prioris, quare non solum debiliores fratres ad propinqua loca ad repausandum mittit; verum etiam validiores ad cellas valde remotas in auxilium fratrum illic commemorantium, domno abbate vel priore longe remotis. Verumtamen nunquam in privatis diebus aut duodecim lectionibus ad offerendum, vel ad pacem post aliquem albatum, nisi in ordine suo accedit. In festis autem, quæ in albis aguntur, absente priore, primus etiam ad singula hujusmodi procedit, excepto si domnus abbas vel prior missam cantat in conventu: tunc enim nullo modo se primum his admittit, nisi omnium prior in ordine sit. Quotiens ipse ordinem tenet, ut neque domnum abbatem neque priorem interim advenire speret, tunc ad processionem, quæ privatis diebus agitur, ultimus incedit, et cum venerit ad S. Mariam, in choro sinistro consistit, etiamsi in dextro ejus statio fuerit. Si cui opus fuerit absente priore ad infirmariam gratia repausationis ire concedit, ipseque infra refectionem

A eorum, sicut et quisque tunc ordinem regens, illud venire non negligit, et singulis pro temporis competentia charitative, breviter tamen, loquitur. Cum ministris reficiens ad scillam sedet. Illic est, quocumque domnus abbas vel prior proficiscatur, qui in claustro jugiter moratur, et qui præcipue pondus totius ordinis portat. Propter quod tamen altiore inter fratres non habet ordinem.

Ut autem eo expeditior ad idem officium sit, armarius nunquam illi aliquid tempore refectionis vel collationis injungit. *vb.* Hoc est autem quod nullo die omittit: post completorium aspersus aqua benedicta statim, nisi ipse asperserit, stare pro ostium ecclesiæ secedit, ut singulos intueatur, quomodo inclinent ad altaria et ad sacerdotem, per quem asperguntur. Postquam omnes exierint, sive ille asperserit sive non, accipit absconsam ab hebdomadario illuminatam, et capello induto totum claustrum perlustrat. Primo videt, si clausa sit janua auditorii hospitum; domus eleemosynaria; si quis adhuc sit et propter quid sit ante cellarium; si coquina regularis sit obserata; refectorium, deinde cellam novitiorum, domum infirmorum videns, si ipsi jam se collocaverint, et quomodo se habeant, si quis eorum adhuc remanserit in ecclesia S. Mariæ; (*var.*) ascendit dormitorium, portans secum, si quid forte in claustro neglectum offendit; prospicit quoque omnes necessariorum sedes. Tempore hyemali quando fratres post cœnam collationem in capitulo exspectant, facit unam circam per omnes officinas claustrum, observans ne aliquis, si qui tunc in capitulo sedere deberet, inutilitati vacet. Facit quoque aliam circam ad intervallum quod solet esse inter nocturnos et matutinum, et in illa circuit omnes lectos in dormitorio, in cella novitiorum, inde transit ad ostium refectorii, coquinae regularis, cellarii, eleemosynariæ, ostii claustralis, deinde ad infirmariam per capitulum transit, sed per auditorium in ecclesiam majorem redit, circuiens omnia altaria, et angulos ecclesiæ ac sacristiæ; inde revertitur per choram, sicque verso tantum contra juvenes lumine pertransit, et absconsam in locum suum reponit. In his omnibus, si quid negligentiae cognoverit, hoc in crastino reclamabit. *vb.* Has circas etiam pleniter ordinem tenens ex usu facit. Quod si minutus est, vel aliqua infirmitate gravatus, alii ab eo hoc injungitur.

Ut autem breviter de ejus officio concludam; si domnus abbas non adest, neque prior, non solum omnes obedientiarii, qui in claustro sunt, ejus præcepto obediunt, sed etiam ipsi decani ad quæcunque opus fuerit. Ideoque valde necessarium est, ut talis constituatur, qui ad tot tantaque negotia procuranda idoneus habeatur. Hic talis sive ordinem tenens, mox ut audit signum collationis, debet capitulum intrare, ne postea intrans conventum faciat assurgendo laborare. Cæterum quanquam hæc omnia, quæ supra dicta sunt, licenter faciat, priore tamen in conventu manente, nulli quid fa-

clendi vel loquendi licentiam dat; sed in hoc non notatur, si tunc temporis in cella novitiorum, vel in aliis claustralibus officinis, vel sua sponte, vel ab aliquo rogatus, quod necesse est, loquitur. Habet autem et ipse suffraganeum unum, qui in singulis quæ ad manum sunt agenda suppleat vicem ejus absentis, præsentis vero per omnia, quando prior aliquo proficiscitur, vel in domo infirmorum propter infirmitatem commoratur. Habet quoque adjuutores, juvenum custodes, et circatores. *vb.* Claustralis prior absolutus de eadem obedientia, veniam petit pro indulgentia, quod tamen ex consuetudine alii adjuutores obedientiarum non debent facere.

CAPUT XXI.

De circatoribus (126).

(*vb.*) Circatorum munus est, ut omnes negligentias, quæ ullo modo contra ordinem possunt contingere, notent, et in capitulo reclamant: ideoque totum claustrum non semel, sed multotiens in die circum-eunt, ut nec locus sit nec hora, in qua frater ullus securus sit, si tale quid commiserit, non deprehendi, et non publicari; sed maxime quando fratres lectioni vacant, ne forte aliquis ad eam non sit intentus, explorant. * Ergo quotidie aliquis illorum ante primam vel alio tempore ante tertiam singula altaria circumspicit, et si ultra duos obedientiarum eum adjuutore ad aliquod aliud altare perspexerit (excepto in summis festis) vel si quam negligentiam viderit, reclamare non omittit. Cæteras vero circationes mox post finitas singulas horas (nisi post nonam quando fratres bibituri sunt) solent facere, post offerendam matutinæ missæ, post evangelium majoris, ad officium defunctorum, post tres lectiones; insuper etiam prout status cujusque loci exigit. Hæ igitur circationes debent fieri in domum eleemosynariam, ante et infra cellarium usque ad limen exterioris ostii ipsius, et usque ad limen exterioris coquinæ, in regularem coquinam, in refectarium, in cellam novitiorum, in cameram, in infirmariam, ad locum, ubi cocturæ liguriuntur, et sanguis minuitur, in capellam S. Mariæ, in cœmeterium, ad fabricam, ad scriptores, in sacristiam, et in quemlibet locum, ubi tale quid operis agitur; et quidquid dignum reclamatione ab eisdem circatoribus conspicitur, ibi quidem reverenter dissimulatur; sed dicto ad capitulum loquimini de ordine, sine mora reclamatur. Et in his reclamationibus, sicut et in omnibus, omnino personarum acceptio est devitanda.

Aliquis etiam quotidie cymbalo percusso ad horam refectionis ante ostium refectorii consistit quousque conventus introierit, diligenter notans qua disciplina se fratres ad lavatorium habeant, vel si quis negligens usquam incompetentem divertat, vel ad sonitum scillæ festinans indisciplinate veniat. Idem quoque prope finem refectionis vadit in coquinam regularem, in cellarium, in cellam novitiorum, ut si forte aliquis illuc absque rationabili

(126) Vide Ordin. Cluniac. part. 1, cap. 4.

causa ierit, eum latere nequeat. Sed antequam *tu* autem, dicatur, regrediens notat, si fratres, quos transit, combinatis pedibus sedeant, si per omnia se regulariter contineant, sicut et exiens fecit; nulli tamen ibidem signum faciens; sed si quid ordini contrarium perspexerit, hoc usque ad tempus reclamandi a memoria ejus non recedit. Quod tamen in claustro non devitat, sed ibi circumiens, cuilibet, quem dependenti vestimento sedere viderit, moleste innotuit, ut illud componat.

Scire autem debet juvenum excessus maxime notandos et inclamandos, quippe qui minus delinquentes, cæteris etiam acrius corripuntur. In meridie circuit claustrum, et si domus eleemosynaria sit serata, prospicit; inde in cellam novitiorum, et in infirmariam pergit, atque ea hora dormitorium quantocius potest ascendere. Infirmis comedentibus nullus eorum ad eos intrat, sed per ostium, quantum valet, quomodo se habeant, explorat. Simili modo intra officinas, quæ claustro junguntur, stans potest foras prospicere, si quid ibi ab aliquo fratrum fiat reprehensibile. In omni quoque festo in cappis aut albis celebri, aliquis illorum post evangelium deposito interim fanone in stationis suæ loco, cappa vero in vestiario, solitam facit circationem. Qua facta eandem induit, et in chorum redit. Verum quamvis omni studio singulas negligentias debeant annotare, verbis tamen non debent amplificare; sed simpliciter reclamare: nisi aliquis incautus se velit incaute defendere, cui donec ipsa veritas excutiat, in reclamando non percutit. Hoc autem semper esse præcavendum noverint, ubi fratres aliquos hora incompetenti colloquentes viderint, ne clam quid loquantur, auscultent; nec per signum aliquod perturbent. Si vero ipsi fratres licentiam colloquendi acceperunt, hoc sibi verbis et signis mox innuunt.

Obedientiarum autem, qui non possunt omittere, ut non aliquando aliis silentibus de obedientiis suis, in tempore tamen et loco competenti, videlicet ante cellarium, loquantur, si quem circatorum supervenire viderint, propter hoc non conticescunt, nec quæ sit loquela eorum illi dicunt: quippe qui nihil aliud quam de obedientiis in tali loco colloqui debent. Ad eos etiam pertinet ordinis rectorem ad refectarium vocare, si eum primo ferculo administrato viderint diutius tardare. In feria secunda primæ hebdomadæ Quadragesimalis post distributionem librorum omnes veniam petunt seipsos accusantes, quod officium circationis prout haberunt, non impleverint. Quod si quis eorum aliqua de causa præpeditus eandem obedientiam implere non poterit, inde absolvitur, et ad præsens alius in locum suum subrogatur.

CAPUT XXII.

De juvenibus, et eorum custodibus.

* Frater, qui est hujus ætatis, ut adhuc custodia indigeat, etsi ultro sæculo renuntiaverit, et optime

sit opinionis, minime tamen custodia carebit : (v. *var.*) et idcirco laicus, nisi tam protractæ ætatis sit ut sine custodia esse possit, neque scholaris puer in claustrum suscipitur; sed si res ita exigit, ut nullo modo sibi ingressus denegari valeat, ad aliquam cellam mittitur, quousque ad intelligibilem ætatem perveniat. Sed et illi maxime, qui nutriti sunt in monasterio, si in moribus viri esse noluerint, virilis ætas nihil eis profuerit, ut a custodia solvantur : in qua, qui positus fuerit, primum in dormitorio lectus ejus est prope lectum custodis sui, ad quem absque illo nec accedit unquam, nec recedit. In nocte vero quocumque incesserit, vel etiam ante completorium, si solito serius fuerit, vel post sonitum, si adeo mane erit, ad mandatum quoque, si eo indiget, sicut sæpe in hyeme contingit, portat ante se laternam, custode prævidente, ut candelam habeat semper : in refectorio eam extinguunt, et super scabellum pedum suorum ponit. Ibi semper ita intermixti esse debent juvenes, ut inter duos juvenes, alii duo fratres sedeant, ea scilicet causa, ut si forte unus discedat, alter remaneat.

Custos si eum duxerit ad necessarias, postquam ipse surrexerit, jugiter quidem, sed modeste cum intuetur, quantumcunque et laterna stet ante eum. Si vero in nocte opus habuerit surgere, excitat custodem, capitalem vel aliquid de operimentis ejus tangendo; accendit ipse laternam et pergit ad necessarias, nec ante a custode extinguitur, quam ille collocetur. Alio etiam tempore ipse juvenis eam semper accendit et extinguit, nisi post completorium et post matutinum : tunc a custode est accendenda, et quando se recollocat ad dormiendum, iterum extinguenda. Si eum in ecclesiam vel in refectorium duxerit, non eum deserit, usque dum sit in præsentia conventus. Si notatus fuerit ad coquinam, ante sonitum non venit in eam. Cum nullo alio nisi cum custode hæc debet facere, qui et eum diligenter ibi et ubique debet custodire, ac de negligentia suis jugiter proclamare; quia, quidquid eo præsentem deliquerit, totum illi imputatur, si ab eo super hoc non inclamatur. Ad tres orationes, quæ rite fiunt ante nocturnos, et ad illas, quæ ante primam vel ante tertiam, et post completorium fiunt, ad litaniam quoque post primam, nunquam ab invicem separantur; sed sub litaniam custoditus jacet ad sinistram custodis. Si juvenis stat in uno choro, et custos in altero, juvenis debet in custodis vigilia vigilare, quando defunctum habemus.

Quando proceditur ad aquam benedictam, ad communionem et ad processionem, si diversi sunt in ordine, custodiendus ascendit vel descendit, custos vero non mutat ordinem suum, nisi propter illum qui forte pro aliquo excessu in ultimo est positus. Quod si quis promeretur, quamvis eundem ordinem per omnia habeat, qui de ultimo supra dictus est, gravioris culpe tamen vinculo nunquam constringitur; sed statim ut tale quid commiserit, acerbis et nimis verberibus corripitur. Ideo nun-

A quam sua sponte debet flagellum secreto suscipere. In qualibet processione, quæ circa vel extra claustrum agitur, a custode suo si est conversus, alicui litterato maxime propter cantum commodatur, sicut et ille, qui custodem habet de superioribus unum, qui sit inferioris ordinis, est commendandus. Posito in custodia diacono vel subdiacono, si tale quid contigerit, ut ad missam legere non possit, propter hoc nec verbo, nec signo quemquam sui similem appellat, ut pro se legat; sed ejus custodi cum testimonio sui custodis rem innotescit, ut fratri ejusdem ordinis loquatur pro vicissitudine legendi. At si hoc tempore non voluerit, maturius admonet armarium, ut ipse tempestive provideat cui legendi munus injungat. Lecturus autem a suo custode ad B vestiarium est ducendus, et per adjuvamen servitorum vestiendus. Quem et alicui ibi ministrantium committit, usque dum peracto suo officio iterum se disvestiat.

Singuli autem tales, si (ut dicitur) tergoribus suis voluerint esse consultum, tunc summopere cavent, in omni loco, ne absque mediatore stent simul, aut sedeant, vel se ad invicem pingant, aut vestimentum aliquo modo tangant, et ut nunquam alter alteri juveni sive in custodia posito sive non, aliquid signum vel etiam nutibus oculorum facere, vel ad eum subridere, vel aliquam familiaritatem simulare præsumat, aut etiam sic sedeat, ut alter alterum versis ad invicem vultibus intueri valeat. Nam hæc et alia hujusmodi unusquisque in alterum C ex consuetudine reclamat. Reclamat quodque in quemlibet familiaritatem aliquam ad se habentem, vel quidquam cum eo loquentem custodé suò non audiente. Custodem vero de hoc tantum inclamat, si eum sine custodia dimittit, vel si quam in eum austeritatem exercet, ubi humanitatem ei exhibere deberet. Cavere habet unusquisque eorum, quin in claustrum cum tabulis, illi gratia scribendi concessis, a circatore obambulante, easdemque tabulas inspiciente, aliquid tale inscriptum possit inveniri, a quo dignus sit inclamari. Sed est sciendum quod nullus eorum carnem, nisi adeo infirmus, debet manducare, neque balneare, sive sanguinem minuere. Quod si alicui pro infirmitate conceditur sanguinem minuere, ad proximam horam accepta cum signo minuendi licentia in minorem chorum secedit, ibique usque in diem tertium persistit. Attamen ad tres orationes post completorium et ad intervallum nocturnale in majori choro ex consuetudine non deerit, ad S. Mariam quoque sedens in suo ordine non indutus capello, sed quantum potest oculos tantum tuctur a lumine. Si autem alio tempore ita infirmatur, ut ad matutinum perdurare nequeat, item per semetipsum licentiam querit, et in prædictum chorum vadit, et in sequenti tamen die propter hoc veniam non petit. Si vero in ea nocte ad aliquod responsorium est notatus, in majori choro illud canit et confestim redit, sed nunquam tamen quartum aut octavum responsorium cantat, nisi sint

brevia. Quod si talis enim infirmitas occupaverit, ut conventui interesse non possit, tunc ad infirmariam ire jubetur, et illic non minori diligentia, ac si esset in conventu, custoditusque etiam ibi laternam portat.

Adbuc autem quidam juvenes, qui a majori custodia sunt soluti; quidam vero, qui nunquam in custodiam sunt positi, sed tamen suspicione juvenutis (cui interdum rara fides est adhibenda) minori custodiæ, ea conditione subjiciuntur, ut nusquam extra conventum absque custode ire præsumant, neque dormitorium infra matutinum sine laternis ascendere audeant. Ad hoc solum ante altare quod est prope ostium ecclesiæ, tot laternæ a camerario, et candelæ a sacrista sunt ponendæ, quot ad hujusmodi necessitates possint sufficere. Hi tales non habeant custodes, sed quotiens quis eorum de conventu habet ire, alicui ad hoc idoneo et expedito signum faciat, qui et eum statim sequi non renuit. Sciendum autem quod nullis juvenum, sive in custodia sit, sive non, ad aliquam cellam solus sine alio provectoris ætatis fratre ire vel redire permittitur, quia nimis notabile esset, si solus benedictionem accepisset; qui etiam scire debet, si adhuc dum sic emittitur de custodia vel de forma, non est absolutus in reditu suo, etiamsi per decem annos alicubi permanserit, sed iterum sive in custodiam sive ad formam redit. Qui vero propter aliquem excessum in alterutram custodiam mittitur, mox ab ea absolutus ad parietem, si stationem antea ibidem habuit, regreditur. Juvenis per quem prior in refectorio ebaritatem suam impendit, panem suum et justitiam cum cochleari ad mensam portat et reportat. Si ad confessionem vult venire, a custode suo confessori permittitur, per quem etiam facta confessione, illi juxta introitum capituli expectanti reducit.

Si, quod absit, officinæ claustrum incenduntur, juvenes cum aliis ad extinguendum non currunt, sed interim cum custodibus suis in choro ad litaniam canendam se prosternunt. Notandum autem, quod nullus eorum sedile a domni abbatis sedili situm, nisi eo tempore, quando priores stant contra altare, intrabit; sed et tunc nulli eorum in sede de altari astare licebit, nisi alba indutus sit. Ad vespere et matutinum vel de omnibus sanctis, antiphonæ super psalmos et hymni, antiphonæ ad officium defunctorum ab iis imponantur, et brevia responsoria cantantur.

Interim, dum coronæ novitiis in choro designantur, ab hebdomadario juvene, antiph. *Tu es Deus qui*, etc., imponitur, et litaniam ante missam ab ipso præcinitur. Versus omnino ab his, si tot sunt, pronuntiantur; si autem, tam ab aliis juvenibus quam ab istis dicuntur. Item ab eisdem antiph. ad suffragia sanctorum incipiuntur, et tunc imposita qualibet antiph. tandiu debent stare, quousque dicatur *oremus* a sacerdote. Insuper quotiens antiphonæ a senioribus ad matutinum sunt imponendæ,

A si quæ forte ab aliquo eorum negligitur, mox ab istorum aliquo imponitur.

CAPUT XXIII.

De armario

(*vb.*) Præcentor, qui et armarius, armarii nomen obtinuit, eo quod in ejus manu solet esse bibliotheca, quæ et alio nomine armarium appellatur. * Hæc est obedientia, quam ex more nullus meretur, nisi nutritus sit, vel aliquis quilibet ad hoc officium idoneus, sicut e contrario illas obedientias, quarum supra memini et adhuc est animus meminisse, non merentur, nisi qui jam ætate majuscula aut clerici exstiterunt, et per vices, si qui de alio monasterio advenientes, iterumque apud nos profitentes, tam probabili conversatione aliquandiu inter nos fuerunt. **B** *vb.* Igitur iste, de quo agitur officialis, rite unum habet suffraganeum, qui et pueris cantet, si in loro sunt, et brevem faciat de litaniam et responso et aliis obsequiis. Cæterum fratrum nomina non alius quam ipse ponit, nisi forte et ipse ita voluerit, ejusque secundus hujus sit industriæ, hujusque sensus.

De ejus autem tam continua occupatione, ut aliqua perstringam, tota divinæ servitutis ordinatio in ecclesia super nullum pendet, quantum super illum, nec de hoc habet alium aliquem magistrum, quam extra ecclesiam, et ad hujusmodi omnes debent ei semper obedientes esse. Si quid tamen contra usum præsumperit, vel neglexerit, hoc interim omnino dissimulatur; usque dum in capitulo reclametur.

C (*var.*) Ad cantum Evangelii, ad vespere et ad matutinum antiphonam imponit; excepto quod dominus abbas, eo absente, in duodecim lectionibus est impositurus. * Quas si non recte imposuerit, vel tantum non proprie, id est, modulaverit, alteruter collateralis ejus, ut corrigat, summissa voce admonere poterit. (*var.*) In psalmi vero susceptione, si fallitur, a quolibet sciolo et in eodem choro statim adjuvatur. Quod si in aliquo tono erratur, nullius scientia præjudicat illi, cum eum potissimum omnes attendant, et sequantur. *vb.* Dominus abbas quandiam est in conventu, armarius non se notat ad ullam lectionem vel responsorium, ut si ille forte non legerit, ipse pro eo legat. * Quando vero dominus abbas abest, ipse ad lectionem vel ad responsorium notari potest. Ad aliud autem officium nunquam, nisi ad coquinam et ad mandatum trium pauperum, ad collationem quoque, si vult, legere potest. (*vb.*) Solus ille non reprehenditur, si quam antiphonam vel responsorium nominaverit absque libro, indices alicui fratri, ut cantet. * Omnes quoque versus offerendæ ad majorem missam imponit. Ad quorum singulorum impositionem in duodecim lectionibus ante et retro facit, nisi ad Orientem versus sit, tunc tantum inclinatur, sicut et privatis diebus, quacunque parte chori locum habeat. Ipse etiam Paschali tempore privatis diebus tantum *Alleluia* ad missam imponit. Hymnum vero nunquam, nisi in duodecim lectionibus, si et tunc hebdomadarius in

eodem choro steterit. (vb.) Quemlibet cantum quamlibet submissa voce cantetur, nemo alius audet ad altiorem levare vocem. * Ipse autem nunquam debet negligere, quando nimis submisso cantatur, quando vel solito festinantius vel protractius quocunque loco, vel tempore, quin statim fratribus innovat manu quidquid emendandum est in cantu. Quod quamvis licenter fieri possit, nunquam tamen nisi cum magna reverentia, neque de choro in alterum chororum facere præsumit; sed, si opus est, proprius accedat.

(vb.) Ipsum quoque scire convenit, quia nullum divinum officium intra vel extra ecclesiam agitur, cui ipse vel suffraganeus ejus non intersit. Omni die, competenti hora, audit pueri vel juvenis lectionem, quam in sequenti die lecturus est in Capitulo: **B** (var.) lectiones quoque quæ legendæ sunt ad nocturnos in Quadragesima post sextam, in æstate vero post nonam; vel si semel comeditur post prandium audit. * Quod si aliquando brevitatis temporis non patitur, ut post nonam, vel post prandium possit audire, inter pulsandum vespere, si *Deus auribus* non canitur, et tunc in vestiario audit. Post vespere vero nunquam, nisi forte propter minus sciolum id necesse videatur. (vb.) Lectionem quoque, quam dominus abbas est lecturus, debet audire; sed ubi vel quando, in ipsius abbatis est arbitrio. Quando major matutinalis missa est cantanda, ubi sacerdos se cum cæteris ministris vestierit, nulla vice armarius per consuetudinem defuerit; primum ut videat, si præsto sint omnes personæ quæ sunt obsecuræ, et insinuet, si quid opus est, ut insinuet. (var.) Similiter facit quotiescunque post nocturnos Evangelium, vel si qui invitatorium canituri albis vel cappis vestiuntur. Totius rei est præcipuus ordinatior. Si quis frater infirmus infirmorum oleo est unguendus, vel si obierit, ad sepulturam efferendus, vel si quis de foris allatus est recipiendus, ipsi cura est, quis sacerdos induatur, quomodo unguatur, quomodo domini corpus apportetur, quomodo communicetur, et quæ collectæ, dum obierit, a priore super eum dicantur; et dum lavatur, et dum vestitur et antequam in ecclesiam apportetur, et quid cantetur, et quomodo tumulus benedicatur infra canonem missæ matutinalis, et quomodo sepeliatur: **D** omnibus his intererit præcipuus monstrator.

Ipse supervenientes breves defunctorum fratrum nostrorum a priore accipit, et nomina eorum in martyrologio scribit, descriptos alios pergentibus fratribus, per diversas provincias distribuit; nec obliviscitur, si quis frater obierit, niissarum, quod rite VI fratribus triginta commendantur. Ipse etiam ostiario et elemosynario libros matutinales debet commodare, et post hospitum et peregrinorum decessum, quibus tamen si apud nos infirmantur, non ipse sed plebeius sacerdos providet, ut communicentur. Ad omnes processiones nihil nisi quod ipse imposuerit, omnino cantatur. In tribus diebus Rogationum ad imponendam antiphonas fratribus ad

hoc idoneis intimat, quibus et libros, in quibus eadem antiphonæ scriptæ sunt, distribuit. (var.) Postremo quidquid tale quasi novum supervenerit gerendum, de hoc ille præcipue memor et diligens esse debet, quando fabæ novellæ, vel novellus panis, sive mustum est in refectorio benedicendum, vel si talis persona advenerit, antequam et postquam suscipitur, imprimis lectio est recitanda, vel opere manuum facto, vel si cujusdam novitii corona vel barba radenda est, ad hæc singula et horum similia, providet, ne fiat negligentia vel de persona vel de hoc, quod persona est dictura.

CAPUT XXIV.

Quando chorus, ut aiunt, ab ipso teneatur.

* In omnibus festis, quæ in albis aguntur, in Sabbato quoque sancto, Paschæ et Pentecostæ, et in die Palmarum armarius ex usu debet tenere chorum, sed in albis solus; excepto in Purificatione S. Mariæ. In eisdem vero duorum Sabbatorum diebus, illum, qui secum litaniam præcinit, sibi adjungit. In psalmis autem quotquot necessarios habuerit, in quibus singulis ipse cappas distribuit. In Nativitate Domini ad duas priores missas duo fratres, qui choro præsint juxta libitum ejus notandi sunt, quibus ipse sua sponte medium se adjungit. (vb.) In ipso autem et in Pascha et in Pentecoste ad officium majoris missæ, et ad tenendum chorum, ipse et cum eo duo fratres de melioribus cantoribus, qui ad hoc idonei videntur. Qui tamen non præsumunt per se accedere, nisi ipse manu sua cappas dederit, quæ in capite formæ semper de melioribus a majore sacrista aut tertiam, vel si processio agitur, post eam præparantur, quas prius tamen non distribuit, nisi quando *Benedicimus Domino* ad instantem horam dictum fuerit: et cum eas acceperint, non prius eas induunt quam in locum stationis veniunt. Quibus ipsemet, cum scillam, quam pulsat, alii pulsandam commiserit, suam quoque cappam induens se adjungit. Quorum si quis vult discedere, præmissa cantanda cum signo missæ, pro alia causa, cum signo exeundi quærit licentiam a tunc ordinem tenente; deinde rediens ad priorem locum, et armario cum signo discedendi innuens facto ibidem ante et retro discedit. Qui, si indutus est cappam de melioribus, hanc ibidem exutam ponit super cancellum; si vero de mediocribus exiens adhuc ea indutus, in vestiario exiit eam et complicat.

(var.) Si necesse est, potest mutare fratres sibi collaterales a dextra in sinistram, vel a sinistra in dextram. Thuribulum a converso sibi primitus apportatur, nisi prior vel aliqua major persona inter fuerit. De cætero cujuscunque ordinis sæpeditus sit armarius suum non amittit principatum. Si vult communicare, ultimus est ad pacem, primus autem post subdiaconum ad communionem. De suffraganeis vero ejus, qui vult communicare, nutu tantum ejus accedit in suo ordine, si chorum ea die scit communicare; sin autem quæsit a priore licentia, item non sine nutu armarii accedit, cæteris qui re-

manent interim dum pax datur, *agnus Dei*, et communionem cantantibus; adjunctis, si opus est, de Psalmis, versibus. Nec de illis, qui fuerunt ad *graduale*, vel ad *alleluia* notati, aliquis intromittit, nisi ipsi, quibus libellos tribuendo innuerit. Sed pro diversitate festivitatum, dissimilis quoque debet esse numerus, utrinque cantantium: nam in festo *gradualia* duo, *alleluia*, tres cantant, in cappis autem tria *gradualia*, quatuor *alleluia*: in præcipuis vero festis utrinque, quotquot armarius voluerit; sed pluribus *alleluia* quam *graduale* cantandum injungit. ubi Domno abbati et cuilibet sacerdoti intimat, quo sono incipiat *Gloria in excelsis*, et si opus fuerit diacono, *Ite missa*. (var.) In fine missæ prævenit cæteros in exiundo cappam, et in agendo ante et retro, et deponit signorum restes, et cum dictum fuerit *Deo gratias*: scillam pulsat, sicut et fecit ante missam, post *Deo gratias*, psalmis familiaribus (127) finitis.

Verum si est Dominica dies, tunc exspectat donec mensæ lector benedictionem pepe accipiat. Infra missam vero, qua ipse vel solus, vel cum pluribus chorum regit, eundem modum inclinandi sive erigendi servat, quem et cantor hebdomadarius. Descripto itaque ordine, qui ab ipso tenendus est in officio missæ festorum. Dicendum quoque est quomodo in dissimili celebritate notet fratres in tabula ad vigiliis nocturnorum.

CAPUT XXV.

Quomodo fratres in singulis festis notare debeat.

Igitur in albis ad singula responsoria singulos notat fratres: ad IV. et VIII. duos, adjuncto domno abbate ad VIII. si adest; ad XII. tres. In cappis similiter ad singula responsoria singulos fratres, sed quartum et octavum tres cum domno abbate, ad octavum quatuor, si adest, ad XII. quatuor. In præcipuis vero festis ad singula responsoria notat duos fratres, ad quartum quatuor, ad septimum tres, ad octavum quinque, ad undecimum tres, ad duodecimum sex vel plures, sacerdotes quoque sic annotare debet, ut nullus ad hoc officium idoneus alicujus obedientiæ occasione a majoris missæ septimana, excepto cellerario, infirmario et capellano S. Mariæ, se excuset. Nam nullus, cujuslibet dignitatis ante conversionem fuerit, ab aliquo officio in ecclesia vel extra ecclesiam gerendo, qui potest facere, omnino relaxatur, nisi in capitulo venia præcedente, id promereatur. Nam armario etiam non licet ullum ad quodlibet officium Sabbata in capitulo pronuntiatum per se ipsum ipse relaxare, nisi de lectionibus servitorum, de gradualibus, vel de responsoriis. Interdum autem in præfata breviatione (128) non personarum observat ordinem, sed potius temporis, ac festivitatum qualitatem. Si quando talis inbreviatio est agenda, non agitur in illa tabula quotidiana,

(127) *Psalmi familiares* dicuntur ii qui in omnibus XII. lectionibus horas sequuntur: quorum laboriosa, imo pluribus odiosa paulatim multis de causis est adducta multiplicitas, quæ quia multos gravabat, multorum, et totius pene conventus postulatione in hac

A sed in alia majori et proprie ad festivitates deputata, ubi. Solet etiam apud nos et alia commoda inbreviatio non inutilis fieri: nam, quia armarius alias adeo est occupatus, committit adjutori suo, ut qui servierint in coquina omnes per ordinem conscribat, ut per oblivionem quisquam frequentius quam alius eo munere gravetur.

Quandoquidem scriptum est quo ordine fratres ad nocturnale officium debeant notari, oportet etiam scire quod ad vespereos et matutinum vel singulorum festorum responsoria debeant cantare; in albis quippe duo, ipso hebdomadario altero: in cappis duo cum hebdomadario tres. In præcipuis vero festis ad vespereos quidem priores quatuor, ad matutinum vero vel ad vespereos secundas tres. Qui singuli in B singulis festis dicunt etiam *benedicamus Domine*. Qui tamen ante, hora competenti, ab armario sunt providendi, et quid debeant canere præmonendi. Hoc vero debet esse in ipsius providentia, ut sicut ipsa festa pro suæ celebritatis differant excellentia, ipse quoque fratres differentes in eisdem notet ad cantandum et legendum pro cujusque personæ ætatis et scientiæ convenientia; hoc non solum in prædictis festis, sed et in aliis duodecim lectionibus observans, ut ad quartam lectionem protractæ ætatis notet fratrem, licet inferius habeat ordinem; et ad octavam seniores in altiori loco stantem. Similiter non negligit observare, ut quando sua vel tria aliqua responsoria simul cantant, ut vel unus eorum provector sit ætate; quando vero quatuor vel plures, C intermiscantur illis aliquot seniores.

Si in secunda feria primæ Quadragesimalis hebdomadæ duodecim lectiones evenierint, ipse providet ut primo evangelii, deinde regulæ lectio in capitulo recitetur, et ad finem utriusque *Tu autem* pronuntietur. Tunc etiam fiunt duo sermones, anterior de festo, sequens de Quadragesima. Sive autem in festivo die, sive alio contigerit, postquam tunc ordinem regens dixerit *loquimini de ordine*, ipso in loco suo sedens recitat fratres et libros eisdem præterito anno ad perlegendum distributos. Quos secum ad capitulum delatos omnes ad vocem recitantis super tapete constratum reponunt, et armarius iterum libros in futuro anno perlegendos primo ordinem regenti, quem ille voluerit, deinde aliis in dextra parte ipsius: adjutor vero ejus in altera parte singulis obviam de loco suo venientibus pro accipiendis distribuunt, hoc tamen præcaventes, ne psalterium, hymnarium, vel alium neumatium librum alicui dederint. Facta autem hac distributione, uterque rursus sua in parte sedens singulos singulorum libros fratrum nominibus in brevi ascribunt, interim fratribus, qui libros suos præcedenti anno non perlegerunt, pro hoc veniam petentibus. Qui vero inter

parte immutata est. Verba sunt Petri abb. Cluniac. in stat. Clun. cap. 21.

(128) *Breviatio, inbreviatio*, est annotatio in brevi, seu scheda, qua ministri altaris notabantur; vide exemplum apud Guidonem, lib. 2.

distribuendum libros defuit, postea ascribendus est libro, quem ab armario acceperit. Qui autem vult, potest alium cum suo cambiare. Quem si perlegerit, revoluto anno veniam non petit; quia non perlegit librum quem ab armario accepit. Libros absque licentia potest foris præstare, sed non sine vadimonio. (129).

Quandocunque bissextus evenerit, lectionem de martyrologio ipse partitur, ita ut medietas ejus uno et medietas altero die legatur. In cœna Domini ipse tantum de hostiis facit consecrari, et in sequenti die ipse de crystallo novum elicit ignem, et in Parasceve dum crucem pene adoratam esse viderit, accelerat in vestuario processionem ordinare, ut corpus Domini de altari, ubi pridie reconditum est, ad majus altare reportetur. Quod fiet isto modo. Primo sacerdos duo albis et fanonibus induti eum candelabris, tertius vero cum thuribulo procedunt (nullus enim conversus huic officio se admittit) quos etiam alii duo sacerdotes casulis induti sequuntur, sacerdote hebdomadario sequente. Quorum unus calicem cum aqua et vino non consecrato portat, alter vero nihil portat, sed mox ut illuc venit, corpus Domini disco operit et ab hebdomadario incensatum in scutella, in qua est reconditum, ad majus altare reportat. Quod altare paulo ante a sacrista ita plicatum, et ab eodem mox superponatur, expansoque super illud corporali a sacerdote, ac desuper patena cum corpore Domini posita, calix quoque, ut mos est, ponitur. De hujusmodi autem officio non intrmittunt se diaconus nec sacerdos, quia prædicti sacerdotes vicem illorum per omnia supplent. Sed et illi, qui candelabra et thuribulum tenent, ante altare stantes, non discedunt, priusquam omnes communicasse noverint. In omnibus ergo, quæ sæpe dictus armarius agit aut ordinat, summopere cavet, ne quid contra usum presumat. Nam ut aliqua evidenter dicantur, non magis illi quam aliis extra septa claustrum pro aliqua occasione licet progredi, nec tempore silentii aliquando, nisi cum licentia loqui. Nec in camera, ubi libri reconduntur, aliquem facit intrare, nisi pro rationabili aliquid adhuc apportandi, vel reportandi, vel aliud quid, quod ad illius obedientiam illic faciendi necessitate pertinet. Nihil ibi scribit, nec legit, nec cantat. Nullum ibi verbum cum aliquo confert, nisi sit inevitabilis causa, et quæ per signa insinuari non potest. Suffraganeus vero ejus, nisi ab eo monitus, et tunc quando vicem ejus absentis per omnia tenet, nequaquam illuc venire debet. Infra utramque missam, si absque detrimento chori abesse poterit, et post cymbalum percussum, hora refectionis, dummodo tempestive ad mensam occurrat, in claustrum scribere, vel tale quid necessarium potest facere. Sed et aliis quibusdam conceditur post percussum cymbalum ibi sedere, si quid scripserint, vel aliud quiddam necessarium et utile fecerint. Quibus tamen

A non conceditur, ut per aliquam regularem horam illic sedeant; sed mox audito signo cum cæteris ad opus Domini festinant.

CAPUT XXVI.

De scriptoribus.

Sunt autem alii scriptores, quibus injungitur in capellis ad scribendum jugiter sedere, et regulares horas ibidem canere, exceptis festis, quæ feriuntur et priori vespera, tertia et missa illorum, quæ in albis sine feria celebrantur. Ad capitulum et ad collationem venire non negligunt, et officio defunctorum, quod celeberrime agitur. Et si quando præsentem vel absentes tabulæ sonitum pro aliquo mox agendo . . . audiunt usque ad finem trium lectionum, et processioni in privatis diebus et missæ subsequenti usque post Evangelium intersunt. Tempore hyemali finita litania nocturnales non mutant, donec signum, per quod fratres ad lavandum vocantur, audiant. Quibus tunc mutatis, ac cæteris quæ sequuntur peractis, ad opus solitum redeunt, usque dum factis tribus orationibus signum pulsetur ad tertiam; tunc et ipsi præmissa oratione eandem horam cantare non differunt. Si quis eorum vero post Evangelium missæ majoris privatim vult canere, ab ordinis rectore in choro debet licentiam accipere. Si quis etiam ipsorum sanguinem minuerit, tertia die ad primam, vel alio tempore ad tertiam choro ex consuetudine interesse debet.

CAPUT XXVII.

De custode ecclesiæ.

(vb.) Apocrisiarius, qui custodit ecclesiæ thesaurum, et in cujus manu est quicquid a popularibus ad altaria offertur, sacerdos esse debet. Qui ut officium suum digne possit adimplere, adhibeatur ei solatium aliquantum fratrum. * Inter quos tamen est unus præstantior, qui vicem ejus absentis agit. Idem ergo apocrisiarius potest loqui in tempore silentii de obedientia sua quod necessarium est cum quolibet eorumdem fratrum, quamvis nequaquam sibi concedatur, ut tunc temporis communiter cum omnibus loquatur, excepto sabbato; si forte tunc brevis spatii, aut alia necessitas hoc impedit. Nam in omni sabbato eos debet pariter convenire, et de usibus ecclesiæ instruere, ac præcipue subsequentem hebdomadam uni eorum commendare.

CAPUT XXVIII.

De portario ecclesiæ.

* Porta quoque ecclesiæ uni specialiter committitur, qui eam semper claudat et aperiat suo tempore. Et hic studiose talis eligitur, qui gravis sit in moribus, nec ad risum facilis, ne quam in eo loco levitatem intrantes vel exeuntes deprehendant. vb. Et est ei hoc omnino interdictum, ut quando claudit vel aperit, pro nulla occasione vel pedem extra portam protendat. Hinc si aliquando contigerit, * ut hospes aliquis infra capitulum in ecclesiâ remaneat, vel si talis est festivitas, in qua phylacte-

(129) *Vadimonium*, vadium, wadium, pignus, Adejussio.

nia (150) circa altare sint suspensa, illic moratur, et interim legere non prohibetur. Lectus ejus ante Sacristiam juxta ostium per quod in sinistra abside (131) in inferiora ecclesie intratur, positus est. ubi. Præter cæteros est illi soli injunctum, ut omni sabbato conchas et candelabrorum pateras, in quibus candelæ ardent, diligenter abradat, ne aliquid ex decurrente cera remaneat. Simili quoque studio totum pavimentum, quod circa majus altare est, prius aqua infusa purgat, et cæterorum altarium pavimentum scopa emundat.

(var.) Claudit etiam et aperit ecclesie fores variis modis per diversa tempora. Nam cum ante nocturnos finitis quindecim vel triginta psalmis, tam in hyeme quam in æstate eas semper aperiat; in hyeme tamen finitis duobus nocturnis ante officium defunctorum, quod in nocte cantatur, semper eas claudit, atque ita permanent usque dum scilla ante tertiam pulsetur: finitaque missa matutinali claudit eas, clausæque permanent usque post sextam; tunc aperiuntur et missa finita usque ad vespervas clauduntur. Post regulares vespervas clauduntur ita usque ad nocturnos permansuræ. In æstate itaque cum statim post matutinum regularem clauduntur; ad primam aperiuntur, et usque dum matutinalis missa finiatur, patent. Quæ tunc clausæ ad missam aperiuntur, postea usque ad vespervas obserantur. Quibus finitis usque ad nocturnos omnino clauduntur. In Quadragesima privatis diebus post matutinalem missam clauduntur, usque dum vesperi finiuntur. In duodecim lectionibus tam in hyeme quam in æstate ad scillam, quæ post completorium sonat, aperiuntur. Studiosè tamen agit, ut si quis eas a primo mane usque post completorium percusserit, et vel ipse audierit vel ab alio comperit, ad aperiendum paratus sit. Quas etiam claudendas tanto impetu ad invicem impingit, ut conventus, si est in choro, audire possit. Ut autem tanto aptior esse valeat huic officio, conventu manente in ecclesia manet et ipse in minoris choro.

CAPUT XXIX.

De hebdomadaria ecclesie.

(uv.) Cæteri septimanas suas in qualibet Dominica nocturnos incipiente vicissim faciunt, eo modo quo eis est præstitum a sacrista, et unusquisque opus habet ut quid per hebdomadam facturus sit, diligenter attendat. Primo namque (ut dixi) ad nocturnos postquam horologium ceciderit, et prædictus sacrista pulsare scillam inceperit, ipse eam de manu illius accipit ac tandiu pulsat, usque dum pueros vel juvenem ad hoc deputatum cum laterna chorum intrare viderit. Potest tamen interim alio vice ejus scillam pulsante, si necesse est, dormitorium ascendere, inde redeundo ad lavatorium manus abluere; quod et semper in duodecim lectionibus debet facere.

(150) *Philacteria*, arcule, thecæ, in quibus reconduntur SS. Reliquiæ.

(131) *ἀψίς*, *Absida*, fornix, arcus.

uo. Factis tribus orationibus, pulsat unum de majoribus signis usque ad psalmum *Lectatus sum*. (var.) Secundo, signum quod minus est, aliquantulum, ad *Requiem æternam*, usque dum finita sit oratio Dominica cum collecta. Tertio, a *Kyrie eleison*, usque dum item finiatur oratio Dominica cum collecta. Quarto, finita collecta, ad *Per Dominum*, pulsantur omnia signa, vel si est privata dies, duo ad *Kyrie eleison*. (var.) Ad ultimam incisionem canticorum graduum ante finem psalmi *Memento*; vel si triginta recitantur, *Laudate Dominum de caelis*, accendit idem duos cereos candelabris affixos ante altare, et tertium retro altare. Quod si ipse interdum privatis diebus post accensos cereos ad pulsandum tempestive non revertitur, ab aliquo sociorum ejus pulsatur. Tres autem cerei retro altare majus pendent, quorum medius (de quo prædictum est) quotidie ad nocturnos et vespervas, in duodecim lectionibus ad missam accenditur. In festis vero albarum duo ad nocturnos et tres ad evangelium, simul autem ad missam et ad utrosque vespervas illuminantur. In quibuslibet autem eminentibus ad utrosque vespervas et nocturnos pariter erunt accendendi; sed ad *Gloriam* responsorii octavi exstinguendi. Tunc namque viginti quatuor candelæ sursum in circuitu altaris positæ accenduntur. Ad missam vero illi tres accendendi, sed quinque de his sunt circa altare in parte Orientali. Nam ad lectiones observat ut lumen cum quo legendum est, semper ad ultimum psalmum nocturnorum eo tempore afferat, ut lectori ad *Gloriam* ejusdem psalmi ad gradum ante et retro facienti et ad analogium eunti, ipse discedendo non occurrat.

(uv.) Ergo ad nonam lectionem, quæ est de Evangelio, in loco, ubi expositor homiliæ nominatur, adhuc et tertium ante altare cereum accendit. Cum sacerdos dicturus est collectam, huic etiam providens lumen apportat, in duodecim lectionibus quidem, et in octavis, et in eorum similibus precibus post finitis: in his autem diebus, quando psalmi prece sequuntur, infra psalmum, *Inclina*: in Adventu vero Domini, et in Quadragesima ante preces. Officialis autem liber subtus formam ante sacerdotem a prædicto fratre positus jacet assidue, ut cominus eum possit habere, nisi eum aliquis ad momentum auferat: questionari tamen, ne in suo tempore desit, præcavet, alioquin inclamationem non effugiet. At si sacerdos idem vel propter festum non in loco suo ad matutinum et ad vespervas stat, vel alium vicem suam agere rogat, hebdomadarius eundem librum cum lumine sacerdoti, quicumque est, ad easdem vices apportat et reportat. Mox etiam post *Benedicamus Domino*, si antiphona alicujus festi non sequitur, benedictio ab aliquo non accipitur, extinctis omnibus cereis in circuitu altaris illum, qui prius ardebat in concha (152), reaccendit.

(152) *Concha* est candelabrum concavum, quod fune, vel catenulis suspendi solet. Vide indicem vocum exoticarum.

tam in die quam in nocte arsurum: nisi propter alios accensos exstinguatur; accendit et illa candelabro affixum et super gradum ponit, ut portetur ad processionem, quæ fieri solet ad S. Mariam vel S. Crucem.

Sciendum tamen nunquam, nisi formæ tapetibus sint coopertæ, illuc afferenda esse duo candelabra: quæ et semper ante altare S. Mariæ sunt ponenda. Ad S. Crucem prævenit conventum, ut ad basilicæ columnas candelas, quotquot sufficiant, (v. var.) affigat ardentes, ita arsuras, usque dum abcesserit conventus. Ad sanctam Mariam vero, quando illuc processio agitur, quotquot lumina sunt necessaria, et unum de his tribus, quæ pendent in capitulo scilicet proxima ejusdem ecclesiæ foribus accendit; accendit etiam in festis, quæ in cappis celebrantur, tres cereos ante majus altare in majori ecclesia ad singulas horas, nisi ad completorium. Aurora apparente sacerdotes privatas missas incipiunt cantare. Ad quas idem hebdomadarius statim post *Benedicimus Domino*, accensis primum ad S. Mariam vel ad Crucem prædictis luminibus, deinde pexo capite, manibusque ablutis, vinum et aquam providet, ne fratri ad sacrificium præparandum deputato, postquam et ipse eodem tempore caput pexerit, manusque abluerit, desint. Idem namque frater, qui debet esse sacerdos aut diaconus quotidie, nisi in Parasceve et Sabbato sancto post matutinum, vel in hyeme infra litaniam ante capitulum, et ante majoris missæ evangelium omnes calices ad missas privatas pertinentes breviter lavat, hostiis superpositis, vino et aqua infusis ad sacrificium præparat, ut cum primum sacerdotes accesserint, omnia parata inveniant.

Idem ipse in omni quarta feria et Sabbato, qualiscunque sit dies, in festivis quidem post matutinum, in privatis vero post prioris missæ evangelium supra dictos calices digitis interius missis studiose lavat. Quotidie quoque ante horam prandii, cum jam amplius nulla sit missa canenda, recenset eos, et caute perspicit, si quid in eis de corpore Domini ad hæreat. Quod si fuerit, ipse vel alius notu ejus statim absumit. Recenset etiam libros missales, ac vestimenta sacerdotalia, quæ ad eosdem calices pertinent, et vinum cum aqua; de præfatis ampullis in amphoras refundit. Attamen autem priusquam de hujusmodi officio se intromittat, præfatus hebdomadarius armarium, quod est tricameratum, reserat, in quo calices prædicti in supremo, corporalibus superpositis, reconduntur; v. in medio hostiæ et candelæ, siæ quibus nulla est missa canenda; in imo vero ampullæ majores et minores. Majores quidem ad vinum, minores vero ad aquam, et amphoram in qua vinum de cellario allatum habetur. Est ibi et aliud armariolum, in quo libri missales, qui ad prædictos calices pertinent, cum vestimentis sacerdotalibus servantur. Forinsecus autem etiam duæ ampullæ sunt implendæ, de quibus funditur quantum ad sacrificium de aqua est miscendum. Sed illa amphora, de qua manus abluuntur seorsum ponitur.

A Altare vero in caverna prope armarium, in quo calices cæteraque utensilia prædicta servantur, est posita. In eadem cavernam minores ampullæ diluculo aqua impletæ a fratre prædicto ponuntur, et sic donec missæ privatæ ex toto sint celebratæ, ibi dimittuntur; et non nisi, quantum ad eas canendas transportantur; sed tunc ad ampullas vinearias reponuntur.

(v. var.) Vinum autem de quo sumendum est ad sacrificium in cellario in tali cuppa, quæ est serata, servatur. Ad hanc quotiens hebdomadarius accesserit, non modo manus, sed etiam duciculum et fundum cuppæ in circuitu duciculi diligenter lavat, quam aliquid de vino accipiat. Vinum quod in majori ecclesia vel ad S. Mariam remanet, in crastino reponitur in cellarium, ut misceatur aceto per vinarium. Si est eo tempore, quo prima cum ipsa die incipiente canitur, tunc se rite ad familiares psalmos diurnalibus calcet, manus ac faciem lavat, ac reversus ad litaniam cum amphora majore plena aqua, antequam tota finiatur. Idem recitatis tantum sanctorum nominibus levat se, sicut et sæpe dictus frater, et accelerat vinum et aquam apportare. Altaris tabulam tali die non discooperit, antequam pulset scillam, de qua signum datur fratribus ad calciandum; in æstate vero vel quoties bis comeditur, ante primam. Sed e contra ad missam, litaniam præcedente in loco, sin autem ad familiares psalmos, qualiscunque sit dies, ea contegit; sed in Dominicis diebus duobus albatis, ut vicem suam in hoc impleant, innuit. Post missam vero discooperitur, et sic usque post vespas dimittitur. In vigiliis autem principalium festorum ad missam non detegitur, verum in omnibus festis, quæ in cappis aguntur, ablato ejusdem altaris velamine, pro eo pallium ad missam ponitur per sacristam, sic dimittendum usque post completorium.

CAPUT XXX.

Quomodo ad singulas horas pulsare debeat, et quid aliud officii agatur.

(v.) Signa, quæ pulsanda sunt ad singulas horas sollicitus est, ut pulset tempestive; ita tamen, ut nihil præsumat, nisi jussus a majore, et secundum quod per usum est constitutum. Quando fratres ante tertiam, vel ante nonam lavant manus, stat ipse, vel sedet infra juxta ostium ecclesiæ; et cum pueros vel juvenem, ad cujus introitum ad nocturnos solet scilla dimitti, jam se viderit lavasse, pulsare signum non tardat. Factis autem tribus orationibus, vel si est ante nonam una, majus signum pulsat. Ad sextam vero, cum primum sanguine minutos pransos esse cognoverit, pulsat; si autem illi desunt, pulsare, nisi jussus, non præsumit. Quod et post nihilominus observat; quanquam illud spatium debeat esse brevissimum. Nam non amplius erit, quam ut sacerdos cæterique ad majorem missam servituri, se lavare debeant, ut sint parati ad induendum. At si sexta majorem missam subsequitur, donec servitores coquina accepto jam mixto redire perspexerit, pulsa-

tioni se non admittit, et eandem pulsationem tandiu A protelat, quousque omnes pene advenisse cognoscat. Id ipsum de nona observat; sedet enim infra ecclesiam juxta ostium; nisi sit universale jejunium: Quod si fuerit, postquam ministri se exuunt, parvo facto intervallo, pulsat.

Observat quoque, ut a festivitate S. Lucæ evangelistæ, usque ad Purificationem S. Mariæ, quoties bis reficimus, statim post prandium finito versu, nonam pulset; quia tunc servitores cum ea non expectamus, neque ante vespere ad bibendum in refectorium redimus. Privatis diebus quotidie post capitulum paulo ante tertiam, si, inquam, eam mox subsequitur, scillam pulsat, per quam sacerdotem cum cæteris ministris, ut se præparent ad vestendum, præmoneat. Quotiescunque processio nudis B pedibus eat agenda, dimisso signo ad *Per Dominum*: fratribus in æstate ad surgendum, alio tempore ad discalciamulum innuitur. Crucem super altare et aquam super gradum ponit, ut pene finita collecta, quæ a sacerdote inter procumbendum dicitur, a bajulis earum, ibi accipiantur. In æstate quoque quoties fratres semel reficiuntur, majori signo in meridie excitandi sunt.

Ad utramque missam singula, quibus opus fuerit, providet, et primo calicem, cum quo est sacerdos oblaturos, post introitum lavat. ubi Duo autem sunt calices, minor ad matutinalem missam, major ad publicam. In duodecim lectionibus, quia ad missas non offertur, nisi ab uno choro, ad hoc unam tantum patenam, et unam cum vino apportat ampullam, C Quas lecto evangelio priori accedenti donat in manus, ut offerat. Verum ad majorem missam prior innuit uni, scilicet priori claustrali, ut pro se offerat. Si autem festum in cappis, vel in albis agitur, non ab alio quam a seipso; si tamen poterit, offertur. Et propter eos quibus libuerit communicare, mittuntur in die Dominica hostiæ quinque, in aliis nonnisi tres, excepto in maximis festis. Item ab armario providetur, ut tantæ mittantur, ex quibus omnes possint communicare. In privatis diebus ad priorem missam, quia omnes offerunt, curat idem hebdomadarius, ut tot calices mediocres ad hoc solum factos cum vino in promptu habeat, quot ad offerendum sufficiant, et pares cum hostiis patenas: (var.) quos in tempore offerendi fratribus cum offertoriis tribuit, incipiens a priore. Quo facto in sinistro choro in fine formæ se locat, tenens in manu scutellam hostiis refertam, quas cum argenteo cochleari offerentibus distribuit, habens a latere hebdomadarii peractæ hebdomadæ, qui et ipse tenens ampullam de vino, offerentibus subministrat, et ipsi ad ultimum offerunt. Ad majorem missam non offertur, nisi ab uno choro; quia pauciores calices præparantur, et hebdomadarius solus stat ad porrigendum hostias offerentibus.

(133) Dubium non est, hoc a Wilhelmo additum esse, siquidem *juxta considerationem loci et aeris temperiem* quædam addidisse ipsemet in prologo fatetur.

Cum vero sacerdos cæterique ministri in revestaria conveniunt, et cantatur missa vel major vel minor, ipse hebdomadarius ecclesiæ semper candelabra cum cereis de altari, textum Evangelii, et de armariolo lectionarium affert. Nam liber missalis jugiter jacet juxta paraturam sacerdotis (133). Et si est in hyemæ, vel ipse vel socius ejus primas ardentis de regulari coquina eidem apportat sacerdoti.

Postquam finita missa *Deo gratias* dicitur, ad nonam, si talis est dies, vel si est Quadragesima, ad vespere pulsat. Quotiescunque missam signum novæ subsequitur, post tactam orationem aliquantulum diutius idem signum pulsatur. In privatis diebus, exceptis quinque principalium vigiliis, quatuor temporum sabbatis, tribus diebus Rogationum, et quando uvæ benedictiones dantur, portat in refectorium binas scutellas cum hostiis ad priorem missam oblati, et super mensam principalem ponit, de quibus singuli (ut superius dictum) qui noverunt, aut non potuerunt communicare, accipiant. Refectione transacta easdem scutellas de mensa recipit, quarum maximam peractæ hebdomadæ procurator ad gradum ab eo accipit, et sic primi exeunt.

Postquam in ecclesiam ventum fuerit, scutellam socio committit, ut expeditus scillam pulsare possit. Nam ad illum pertinet, ut eam semper post refectionem et ad collationem possit pulsare, et propter hoc primus in chorum venit. De mandato autem et de collatione, si hæc tam sero aguntur (quia ipse tunc lumen ante priorem portet) socius ejus pro scilla pulsanda ecclesiam præ cæteris intrat. Ea die quo fratres semel reficiunt, et in crastino duodecim lectiones aguntur, formas (134) non debet complicare priusquam ministros scit de refectorio convenisse, ut si forte brevis alicujus defuncti superveniat, fratres inter officii collectas super formas se prosternere valeant; sed tamen vigiliæ principalium festorum excipiuntur, in quibus fratres nec ad majorem missam, nec postea prosternuntur.

Quando ad vespere pulsatur, hunc ordinem in pulsatione observat. Si *Deus auribus*, non cantatur, ut est a Kalendis Novembris usque ad Septuagesimam (isto enim tempore noctu canitur post orationem) scillam aliquantulum diutius, quam signum nonæ, quando missa sequitur, trahit. Si vero cantatur post factam orationem, quousque idem psalmus finiatur, eam trahit. Qua dimissa ante chorum recedit, et eandem orationem facit, sicut et illam, quæ nonam, quando non nisi semel reficitur, præcedit. Percantatis autem duobus sequentibus psalmis, secundum pulsatur signum: quod prius non dimittit, quam tres primos (135) quindecim graduum psalmos finitos esse noverit. Tertium vero signum ad proximam *gloriam* ante psalmum *Sæpe expugnato-*

(134) Scamna, sedilia in choro. Vide supra.

(135) Id est, psalmi graduales dicti: de quibus etiam superius.

rant pulsare incipit. Quo itidem dimisso, post finem trium psalmodiarum expectat, usque in finem precum, et tunc alio adjuvante, pulsat usque dum sufficiat. Quibus pulsare cessantibus, sacerdos, prætermissis *benedicamus Domino*, vesperas inchoat. Similiter ordo pulsandi in eadem psalmodia observatur, si omnia signa pulsantur, excepto, quod tunc major sacrista scillan pulsare incipit. In Quadragesima vero ea die, qua processio agitur, mox ut aliquot de fratribus pedes abluerint, *Deus auribus*, incipitur. Ad vesperas accendit candelas, interim dum simul pulsatur: quibus finitis, cum primum fratres de choro exierint, socio assumpto in minorem chorum, vel alias secedit, ubi a conventu videri non possit, et postquam altaris tabulam contegit, ad S. Mariam post conventum vadit.

Tempore hyemali interim, dum ad collationem pulsatur, si tam sero fuerit, tria luminaria in capitulo accendit. Interdum autem, si ministros tam sero cœnare contigerit, ante collationem ea accendere non negligit. Quo viso fratres subsequuntur, etiam si mandatum sit agendum, et ita expectant; quia nec mandatum nec collatio unquam, donec ministri de refectorio redeant, incipiatur. Ipse quoque medium de eisdem luminibus ante ordinis rectorem in refectorium portans candelabro affigit, quod super mensam principalem positum invenit. Inde revertendo, eo quo prius ordine, eundem rectorem usque in chorum præcedit. Si vero ille ante chorum pro aliqua necessitate recedit, iste tamen cum lumine in chorum præcedit, ut viso lumine non sit mora in agendo ordine. Similiter facit, quotiescunque ad collationem lumen necessarium fuerit. Prædictus ordo in portando lumine etiam tunc observatur, quando infra collectam causa bibendi in refectorium itur. Quod si forte contigerit, ut non ad collectam, sed in refectorio opus sit lumine, tunc refectorarius cereum super mensam ponit, quem prædictus hebdomadarius ante priorem in ecclesiam portabit.

In æstate vero ad mandatum nunquam omittit eundem ordinem portando luminis. Post completorium in ordine suo ad aspersionem aquæ præcedit, et inde in minorem chorum divertit, ibique moratur, donec conventus pertranseat, ut claustrali priori absconsam cum lumine porrigat. Quo facto cum circuli omnium signorum, quæ in uno ferreo quadridente solent esse collecti. Horum signorum, quæ ad nocturnos pulsanda sunt, circulos ordinate in unum dentem colligit, ne ad nocturnos possit errare, aliud pro alio arripiendo.

In feria quarta et in Sabbato calices ad publicam, et ad matutinam missam pertinentes (si tamen ipse est sacerdos vel diaconus, nam si hoc non est, vicarium ad hoc acquirit,) post introitum earundem missarum parat. Calices autem cum quibus offertur, post oblationem alterutrius earum manu inmissa

(136) *Bancale* subsellii stragulum tunc, quo scamnum, seu *bancus* insternitur.

A studiosè lavat, omnes vero ampullas majores et minores, si duodecim sunt lectiones, post matutinum; sin autem, post evangelium prioris missæ portat ad aqueductum et diligentissime lavat; unquam etiam tali ferramento vel ligno ad hoc proviso, cum quo bene possit eas in fundo fricare. Huic autem ampullarum lavationi, etiam si conversus sit, potest se intromittere; nam et calices, in quibus solet offerri, possunt a converso lavari, quia non sunt consecrati; ad hunc quoque pertinet, ut tribus diebus Rogationum ad matutinalem missam sacerdoti et diacono vestes majoris missæ et ceteroferario thuribulum cum acerra administret, duos etiam cereos ante altare accendat, et bancalia (136) sicut in omnibus festis, quæ in albis aguntur, in capitulo expandat.

B

CAPUT XXXI.

Item de apocrisario.

(vb.) Nunc ut de ipso apocrisario aliquantulum dicam, de hoc quod a popularibus offertur decimum denarium et panes ex integro dat elemosynario: ova et caseos cæterasque manducabiles species cellerario, quamvis hujusmodi speciebus ad usus ecclesiæ liceat sibi aliquantulum retinere. vb. De cætero quæcunque ad manus ejus venerint, expendit præcipue ad sarta tecta ecclesiæ instauranda, ne aliquando dilabantur, et ad luminaria, et ad cætera quæ sunt in ecclesia necessaria et utilia. Ad refectorium dat candelas, ad infirmariam, camerario, custodi hospitum, domno abbati et priori quoquam ituris, qui nunquam sine lumine dormiunt. * Insuper lumen unum providet in fratrum dormitorio. Præter hæc quæcunque ad mandatum, quod sit per singulas septimanas, sunt necessaria, de sua administrat obedientia. vb. Ad hæc omnia, ne aliquando facultas deficiat, habet unam villam satis bonam cum decimis, vineis et agris.

CAPUT XXXII.

De hostiis faciendis (137).

(vb.) Quod pertinet ad Eucharistiam et ad corpus Domini; quia dignum est ut cum summa reverentia et diligentia geratur; expedit ut ipse quoque gerendi modus non taceatur. (var.) Primum igitur frumentum, de quo futuræ sunt hostiæ, quantumlibet bonum sit naturaliter et purum, tamen granatim deligitur, nec per alias personas quam per ipsos fratres, scilicet apocrisarii adiutores, et aliquando infra capitulum per novitios nondum consecratos. Cum ita fuerit electum, lavatur studiosè, et in panno nitido diffuso siccat ad solem. Colligitur in saccum, qui ad hoc solum de panno bono conservatur. vb. In quo collectum commendatur uni famulo, tam moribus quam ætate maturo bonique studii. (var.) Qui portans illud ad molendinum, molam purgat, operitque per omnia cum cortinis sursum et deorsum: seipsum induit alba, et supra caput alligat (138). Super humerale, ut nil de facie prætor oculos solos possit apparere. Ita molit, ita farinam

(137) Vide Ord. Cluniac. par. 1, c. 53.

(138) Linteum, quod caput et humeros tegit.

cribrat : cribrum quoque prius diligenter lavat. Cum autem nullum tempus, quot vicibus in anno hostiæ sint formandæ, præfixum sit, custos ecclesiæ quotiescunque opus fuerit, ut fiant, providet.

In ea die formatores hostiarum, neque capitulo, neque horis regularibus intersint, et tamen in crastino veniam non petunt. Ipse quoque, si non est sacerdos vel diaconus, v. vicarium sibi ad hoc opus quærit, et duos alios, qui sunt de his ordinibus; quartus erit, si videtur, conversus. Hi quatuor, si est tempus hyemale, finitis nocturnis, (si autem æstivum, post matutinum) (var.) se calciant, facies manusque lavant, et capita pectinant, et secedunt ad aliquod secretum altare. Ibi cantant quæcunque canenda sunt, usque ad horam prandii. Nam postea nullatenus se de hoc opere intromittunt. Igitur lavatis manibus hi tres, qui sunt sacerdotes vel diaconi, in loco quo hostias facturi sunt, albis et humeralibus (sicut de illo, qui molit farinam, est præmissum) se induunt. Quorum unus farinam conspergit, et vehementissime compingit super tabulam nitidissimam habentem limbum in circuitu aliquantulum in superficie cætera altiore, ne aqua effluere possit. Conspergit autem cum aqua frigida; quia dicunt hostias ita fieri candidiores. A duobus reliquis hostiæ formantur.

Ferramentum, in quo sunt coquendæ, tenet conversus, manusque induit chirothecis. Unde inter conversum et formatores hostiarum ponitur una tabula, et super hanc sunt duo pali infixi, et super palos unum lignum transversum, super quod ponit ferramentum ad hostias imponendas. Quæ cum fuerint coctæ, cultello abraduntur, et cadunt in scutellam deorsum in tabula positam, et panno jugiter cooperantur; nisi quando hostiæ abraduntur. Omnino tenent silentium et summopere cavent, ut non modo saliva, sed nec flatus eorum ad hostias aliquo modo pertingere possit. Solus conversus, si quid opus fuerit, paucis verbis famulo innotescit, qui facit focum, ad quem non mittunt, nisi ligna arida, et de industria ad hoc preparata.

Frater, qui farinam conspersit, postquam expeditus fuerit, ad hostias eligendas vacabit, ita ut quæ ex toto sunt integræ, ad missarum celebrationem seorsum; quæ aliquantulum rimosæ, ad offerendum, reserventur. Si quæ autem diminutæ, vel ibidem, vel alias ad terram dilapsæ inveniuntur, diligenter collectæ, tempore quo sacristæ hebdomadario videtur, ad refectorium deferantur et in cubino aliquo ad fragmenta mittantur. (v.) Ipsi autem hostiarum operari eo die non cum conventu comedunt, sed cum servitoribus, (var.) et præ tanto labore habent de cellerario pitantiam.

CAPUT XXXIII.

De corporalibus sive aliis hujusmodi lavandis.

(var.) Corporalia (139), quando lavanda sunt, non

(139) Corporale est linteum, quod in altari sustinetur hostiam et calicem dum celebratur missa. Vide Bernard. Ord. Cluu. part. 1 c. 34.

A minore studio lavantur, et ad hoc quoque est tempus præfixum, scilicet ante Pascha. Item ad hoc deputata sunt vasa ænea, et tanquam pelvis amplissima, in quibus lavantur, et quæ ad nullos alios usus habentur. Post vespertas in ecclesia juxta caveam, super qua calices lavari solent, bis intingantur aquæ frigidæ, et teruntur in manibus. Iterum aqua tertio infunditur ita per noctem mansura, mane vero inde exprimenda, et in eadem caveam, sicut prius effundenda. Et notandum quod aqua cui intingantur, in eodem vase est afferenda, in quo et sacrificio offeruntur miscenda. Deinde portantur ad officinam secretarii, in qua sunt lavanda. Ubi jam famulus lixiviam temperavit limpidissimam, et diligentissime collat, et non tamen mittitur super corporalia, nisi sint prius panno undique involuta. Quæ, postquam bene lota fuerint, et aliquantulum siccata, a fratre uno albo induto intinguntur conspersioni, quæ facta est clara et liquida de optima farina, et ita siccantur ad perfectum, v. et interim minime custode carent diligenti, maxime qui muscas abigat ab eis. Qui etiam nequamquam albam exiit, neque inde usquam discedit. Idem ipse, si forte propter hoc aliquam horam neglexerit, veniam non peti.

Chordam super quam suspendantur priuslavare non negligit, quæ et in uno marsupio ad opus hoc solum jugiter servatur. Quando autem levigantur (140), unus eis pannus substituitur nec ponuntur unquam super lignum nudum. In eodem etiam tempore et quotiescunque opus fuerit ab eisdem fratribus offerentia et linteola, cum quibus calices portantur, exterguntur. Totum agit apocrisiarius socialiter cum aliis junioribus suis, et providet, ut semper fiat ante prandium. Præterea habet sub se aliquos famulos, quorum omne studium est et labor, accepta, si opus est, ex cera candelas facere, cereos decenter formare, oleum conficere, vestimenta consuere, sacris et lavare, oratorium quoties oportuerit ad crucem scopis mundare, cortinas suspendere, item peracta celebritate auferre, plicare, atque recondere, et alia quædam ecclesiæ utensilia, prout sacristæ videtur, providere. Ad hujusmodi autem interiores sacristæ adjutores se non admittunt, nisi tale quid habeant quod sine eorum adjutorio perficere nequeant. In prædicto quoque tempore quo lavantur corporalia iidem famuli linea altarium velamina cum albis, si quæ forte in hoc anno lavandæ sunt, lavant, exceptis his quæ ad majorem missam et ad privatas missas et matutinam pertinent; quæ semper ad primam Dominicam Adventus Domini et Quadragesimæ lotæ esse debent; insuper quotiescunque opus fuerit lavandæ. Manutergia autem et alia hujusmodi non solum in hoc tempore, verum etiam quandocunque necessitas exigit, ab eisdem famulis lavantur.

(140) Levigare, polire. Leviga instrumentum levigandi, quod etiam complanatorium dicitur. Joan. de Jan. Germ. Beglen.

CAPUT XXXIV.

Item de apocrisiario.

Quod ad apocrisarium solum pertinet, vel, si ille non adfuerit, ad ejus vicarium; primo horologium dirigit et ordinat. De quo, cum fieri possit, ut aliquando fallat ipse notat in cera, et in cursu stellarum vel etiam lunæ, ut fratres surgere faciat ad horam competentem.

Ideoque ad nocturnos non alius quisquam inchoat pulsare scillam, præter ipsum. Quod tamen non prius facit, quam duo lumina, unum ante fores ecclesiæ, alterum ante dormitorium accendat. Quod si in duodecim lectionibus se nimis tarde pulsasse perspexerit, infra matutinum vel ad *Kyrie eleison* ante gradum se prosternit, et, si prior ante non jusserit, finitis precibus non faciens ante et retro, discedit. At si in privatis diebus evenerit, in capitulo veniam petit. Cum tempus fuerit ad primam pulsari, facit. Sed hæc pulsatio non uniformi agitur modo. Nam, in die S. Paschæ, et in aliis præcipuis festis signum unum de maximis, in cæteris vero unum de minoribus, secundum dignitatem cujusque festi, pulsatur. In die Palmarum et quotiescunque processio ad aliquam extra claustrum ecclesiam agitur, duo maxima pulsantur quousque illuc perveniatur, quod nihilominus in redeundo observatur. Ad tertiam quoque privatis diebus, sed et quotidie ad vesperam pulsatio signi est in ejus arbitrio; nisi in Quadragesima, et nisi dominus abbas sit ad parlamentum; tunc enim petitur ab eo licentia pulsandi. Quæcunque autem hora pulsare tempore loquendi cæperit hebdomadarius, ex consuetudine nullus eum prohibebit. Sacrista, si inter prandium generale necesse habet in ecclesia excubare, vel tale quid agere, quod non possit differre, absque licentia potest ad idem prandium desse, et ea die cum servitoribus coquinæ mixtum accipere. Ad collationem pulsatio non in ejus, sed in prioris est arbitrio. Quoties agitur mandatum, eo jam peracto, venit ante priorem, et licentiam pulsandi quærit. Postquam dimittit signum, revertitur ad locum suum, et cum cæteris pergit in refectorium ad bibendum, mox ante alios reversurus, ut recolligat ad servandum conchas et manutergia, quibus usus fuit ad mandatum.

Post completorium, attendit ut portarius cum aliquot ecclesiæ custodibus totam scrutetur ecclesiam, ne quis forte fur latendi habeat occasionem. Ostium ecclesiæ, quod est contra claustrum prope quod ejus est lectus, nunquam in nocte sera obfirmare omittit, ita ut non possit absque clave reserari, et ipsa clavis ab ejus latere non recedit. Providet quoque in festis præcipuis, ut ab ingressu fratrum ad nocturnos usque ad finem majoris missæ, duo super majus altare cerei continuo ardentem perseverent, quod in aliis, quæ in cappis aguntur, tantum ad missam observatur.

Est consuetudo in octava Pentecostes, in festo Omnium Sanctorum, in Dedicatione ecclesiæ, et in summis festis, ut ad tertiam nocturnorum lectionem,

A et ad VI et ad IX, unus sacerdos cappa indutus principale incenset altare, et portet incensum ad omnes fratres infra et extra chorum. Ad hoc sacerdotem, quem viderit, invitat idem apocrisarius, faciens ei signum de incenso. Item ad nocturnos in præcipuis festis quando tria diversi coloris pallia ponuntur super majus altare, ipse, si aliter non potest, cum suffraganeo suo aufert singula singillatim; scilicet ad *Gloriam* tertii et octavi sponsorii, et in eo loco semper etiam in duodecim lectionibus altaris tabulam detegit, hucusque panno coopertam. Accipit et textum Evangelii de altari et portat ad vestiarium; ibique lumine accenso sacerdotem ad altare procedentem subsequitur usque in presbyterium. Ibidem sinistrorsum ceroferario astat, donec sacerdos de altari ad analogium pervenerit, librumque aperuerit; et tunc illi lumen cum manus osculatione porrigit, quod tamen hebdomadarius ejus adjutor finita oratione absque osculo ab eo recipit. Sacrista autem perlecto evangelio signorum restes deponit, finitaque collecta ad *Per Dominum*, scillam trahit.

Qua dimissa, dum sacerdos matutinali lectione imposita de analogio revertitur, Evangelii textum de manu ejus accipit et super altare reponit. In privatis noctibus quando mox matutini nocturnos sequuntur, et familiares psalmi non subjunguntur, finita collecta et dicto *Deo gratias* ad matutinalem lectionem pulsatur; si vero subjunguntur, ad *Per Dominum* sequentis collectæ pulsare incipit.

C Intervallum hyemale ita debet temperare, ut claustralis prior cum absconsa totum claustrum possit circumire. Signo quoque matutinali talis cautio ab eo debet adhiberi, ut post matutinalem lectionem inchoata prima lux diei aperte valeat videri. Quod si quando non observatur, prima tamen cum cæteris ad eam pertinentibus, non differtur. In tali festo, in quo cum duobus thuribalis est incensandum, si dominus abbas non cantaverit vesperos et matutinum, sed sacerdos hebdomadarius, qui tunc cum eo incensat, hunc quoque apocrisarius, ut prædixi, alium invitat, sed de altero choro: quod tamen, si dominus abbas vesperos et matutinum cantaverit, non facit; quia tunc hebdomadarius eam eo ex consuetudine incensabit. Debet in memoria habere, ut in vigiliis principalium festorum, post matutinum, in vigiliis vero tallum, sicut est S. Joannis Baptistæ, dum fratres sunt in refectorio, vel si his reficitur, post nonam dorsalia suspendantur et altaria preparantur, et si vigilia eadem in Dominica vel in alia duodecim lectionum die evenerit, ante vigiliam suspendantur; et si festum aliquod duodecim lectionum eandem vigiliam subsequitur eâ die, sicut nec infra hebdomadam Nativitatis Domini, Paschæ et Pentecostes dorsalia non deponantur; et ut in tribus diebus eorundem festorum, qui primum sequuntur, et in commemoratione S. Pauli nihil de ecclesiæ apparatu minuatur.

Debet etiam in memoria habere modum quædam festivitatum, in quibus tota ecclesia palliis sit

adornanda, et in quibus nonnisi presbyterium solum, in quibus ad vesperas et ad nocturnos ante faciem altaris principalis accendi debeant cerei septem, et in quibus nonnisi quinque; et quæ agendæ sint in albis, et quæ in cappis; et cappæ quidem in uno choro per ipsum, in altero per ejus adjutorem; utroque etiam, si sint conversi, alba induto singulis fratribus distribuuntur, quas et circa finem missæ sine licentia possunt exuere, ut sint parati cappas, cæteraque vestimenta adjuvantis fanonibus recipere atque recedere. Qui quidem fanones, si talis est festivitas, quæ in cappis agatur et processio fieri debeat, et tamen tertia præcedit, pariter cum albis distributi, non prius recipiantur quam processionalis cantus finiatur. Si vero tertia subsequitur, statim psalmis finitis resumuntur. Quod si processio non agitur, nequaquam fanonibus utuntur. In quolibet autem festo in albis agendo, sive processio agatur, sive non, recipiendi non sunt donec dicatur *Per omnia secula*. Cæterum licet tali ordine (sicut dictum est) in singulis festis cappæ vel fanones distribuuntur ac recipiantur, in Palmis tamen et in Purificatione S. Mariæ nemini tribuuntur, sicut nec reliquiæ eadem die portantur.

Præfatum quoque sacristam scire convenit, quo ornatu in festis principalibus agenda sit processio: ab eo namque infra spatium chori quæque ad hæc pertinentia adjutoribus suis administrationibus sunt disponenda. Igitur in eadem processione primo aqua benedicta, cruces, textus Evangelii portantur, quos subdiaconus epistolam lecturus, et minister altaris tunicis induti bajulant, et ante utrumque incensum: candelabra vero e latere eorum feruntur. Deinde crucicula, capulae, cæteraque minora ornamenta; movissime sanctorum reliquiæ, a quibusdam senioribus, minus cantare valentibus, portantur. Post quos e vicinis priores, sicut mos est in Dominicis diebus, usque in vestibulum secretarii, sed facta ibidem statione, ultimi chororum ingrediuntur.

Quod si aliquando evenerit, ut missa matutinalis ad majus altare canenda sit, sicut in Nativitate S. Mariæ, eo per omnia modo celebratur, quo in privatis diebus major solet celebrari, excepto quod solummodo prior tres hostias, vel si est dies Dominica, quinque offert, et quamvis ille solus offerat, alter tamen chorus ad pacem accedit, et qui voluerit, corpus Domini accipit. Post tribus distributis juxta morem cappis, pulsantibus omnibus signis, cantuque imposito, agitur processio.

Cineres quoque qui in capite jejunii fratrum caputibus imponuntur, ex ejus industria sunt de crematis sarmentorum, et studiose mundantur et cribrantur.

Dominica Quadragesimæ prima post completorium per ipsius providentiam suspenditur velum inter majus altare et chorum, in feria quarta ante Pascha itidem auferendum. (141) De his sciendum, quia nullus, præter sanctuarii custodes sive mini-

(141) Vide Bernard. Cluniac. part. c. 63.

stros, absque rationabili causa audeat transire. In crastinum vero post litaniam auferuntur cuncta ornamenta.

Quæ vero auferri nequeunt, velantur. Ad eam quoque pertinet, ut in Sanctorum vigiliis, quarum festa in Quadragesima celebrantur, et in Sabbatis ejusdem post sextam majus altare, et illud, in quo instantis festi reliquiæ sunt, pallio adornetur. In cunctis etiam festis, quæ vel in cappis vel in albis celebrantur, providet ut cuncta altaria palliis adornentur.

(*vb. var.*) In die quoque Palmarum debet aliquis diligentiores de conversis eligere, qui capas et arcas SS. reliquiarum ad processionem humeris sciant portare. In qua videlicet processione præferatur aqua benedicta, postea cruces, textus Evangelii duo, candelabra quatuor, thuribula duo, deinde conversi omnes, ad ultimum seniores, sicut et in qualibet processione, quæ extra claustrum agitur. Sed famuli ante prædictam processionem ventila ferunt, quod et in tribus diebus Rogationum faciunt. Lapis crystallinus, de quo ignis in Coena Domini est eliciendus, ab eo servatur, qui et in eodem die et in duobus sequentibus, per eum armario presentatur, ut per ipsum ignis inde præferatur, qui tamen a famulis ipsius sacristæ succendendus est, ac nutriendus. Eodem die conventu ad prandium progrediente, ipsè sacrista cum adjutoribus suis remanet, ut cuncta altaria velaminibus nudet.

In Parasceve post tertiam cruces et cætera, quæ Quadragesimali tempore fuerant cooperta, facti discooperiri, sola majore cruce usque dum antiphona *Ecce lignum* imponitur, velata. Eodem quoque tempore adorandam (ut moris est) præparat crucem. Per ipsum etiam majus altare linteo candidissimo operitur, et corporale superponitur: sed paulo antequam corpus Domini illuc reportetur, ipse quoque providet, ut eodem die infra refectionem fratrum cuncta altaria aqua et vino a sacerdotibus honestioribus, per se vocatis, dum adhuc sunt nudi pedibus, abluantur; et quod liquoris in majori altare fustum fuerit, spongiis colligatur, indeque expressum in sacrariis refundatur.

In Sabbato S. Paschæ cortinas in majori ecclesia, et in capella S. Mariæ suspendi facit, quibus dorsalia defendantur, nec ante Adventum Domini auferentur, nisi interim dum monasterium in præcipuis festis scopatur. Item in eodem Sabbato et Pentecostæ ad missam scillam trahere ad ipsum respicit; quia tunc armarius chorum tenet.

Tribus diebus Rogationum ipse cum adjutore in phylacteria fratribus distribuit. A quibus tamen abinent se hi, quibus tale quid accidit, ut a quæ et communione abstineant. Ea vero quæ ad missam sunt necessaria, ad ecclesiam, ad quam proceditur, ut deferantur, ipse providet. Ibi quoque statim altari fratribus phylacteria deponentibus, et quoties poterit, ipse recipit, et in altari deponit. Similiter

et cum ea recipiunt, astans reddit cuique, quod et prius portavit, vel, si ille non agnoverit, ipsi per se accipiant, sive ei reddenda ostendunt. Quibus hoc sciendum est, quod et postquam ea deposuerint, et antequam recipiant utrobique veniam petunt. In eisdem diebus nulli licet pannos suos lavare, vel aliquid hujusmodi operis in claustro facere. Scribere vero et in aliis locis competentibus vestimenta snere vel resarcire fratribus ad hoc deputatis licet. In festis principalibus, ut phylacteria circa altare suspendantur et auferantur ipse procurat. Utraque autem vice tam ille, qui ea porrigit, quam qui suscipit, albis induuntur.

Item in eisdem festis duo sacerdotes ab eo accersiti, apportant oblationem, unus hostias et vinum, alter vero colam auream vel argenteam, et ampullam aquæ, de qua vinum est miscendum. Adhuc autem ab armario diaconus aliquis illuc dirigitur, et accepta cola de manu ejusdem sacerdotis, sicut et ille eam de subdiacono accepit qui infra missam vel ad processionem eam in manu suspensam portavit; aquam calici per eam infundat, tunc cum vinum et notizæ a priore fuerint oblata. Item in festis capparum unum de litteratis advocat, qui hostias et vinum apportet.

In festis Omnium Sanctorum providet ut nullum sit altare in majore ecclesia, vel ad S. Mariam, ante quod non ardeat unus cereus a vespera usque ad vesperam, imo usque post completorium. Et quando alterutrius ecclesiæ, dedicatio recolitur, similiter omnia altaria illius tantum ecclesiæ, cujus tunc instat dedicatio, illuminantur. Quod si forte alicujus monasterii dedicatio infra Quadragesimam evenierit, altaria tantum cuncta adornantur, et a doctis albatis incensantur. Introitus ter repetitur, responsorium a quatuor et *Kyrie eleison*, et *Sanctus* et *Agnus Dei* de majoribus canitur. Ante omnia autem præfatus sacrista hoc summopere observat, ut corporalia, pallas altaris, vela et cortinas ecclesiæ, et cætera hujusmodi, quæ sunt divino ministerio consecrata, cum inveterata fuerint, incendio tradat, et cineres eorum in piscina vel in baptisterio recondantur.

CAPUT XXXV.

Quid agatur contra surgentem tempestatem.

*Surgente tempestate a sacrista in claustro crux est ponenda contra tempestatem eamdem versa, et reliquiæ cum aqua benedicta. Statim duo signa maxima pulsantur, quousque instantia tanti periculi transisse videatur. At si in tantum viderit increescere periculum, ut necessaria sit convocatio fratrum, tunc sine mora pulsat duo maxima grandinem significantia: quotiescunque tali ordine pulsantur, ut hoc fratres audientes, et grandinem imminuentem cognoscentes, quacunque hora tam nocte, quam die, non quidem currentes, sed subito citius ambulantes in ecclesiam (ubicunque fuerint) conveniant, et nisi aut missam aut regularem horam jam cantare inceperunt, mox

litaniam incipiant. Qua finita septem psalmos, si opus fuerit, adjungant. Interim quoque continuatione omnia signa pulsantur. Sed hæc consuetudo in tanta est cura, ut etiam si fuerint in refectorio, cadente grandine, ibi litaniam incipiant. Quod et tunc faciunt, quando incendii periculum imminere cognoscunt. Ad quod, licet festinanter curratur, tamen nemo ibi loquitur, donec prior dicat *Benedicite*, si tamen adeo videt incendium prævalere.

CAPUT XXXVI.

De camerario.

(un.) Camerarius, quantum possumus habere denariorum de villis nostris, ipse pergit, et recipit eos tempore suo. (var.) De his autem villis quæ tam longe sunt positæ, ut nec vinum, nec annona quæ ibi nascitur, possit ad nos pervenire, ibidem venditur, et pretium camerario defertur. Postremo quidquid auri vel argenti pro charitate undecunquo donatur nobis, totum ipse recipiet, excepto quantum hic sum dicturus. Si quis decem solidos aut pauciores, vel tantum auri sive argenti donat, hi semper cellerario sunt deputati ad hoc tantum, ut fratribus infirmioribus et delicatis, absque hoc, quod generaliter omnibus datur, aliquam in refectorio impendere possit charitatem. Si vero numerum prædictum vel uno denario supercreverint, camerarius accipit. Interdum dominus abbas de hujusmodi oblatione ad præsens cellerario aliquantum dari præcipit, ut infirmioribus fratribus (sicut dictum est) aliquam charitatem facere possit. Nunquam tamen quidquid auri vel argenti, vestium, vel hujusmodi charitatis gratia offertur, prius in usum aliquem expenditur, quam in capitulo præsentetur.

Est etiam consuetudo ut, si quis oblationem per se obtulerit in capitulo ad pedes prioris munus suum ipse ponat, et pro hoc optari sibi præmium æternum audiat. Cui etiam, si steterit, prior surgens, si genuflexerit, sedens fraternitatem tribuit. Quam tamen, si dominus abbas dederit, non hunc, ut genuflectat, movebit, sed tantum ipse sedendo dabit. Et si duo vel plures fuerint, pariter introducuntur, et pariter offerunt: quia oblationes eorum pro una deputantur.

Sed pecuniam una die pro charitate nobis missam conferre licet in proximo capitulo præsentandam, si summam decem solidorum (ut supra dictum est) excedit, idem camerarius juxta morem accipit. Oblationes autem novitiorum, sive quæ pro defunctis sæcularibus offeruntur, postquam domno abbati, vel eo absente, priori præsentantur, vel exponuntur, omnia camerario deputantur, præter ea quæ hic excipiuntur: pallia et vasa aurea et argentea, et quæque hujusmodi ad usum et ornamentum ecclesiæ pertinentia. Libros quoque missales accipit sacrista, reliquos vero libros et pergamenum armarius; vaccas et oves et capras cellerarius ad usus fratrum; boves decanus villæ ad arandum. Calcetram vero et linteamina, et si quæ sunt similia, de eisdem oblationibus custodi hospitum, quantum necesse est tribuit camerarius. De cætero, ut præ-

missum est, omnia veniunt ad manus ipsius camerarii, nec immerito, quia frequenter accidit, ut de omnibus rebus annuatim nascentibus parum habeamus in subsidium vitæ temporalis, præter quod denariis est comparandum. Quod cum per vices eveniat de victu, quidquid ad vestitum pertinet, hoc non per vices sed semper et pene ex toto est comparandum.

CAPUT XXXVII.

Quid unicuique fratri singulis annis de vestimentis tribuatur

(*vb. var.*) Quilibet autem frater assidue debet habere unum froccum, et, si fieri potest, duas cucullas. Quibus parandis a quolibet fratre vetera camerarius requirit, ut secundum ea metiatur nova. Novum pellicium, si fieri potest, singulis datur annis, et in festivitate S. Michaelis, vel interim dum conventus fuerit ad prandium, ponitur in ejus lectum. Quæ pelliciorum distributio in camerarii solius est arbitrio. Ab ipsis autem, quibus dantur, vel eorum rogatu nominibus suis ab aliis notanda. Iterum in festo S. Martini novi pedules ad lectos ponuntur. In Cœna Domini autem, si fieri potest, calceamenta dantur, et hoc modo. Priusquam fratres de ecclesia exierint super perticas tres suspensa a famulis camerarii in capitulum apportantur, et super quatuor palos terræ infixos ipsæ perticæ mittuntur. Postquam autem regulæ sententia exposita fuerit, jubente domino abbate, consurgit camerarius et adiutor ipsius, ac per eos ipsa calceamenta erogantur, armario et ejus adiutore ea eligentibus, et eis ad manum suggerentibus. Quibus singulis singulorum fratrum nomina in breviculo sunt ascripta, et assuta; excepto si qui noviter adveniunt, quorum nomina tunc scribi non possunt. Ideoque, quæ illis sunt danda, singulariter sunt suspensa. (*vb.*) Accipientes autem nova in eadem hora reddunt vetera bene abluta; si tamen plusquam unum par diurnarium habet, ut pauperibus dentur.

De stamineis et femoralibus, vel si quæ sunt similia, nihil aliud est constitutum, quam quod cum fuerint inveterata, nec magis proficua, eis ablutis et per ipsos fratres camerario redditis, alia sunt tribuenda. Et ut hic semel dicam quid ad amictuum unusquisque fratrum habere potest regulariter et pro consuetudine generali, primo sunt duæ cucullæ, et unus froccus, duo staminea, duoque femoralia; duo paria calceorum, unum cum corrigiis ad noctes, duo paria caligarum, duo pellicia, capellum de pellibus ovinis sive cattinis, quinque paria pedulium. Ad lectum capitale, coopertorium læneo panno obductum, sagum, brachiolineum (142) quo femoralia succinguntur, corrigia cervina, qua et stamineum, et in qua pendet cultellus cum vagina, acus cum filo et vagina.

Sacerdos et diaconus officio suo fungentes ex consuetudine habent tria femoralia, ut si quid eis

A in nocte contigerit, in promptu sit ea mutare. Et camerarius, si cui habenti duo pellicia, vult addere adhuc pro misericordia et tertium, aut fasciolas propter tibias infirmantes, is, qui accepturus est, a priore accipit licentiam. Si cui vero unum par caligarum de pellibus ovinis etiam sine licentia camerarius dederit, propter hoc non meretur vel largiens, vel recipiens reprehendi. * Frater autem fratri quamlibet vestem suam potest præstare, non autem absque licentia prioris debet dare. Debet autem unicuique dari, quæ suæ convenient quantitati simul et qualitati. Quod si neglexerit camerarius, ab accipiente super hoc potest admoneri. Super hæc, quæ prædicta sunt, quicumque amplius quid de hoc genere habere voluerit, hoc profecto nec pro justitia, nec pro misericordia, sed pro magna censetur superfluitate.

Omnia pellicia sunt velleris ovini et caprini: coopertoria vero aut ovini aut cattini, aut leporini aut putonii et nunquam de ullo genere majoris æstimationis. Froccus et cuculla de tali sunt panno, (*var.*) quale in hac provincia invenitur, quod tamen non sit agnini velleris, vel alius pretiosæ æstimationis. *vb.* Si quando tale quid comparaverit vel vendiderit, camerarius negotiatione sua ex toto peracta, mercatori, cum quo negotiatus est, secundum quod negotium est, et persona, aliquantulum adhuc reddit sponte sua denarios, propter illud S. Benedicti præcipientis (*Reg.*, c. 57), ut res nostra semper vendatur vilius quam aliorum hominum.

C Quoties loquimur in claustro ipse vel adiutor ejus, qui clavem cameræ portat, nunquam deat: tunc enim auditurus est a singulis quid ille aut quid ille opus habet. Quod si aliquoties neglexerit, inelamatur. Ea tamen vice alter eorum stat ante cameram, dans quæ danda sunt, ut fratres tempore silentii loqui necesse non habeant. * Interdum autem potest evenire ut aliquis vel brevitate temporis vel alia impeditus necessitate, si quid necesse habet, non possit exquirere; cui soli quod vult signis intellescere non valenti omnino non est interdictum, quin permissu camerarii tempore opportuno cameram ingrediatur et breviter necessaria duntaxat loquatur; si tamen necessitas imminens, et usque ad proximum tempus loquendi non potest differri.

D Frater, cujus pellicium vel stamineum vel femoralia ita sunt disrupta, ut adhuc valeant resarciri, diluculo ponit ea in loco ad hoc deputato, ut veniens adiutor camerarii portet foris ad sartores. Post vespas autem reportans, reponit in eandem locum, ut ab eo, ad quem pertinent recipiantur. * Unde sciendum est, quod tam in duodecim lectionibus quam in privatis diebus, quæcumque ibi reperta sunt, etiamsi non resarciantur, ante collationem recipi debeant. Si autem aliquando contigit, ut ab aliquo negligatur, post completorium in transeptum potest recipere, dummodo sequentibus ullam moram

(142) Vldo indicem vocum exoticarum.

non faciat. Qui per seipsum quid de vestimentis suis laverit, et in claustro super funiculum suspendit, ante collationem, vel si in crastino duodecim lectiones, ante vespervas auferre meminerit. Froccum autem, cucullam, stamineumque et femoralia, caligas etiam, sed non nisi ablutas ibi suspendere licet. Coopertorium vero ibi suspendi non licet.

Socci sunt ibi abluendi, et super gramen claustrum ad siccandum ponendi. Nihil tamen omnium in duodecim lectionibus, vel cum processio agitur, ibi est dimittendum. Sed et hoc sciendum, quod in dormitorio coopertoria non nisi ovina inversa sunt suspendenda. Sciendum quoque, quod adjutor camerarii vicem ejus absentis, sive infra sive extra cellam per omnia gerit, presentis vero infra ambitum cellæ tantum. Extra enim prodire non præsumit, nisi major jusserit.

Quando fratres exituri, vel de itinere redeuntes, benedictionem accipiunt, idem adjutor diligenter debet prospicere, qui vel quot fratres benedictionem accipiant, ut de lectis sciat ordinare. Providet quoque, ut in dormitorio honestiori loco, vel duo lecti propter hospites semper sint parati: Nemo debet se mutare de lecto in lectum, vel vertere lecti caput in aliam partem, sine ejus licentia: sibi tantum licet in dormitorio hujusmodi facere. Ipse etiam si est impeditus, non ibi deerit, ubi quisque exiturus, vestimenta sua componit, providens ne plus eisdem vestimentis secum deferat, quam usus et necessitas postulat.

Scire debet camerarius, quod frater dimidium annum vel minus, hic in monasterio aut in cella aliqua commoratus, neque hinc illuc, neque inde huc juxta festivitatem S. Michaelis causa hyemandi, vel de cætero permanendi ex consuetudine mittitur, nisi indumentis, quæ eo tempore fratribus communiter erogantur æque et ipse vestiatur. Quod si prior ad cellam neglexerit, et fratrum aliquem circa tempus prædictum, veteribus et attritis vestimentis indutum huc transmiserit, hic a domino abbate, vel priore eo, unde venit, sicut dictum est, vestiendus remittitur, et si visum fuerit, denuo redire præcipitur. Camerarius præfatus debet etiam ad opus itinerantium fratrum cappas et fasciolas, calcaria, chirothecas, et cingula; ad opus vero clericorum hospitum, qui in refectorio aliquando comedunt, superpellicia quotquot sunt necessaria, ostiario dare. Nulli enim litterato, nisi clericali vestimento indutus sit, in refectorio licet comedere. Vetera quoque fratrum vestimenta usibus eorum non apta (si quæ tamen fratribus exterioribus superfluerint) pauperibus distribuenda, dat elemosynario; armario etiam pelles, cultros, et colores, et quæcumque ad libros conficiendos sunt necessaria; refectorio quoque ad opus domni abbatis et hospitum in refectorio comedentium, duo bacina cum manutergio; et præterea infirmario alia duo bacina ad opus infirmorum in lectulis jacentium

In Nativitate Sanctorum Joannis et Pauli sœnum

A a decano villæ accipit, et hoc in lectis fratrum sterni facit. Ipse etiam et adjutor in hyeme aquam calidam ad lavandos fratrum pedes post processionem et ante mandatum providet. Inter cætera pertinet ad eum etiam de fullonibus, fratrum lavantibus pannos, et ut per eosdem mensalia ac manutergia separatim ab aliis pannis laventur. Hos adjutor ejus omni tertia feria post Evangelium matutinalis missæ ducit in claustro, ut pannos fratrum accipiant ad lavandum de arca, in qua semper a fratribus congesta inveniuntur. Curam quoque habet non minimam de omnibus ferramentis in claustro necessariis, de rasoriis fratrum, et forcipibus et linteaminibus ad rasuram pertinentibus.

CAPUT XXXVIII.

De fratre qui servat rasoria.

*Ad rasorium custodiam specialiter unus frater deputatus est. Hic ea servat in scrinio, modico quidem, (v. *Var.*) sed sera firmato, quod ponitur secus introitum dormitorii sursum. *Servat et lintea, ibidem etiam jugiter suspensa, qui ante tres vel quatuor dies rasuræ scrinium portat in claustro, et in una parte sedet extra conventum, versus ad ostium cellarii, ipsa rasoria aciendo et præparando ad hoc opus, præter alias horas, quibus conventus in claustro sedet ad missam matutinalem; ne tamen offerendæ desit, sicut nec quisquam, qui est in claustro, et ad officium defunctorum post tres lectiones licet ei vacare. Hujc etiam, si opus est, adjutor datur.

CAPUT XXXIX.

De rasura fratrum

(v.) Cum ad hoc ventum fuerit, ut rasura generalis fiat, percussa tabula in capitulo, et data licentia loquendi de rasura, exeuntes de capitulo faciunt fratres quasi suas lineas sedendi, scilicet ad cancellos claustrum, et prope murum, unusquisque in eodem ordine quo et in capitulo; * hoc caventes, ne quis alij, priusquam sederit, signum radendi faciat. (v.) In una linea a prædicto fratre, in altera vero ab ejus adjutore singulis fratribus singula dantur rasoria. Scutellæ autem noviter ablutæ per elemosynarium distribuuntur, binis et binis singule, a loco suo nequaquam se moventibus, sed cum disciplina præstolantibus, usque dum ad se veniat, qui scutellas vel rasoria portat.

Providet autem custos rasoriorum, ut interim lintea distribuantur. Verum priusquam sedendo et inclinando quisque sibi datæ susceperit, apponit lexiviam, quæ antequam pulsaretur ad capitulum, in congruis locis, non tamen ante fores ecclesiæ, camerarii adjutore procurante posita est, ad radendum se præparat. Sed nullus caput suum prius humectat, quam psalmodia inchoatur; nullus quoque ante ostium ecclesiæ vel ante capitulum sedet ad radendum, si alibi patet spatium. (v.) Quisquis radit alterum, froccum exiit, et in cuculla radit; qui vero raditur, raditur in frocco suo, cuculla exiit, et prope se composita. Quod si forte pro lexivia [al. aqua calida] perrexerit

apportanda; ipse cucullam decenter complicatam secum in brachio portat.

Inter radendum cantatur psalmodia *Verba mea*; deinde psalmus *Laudate*; si forte ea die est pro celebratione cantandus, vel tres psalmi usualiter pro tribulatione aliqua, et si quæ sunt huiusmodi post capitulum canenda. Sequitur cursus canonicorum eodem ordine, quo ad opus manuum canitur. Insuper in fine psalmi familiares adduntur absque his, qui ad vespersos pertinent. Quibus etiam subjunguntur psalmi, qui a prostratis solent recitari, sicut in tempore Quadragesimali; exceptis vespertinis. Et sacerdos hebdomadarius, qui collocatus dicit in medio fratrum, ita debet sedere, ut ab omnibus possit audiri. Et hic cursu finito, antequam reliqua psalmodia finiatur, alii expedito, vicem officii sui injungit, ut et ipse radi possit. Unus vel duo circatores literati, dum psalmodia canitur, circumeunt, ut fratres admoncant ad psallendum. Nonnisi finita psalmodia, tunc tandem radendi, ab hoc officio cessant. Si quis per eos admonitus emendare quidlibet neglectum voluerit; vel admonitionem graviter tolerit, raro inclamationem effugit. Quæ necessaria sunt rasuræ, licet alterum ab altero igitur petere. (vb. var.) Cæterum usque dum psalmodia sit consummata, erit summum silentium, nisi qui radit, imprimis dicit *Benedicite*, et a radendo respondetur, *Domine*. Qui raditur, nihil loquitur, nisi cuculla indutus. Prius nemo capillos eum forcipe tondere præsumit, quam psalmodia sit finita: qua finita et dicto a priore *Benedicite*, hi qui necesse habent, frocco, quantumvis fervida sit aestas, cum cuculla reinduta prope cellarium, non alias, forcipe tondent. Similiter et qui volunt tunc tandem in frocco sine cuculla caput lavant, si ex toto sunt rasi: sin autem, non lavantur, prius quam radantur. Cæteri rasi sic sedent, ut inter eos nullus radat, nec sine libris. Et hoc sciendum quod juvenis custodem suum prius non radit, quam ipse radatur ab eo, postea et alium quemlibet, non tamen juvenem cum licentia custodis radere potest, et ipse quantumvis nunquam cum linteo radendus, licenter tamen eo utitur forcipe tondendus. Cæteris autem junioribus etiam ad radendum conceditur linteum, si quod superfuerit senioribus. Rasoria, quæ quisque ad ultimum habuerit, siccata ad scrinium reportat post horam proximam a fratre rasoriorum custode in loco consueto recolligenda, nisi quæ forte fratribus perradendis in calefactorio, ubi et lintea ab eodem ad siccandum sunt suspensa, cum forcipibus relinquuntur.

Nec hoc silendum est, si quis radere, cum possit, non vult dicere, potus portio ei non datur in ipsa die rasuræ. Si ad aliquam horam pulsatur, qui necdum radere inchoaverunt, in chorum veniunt, sed ad pacem non procedunt. Porro semirasus quivis froccum induit et ad ecclesiam pergit, non tamen ingreditur chorum, sed stat in secreto aliquo scoriam: et hora finita, si accepturus est benedictionem, capite quidem non cooperto, sed infra capel

lum tamen quo minus semirasura paleat, quantum potest competentia oblecto chorum intrat. Sin autem, statim ad finem horæ egreditur, in calefactorio infra missam perradendus; quod tamen ultra alius sine licentia facit. Verum si est tempus et fratres post sextam de ecclesia redeuntes in claustrum sedent, vel quo sacerdos cæterique ministri altaris ad missam sunt vocandi ante horam, facta oratione, tunc illi, qui forcipe tonderi volunt, quam semirasus in claustrum, loco, quo et prius, licenter hoc faciunt. Ad intervalla autem id est post missam, et post percussum cymbalum ea die in calefactorio absque licentia cum forcipe quilibet tondere potest. Si quis vero, qui fuit in claustrum, cum cæteri radentur, irrasus permansit, vel de via venit post illam rasuræ horam, non sine licentia, nec tunc alias quam in calefactorio raditur; ubi tamen quovis tempore radentibus sive forcipe tondentibus silendum est. Post rasuræ quemque dicit superveniens, etiam si in duodecim lectionibus, quod non feriat, sit, post capitulum cum licentia iterum radit: nunquam autem in Dominico die vel in alio festo processionum, quamvis eidem non debeat interesse; sed in sequenti die post matutinalem missam, spatiis competentibus. Et si quis nostræ congregationis monachus extra manens, in cellam venire die rasuræ vel in sequentibus diebus tribus disposuit, etiam si die alia veniat, quam eadem die qua raditur, rasus venire non præsumit. Similiter et exiturus die illa, quantumvis longe proficisci debeat, neque radi ante tempus rasuræ, neque irrasus debet exire, nisi pro magna necessitate justus, sic ut ante eam speret redire. Nec quemquam eorum vel aliorum, sed neque ipsum priorem, nisi novitios ex obedientiæ suæ jure radit custos rasoriorum; sed quæ in sua sunt custodia radendis ministrat necessaria. Scutello vero per elemosynarium ministrare jugiter erunt in calefactorio, quæ his necessariæ, si qui irradi superveniunt.

CAPUT XL.

Quæ sint vices radendi per annum.

(vb.) Vices autem radendi hæc sunt per annum. Primo ante vigiliam Domini, inter quam et septuagesimam quia non semper pari modo septimanæ contingunt neque plures neque pauciores, ibi nullus terminus omnino est præfixus; sed prior tantum considerat quomodo competentius secundum tempus rasura fieri valeat. Veniente vero Septuagesima de vice ad vicem tres septimanæ semper intermittuntur, usque ad pascha. Ante pascha in sabbato sancto, sed absque cursu canonicorum.

Ad initium radendi semel a priore tabula percutitur, et postea silentium servatur, usque dum juxta finem rasuræ, (vb.) a priore *Benedicite*, dicitur. Postea pascha ad illam Dominicam: *Misericordia Domini*. Ante rogationes in illa feria quinta; si tamen nulla festivitate interveniente præcedat. Ante pentecostem feria quinta. De qua die, quæ rursus diversæ sunt septimanæ usque ad festum SS.

apostolorum Petri et Pauli, rursus quoque rasura **A** usque ad sonitum tabulae ibi transeuntes eos accipiunt. Illi quoque, qui absque necessitate ante neglexerunt, suos tunc accipiunt, sed ab eodem vestimentorum custode notantur, et in capitulo, si tamen frequenter hoc faciunt, redamantur. Post completorium vero, si aliquis ibidem videlicet relictos, in eundo ad dormitorium, tollit portatque ad lectum suum, et in sequenti die ponit in capitulo, unde nullus suos tollere praesumit, nisi prius veniam petierit; si tamen praevideudo suos esse probaverit. Si autem non, sunt in poenitentia, quorum nomina eisdem vestimentis sunt inscripta; tunc camerarius jussu prioris sublata reservat, ut postmodum ea quaerentibus reddat.

CAPUT XLII.

De balneis fratrum.

(*ed. var.*) Hominiibus est familiare, postquam raserint, continuo etiam balneare. Sed de nostris balneis **B** non est multum, quod loquamur. Duabus enim vicibus tantum in anno et tunc sine licentia, qui vult balneat; id est, ante Nativitatem Domini et ante Pascha. Alio quovis tempore pro infirmitate cum licentia quisque balneare poterit. Stamineum vero aliud, quam quo illuc venit, indutus, non licet ibi indere, vel loqui, vel in conventum humido capite redire. Ad sonum prioris signi, si jam balneum intravit, vel etiam discalciare coepit, et propter hoc aliquando unam regularem horam omittit, (*ed. var.*) non ei imputatur; nisi iterum ab eo repetatur.

CAPUT XLIII.

Quando et quomodo fratres pannos suos noviter lotos recipiant.

*Omni sabbato post nonam et in Quadragesima **C** post coenam, panni fratrum noviter abluti ponuntur in claustrum super scamnum, quod est prope cellarium. Ibi non deest magister novitiorum, ut vident, ne quis per incuriam aut ignorantiam accipiat alios pannos, quam quibus nomen suum est inscriptum. Hoc est edictum nostrorum Patrum, ut nullus omitat, stamineo suo in anteriori ore intrinsecus nomen suum inscribi cum incausto [*id est atramento*], coopertorio vero pulvinaris et femoralibus, cum filo item in anteriora, sed extrinsecus. Hanc autem inscriptionem quilibet ante primam vel alio tempore ante tertiam, ad intervalla quoque horarum, et ante utramque refectioem in conventu potest licenter facere, quamvis pannos non aperte conventu coram **D**posito illuc debeat portare. Acceptos itaque pannos sine mora ad lectos suos ponunt, et si volunt, dissolutis femoralibus cingula inserunt, ac suspendunt. Sed quicumque vult, exceptis juvenibus, pro charitate alterius pannos potest accipere, et ad ejus lectum portare, si dormit in ejus vicinitate.

Si qui de eisdem pannis infra pulsationem omnium signorum, in Quadragesima vero ad percussioem tabulae ad mandatum, in claustrum remanent, hos magister praedictus colligit, et super cancellos capituli ponit, ut qui ante ibi non erant, vel pro aliqua gravi occupatione suos accipere non poterant, vel etiam quaerentes non inveniebant, finitis vespere

(145) Id est, descriptos in catalogo.

CAPUT XLIII.

De cellerario.

(*ed.*) Cellerarius eadem benedictione, qua prior, et ordinatur et absolvitur. Ordinatus scire debet quanta diversitate fratribus in refectorio sit servienda. (*var.*) In septimana tres dies, id est, scire debet, feria quarta et sexta quod pietantiam habemus, alios quatuor generale, et hoc, quod in die Dominica et in feria quinta est, de piscibus; si tamen haberi possunt: et si non sunt olera, continuabitur generale. Item quotiescunque duodecim lectiones sunt, generale habemus. Quod quodocunque datur aliud, aliquem cibum cum illo cellerarius debet habere preparatum, ut fratribus de generali comedere non valentibus, mutet ipsam generale. Hoc etiam providere debet, ut cum pietantia datur, sint aliquot scutellae ita paratae, ut si cni soli est danda, moram ille non patiat, dem sibi pietantia, quae non in ceteris rebus, nisi pomis et olcribus dividenda est, offeratur

(*ed.*) In talibus festis, ut est translatio S. Benedicti, utrumque et generale et pietantiam habemus, si fieri potest, et solito meliorem panem. (*var.*) Sunt et plerique anniversarii dies, qui si tali die evenerint, quo ex more datur pietantia, propter eos quoque mutatur cum generali. Tales dies habet cellerarius apud se (145) inbreviatis; sed illos in quibus abstinemus ab adipe ignorare non debet, id est in Adventu Domini, nisi quotiescunque duodecim lectiones sunt, et a Septuagesima usque ad Pascha: tunc cum *Alleluia* sepelitur. Itaque omni sabbato collationem facit cum priore et camerario, et cum aliis ad hoc necessariis de singulis diebus venientis septimanae, ut quidquid in illo et in illo die dari debet, tempestive providetur. (*ed.*) Item in brevi notabit summam porcorum et arietum, qui debentur de obedientiis suis, ut confestim de hoc quaestionem moveat, si quid per incuriam de summa eorum cujusquam obedientiarum decedat. Ab ipsa quoque cellerarii obedientia pendunt aliqua vitulae in vicino aquae positae. (*var.*) De his pascit caballos suos; ibi moratur pisces comparaturus, vel ingenia structurus, quibus pisces capiuntur.

Si quis fratrum adeo est infirmus, ut de lecto

surgere non possit, ad hunc quotidie summo diluculo venit simul cum infirmario, ibique ante lectum ejus, cum dixerit versum *Pretiosa*, de omnibus, quæ habet, vel acquirere potest, suscitatur, s' quid sit, quod sibi videatur, ut præparet ad ejus præparationem. * Alio etiam tempore illuc venire non omittit, ut alii infirmi, si quid necesse habent, ab eo quærere possint. (vb.) Quoties generale piscium datur post sextam statim, vel si tandiu jejunatur post nonam, totum esse debet dispositum et ordinatum in scutellis super tabulam, quæ est in vestibulo cellarii, ut prior vel etiam romanus abba veniens, antequam consideat ad acillam, videre possit, quid sit in singulis scutellis, si sit æquale, et ita divisum, ut prioribus non veniant meliores partes, multumque in hoc genere personarum acceptio cavetur.

* Debet etiam iocem cellerarius cavere, ne in communi fratrum prandio vel cœna ipse cum fratribus ad reficiendum sedeat unquam, nisi aut phlebotomatus, aut alia infirmitate gravatus. Cum servitoribus reficiens ad mensam majorem si aliquid sparserit, vel fregerit, in capitulo veniam petit; si sonitum fecerit, tantum inclinatur. (vb.) Eo die, quo sententia Regulæ (c. 31) de illo legitur, in capitulo habent de ipso fratres charitatem * Quod tamen si secunda, quarta vel sexta feria in Quadragesima evenierit, usque in crastinum differtur, eo quod in his prænominalis diebus, non nisi duo pulmenta consuetudinaliter dentur. Ubi duo legitur, semper debet ipse præsto esse. (vb.) Qui etiam in sequenti die rursus in capitulo veniam petit, sequere reum de multis negligentis per occasionem obedientiæ constituitur. * Quod si ille propter infirmitatem vel aliquam inevitabilem necessitatem præsens non fuerit, adiutor ejus idem facit pro se et pro illo, quibus etiam prior indulgentiam pariter exoptat. Sed sive is, sive ille hanc veniam fecerit, cum eadem nominatim dicit excessus, si quos noviter commisit. Inde a priore absolutus ad pedes ejus venit: (vb.) et prior in perat ut ps. Inus primus simul cum collecta, *Omnipotens sempiternæ Deus* pro eis communiter ab omnibus post psalmos *Verba mea* cantetur (var.); et tunc fratres stant versis ad invicem vultibus: et si talis est dies, ad ordinem procumbunt; sin autem, super sedilia submitunt. Si ea die pro defuncto aliquo *Verba mea*, præmissa omnium signorum pulsatione recitari debet, hoc primum, deinde prædictus psalmus canitur, ad ultimum tres psalmi pro tribulatione sunt canendi, et cum *Benedicamus Domino* clauduntur.

(vb.) Est autem consuetudo, ut si cellerarius præscire potest panem vel alium cibum tunc necessarium tempestive præparari non posse, signis aut verbis sacristam admoneat, (var.) quatenus horam, quæ missam subsequatur, cum pulsatione differat quousque tempus esse pulsationis ab eo agnoscat. Quod si forte neglexerit, ipse debet malleum auferre, ne

A cymbalum suo in tempore percutitur a priore, quod tamen ipsemet statim percutit, cum prædictam cibum jam paratum esse viderit, fratribus interim in choro lectioni vacantibus. Hi sunt autem, quos cellerarius suffraganeos habet. Primus qui per omnia vicem ejus absentis agit, et de omnibus respondet, de quibus inse solet respondere.

CAPUT XLIV.

De granatario.

(vb.) Secundus est, qui annonam recipit, quem et *granatarium* vocamus. Huic quando messis est tota collecta, prior innotescit, quanti modii de illa et de illa obedientia sint venturi, et quod semel audit, usque dum sit redditum, in composito {al. composit; suo tenebit. Pistores sunt sub ejus manu. Qui, cum frumentum acceperint, duas species panis sunt reddituri; ut quidquid sit ab alio conductum panis, tamen qui dandus est fratribus, possit esse optimus. Ergo de maltro panis albi octoginta libræ, nigri etiam panis de maltro octoginta, quas ipse diligenter dispensat omnibus, prout constitutionis, (var.) vel cujusque causæ ratio dicat, vel providentia cellerarii judicat. * Annonam quoque jumentorum nihilominus ipse tribuit ostiario etiam ad usus hospitum, quotiescunque necessitas poscit. Ad ejus etiam curam hoc specialiter respicit, ne unquam panis aliquantulum melior fratribus in lecto jacentibus desit. (vb.) Si quam negligentiam ipsi pistores commiserunt, vel consuetum numerum panis non reddiderit, vel ipsam panem non tam bonum, quam oportet faciendum, (var.) hoc ipse refert ad priorem et cellerarium, ut per eos secundum modum culpa corripiantur. Unde in dormitorio semper, sed aliquando alicubi propter laborem dormit, quia frequenter ei contingit, ut necessario tardius se colloquet quam alii.

CAPUT XLV.

De custode vini

(vb. var.) Tertius est suffraganeus cellerarii, qui vinum et cerevisiam recipit, et custodit. Vinum consummata, sicut granatario de annona, ei quoque indicatur a priore quantas vini carradas (144) de illo et de illo debeat exspectare. Ipse acetum et sinape dat rectorario, * quoties scit ea infundenda esse cibo. In cellario dormit cum cellerario, sed nunquam sine lumine. (vb.)

CAPUT XLVI.

De decano villæ.

* Quartus est cellæ provisor in exterioribus, quem decanum villæ appellamus; hic procurat cellam, hortos, vineas et prata quæ cellæ adjacent, scribis circumdare, ligna ad focum faciendum, et si quæ sunt hujusmodi infra vel extra claustrum necessaria; sœnum quoque in lectis fratrum singulis annis sternendum, et sarcophagos in sepulturam ipsorum et tabulas ligneas cum malleolis administrare. Hic etiam præest liguriis, quorum operam, cum multipliciter in monasterio soleat impendere, ma-

(144) Carrada, vehiculum, planstrum: Gall. *charrette*, *chariot*.

zima tamen sollicitudine studet per eos lapsa clau- A stri tecta reficere, et quæque vel per ipsum, vel per alium admonitus novit, ex sua obedientia fratrum usibus in claustris profutura ferventer et indilate, postpositis exterioribus, exhibere. Ad perpetrandum autem hæc omnia a cellerario habet quæque sibi sunt necessaria. Huic, sicut et cæteris obedientiaris, quando necesse habet, mane de claustris exire licet, tempore hyemali nox finita litania diurnalibus se calciare, lavare et pectere, sicque ad obedientiam suam exire; sed postea tam tempestive debet redire, ut cum conventu aqua benedicta aspersus possit tribus orationibus interesse.

CAPUT XLVII

De hortulano.

(v.) Sed et hortulanus cellerario debet esse sub- B jectus, ut si quid fuerit in horto, quod ipse voluerit ad servitium fratrum, obedienter habeat ab illo. Si quis fratrum ab eo aliquid tale de nascentibus horti postulat pro infirmitate aliqua, hoc non nisi cum cellerarii licentia debet ei impendere. * Cui nullo modo est concessum, (v.) ut unquam meridiana horam regularem audeat supersedere, nisi aliquando in uno die sit ei magna necessitas remanendi: tunc licentiam a priore quærit. * Idem cum viderit poma matura esse, et inutiles herbas in horto excrevisse, debet priori innotescere; sicut et cellerarius, si necesse, fabas novas de folliculis suis egerere, ut sive ad vellendas herbas, sive ad colligenda poma ipsius jussu prima in sequenti die tempestivius pulsetur, et psalmodia in idipsum dif- C feratur; sed nunquam tamen quid hujusmodi operis a toto conventu agitur, nisi regulariter ordinetur. Si quando autem tale quid est agendum, ad hoc quidem de conversis, rogante cellerario jubentur ire de matutinali missa, vel capitulo in auditorium hospitium, sive in alium locum hujusmodi claustris conuigium; et tamen dum tali operi insistunt, nisi quando tabula ad loquendum percutitur, omnino eis loqui non permittitur.

CAPUT XLVIII.

De opere manuum, qualiter regulariter fiat.

* Qualiter autem opus manuum regulariter fiat, ut hoc etiam digeram in die, quo agendum est, illico ut fratres surrexerint, factis orationibus, nutu prioris pulsatur ad primam, quam psalmis inter- D missis sola sequitur litania missaque matutinalis. Capitulum quoque plus brevitur, quam in aliis diebus, et mox percussa tabula, et præmissa *Benedicite* Dominus abba pronuntiat, *Kamus* ad opus manuum. Imponitur psalmodia, quæ post primam est intermissa. Incedunt cum processione, ita ut juniores sint primi, priores ultimi. Cum ventum fuerit ad locum operandi, versi omnes ad orientem per ordinem consistunt. Ad finem unius psalmi faciunt ante et retro, et domno abbate pronuntiante tunc dicto versu: *Deus in adjutorium meum*: Sequitur: *Kyrie eleison. Pater noster. Adjutorium nostrum*. Facta rursus inclinatione, incipiunt operari.

Hæc est autem psalmodia, quæ cantatur inter operandum. Primum quæ remansit post primam et post capitulum. Postea omnes regulares hinc more canonicorum. Inter cujus etiam preces subjungitur psalmus, *Verba mea*, et septem psalmi per alias horas, divisio; tres qui remanent simul inter preces Completorii dicuntur. Et ipsam Completoriam præcedit. Vesperis pro fidelibus defunctis. Annectantur psalmi, qui solent dici pro familiaribus post tertiam, et post duas horas sequentes. Si visum fuerit domno abbati, ut amplius operentur, augetur quoque psalmodia de psalmo, *Ad Dominum cum tribulaver* usque ad finem Psalterii, et tunc etiam a principio psalterii, *Gloria Patri* post tres psalmos semper interposito. Verum finitis istis psalmis pro familiaribus, postea domnus abba, cum primum voluerit, inivit fratribus ab opere cessare, et ad se magis appropriare. Jabet ut aliquid ibi legatur, citius tamen finendum; quia ipse vel alius eo jubente facurus est inde sermonem; et hoc est maxime de vita vel de collationibus Patrum, quod ædificet audientes. Quo finito, iterum imposita psalmodia, revertuntur non facientes ante et retro. Quam et pueri, si in loco sunt, sive juvenes, cum primum claustrum limen attigerint, altiore voce levant, nec priusquam conventus ante capitulum consistat, conticescant, domno abbate pronuntiante versum *Adjutorium nostrum*, faciunt omnes ante et retro, et iterum præmissa *Benedicite*, accipiunt licentiam loquendi, sed prius lotis manibus libros accipiunt, quam aliquid loquantur.

Ergo nona quoque magis quam in aliis diebus acceleratur. Postquam ventum fuerit ad horam loquendi, rursus ad opus manuum ire compellantur. Hæc est psalmodia, quam tunc adoriuntur. Post *Deus auribus* psalmi familiares, qui infra vespere ex more dicuntur, id est *Domine exaudi orationem. Benedixisti* cum reliquis sine appenditio, vesperi pro fidelibus defunctis. Cum autem officium pro defunctis absque Matutino fit, semper ad noctem reservantur cum *Verba mea*, si habent tricenarium: postea inchoatur psalmodia, ubi priori vice dimissa est. Postquam reversi consederint, ea vice præmissa *Benedicite*, sermo agitur in claustris, scilla ante capitulum percussa. A qua exurgentes et tunc demum *ante et retro* facientes, domno abbate ex toto pronuntiante, tunc dicto hoc versu, *Benedictus es Domine*, sequitur *Kyrie eleison* cum familiaribus appendiciis *Adjutorium nostrum*. Et facto ante et retro dicunt *Benedicite*, et sic datur licentia loquendi.

Et quia est consuetudo, ut opere facto bibant, postquam pulsato signo ad vesperam fecerint ordinem ab aliquo fratre, cui hoc prior injunxit, cymbalo percusso vadunt in refectorium bibere. Et sciendum, quia quando hoc contigerit, postea nequaquam, ut alioquin, solent bibere infra collationem. Quod si non nisi semel operantur, tunc sermonis locus est in claustris et usque ad *Benedictus es* non differtur; sed strictim dicitur, præmissa ac sub-

promota solita inclinatione. Et si quando sicut in sequenti nocte duodecim lectiones, minime his operantur.

CAPUT XLIX.

De refectorio (145).

Ad refectorium sunt duæ claves, quarum unam semper habet cellerarius, ut si forte aliquis frater pro aliqua causa nondum Completorio cantato et si prior se collocavit, (var.) cum ejusdem cellerarii licentia bibere, si opus sit, possit. Sed ut quid comedat post Completorium, vel etiam post cenam ministrorum, nunquam aliqua ratione cuiquam fratri incolumi permittitur; exceptis de via veni- tibus. Si quis autem infra refectio- nem ministrorum necesse habet bibere, a tunc ordinem regente licentiam petit, nisi abbatem vel priorem ad scillam sedere cognoverit, a quo solummodo eam ad gradum accipit. Quia accepta factoque ante et retro ad locum suum vadit, præmissoque silentio *Benedicite*, benedictionem cum signo crucis super potum facit ac bibit. Surgens facit ante et retro et exit. Sed et si cui eadem bibendi necessitas, finita ministrorum cœna, incumbit, si est in conventu, occulte licentiam signo quærit. Quod si non poterit, priorem seorsum ad hoc ipsum abducit, veniensque ad justitiam suam consuete inclinat, et bibiturus, cætera, sicut præscriptum est, peragit.

Post collationem vero bibere, qui necesse habuerit, exeunte conventu, ipse paululum ante capitulum seu ejus ostium, cum cæteris divertit, ibique licentiam accipiens, cellerarium, vel quemlibet de his, qui divertunt, secum venire deposcit, et in ipso introitu ad finem tabulæ sedens, *Benedicite*, ad benedictionem cum signo crucis aperte pronuntians bibit. Quod et quisque post collationem bibiturus similiter facit. Rediens ergo de refectorio vel undecunque, nisi de itinere veniat, si tam tarde occurrerit, ut confessionem extra chorum cum aliquo ante *Gloriam* primi psalmi dicere non possit, intrans ex consuetudine, in loco suo cum fratre juxta se superius stante, stando confessionem dicit.

(vb.) Sed ut redeam ad superiora: Refectorarius, sub se aliquot fratres habet, qui cum eo omni die post capitulum mensalia in sine uniuscujusque mensæ iterum reclusa ponant. Quo facto revertuntur in capitulum; quia nunquam ibi desunt, quando tabula percutitur ad loquendum. (var.) Percussa tabula ad cœptum opus redeunt, cochlearia prius cum linteo mundo diligenter tersa ponunt, tandiu non auferenda, quandiu ante priorem apparet scutella, ponunt et panes; qui si sint aliquantulum combusti, habent ad hoc cultellos, quibus eos radant: ad hoc etiam inappulas, quas prius ad collum suspendunt, ut radendo ipsos panes possint honeste ad pectus reclinare. Ipsi etiam sanguine minutis et cæteris, hac hora reficientibus, debent vanem et

(145) Qui curam habet refectorii, hoc est loci ubi comedunt monachi.

A potum et cætera, quæ ad ipsos pertinent, ministrare. Lecto majoris missæ Ev. ngelio, potum per justitias partiuntur.

Verum quidquid tale faciant, semper id caveant, ut nullus laicus pro illorum invitatione in refectorio appareat. Quod si dualibus vicibus comedatur, post *Benedicamus Domino*, ad vespereos exeuntes, per omnes mensas provident, si quis pane aut potu indiget. Et si quis libram suam totam comedit, et justitiam ebibit; et tunc dimidia libra apponitur, et de justitia nihil minuitur; quæ et ea vice semper danda est, sed etiam si opus est, augetur. Quia, si aliquando deo non reficiunt, tamen deo bibere nunquam omittunt. Si cui de libra sua parum aliquid superfuit id ipsum cœnatura reservatur, et ad quantitatem dimidiæ augetur, nec ali quidquam minuitur, quantumlibet de ea sumpsisse videatur. Si autem ad hæc peragenda, quæ scripta sunt, ipsi minus sufficient, alii fratres a refectorio rogati in adjutorium eorum venire non remunt. Candelabra et candelas a sacrista datas semper debet habere, ut quotiescumque opus est, sive cœnantibus, sive bibentibus acensas possit apponere.

Quotiescumque ad charitatem propinatur, ipse et aliquis adjutor ejus mellifolis (146) infundunt. Quorum etiam duo sinapi vel aceto pulmentum, cui hoc convenit, condiunt. Ad ipsum autem solum perit ut scillam pulset, quæ ad hoc solum in extremitate refectorii pendet. (vb. Var.) Quam statim post benedictionem generalis semel percutit, ut per hoc fratres admoniti surgant ad propinandum. Hæc scilla pulsatur ad benedictionem potus in quolibet lesio capparum vel albarum et tribus diebus Rogationum, in quolibet quoque anniversario maximo, quod tamen non agitur, (Var.) si hujusmodi potus propinatur pro domno abbate, vel priore de via vel de infirmarya redeunte, vel pro sententia cellerarii, vel si quis alius familiaris charitatem nobis impendit, nisi sit aliquod festum duodecim lectionum. Sed refectorarius stans elevat brachium extensa manu in modum tenentis poculum sic dans signum propinandi. Ad quod fratres omnibus sine expectatione pulsationis potum in propriis pateris afferunt.

Quando autem fratres post nonam operantur, tunc aliter agitur. Nam postquam signo ad vespere sonante conventus chorum intraverit, et facta oratione cymbalum percussum fuerit, refectorarius præcedens solita vascula cum potu infuso præparat, et fratres ea ipsius rogati, vel etiam sua sponte, in introitu, sedentes acceperint, cætera solito ordine peragunt. Scire autem debet, quia quoties in præcedenti fratrum prandio ad potum pulsatur, nihilominus in sequenti ministrorum similis pulsatio agitur. Ipse etiam vel adjutor ejus, quando fratres post prandium meridianur, non omittit ad refectorium redire, ibique his, quæ ad se pertinent, cibus

(146) Vict. dicta supra 156 a.

peractis non moratur dormitum ire. Quando autem conventus non meridiatur, sive semel, sive bis restitatur, tam ipse quam adjuutores sui, si opus est, idem, quæ ad se pertinent, provisuri, illuc redeunt, cochlearia auferunt et ad fontem, sicut et illa, quæ ad refectorem abstulerunt, abluunt. Tunc etiam si semel comeditur, sicut post cenam, aufert mensalia, quæ cernit esse vacua. Pro tamen auferendi oportunitate nullus de mensa ad mensam transeundo alii se debet adiungere. Post cenam tamen prius cum cæteris induit nocturnales; sed tempore hyemis post *Benedicite* ad vespereos in refectorem veniens prius providet de potu fratrum et finitis vespereis, ipse quoque cum cæteris nocturnales induit. Post cenam procurat, ut mensæ ex toto scopentur.

Sui juris est culcellum domni abbatis servare, et in scutella sicut et cochlear ei apportare. Ipse, non alius, cum manutergio offert ei panem, quem paternam reverentia ex usu poscit communi esse meliorem. Siligineum panem semper debet in promptu habere, ut cum aliquis pro hoc signum facit, vel sua sponte fratribus, quos libenter vesci novit, statim dare possit. Nam nullius generis panis in refectore comeditur, qui non ab ipso ex consuetudine deferatur; non tamen cum manutergio alicui, nisi soli domno abbati.

Reliquias panis tam post refectorem ministrorum, quam fratrum cum copillis ipse per consuetudinem aufert; nisi quando ad eleemosynam pertinent. Potest etiam, si adeo sero est, cœna ministrorum cum incis accipi, ne propter hoc diutius debeant immorari. Si contigerit aliquem ante collationem reficere, illi refectorarius panem et potum debet ministrare. Quicumque vero postea reficit, huic cellerarius necessaria ministrabit. Ad mandatum eum, qui cymbalum percussurus egreditur, ipse continuo subsequitur. Cymbalum et scillas in parasceve lavat, et in eodem loco malleolos ligneos, quos a decano villæ accipit, esse procurat. Hospitibus supervenientibus, prout videt eis dari, curat stationem in choro, ipse quoque dat sedendi locum in refectore. Quibus et justitias noviter lotas, si opus est, ut laventur, reponit. Nam propter hoc ut aliquis vel exiturus, vel de itinere rediens, benedictionem accipit, ipse vel adiutor ejus diligenter prospicit, qui vel quot fratres benedictionem tunc accipiant; ut sciat justitias apponere, observans, ut nullum fratrem ad mensam alterius vel inferius collocet, quin sciat ejus ordinem esse.

Item ad illum pertinet, ut omni die Dominica et feria quinta post capitulum illa manutergia, quæ in clauastro pendent ad tergendas manus, mutet. Item ut sciat quibus diebus mensæ ex toto cum mensalibus sint cooperiendæ. Et hoc est quoties cuncti fratres

(147) *Porta Paradisi*: Paradisus quadriporticus erat ante basilicam Vaticanam a Constantino M. ædificata, a Simplicio et Symacho Romanis pontificibus. Panulnus et Severanus de VII. Urbis ecclesiis, et Paulus de Angelis in votis ad Rom. Canon. Porro ut in Veteri orationali Basilicæ sancti Petri

A ad alterutram missam albis induuntur in festis sanctorum, quæ in Quadragesima occurrunt, in viginti quinque principalium festivitatum et quinque Dominicis, id est in prima Adventus Domini, Septuagesimæ, Quadragesimæ, Medie, et in Palmis. In aliis vero diebus non nisi dimidia, præter mensam principalem, cooperiuntur, et ita, ut nec scutellæ nec justitiæ super mensalia ponantur.

CAPUT L.

De suscipiendis personis.

Si quælibet persona cum processione suscipitur, fratres omnes induuntur albis, et nisi a domno abbate præcipiatur, nemo unquam, excepto rege, papa, et ipso patre monasterii, in cappis suscipitur. Debent autem providere ostiarii, ne in hora susceptionis nimium sit remotus, quicumque est suscipiendus. Ergo omnibus vestitis et in choro congregatis, qui processioni inserviunt ordinate stant ante gradum versis vultibus ad conventum. Sacerdos vel diaconus, qui fert textum Evangelii in medio, et utrinque a latere ejus conversi, qui tenent candelabra; qui vero aquam et thuribulum extroni hinc et inde, et hi canes debent esse in cappis, sicut et domnus abba, vel, eo absente, prior. Appropinquante autem eo qui suscipiendus est, incipiunt pulsari omnia signa, et mox in exeundo præcedunt, qui aquam et thuribulum ferunt: quos sequuntur, qui portant candelabra et textum Evangelii inter ipsa candelabra, domno abbate eosdem comitante. Post eos incedunt priores eodem ordine, quæ solent ad crucem procedere. Tunc, cæteris infra ecclesiam remanentibus, domnus abba cum præfatis processoribus procedit obviam usque ad valvas ecclesiæ.

Si est papa vel rex, vel Pater monasterii, qui suscipitur, totus conventus usque ad portam Paradisi (147) progreditur, et si est papa vel episcopus flabellum ei datur, quo seipsum aspergat: sin autem, ipse, qui suscipientes aspergit, et incensum per se impositum eidem, cujuscunque sit ordinis, offert. Deinde textum evangelii deosculato cantuque imposito revertitur processio, domno abbate eum, qui suscipitur est per manum ducente usque ad tapete quod stratum est ante altare sanctæ Crucis super iuncum. Ibi dimissus ab eo, prosternit se ad orationem. Abba autem illic exspectat, donec orationem finiat. Qui vero processioni inserviunt, sicut supra ad gradum, ita hic ante altare ordinati consistunt. Finito cantu cessatur a pulsatione, subjungitur unus de his versiculis, qui congruat susceptæ personæ, *protector noster, aspice Deus. Fiat manus tua super nos. Dominus custodiat introitum tuum et exitum. Sacerdotes tui induant justitiam.*

Redeunt omnes cum silentio in chorum, unusquisque in locum suum; ita ut priores sint proximi

num. 8 habetur, erat oratorium quadriporticum basilicæ, *Paradisum* dictum, unde ab eo oratorium per Paradisum procedebant in processione clerici. Eodem nomine hodieque apud nos appellatur atrium ecclesiæ majoris quadriporticum, vulgo *Paradies Haslin*.

altari principali. Ultimis autem domno abbate et eo, qui susceptus est cum his, qui processioni inserviunt, chorum intrantibus : si Pater monasterii, rex, vel apostolicus, suscipitur, item cantus imponitur : si vero episcopus vel abbas, psalmus primus decantatur. Interim dominus abbas se divestit, et sine mora rediens post psalmum primum et orationem Dominicam subinfert, pro episcopo unum de predictis quinque, quem tamen prius non dixerit. Pro abbate subjungitur versus *Saltum fac servum. Mitte ei Domine*, cum ordine ei congruente. Quod si episcopus vel abbas simul suscipiuntur, dicuntur hi versus. *Sacerdotes tui. Mitte eis*. Tunc si est abbas vel episcopus nostri ordinis, ducunt, in quem sibi placet, locum. Si vero papa, vel rex, vel episcopus clericalis ordinis, ducunt eum in aliquem locum prius ad hoc honeste tapetibus et cortinis preparatum, ibique data benedictione facit aliquid de lego divina coram eo recitari, et lectis tribus aut quatuor verbis, signat dominus abba lectori, ut lectionem finiat, dictoque *Benedicite* osculatur susceptum, et alii fratres, qui cum eo sunt ad pedes ejus semel iidem ante osculum veniam petentes, si est episcopus vel abbas; si autem rex, vel apostolicus et ante et postea. Deinde eum eo loquitur quod sibi congruum videtur. Tandem facit eum ad hospitium duci, ipsumque cum omnibus suis charitative et honeste tractari. Sciendum autem, quod nullus, qui sit professionis in Quadragesima cum cantu suscipitur, neque in aliis; excepto quod hi tantum, qui processioni inserviunt albis et cappis sunt induti. Neminem etiam unquam eum processione suscipimus; postquam nocturnales induimus.

CAPUT LI

De ostiario, id est custode hospitii.

(*vd. var.*) Hospites, qui equitantes adveniunt, monachos quoque et honestiores clericos pedites, uxores etiam villicorum et omnes brevi portitores custos hospitii, qui ex consuetudine est sacerdos, cum omni recipit benignitate. Quidquid opus fuerit, a cellerario quaerit, et si forte cellerarius non est, quaerit a camerario, ut si talis est locus, absque omni excusatione comparetur. Quod si forte cellerarius abest, et tale quid est inclusum, quod ad hospitium protinus necessarium est usum, ille vas, in quo sperat illud contineri, pie violentus non dubitat frangere in tali necessitate, ut integritas charitatis per omnia salvetur in exhibenda hospitibus humanitate.

Est etiam consuetudo, si cellerario non est, quod eis apponat, ut in refectorium ante abbatem vel priorem veniat, et inde signum faciat. Tunc continuo a praesidente illi innuitur, ut coram se posita accipiat. Verumtamen studiose cavet, ut nunquam extraneum monachum permittat claustrum intrare, quousque soleter inquisitum habeat ab eo, ad quid veniat, an etiam legatus, sive moraturus adveniat, seu aliquod iter faciens hospitari tantum velit. (*vd.*) Quod si hoc tantum quaerit, sine mora et absque

licentia ducit eum in claustrum. Et si non novit nostrum ordinem, prius ei humiliter ostendit de consuetudine nostra, scilicet ut si ei placet, intraturus ecclesiam ad limen veniam petat et prosternat se ad orationem, si est dies festus. Adhaeret ei jugiter et monstrat in quibus locis debeat orare, primo ad S. Crucem, in choro ad altare principale, si conventus non est in eo, aut si ecclesia non est clausa, et intus sunt aliqui populares, tantum ad altare, quod est in dextra parte chori, et ad S. Mariam in medio ipsius capellae. Si tempore, quo frares meridianantur eadem causa supervenerit, post novam introducit; si vero post completorium ex eadem causa adventus ipsius esse dignoscitur, ea nocte exit claustrum remanens, in sequenti die ante primum vel alio tempore ante tertiam simili modo oraturus, et versum post singulas horas accepturus introducit.

Porro si ejusmodi hospes per aliquot tempus in monasterio ex quacunque causa morari voluerit, talis esse potest, ut etiam si abbas sit, non tamen facilis ei concedatur ingressus. Sed quamdiu domno abbati visum fuerit, foris moratur, postea introducit; praescriptum tamen ordinem orationum propter tam longum adventus et introductionis intervallum non observaturus. Capellanum etsi proprium habeat, prior abbati providet alium, qui lucernam a camerario acceptam ante eum noctu portet, ex ejus etiam diligentia in caeteris, quae ad ordinem pertinent, adjuvetur illius ignorantia.

Cum ventum fuerit ad horam refectionis, prior et abbas simul intrant refectorium, et pari incessu simul progreditur cum illo ad mensam, et priore sedente ad scillam, ipse sedet ad ejus sinistram, et dat lectori benedictionem. Capellani ejus, qui cum ipso venerunt, si duo sunt, simul sedent sicut et alii hospites, quamvis in choro et ad collationem, prout priori videtur, ab invicem separentur. Sed si plures sunt, quam dictum est, non omnes simul collocantur. At si ea supervenerit hora, qua servitores jam ad reficiendum considerunt, delinetur interim a priore per spiritale colloquium, et postquam servitores refecerint, reficit et ipse sedens ad caput alterutrius supremae tabulae, comitibus ejus sedentibus juxta se. Quod si tam sero advenerit, ut ante collationem refici non possit, usque post completorium expectat, acceptaque benedictione, in praedicto loco sedens reficit, ubi tamen alius frater eo tempore non sedet reficiens; sed ad finem tabulae extremae. Qui etiam, si infra refectionem ministrorum ita advenit, ut eum eis pleniter reficere nequiverit, illis surgentibus ipse nutu praesidentis remanet, et usque dum pertranseant, stat inclinans, refectusque versus cum psalmo ante eandem tabulam finit.

Praedictus abbas, si societatem nostram quaesierit, postquam disputatum fuerit in capitulo de ordine, quantum priori videtur, mittit pro eo. Veniens autem in capitulum, tam ipse quam comites ejus (inferiores tamen illo procedentes) petunt veniam

pro ipsa societate. Qua petita et exoptata societate A
 surgunt; prior quoque sicut dominus abba, si ades-
 set, et totus conventus assurgere et tamdiu stare
 debet, usquequo ipse et socii illius fraternitatem
 accipiant. Quam postquam acceperint, ut est moris,
 cum libro, rogatur ut sedeat, nec permittitur ut
 amplius veniam petat. Sorii vero ejus usque ad
 analogium retrocedentes, ternas petunt venias su-
 per manus et genua contra priorem ad dextram et
 ad sinistram, fratribus econtra parumper assur-
 gendo inclinantibus. Et licet capitulum citius sit
 finiendam, tamen et eis designatur locus ad seden-
 dum. In ecclesia defertur eidem abbati, ut stet juxta
 sedile domni abbatis ad dextram sive præsens sit
 ille, sive absens, ut imponat antiphonam, det bene-
 dictionem lectoribus, * et ponat incensum in thuri-
 bulo. Armario autem cavendum est ne, ad lectio-
 nem, responsorium, evangelium, majorem vel prio-
 rem missam sine consensu prioris eum admittat;
 quod tamen nostræ congregationis abbati per se-
 ipsum potest injungere. In processione qualibet cum
 virga pastorali eodemque apparatu, quo et dominus
 abbas, sive sit præsens sive absens, incedit.

Hospes autem monachus aliquandiu nobiscum
 commemorans lectionem legit, responsoria, privatasque
 missas canit armario injungente, et si voluerit ad
 tenendum chorum sibi eum adiungit. Hic idem, si
 quid contra regulam vel ordinem facere deprehen-
 ditur, ut emendet, verbis aliquotiens admonetur, et
 si non emendaverit, secundum regulam erga cum
 agitur.

(*vb. var.*) Hospes qui comessurus est in refectorio,
 si est clericus, habitum quoque clericalem, super-
 pellicium scilicet et desuper cappam induit. Addu-
 ctus ad ostium claustrum exspectat usque dum invi-
 tetur, ut dominus abbas, vel eo absente prior ei
 equam ad manus præbeat. Qui et præcedit, ut scil-
 lam pulset. Qua audita custos hospitii inducit hos-
 pitem, et si non est episcopus vel abbas, stant
 usque dum versus finiatur juxta introitum refectorii,
 hospes erectus, custos inclinatus, sicut et conven-
 tus. Finito versus ducit eum sedere ad mensam
 principalem. * Quo facto ad locum suum pergit, et
 postquam sedet ante et retro faciat. Si est episco-
 pus, dat benedictionem lectori. Qualiscunque fratrum
 sit cibus, hospitii simul cum priore liberaliter est
 serviendum. Cum autem de mensa fratres surrexe-
 rint, custos hospitii novissimus exit cum ipso ince-
 dens pedetentim, (*vb.*) et psalmum *Laudate* cantans,
 quem in auditorio hospitum finit, eo modo, quo
 conventus cum versus absque inclinatione. Similiter
 erga peregrinos monachos et clericos agitur, excepto
 quod cum peris suis et sine superpellicis introdu-
 euntur. Nulli autem seculari laico conceditur in
 nostro comedere refectorio.

Quandocunque hospes aliquis comessurus est in
 eo, prior vel ostiarius debet hoc innotescere refe-
 ctuario. Si laicis clericis societas datur in capitulo,
 hi veniam non petunt. (*vb.*) Si videre gestiunt ossi-

cinas claustrum, quæ sita licentia, custos hospitii ad
 alterutram missam inducit eos primum in domum
 eleemosynariam, in cellarium, in coquinam, in re-
 fectorium, in cellam novitiorum, in dormitorium,
 in domum infirmorum. Ubi fratres non loquuntur,
 nec ipse verbum facit. Cavet autem omnino ne
 quem introducat in claustrum cum calcaribus aut in
 solis femoralibus. Quando episcopi, duces, comites,
 et aliæ magnæ æstimationis personæ superveniunt,
 duo cerei coram eis, donec se in lecto colloceant,
 jugiter ardent. Alius etiam cereus ibi arsurus per
 totam noctem non deerit. Quos cercos a sacrista
 quæsitos, custos hospitii administrat. Si vero ad
 manum illum non invenerit, ipse eos ubicunque
 reperiens absque delicti nota accipit. Dat etiam eis-
 dem sacrista lumina arsurum per totam noctem,
 quando aliqui fratres in hospitio dormiunt, sicut
 sæpe contingit, quod veniunt cellis nostris vel novi-
 tii, vel alii fratres, ut faciant professionem.

Priusquam hospites discedant, quotquot jumenta
 non ferrata habent, ad omnes dat nova ferramenta.
 Ostium claustrum unaquaque nocte post completorium,
 ab ipso est claudendum, et porta vestibuli ecclesie,
 sicut etiam a famulo ejus exterior porta murorum.
 Et claustrum quidem ante sonitum vel alio tempore
 ante finitam litaniam nequaquam aperitur. Illud,
 vero ostium auditorii, quod est exterius, firmat ante
 capitulum, et dum fratres sunt in capitulo, si quis
 pulsat, ad illud ejus est surgere, signoque petita
 licentia abeundi, ei aperire. Similiter in meridie
 ostium claustrum per eum firmatur, sed non prius-
 quam ministrorum refectio finiatur.

CAPUT LII.

De eleemosynario.

(*vb.*) Quemadmodum a custode hospitii recipiuntur
 omnes, qui faciunt iter equitando, eodem modo
 quotquot pedites vadunt, ab eleemosynario, qui est
 sacerdos, sunt recipiendi; exceptis uxoribus villi-
 corum et legatis, qui breves apportant, omnibus
 quoque monachis, et honestioribus clericis, quos
 omnes, ut supradictum est, etiam si pedites veniunt,
 custos hospitii colligit. At si aliquos forte in comi-
 tatu suo caballos aut asinos habuerint, * custos
 hospitii caballos cum totidem hominibus suscipit et
 procurat; et eleemosynarius asinos (nisi forte cum
 eis aliquid pro charitate conferatur monasterio;
 tunc enim eos suscipit custos hospitii cum totidem
 hominibus procurandos). Ut autem habeat eleemo-
 synarius unde his et cæteris, qui ad se pertinent,
 necessaria provideat, constitutum est, ut exceptis
 decimis, quæ ex instituto canonum dantur ad sin-
 gulas ecclesias, in quarum terminis sitæ sunt pos-
 sessiones nostræ, omnium earum rerum, quæ ad
 monasterium atque in usus nostros undecunque de-
 feruntur, decimæ dentur eleemosynario, videlicet
 frugum, vini, olei, leguminum, pomorum, olerum
 piscium, animalium, vasorum, vestium, denariorum,
 auri et argenti, et ferri vel cujuslibet metalli, feni,

quod in obedientia cellerarii nascitur, vel tantumdem pratorum. Qui etiam cellerarius annis singulis in nativitate S. Mariæ, plastrum unum pro feni decima, vel unum solidum...

Postremo totum decimatur quidquid infra cellam nascitur, nutritur, vel opere manuum conficitur, quidquid de foris vel de possessionibus nostris defertur, quidquid novitii ad conversionem venientes attulerint. Ex quibus tamen rebus ad ipsos vestiendos, si monachus futurus est pretium triginta solidorum, si de exterioribus fratribus futurus est, pretium unius talenti, a camerario sine decima excipitur: Ea tamen tantum non decimantur, quæ pecunia vel aliis rebus prius decimatis coemuntur et quidquid cibi vel potus, lacte, caseis, ovis, lana, melle et cera, vel cæteris similibus percipitur ex animalibus prius decimatis, et quidquid cibi vel potus ex annonâ prius decimata conficitur.

Excipiuntur etiam vasa, pallia, vestes, cera, thus, pecunia quoque quæ ex censu ad ecclesiam specialiter persolvitur, et quæcunque alia in ministerium ecclesiæ deputantur. Si quid tamen ex his vel ex aliis rebus ecclesiasticis in usus fratrum venditur, ipsa pecunia decimatur. Ea vero, quæ ad altaria offeruntur, si ad cibum vel potum pertinent, cellerario consignantur, exceptis panibus non integris, qui, ut supra dictum est, eleemosynario dantur. (v. var.) Super hæc omnia de reliquiis ciborum, quæ supersunt fratribus ad prandium vel ad cenam in refectorio vel in infirmania comedentibus (excepta carne, quæ infirmis pro reparatione ministratur) datur quotidie eleemosynario dimidia pars pulmentorum, (var.) quæ tamen prægustata tolluntur, et quidquid panis minus quadrante unicuique comediti superfuert.

In omnibus quoque feriis sextis adventus Domini, et quadragesimæ, et in vigiliis quinque festivitatum id est Ascensionis Domini, Pentecostes, apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis S. Mariæ, et Omnium Sanctorum. Reliquias panis ex toto in parasceve, et eo die, quo aliquis nostrorum fratrum (qui tamen monachus fuerit) apud nos sepelitur, quidquid panis et pulmentorum, et ad seram potus residuum fuerit. Quæ sepultura, si forte in aliquo prædictorum dierum evenierit, quod pro jejuniis dandum fuerat, alia die instaurabitur. Præbenda (148) quoque integra datur per triginta dies, sive monachus fuerit, sive de exterioribus fratribus. In anniversario quoque, sed monachi tantum.

Tot quoque in anno triginta præbendæ dantur eleemosynario pro familiaribus defunctis, scilicet in Quadragesima post Nativitatem apostolorum Petri et Pauli, et post festivitatem Omnium Sanctorum. Mandatum trium pauperum, et si per totum annum non geratur a fratribus, tamen eleemosyna remanet nunquam. Famulus enim eleemosynarii, licet pedes eorum a vigilia omnium sanctorum usque ad caput

A jejunii non lavet, dat tamen libram et justitiam cum aliquo edulio, sicut per totum annum, et libram de tali pane, qualem habent fratres in refectorio. Quando reliquæ panis in refectorio dantur ad eleemosynam, tunc ipse eleemosynarius in sequenti die in infirmary infra priorem missam cum famulo suo venit, et quod pridie infirmis de pane et potu superfuert, ad opus pauperum accipit.

Quotidie, si est litteratus, lectorem vel armarium interrogat, quot nomina defunctorum fratrum ea die pronuntiata sint in capitulo, ut ipse quoque pro devitanda erroris et oblivionis negligentia totidem præbendas scribat in tabula jugiter ad hoc pendente ante cellarium; * et si forte cellerarius eas die ipsa ex integro dare non potest, deletis his, quæ jam accepit, cætera quæ alia vice recepturus est, stare permittit.

Illic autem eleemosynarius ex obedientia sua ad ministrat. Omnes subterraneos aquæ ductus et mundiciales, cum opus fuerit, facit purgari, subus lavatorii sordes auferri, subus mortariolum illud, super quod humidi cibi in refectorio refunduntur, arenam propter fetorem mitti, lapides et ejusmodi inutilia de claustro projici. Ipse quoque debet procurare, ne aqua per necessarias fratrum ductibus aliquando desit, et ideo in æstate, cum pro siccitate aqua minuitur, facit clausas fieri frequenter, et aliquantisper retenta majori impetu veniat. Fenem quoque molle secundo abscissum de prato, ad easdem necessarias accommodare debet, et ad hoc non modicum: habet et herbas, quæ in claustro crescunt. Quod si fenem habere non potest, lignæ astule a fratribus portantur. Vascula ad recipiendum sanguinem minuendorum providet, et cum aliquis minuerit altera die infra matutinalem missam in foveam ad hoc solum factam eundem sanguinem infundi facit. Juncus et in ecclesiis et in claustro per eum est providendus. Septem enim vicibus per annum scopari facit ecclesiam, et capellam S. Mariæ cum reliquis capellis, claustrum, cellam novitiorum, infirmary, refectorium, totumque juncum reversi acquisito contegi pavimentum: id est in Nativitate Domini, ad Pascha, ad Pentecostem, ad Nativitatem S. Joannis, ad Assumptionem S. Mariæ, et Omnium Sanctorum. Sed et in cunctis festivitibus, in quibus duo et duo cantamus responsoria, totam ecclesiam, capellam S. Mariæ, et totum claustrum conspergit juncu. In festis vero, quæ in cappis vel abis aguntur, seu omnes Dominicas Sexagesimæ, per ecclesias, et ab ostio majoris ecclesiæ usque ad introitum capituli, et in medio ejus et ubicunque necesse est, non negligit juncum spargere, et hoc sive his, sive semel comedatur, infra prandium debet facere; sed nihil omnino in claustro loquitur, quin juncus vel aliud quid de obedientia sua aliis silentibus administratur.

Non negligit etiam mattas in ecclesia, in claustro,

(148) Præbenda cibi ac potus portio diurna, quæ monacho præbetur

in capitulo quoque, ac refectionario, super sedilia in vigilia Omnium Sanctorum expandendas, et scopas, quibus mundentur canales, ædes necessariorum, regularis coquina, et lavatorium providere. Providet quoque in refectionario cophinos ad recipiendas panis reliquias. Ramusculos frondium ad abigendas in æstate muscas, scutellas et flabella ad abstergendas micas, et quotiescunque opus est in claustro, in dormitorio, in cella novitiorum facit auferri aranearam telas.

In die sancto Pentecostes infra hymnum *Veni, Creator*, ad tertiam tot panperes pane et carne et vino si habetur, debet reficere, quot fratres in monasterio tunc novit esse. Providet quoque ut luminaria in dormitorio, in infirmaria, in cellario, in cella novitiorum præparentur, quorum lucernas de singulis locis quotiescunque opus est, famulus ejus, ipso præcedente, infra priorem missam debet asportare, et adipe a camerario accepto impletas et ad accendendum præparatas reportare.

Ipsius providentia fodiuntur omnium, in loco sepeliendorum, tam fratrum quam exteriorum sepulchra; sed ad solam pauperum et peregrinorum et aliorum, qui in elemosynaria moriuntur, sepulturam, ipse ligna providet cæteris omnibus villæ decanus. Hoc est etiam, quod nequaquam omittit, quin semel in septimana totam vitam perlustret, querens sicubi pauper aliquis jaceat ægrotus, * et si masculus est, visitaturus intrat: si femina, stat ad ostium, et famulum suum mittit ad eam cum pane et vino, et cum aliis hujusmodi speciebus, quas meliores potuerit invenire.

CAPUT LIII.

De his, qui cursum regularem ad S. Mariam audiunt.

* Quibus conceditur regularem cursum audire ad S. Mariam sicut diversam illuc eundi habent causam, ita quoque dissimiliter ordinis ibidem observant regulam. Nam exceptis infirmis, qui quandiu infirmantur, tandiu etiam a conventu sequestrantur, cæteri, quibus hoc conceditur, in tres partes sunt divisi, qui tamen per omnia de cætero intersunt conventui, cellerarius scilicet, camerarius, granatarius, decanus villæ, ostiarius, infirmarius, et qui præest operi cœmentariorum; et hi interdum, qui præ nimio divinæ servitutis labore exhausti, nullum choro auxilium possunt conferre in cantando; insuper et hi, qui præ aliqua debilitate intra vel extra chorum consuetudinaliter nequeunt manere sedendo aut stando. Ergo hi omnes quando ad nocturnos scilicet pulsatur in ecclesiam S. Mariæ convenientes in eam partem regionis secedunt, cui et in choro deputati sunt, et singuli pro modo ordinum eligunt sibi etiam, sive sedeant, sive procumbant, loca orationum: et hoc isto modo.

Si est festum duodecim lectionum, qui sunt firmiores super misericordias sedilium (419); qui vero

imbecilliores, depositis sedilibus super ea inter orandum jacent. Quod si adhuc aliqui supersunt, in medio super pavimentum in genua et cubitos cadunt. Tandiu igitur omnes in eodem loco orationis tenent modum, sive successivum ad levam, et ad dextram vicissitudine, quousque secundæ pulsationis audierint sonum. Tunc pariter surgentes signant se, et ad neutram lateris se moventes ante et retro faciunt. Quisquis eorum his orationibus non interfuerit, veniam in capitulo propter hæc non petit. Percutatis itaque sedendo psalmis, qui nocturnos præcedunt ad pulsationem duorum signorum consurgunt et primordia nocturnorum usque ad finem hymni, qui psalmum *Venite* subsequitur ita stando venerantur; nisi qui membrorum debilitate adeo, ut stare nequeant, prægravantur. Hanc etiam standi venerationem ad capitulum eorundem nocturnorum, ad initium quoque et capitulum atque ad hymnum matutinorum singularumque horarum, sed præcipue, ad *Te Deum laudamus*, ad *Quicumque vult*, ad *Benedictus* quoque ac *Magnificat*, quisque observat, nisi quem talis (ut dictum est) infirmitas gravet

In decantatione vero usque in finem nocturnorum et matutinorum et post expletionem cæterarum horarum, qui aliquod patitur gravamen, non reprehenditur quocunque modo sedens faciat sibi relevamen: v. g. Si sedens super pavimentum ad formas, ad scannum, vel ad aliud se acclinat sustentaculum, si crura protendit, vel contrahit. Nocturnis igitur et matutinis, cæterisque, quæ canenda sunt, finitis, sive sit tempus æstatis sive hyemis, infirmis se collocantibus, fratres præ nimio Dei servitutis labore exhausti, obedientiarum quoque prædicti se cum licentia recollocant; camerario providente, ut ad hoc in infirmaria aut in cella novitiorum lectos habeant: quibus tamen non conceditur pro aliqua infirmitate super culcitram dormire, neque alicui, qui conventum potest tenere. Cæteri autem, qui hujus quidem indulgentiæ non sunt indigi, sed tamen tali (ut prædictum est) ratione vel sua ipsorum petitione vel spontanea abbatis sive prioris compassione illuc deputati, licet a conventu sint interim segregati, ipsum tamen taliter debent imitari, ut si ille ex consuetudine debet se recollocare, isti nullo modo absque licentia hoc præsumant anticipare, nec proisus quidquam in lectis post matutinos dormire, si conventus ordo prohibet dormitum redire. Nam interim in ecclesia S. Mariæ consistentes conventum cum processione veniente, illi dantes locum, vel in dormitorio vel in claustro secedunt infirmorum. Quo exeunte, si tale est tempus, iterum redeunt ibidem intervallum et residuum noctis transigunt spatium. Diurnas quoque omnes horas ibi, exceptis obedientiarum, et qui tales sunt, qui in choro interesse possunt, audiunt, nisi qui infirmi refectionem

(149) Vide notam cap. 29, libri 1.

preveniunt. Ad quarum tamen singularum, nisi prima pulsationem, ipsi cum conventu, cui tunc semper intersunt, eam, quæ eas. eui præcedit, orationem, ante chorum faciunt.

Interdum autem evenit ut interim, dum eisdem infirmis missa canitur, ad primam, vel alio tempore ad tertiam pulsatur. Tunc, dimisso signo, omnes, absque infirmis cæterisque eandem missam audientibus, ante et retro faciunt, et signo crucis muniant, sed tamen quousque finita sit missa, horam instantem canere differunt. Qua finita, tam infirmi quam cæteri, qui missam eandem audierunt ante et retro facientes sequæ signantes, omnes pariter eandem horam cantant. Ergo percantate horis nullus nisi pro magna necessitate præsumit prius exire de ecclesia, quam instans hora in choro fuerit finita nisi accepturus benedictionem. Quod si quis eorum ad aliquam illuc post *Gloriam* primi psalmi occurrit, procurat, si est literatus ut in minorem chorum, vel si est illiteratus, ante chorum ante idem *Gloria* venire possit. Quod si et hoc non poterit, ad gradum venit. Inde consuetudinaliter recedens, cæteris, quæ sequuntur, ita (ut alibi plenius est dictum) peractis, extra seredit. Verum si quis obedientiarium aliquid operis tam longe a cella operatus fuerit, ut ad horam regularem occurrere non possit; is eam ubi operatur, cantabit: cæteri omnes audito signo mox ad ecclesiam, cui deputati sunt, occurrunt. Quicumque vero de itinerantibus finita hora adveniunt, ad ecclesiam S. Mariæ ex usu eandem horam canere vel audire possunt. Missam autem priorem et maiorem, sicut et illam horam, quam infirmi ante prandium cantant, ante chorum, vel in minori choro debent audire; Vesperos quoque in diebus Quadragesimæ, excepto solo cellerario.

At si aliquando contigerit aliquem obedientiariorum collegio domni abbatis vel prioris iussu interesse, hic supradictam horam cum eodem potest audire, illo tamen præcipiente. Verum si qui inter supradictos tantæ valetudinis sentiuntur, ut cæteris in audiendo cantu aliquod adiutorium possint conferre, non solum ad utramque missam in alterutrum chorum intrare permittuntur, sed etiam si non intraverint, proinde corripuntur.

Obedientiariorum aliquis, si voluerit, missam, quæ infirmis mane cantatur, audit: aliqui eorundem alibi audiunt ubi privatim canitur. In festis autem duodecim lectionum iidem obedientiarii, et cæteri prædicti, qui possunt et volunt, ad maiorem ecclesiam veniunt, et si literati sunt, alterutrum chorum intrare: sin autem, ante chorum, ad utroque vesperos, ad matutinos quoque et cæteras horas remanere possunt. Porro si eadem festa cum albis et processione celebrantur, omnes, quos infirmitas non impedit, albis induuntur. Quod tunc quando processio non agitur, ab eis, qui inter eos illiterati sunt, non exigitur. Cæterum in illa processione, cui albat intersunt cum cæteris (si tamen

A loca intra chorum se habere sperant) introeunt, in illa vero, quæ sine albis agitur, ante chorum divertunt.

Quicumque præter obedientiarios illiteratos regularem cursum ad S. Mariam audiunt, quotiescunque fratres communiter albis induuntur, nullo modo idipsum aliquando omittere præsumunt, sed albat ante tertiam, iustanti officio cum cæteris intersunt; nisi talis eis infirmitas tunc immineat, quæ eos eidem omnino interesse præpediat; sed nec tunc sine licentia omittere audent. Nulli sacerdotum, qui ad prædictam capellam jugiter horis intersunt, licet maiorem missam cantare, neque priorem, nisi interdum in duodecim lectionibus, quin eadem prior missa post capitulum statim nulla hora eam præcedente cantur. Si quis pro concessa gratia horas ibidem audiens pro infirmitate aliquandiu in infirmary quiescere iussus fuerit, eandem missam cum pristina licentia habebit, cum redierit, si domnus abba ei concessit, et si nondum convalescit. Hanc autem licentiam nullus, nisi domnus abba potest in perpetuum dare.

CAPUT LIV.

De capellano S. Mariæ.

* Capellanus Sanctæ Mariæ ad sinistram chorum ecclesiam in parte occidentali semper stat ad parietem, non tamen summo loco; nisi cæteros illic stantes in ordine præcellat. Infirmi autem sicut et alii in eo stant choro, quæ in majori ecclesia est statio. Juvenes vero in custodia positi, ante formam stant, ut ab omnibus videri possint. Quod si opus esse viderit, idem capellanus tam infirmos quam alios, qui ibi sunt, ad utrumque chorum videre competenter poterit.

Matutinum aliasque horas regulares sonaliter cantat, quas tamen non ante incipit, quam in choro inceptas esse cognoverit; excepto a Septuagesima usque ad Pascha: tunc enim dimissa scilla ante nocturnos statim orationem fuit, et psalmodiam incipit, postea sine mora nocturnos subiungit. Quibus litis cum psalmis familiaribus matutinam de omnibus sanctis, de Sancta Maria, pro defunctis inserit, sicut et per totam hyemem facit. Deinde oratione facta regulares matutinos imponit. Cætera ita ordinat, ut psalmi familiares ad primam pertinentes cum septem psalmis et litania ante primam cantentur. Librum in quo ad matutinum legendum est, alicui porrigit, quem ad hoc idoneum novit. Responsoria a quovis fratre in hoc magis sciolo sunt canenda. Quem hoc oportet scire, quod horam canendi tempestive surgendo anticipare debet. Sed finito responsorio, vel etiam invitatorio ante et retro non facit. Versus autem et brevia responsoria, lectiones quoque de S. Maria, et ad officium defunctorum cum responsoriis stando legit et cantat juvenis, si quis adest.

Ergo capellanus idem tempore hyemali finitis infirmorum matutinis, cæteris quoque, quæ sequuntur appendiciis, primam adiungit, licet sæpissime non

modica pars noctis adhuc supersit : et quia nunquam post matutinum ad lectum causa quiescendi absque licentia redit, nisi conventus in ipsum fecerit. in eadem ecclesia moratur quousque processio illuc agatur. Tunc quidem exiens ante capellam versus claustrum infirmorum, vel in ipsam infirmaryam, tandiu ibi exspectat, usque dum conventus dormitorium ascendat. Quod si tempus non est, quo conventus dormire post matutinos debeat, ipse in eadem capella, quandiu et cæteri, exspectat.

Ad eundem quoque pertinet, ut infirmis quotidie missam summo mane cantet ; in duodecim lectionibus et in vigilia, et in quatuor temporum jejuniis, et in Quadragesima, semper de die ; aliis vero diebus pro defunctis, vel quam voluerit. Et si in aliquo jejunii die duodecim lectiones aguntur, tunc de ipso B jejunio missam ibi cantat. Ad quamlibet missam non legit cantum, sicut ad alias privatas missas, sed cantat. Quæque ad missam sibi necessaria omnia illic habet jugiter reposita ; vinum et aqua etiam in nocte ibi nunquam deerit, ut si quis fuerit ad communicandum infirmum. . . in promptu habeatur.

Si aliquando contigerit, ut prima solito citius pulsanda sit, imo quoties voluerit, ante sonitum se levat, ubicunque dormiat, et mox lotis manibus ad lavatorium fratrum factaque oratione, priusquam prima pulsatur, alba stolaque induitur. Nam si stolam ante pulsationem primæ non induerit, tunc absque licentia non cantabit, sed misso adjutore suo licentiam petit. Ad ceteras etiam horas suo in tempore decantandas non deerit, excepto, cum propter festum aliquod alba vel cappa indutus conventui interfuerit ; tunc ipsi per se tertiam et sextam quoque cantabunt ; sicut etiam tunc faciunt, si quando ille, casu aliquo impeditus, in tempore illuc non venerit.

Debet quoque ipse quotidie ad utramque missam esse in alterutro choro, excepto si infirmis eidem infra majorem missam sextam, vel in Quadragesima vespere cantare debet. Ad quam tamen postea in choro vel ante chorum non deerit, si necessitas aliqua non supervenerit. Illum etiam scire oportet, quod in die Nativitatis Domini, et in ejus octava, et in festivitate Omnium Sanctorum, cursus quotidianus de S. Maria recitandus est, quodque semper uno eodemque modo sit canendus ; nisi in Adventu Domini, et infra Natalitium ipsius ; a tunc enim cantus eidem tempori congruus de ea canitur, et quod in duodecim lectionibus ad matutinum ejusdem cursus, hymnus *Te Deum laudamus* non est prætermittendus ; et quod post *Verba mea* anniversalis oratio quotidie sicut et in conventu, ab illo est dicenda. Item si quando pro tribulatione tres psalmi, id est, *Domine, quid multiplicati. Deus noster refugium. Ad te levavi* : post capitulum sunt cantandi, hi et ab infirmis non sunt negligendi ; quin eos post regulare horam, quæ capitulum antecedit, prostrati, si talis est dies, et ipsi cantent. Attamen si quando *Verba mea* post capitulum pro aliquo defuncto, cujus brevis in ipso capitulo præsentatur,

ant canenti, horas non cantant infirmi, neque psalterium in paraseve. Præterea quotiescunque regulare jejunium agitur, et ab Idibus Septembris usque ad Kalendas Novembris, a Septuagesima quoque usque in Quadragesimam, finitis vespere infirmorum, antequam ad cœnandum egrediantur, officium defunctorum agere non moratur. Debet etiam cantare, *Placebo Domino*, in secunda vespera duodecim lectionum, quando in crastino commemoratio alicujus defuncti maximo ritu agenda est. Si versus vel psalmus aliquis in regularibus horis ad S. Mariam prætermittentur, propter hoc ipse capellanus et alii, qui ad capitulum veniunt, si se in hoc deliquisse cognoscunt, veniam petunt.

CAPUT LV.

De infirmariis, sive infirmis.

(*vb. var.*) Infirmarius, qui sacerdos debet esse, ad obsequium infirmorum separatim habet coquum et coquinam. Et ipse quoque quotidie a camerario quærit, quod opus habuerit, ut quod infirmis ad refectionem est præparandum, tempestive præparetur. * Infirmi autem, quamvis quotidie missam quam prædictus capellanus eis cantat, audiant, ad matutinum tamen semper commorantur usque dum oratio prima post communionem finatur. Ad quam missam, cum intraverint ecclesiam, ab eo, qui inter eos prior est (si tamen est litteratus) aqua benedicta asperguntur, licet etiam diluculo ad capellam sint aspersi. Postquam omnes considerint, in eorum arbitrio est utrum illic cooperto an nudato capite sedeant, similiter et ad S. Mariam. Ibi quoque si quis adeo debilis est, super juncum, qui talibus in modum lectisternii jugiter illic ab armario vel ejus adjutore præparatus jacet, pellicio capiti superposito pausare potest.

Sciendum tamen, quia, qua die radendum, seu radendi sunt, ad matutinalem missam non veniunt, sed interim raduntur : raduntur autem pridie, ut supra dictum est, quam conventus ; si forte hoc festum aliquod vel defunctus non impedit ; et ad hoc singulatim rasoria et lintea ab infirmario servantur, quæ etiam a famulo acuntur, et in tempore rasuræ ab eodem rasoribus distribuuntur. In die, qua fratres communiter in claustrum raduntur. D post percussorem tabule usque dum psalmodia incipiat, infirmi etiam loquuntur. At quotiescunque conventus duabus vicibus comederit, vel universale jejunium persolverit, tunc qui in lecto non jacuerint, non omittunt ad majorem missam interesse, (*vb.*) usque dum Evangelium sit lectum, et tunc recedunt ad S. Mariam, ut cantent sextam, nec ulterius prandere morantur, nisi in die sancto paraseve, tunc enim usque ad finem officii ibi persistent, et discalciati. (*vb.*) Si autem conventus usque ad nonam jejunaverit, ipsi post capitulum, vel si capitulum est, ante tertiam, et ab Idibus Septembris usque ad Kalendas Octobris post tertiam stantes, cantant sextam præmissa oratione, et ad eandem orationem, sicut etiam ad quamlibet, si tempus est

procumbendi, qui tantæ non sunt infirmitatis, super formas procumbunt, et ante et re-ro faciunt. Qui vero adeo infirmi sunt, sedendo tantum signaculo crucis se muniant, finitaque hora se reficiunt.

In duodecim lectionibus quotidie, mox ut sonitum audiunt, se levantes et aqua benedicta aspergentes ad S. Mariam veniunt, orationem tantum unam stando, vel qui adeo sunt invalidi, sedendo aut in privatis diebus, in quibus sonitus agitur, procidendo peragunt. (vb.) Nunquam meridianur diutius, quam et conventus. Ad prandium vero habent tria fercula, ad cœnam unum. Et ad cœnam quidem in monasterio post vespervas dicto *Benedicamus Domino* accedere omni tempore sic accelerant, ut non sit necesse ulla vice collationem supersedere. Nam mox ut vespervas percantant, infirmarius assumptis famulis, et si opus est, adjutore suo ad coquinam festinat, ut quæ illis in cibum sunt necessaria, tempestive afferat.

Quod si mandatum est agendum, finitis vespervis et cæteris, quæ sequuntur appenditiis, ut abluant pedes eorum, ire non differunt; quod tamen in Quadragesima post prandium faciunt; quotidie vero prædicto tempore, qui volunt, cocturas suas prævident, vel ad necessarias vadunt, ut cum ille revertitur reficere non morentur.

(vb.) Qui absque comestione carnis morantur in domo infirmorum, nec sunt hujus valetudinis, ut cum aliis in refectorio comedere possint, eisdem reficiuntur momentis. In Quadragesima vero omnes infirmi post Evangelium statim vespervas cantant et sine mora ad mensam accedunt. Nam post nonam psalmum *Deus auribus nostris*, cantabunt. Extra Quadragesimam, si evenerit generale jejunium, ut in quatuor temporibus, (var.) item post Evangelium majoris missæ cantant nonam et reficiunt.

Tales sunt aliquando infirmi, qui amplius non exeunt de infirmania, et his, si tamen convalescerint, conceditur, ut mane sedeant in conventu, ad matutinalem missam in suo ordine offerant, ad capitulum veniant, et tamen cum aliis infirmis comedant et radant, et ut diurnales calceos non induant, neque cultellos secum portant. Illi nimirum semper ad Sanctam Mariam corpus Domini accipiunt, nisi in parasceve: tunc enim in majori ecclesia, sicut alii consuetudinaliter communicant. Illi vero, qui illic vel gratia repausationis ad tempus morantur, vel carnis comestione recreantur, nisi de maximis quinque festivitibus aliqua superveniat, communionem simul et confessionem privantur. Tunc namque infirmario sive capellano S. Mariæ in infirmania quisque ante lectum suum confitetur. Nam propter hoc tam in dominicis quam in prædictis festis duæ vel quotquot res exigit, ibidem consecrantur oblata.

(vb.) Si vero manifeste tanta est alienius infirmitas, quæ non multum impedit virtutem jejunii, ut est angustia aut orbitas oculorum, conventu semel comedente, ipse quoque semel comedere non prohibetur, qui et interim, dum alii infirmi reficiuntur,

in ecclesia S. Mariæ moratur, finitoque majoris missæ Evangelio reficitur. Quod si bis comedere habuerit, postquam ad hoc per infirmarium a priore licentiam acceperit, deinceps quoties vult cum aliis reficit.

(vb.) Sed ut redeam ad infirmarium: ad nocturnos factis orationibus accipit absconsam, et circuit lecta omnium infirmorum, ut videat, si quis eorum nondum surrexerit et propter quid remanserit. Inde reversus ad capellam tam infirmos quam bene habentes ibi perlustrat, et si quem dormientem invenerit, illum excitat in muro vel in forma absconsam trahendo. Eadem circatio nihilominus fiet secundo nocturno pene finito et infra matutinales laudes ad ultimum psalmum. Ad eum quoque pertinet, ut, si quis de lecto surgere non potest, summo diluculo cum cellerario veniat (sicut et in alio loco jam prædixi) ut cum eo concordet, quid ad ejus præparetur recreationem.

CAPUT LVI.

Quo ordine infirmo in lecto jacenti cursus cætetur.

Pro hujusmodi infirmo designabit prior unum vel duos ex cis, quibus concessum est regularem cursum ad S. Mariam audire, qui illi cantent horas, quandiu illis videtur; quorum alter sit sacerdos aut diaconus, propterea quæ in duodecim lectionibus ibi legitur sunt. Quod si tales ibi non inveniuntur, duos fratres aliquantulum proveciores, qui illi per totam hebdomadam regulares horas cantent, unoquoque sabbato deputandi sunt a priore, admonente super hoc ipsum infirmario. Qui videlicet fratres tempora ad hoc statuta diligenter debent observare, scilicet ut in privatis noctibus tam in hyeme quam æstate secundo nocturno cum sua collecta finito, in duodecim vero lectionibus dicto hymno, *Te decet laus*, cum collecta sequente, ante et retro facientes illuc venire non tardent, qui cursu regulari indirectum percantato ad S. Mariam conventui se jungere debent, si fieri potest. Ad reliquas vero horas de choro non exeunt, nisi post *Benedicamus Domino*: Completorium ab eis tamen excipitur; quia infirmarius procurat, ut ab aliquo infirmorum ibi cætetur. Quod qui cantaverit, cujuscunque sit ordinis, etiam benedictionem adjungit.

Prædicti autem fratres in duodecim lectionibus in æstate quoque tota et in octavis tertiam vicem cum prima eidem infirmo, propter anticipandum prandium, cantant. Tempore etiam hyemali quotiescunque intervallum agitur, primam matutinis, singulis autem diebus, cum semel reficitur, nisi quando fratres meridianur, nonam sextæ adjungunt. Si aliquis infirmus est, qui in lecto non jacet, et tamen jejunare non valet, tertiam, si est litteratus, per seipsum cantat; sin autem, ab infirmo aliquo (quod et cuilibet eorum tardius ad capellam venienti, licitum est) auscultat, et prandere diutius non tardat, si tamen ab infirmario licentiam acceperat. At si pro alicujus morbi remedio tale quid sumere necesse

habuerit, tunc pro hac re tertiam, si visum fuerit; non expectabit.

CA' UT LVII.

Item de infirmario, seu infirmis.

(*vd.*) Ad horam competentem infirmarius pergat ad equinam officii sui, ut focum faciat, et quæ paranda sunt, præparet. Ad horam refectionis infirmi statim ad lavatorium, quod est in claustro eorum divergentes, et qui volunt in cote, quæ in catena ibidem jugiter pendet, cultros suos acuunt, * sicque singuli ad mensas singulas accedunt. Si qui sunt, qui carnibus vescuntur, ab aliis separatim comedere præcipiuntur. Nam ne propter diversas infirmitates suas ab invicem graventur, in diversis domibus sub uno edificio coherentibus sequestrati commorantur. Una autem domus ad hoc singulariter est deputata, ut famuli, qui infirmis obsequuntur, in ea dormiant, cœcet ut, scutellas abluant, aquam, qua defuncti lavantur, calefaciant et fratrum coctiones faciant. Est enim ibi quidam locus in medio patens, sed modique circumtectus, in quo solent fratres sanguinem minuere, cocturas suas videre, item quibus opus est, tibias infirmantes aqua frigida lavare et ungere.

(*vd.*) (*rar.*) Ferula, quæ infirmis apponenda sunt, tam his, qui carnis refectionem habent, quam qui ea carent, ipse infirmarius cum adiutoribus suis apportat et apponit; famuli quoque similiter apportant, sed non apponunt. * Cum huiusmodi appositio incipitur, vel ipsis infirmis vel infirmario *Benedicite* pronuntiante, benedictio super cibum agitur. Qui lectionem ante cibum incepserit, ipse eam post cibum finit. In quolibet duodecim lectionum festo de ipso festo aliquid ibi legitur. Quod si aliquis forte inter benedicendum defuerit, et postea supervenerit, quæ cum aliis diceret aliquo adjuvante, ipse etiam, sed suppressius implebit.

Nullus eorum in sola cuculla et pellicio ad manducandum sedere, nec in lecto quidquam loqui præsumit, excepto eo, qui tanta infirmitate gravatur, ut propter hanc etiam in lecto sedendo comedere cogatur. Nulli eorum de cibo vel potu famulo alicui quidquam impendere licet. Inter comedendum, si generale vel pulmentum datur, benedictione non privatur. Si quando carne resicientes a carne abstinent, eundem modum benedicendi observant. Quocumque fratres in refectorio generaliter pietantiam habent, infirmi quoque eadem non carent. Si interim dum ad mensam sederent, brevis alicujus defuncti affertur et tabula ad convocandos fratres percutitur, inde non surgunt; sed postea idem officium cum tribus lectionibus peragunt. Nullus eorum debet surgere de mensa, nisi pro summa necessitate, nec mappulam suam plicare, quamdiu ibi quilibet, etiam minimus, comederit. Finita refectione, si quis adeo infirmi non sunt, surgentes versus incipiunt, (*vd.*) quem tamen finito psalmo ad *Gloriam* residendo finiunt; sed ante et retro non faciunt. Quod comedentibus supererit, si hujus est

A quantitatis, infirmarius servandum reponit. Habet armariolum, in quo talia recondit, et candelas et poma raroque aut nunquam defuerit in eo piper, cinamomum, gingibrum, aliæque radices, quæ sunt salubres, ut sit semper in promptu, quod valeat infirmo fortassis, ut aliquando contigerit, subitanea passione percusso dare vel si expedit, ut pigmentum ei conficiatur, * camerarius non invitus præbet infirmario huiusmodi facultatem. Habet etiam cellarium, in quo potus, qui supererit, mensalia quoque et reliqua huiusmodi sunt reservanda. Famulis autem, qui infirmis obsequuntur, de reliquis ciborum pietantiam impendit. De reliquo reddit panem et carnem cellario; sed in his diebus panem elemosynario, quando ei datur et in refectorio; et si quid est de carne ut tale quid honeste possit redhiberi, eis reservatur.

vd. (*rar.*) Quod si domnus abba vel prior sunt in infirmania et si communem refectionem propter eos omiserit, hoc non notatur. Post completorium attendit, ut aqua benedicta aut per se, aut per fratrem aliquem illic dormientem per omnes lectos infirmorum aspergatur, exceptis dominicis diebus. Et cum hora fuerit, ut omnes jam se debeant collocasse, ipse vel adiutor ejus cum absconsa diligenter necessarias perustrat. * Quod autem unusquisque illorum in die, quotiens opus fuerit, et post collationem licenter bibere possit, dicere non expedit, cum infirmis huiusmodi lex posita non sit. Unde etiam infirmarius post completorium aliquot justitias cum potu in promptu poni procurat, ut quisque eorum sitim patiens etiam in nocte extinguere valeat. Quem tamen oportet scire, quod apud semetipsum tantum tunc temporis debet potum benedicere.

Eidem quoque infirmario est observandum, ne quid loquatur in tempore silentii cum aliquo infirmo, nisi quod ab utroque vicissim insinuari non valet per signum, excepto, quem talis infirmitas gravat, quod præ ipsa ægritudine observare non valeat. Nulli valde eiam infirmanti absque licentia cucitram supponit, et tamen cuilibet jejunaire non valenti, ut alios præveniat prandendo, concedit. Infirma quoque nequaquam conceditur, ut in tempore silentii, et maxime inter comedendum ad se invicem aliquid loquantur; sed cum infirmario tunc temporis, eo, quo præfatum est, ordine absque licentia, quæ sunt necessaria loqui non prohibentur. Ipsi etiam in capite jejunii non nudis pedibus cineres accipiunt. In Purificatione S. Mariæ cereos, et in Palmis ramos palmarum offerendo sunt ultimi. Si quis eorum jejunandi vires non habet, is nec cineres accipiet. Si quis eorum etiam in Quadragesima alio cibo refici valet, lacte vel alio huic simili cibo utitur. Qualibet die regularis jejunii audito signo secundo ad nonam orationem faciunt, priusquam incipiant. Vestimenta sua, quæ suscipienda sunt, in suo claustro suspendunt: quod tamen alii pro indulta gratia ibi dormientes, non faciunt.

A quibus summopere et hoc cavetur, ut nunquam occasione indulgæ misericordiæ aliquid illic absque licentia loquantur. Quorum etiã nullus ad lavatorium infirmorum manus lavat; nisi ex necessitate aliqua, ut est sanguinis fluor, similiter etiã hi, qui cocturam suam procurant, ibi lavantur. Stamina sua omni tempore post matutinos suos infirmi licenter induunt.

CAPUT LVIII.

De famulis qui infirmis obsequuntur.

Famulorum, qui ad domum infirmorum pertinent, tot ex more sunt, quot ad infirmantium obsequia sufficiunt. (v.) Ii si volunt, quotidie ad S. Mariam missam audiunt, pacemque accipiunt, et quoties visum fuerit, corpus Domini sumere possunt. Quotidie, nisi sit generale jejuniũ infra matutinalem missam de cibo et potu aliquantulum prægustant, ut prandium generale tanto facilius expectare valeant. Quid autem obsequii exhibeant infirmis sub silentio prætereundum non est.

Igitur ad nocturnos audito signo, aliquis eorum procurat, ut lumen ad necessarias, et cum opus est, in claustro quoque eorum accendatur; quod fuitis nocturnis per infirmarium agitur. Tunc etiã, si non sit hiemale tempus, præfectus famulus non negligit eis focum præparare. Nullus eorum infra capitulum in infirmaria remanere præsumit, nisi infirmus aliquis in proximo obiturus sit. Tunc unus ex illis remanet, et de adiutoribus infirmarii unus cum illo, ne ad capitulum, surripere queat, et aliquid auscultare, quod non expediat. Ad quem tamen infirmarius acto ex parte capitulo redit, ut et ipse eidem capitulo inesse possit. Finito capitulo mensalia super tabulas expandunt, panem et cochlearia apponunt, justitias vero implere potu ac super mensis potere usque in ipsam prandii horam differunt; quia tunc primum de cellario eundem potum afferunt. Qui etiã hujus sunt disciplinæ, ut quandiu comedant infirmi, nunquam coram eis sedeant aut consistant, sed cum quis eorum perfecit, propter quod vocatus est, rursus celeriter exit. Nihil edulii, excepto sale, aceto, et sinapi, si opus est, per eos inter comedendum apponitur, et tamen scutellæ, vel si quæ hujusmodi sunt, per ipsos auferuntur. Justitiæ tamen super mensas, usque post cœnam stare dimittuntur, ut qui voluerint bibere, possint. Tunc denum ablatae et evacuatæ simul ponuntur. Si mandatum generale tunc est agendum, antequam cœnare infirmi incipiant, sive sit in æstate, sive in hyeme, singulis aqua iidem famuli pedes lavant, et linteo tergunt.

Postquam conventus finito mandato rectorium ingressus fuerit, vinum quod pro charitate iidem famuli bibitori sunt, in cellario, exigente infirmario, accipiunt. Quod allatum pateris infundunt et infirmis porrigit. Infirmi autem non prius eundem potum benedicunt, quam omnes in manus accipiunt, et hoc publice faciunt, sicut etiã quotiescunque simul vel singulariter bibunt. Quod bibentibus superest, de

A hoc iidem pincernæ in domo, qua comedere solent consistentes, charitatem libunt. Nullus tamen eorum quidquam ibi de cibo vel potu gustat, nisi et illic dormiat. (v.) Unus ex illis ad hoc est maxime deputatus, ut lavet pannos ad cocturas fratrum necessarios, focum faciat, et aquam calefaciat, quæ scutellæ sunt lavandæ. Cui omnino interdictum est, ut de cibo vel potu infirmorum quidquam tangere præsumat.

CAPUT LIX.

De fratre, quem noctu infirmitas, vel in die excipaverit.

Frater qui noctu in dormitorio tali infirmitate preoccupatur, ut absque fratrum inquietudine esque ad nocturnos perdurare non possit, a fratribus in vicinitate sibi dormientibus, licentia a priore acquisita sine mora ad opum infirmorum ducitur; si vero tam mediocri infirmitate laborat, et nocturnos expectare valeat, mox ut tres orationes finitas exnoverit, infirmitatem suam priori innotescit, statimque illius jussu per fratrem aliquem ad infirmarium ducitur. Idemque de juvene custodiæ traditio, si taliter infirmatur, per custodem acquisita licentia, agitur. Qui autem ita cœperit infirmari, ut conventum tenere non possit, priori infirmitatem patefacit, vel si placet, in capitulo veniam petit, et monstrat, quod infirmus sit, et si talis ejus infirmitas patet, prior vel sua sponte, vel ab alio admonitus, statim ad infirmarium eum ire jubet; sin autem, fors chorum esse potest, ut pro voto suo possit sedere.

(v. var.) Cellarius curat, ut in rectorio non absque pietantia eum dimittat. Cum autem lidium vel triduum transierit, si melius non habuerit, iterum pro eadem causa veniam petit, et ad infirmarium ire jubetur. Quod si etiã eodem die infirmitas ejus in tantum excreverit, domum infirmorum in qua refectione carnis carentes cohabitant, jussu prioris, aliquo secum eunte ac demonstrante, intrabit. Nam quacumque hora cuilibet ordinem tunc pleniter regenti videtur hoc expedire, quemlibet ægrotantes ad infirmarium facit ire.

Similis quoque ordo servatur in eo, qui infra Matutinum pro infirmitate de choro exivit, vel eadem necessitate etiã coactus chorum non intravit. Pro qua re in crastina capitulo veniam petit, requisitusque a priore utrum melius habeat? si respondet etiã domne: jubetur sessum ire; si autem dixerit, non, jubetur extra chorum aliquandiu esse.

Sed est sciendum, si infra capitulum ad infirmarium quis ire jubetur, quod ad sedem suam is non revertetur, quousque idem capitulum finiatur, nisi a priore audiat, quod ad præsens illuc ire debeat; tunc facto ad sessionem suam ante et retro, nemine ducente, nisi sit juvenis in custodia positus quem sequitur infirmarius, discedet; et si necesse habuerit, in lecto, si quem ibi jacentem non invenit, et interim collocabit (nam nullus in lecto alterius, nisi illo permittente, vel ad momentum se debet collocare) vel si vult, in capellam vadit. Si autem de

capitulo non exivit, conventu in capellam intrante, ipse per auditorium in infirmariam tendit. Tunc infirmarius lectisternium ejus de dormitorio, justitiam cum cochleari de refectorio facit apportari quam etiam postea cum ipso cochleari reportabit, cum primum ille infirmus sanus in conventum redierit.

Carnem non comedit, nisi, ut ait sanctus Benedictus, omnino debilis et ægrotus sit; quod si fuerit, prior ad horam prandii infirmario admonente, eum invisit, et ad locum tali infirmo congruum ducit; facit etiam carnem apportari, quam et per manus ipsius porrectam præcipit, ut comedat. (vb.) Si vero prior alias occupatus illuc non potest venire, infirmario potest in hujusmodi vicem suam committere. Ab ea vice absque baculo, quem famulus inter comedendum prope eum posuit, (vb.) nusquam incedit, etiamsi res exigat, ut triduo vel amplius a carne absteineat, et non nisi capello caput cooperit. Et baculum quidem in nocte et meridie lecto infigit, reliquis horis juxta se ponit. * Absque frocco non debet quoquam ire, nisi ad necessarias: excepto, si tam debilis est, ut indigeat, ab alio sustentari.

Ad infirmarii autem curam pertinet, ut in singulis hujusmodi refectionis indigentiam diligenter exploret priorique quantum in ipso est, rei veritatem denuntiet. (vb.) Ad utramque missam id est majorem et matutinalem venit ad ecclesiam, quanquam ad majorem non ipsi usque post evangelium, sicut dictum est, intersit. Etsi capitulum non intret, tamen, quæ in capitulo leguntur, auscultat, scilicet, sententiam regulæ vel de evangelio, et rursus, quod legitur ad collationem; sed cum ad hoc ventum fuerit, ut agatur de negligentis fratrum, ad hoc audiendum non debet esse curiosus: mox enim de ostio recedit, ubi accubans auscultavit, et si fuerit in lecto, se collocabit, sin autem, aut in capella, aut in claustro juxta eam sito quiescere poterit. Silet ex more, usque dum post capitulum tabula percussatur ad loquendum. Si alicujus talis medicinæ indiget, absque licentia prioris per infirmarium hanc habere poterit. Si vero opus habet cocturam faciendi, aut phlebotomandi, per infirmarium a priore licentiam acquirit.

Hoc autem ordine hæc sanguinis minutio a quovis infirmo est agenda. Quando regulare jejuniū agit, finita tantum regulari hora, quæ ab infirmis ante prandium ipsorum cantatur, in quadragesima vero post vespere eorum dicto, *Benedicamus Domino*, inchoanda est. Cum autem bis comeditur, ad initium majoris missæ incipitur. Inter comedendum infirmo alteri juxta se sedenti de cibo suo et potu licenter potest partiri. (vb.) Post prandium quoque non licet ei vacare loquacitati; sed continuo se ponit in lectulum suum, vel exspectat ad S. Mariam, usque dum fratres de refectorio redeant; si tamen tantæ gravitatis esse dignoscitur. * Item in nocte percentalis matutinis infirmorum potest ibi reman-

(150) Id est dormiant tempore meridiano:

A nere, quousque conventus illuc tendat cum processione. Quorum neutrum tamen fratribus adolescentioribus conceditur. Aut si est tempus, quo fratres non meridianur (150), tunc similiter, si mavult, vadit in capellam; (vb.) quod etiam nulli infirmorum prohibetur. * Nullus autem eorum aliquem librum ibi vel ad momentum inspicit, nisi ad matutinum legere lectionem, vel responsorium cantare possit. Sed si vult legere, statim dicitur ei, ut redeat in conventum. Rursus post cœnam ibi sedet, aut jacet, quando in claustro sederint ad lectionem.

CAPUT LX.

Qua lege obedientiarii ægrotantes in domo infirmorum morentur.

* Quando prior, camerarius, cellerarius, sacrista, vel reliqui intus, vel foris obedientiis occupati domum infirmorum infirmari ingrediuntur, mox de omni obedientiarum sanarum executione et provisione egrediuntur; excepto quod fratres sub ipsis positi eorum consilio in agendis interdum, si necesse est, uti permittuntur. De obedientiis suis præcepto ipsorum nihil eis defertur; sed prior, si sibi videtur, adjutoribus eorum præcipit, quod, et quantum sibi placuerit, ut non ipsis tantum, sed etiam cæteris infirmis in commune apportetur. Si quod vero eisdem obedientiariis a nobis eorum directum fuerit, non illis præsentatur, sed a cellerario accipitur, et in commune dispensatur, ei postea, si videtur, eisdem hoc breviter intimatur.

(vb.) Circatores autem frequenter visitant domum infirmorum, et diligenter explorant quomodo ipsi se habeant infirmi, et item infirmarius, si quam viderit eorum negligentiam, sicut, si in dominica die ad aspersionem aquæ benedictæ in lecto non sederint, si frequenter tarde ad mensam venerint (sed maxime in loquendo), et si primum bis vel ter admoniti, noluerint eum audire, hoc debet ipse in capitulo reclamare. Prior autem mox, ut in clamati fuerint, mittit ad eos claustralem priorem, et circatores, convocatisque omnibus capitulum cum eis agitur, et si quis inter eos admonitionis transgressor inventus fuerit, virgam aliquando experietur. Adhuc etiam, si eandem rem iterare præsumperit, in capitulum vocatus, judicium absque dubio subibit, et si talis est, qui carnis refectionem habet, illuc eundo baculum in auditorio relinquet, * qui autem talem habet infirmitatem, ut baculo carere non valeat, eum secum in capitulum portat, seniores jugiter inibi commorantes et in aliquo tali delinquentes non illic, sed in capitulo sunt corripiendi, quippe male ageado alios scandalizaverunt; quibus bene agendi exemplum esse debuerint.

CAPUT LXI.

Quando infirmi sua sponte, vel vocati veniant ad capitulum.

* Sciendum autem de infirmis, quia et si nunquam processioni alicui intersunt, tamen propter quosdam magnæ æstimationis hospites ad capitulum vocan-

tur, nec non in vigilia Nativitatis Domini, et in A
nuntiatiōe ejus. Tunc enim nullus eorum propter
veniam communitate ab omnibus petendam ibi deerit,
nisi præ infirmitate illuc venire non possit. Post fi-
nitum autem sermonem diutius illuc non morantur
sed infirmario admonente statim redire jubentur.

Interim dum frater carne reficitur, fratres super-
venientes osculari, sicut et alii, non prohibetur.
(vb.) Quando ita convaluerit, ut redire possit ad con-
ventum, redeundi licentiam quærit a priore per in-
firmarium. * Nam in ejus arbitrio est, ut nullus
inde egrediatur, priusquam ipsi tempus videatur.

(vb.) Tunc unguuntur calcei ejus diurnales, et in se-
quenti die induit eos rediturus. Cum primo signum
pulsatur ad primam, vel si de tempore, quo tertia
cantatur, ante capitulum, stat prope ostium ad S.
Mariam, et cum viderit omnes fratres transisse, se-
quitur eos in ecclesiam: * Si aliquis est de obedi-
entiaris, is neque loqui neque nullo modo de obedi-
entia sua in capitulum se intromittere præsumit, ne-
que illa die equum ascendere; nisi quid acciderit,
quod si non iret, grave damnum monasterio infer-
ret, sicut de plantæ vel hujusmodi negotio. Pro
tanta namque necessitate etiam de ipsa infirmaria
exibit in hortum, sed nullatenus in illum locum, quo
eum equitare necesse foret. Verumtamen tunc non
egreditur per claustrum, sed patris scientibus edu-
cetur per aliquem secretum locum, per quem ex-
pleto negotio iterum revertetur in infirmariam.

(vb.) Cum venerit ad capitulum et post lectionem
prior jusserit, ut de ordine loquantur, statim surgit;
si tamen carnis refectionem habuit; et veniam
petens ita prosequitur: *Eram in domo infirmorum,
ordinem nostrum non custodivi ita, ut debui.* Sed si
duo vel plures sunt, unus qui prior est eisdem ver-
bis pro omnibus respondet dicens: *Eramus in domo,*
et sic cætera: et prior respondens: *Deus,* inquit,
indulgeat vobis, quidquid ibi deliquistis. Tunc illi
altius inclinant contra priorem, contra dexteram, et
contra sinistram, et eis similiter a singulis inclina-
tur. Tunc in loco penitentiae injungit illis prior, ut
cantent septem psalmos, vel qui nesciunt psalmos,
septies orationem Dominicam. * Et sciendum est
quo quisque etiam refectionem habens eo die, quod
de infirmaria redit, si in nocte tale quid dormienti
non evenerat, potest communicare; prius tamen
facta confessione; aut si presbyter est missam pri-
vatam cantare.

Si quis est adeo infirmus, ut in lecto jaceat, et
alio cibo refici non possit, in ipso adventu Domini,
seu in Septuagesima ei permittitur esus carniarum.
* Et quandocunque convaluerit, etiam si sit media
Quadragesima, vel in ramis palmarum, petit veniam
in capitulo, sicut fieri solet pro comestione carnis.
Reliqui omnes diutius ibi non morantur, sed con-
ventui coadunantur. Utrum autem hoc fiat in domi-
nica vel in feria secunda, in ipsorum est arbitrio.
Verum post petitam veniam, si quis eorum conven-

tum tenere non posse videtur infirmario commo-
nente, statim redire jubetur. Sciendum autem quia
ea die qua de infirmaria redit, si carnem comedit,
neque ille alium neque alius litum inclamat; si
autem, tam alius, quam ipse ab alio inclamatur.
Talem vero excessum potuit incurrere pro quo in
crastinò sponte, vel inclamatus veniam petit. Et
notandum quod si quis infirmus causa repausationis
ad aliquam cellam est mittendus, prius debet ve-
niam in capitulo petere, et postea benedictionem
abeundi accipere.

CAPUT LXII.

De unctione fratris ægrotantis.

(vb.) Frater qui se infirmitate ingravescente sen-
sit in proximo ab hoc sæculo migraturus, de omni
conscientia sua domino abbati vel priori confitetur,
et rogat ut oleo infirmorum unguatur. Adducunt
eum prius in capitulum duo fratres inter manus, si
est adeo infirmus, et petens veniam, eum se de
multis negligentia contra Dominum, et contra illos
se confitetur. Imperitur ei prior absolutionem,
cunctis respondentibus, Amen; et ipse similiter eis.
Reducitur et collocatur in lecto tali, tam submisso,
ubi fratres undique possint circumstare. (nar.) Post
capitulum recitatis psalmis *Verba mea*, et tabala
percutsa sacerdos hebdomadarius induitur alba,
stola et fanone, vel alius sacerdos, cui ab armario
hoc injungitur. Quos aqua, præcedente cruce, cum
duobus e latere cereis sequente comitatur, atque
illum armarius, portans librum et oleum infirmo-
rum. * Post hunc conventus, si tamen minor copia
fratrum est in loco: si autem multitudo hoc fieri
non patitur, tot fratres, quot ad istud officium suffi-
ciunt, tam juniores, quam seniores ab armario as-
sumendi sunt. Illuc per ecclesiam S. Mariæ itur, et
per auditorium reditur. Psalmus quinquagesimus
canitur. Quo finito, psalmus *Deus in nomine tuo*, etc.
*Miserere, mei Deus, miserere, qui per beatum Jaco-
bam apostolum tuum dixisti: Infirmatur quis in vo-
bis, et reliqua.* (vb. var.) Imponuntur septem
psalmi cum istis antiphonis: *Sana me, Deus.* Psal-
mus, *Domine ne, in furore.* 1. Antiph. *Erat quidam
regulus.* Psal. *Beati quorum.* Antiph. *Domine pater
meus.* Psal. *Domine, ne in furore.* 2. Antiph. *Cor
contritum.* Psal. *Miserere mei, Deus.* Antiph. *Domine,
descende.* Psal. *Domine, exaudi.* 1. Antiph. *Do-
mine, non sum dignus.* Pro defunctis antiph. *Cum
sol autem occidisset.* Psal. *Domine exaudi.*

Interim sacerdos hoc modo facit unctionem. Pol-
lici oleum illinit, et cum eodem pollice signum cru-
cis imprimit super utrumque oculum ita dicendo:
*Per istam unctionem et suam piissimam misericor-
diam indulgeat tibi Dominus quidquid peccasti pro
visum.* Item super utraque autem propter auditum:
super utraque labia, propter gustum; super nasum
in longitudine propter odoratum; super manus pro-
pter tactum, et sacerdoti extrinsecus: super pedes,
propter incessum, super lumbos utriusque propter

ardorem libidinis. Lavat manus, prius tamen fricatis cum cinere digitis et aqua, quæ in ignem solet effundi.

(var.) Quod si infirmus eodem die communicavit, idem sacerdos his versiculis præmissis: *Salvum fac servum. Mitte ei, Domine, auxilium. Nihil proficiat inimicus. Esto ei, Domine, turris fortitudinis*: Subjungit has collectas: *Deus, qui famulo tuo Ezechijæ. Respice. Alme Deus, qui facturæ tuæ. Alme Deus, qui humano generi. Virtutum caelestium Deus. Domine sancte Pater, Omnipotens æterne Deus. Exaudi Deus preces nostras. Præveniat huic famulo. Domine Deus noster qui offensione. Adesto, Domine, supplicationibus et me, qui. Præsta quæsumus Deus huic famulo tuo. Deus humani generis benignus.*

Si autem res exigit ut corpus Domini accepturus sit, tunc armario designante, alius sacerdos easdem collectas prosequitur, et sacerdos hebdomadarius interim cruce et aqua benedicta remanentibus, redit cum geminis candelabris ad ecclesiam, ut corpus Domini apportet. * Ibi denuo lotis manibus vinum et aquam calici infundit, et priusquam illud accipiat, tantum inclinât, et pixide, in qua corpus Domini, quod reconditum est, super altare posita, crucem cum incenso, quod sacrista interim ad hoc paravit, desuper facit, et corpus Domini, quod super calicem frangit, et partem, quam delaturus est, super calicem tenet, et tam manus sacerdotis, (vb.) quam ipse calix linteo candidissimo per armarium cooperitur; item ut prius imposito psalmo *Laudate* revertitur. * Cui etiam, si opus est, psalmus *Deus in nomine tuo*, et *Miserere mei Deus* adduntur. Quoscunque pertransierit, vel qui illi obviaverint, veniam petunt. Nec minus interim curatur, ut os infirmi lavetur.

* Recepturus Domini corpus confessionem dicit, sacerdoti cæterisque respondentibus, *Misereatur vestri*. Quo dicto subjungit sacerdos, *Indulgentiam*, etc. (vb.) Recipiet autem intinctum (151) de vino. Sed deinde hausto eodem vino, ebibit quoque ablutionem calicis, et secundo ablutionem digitorum sacerdotis, et adhuc tertio calicis. Adhibetur illi crux, ut eam osculetur. Osculatur etiam quasi ultimum valedicturus primo sacerdotem, omnes fratres et ipsos pueros, si in illo loco sunt. Redit conventus eodem ordine et apparatu quo venerat. * Idem frater, si mortem evaserit, post tres annos item perungi poterit.

CAPUT LXIII.

De unctione domni abbatis.

* Quod si domnus abba inciderit in infirmitatem, quemadmodum frater prædictus in capitulum adducitur, et in sede sua sedendo, multoties se et in Deum et in fratres peccasse profitetur, et ut veniam a Domino consequatur humiliter orat. Sed prior mox assurgens ex communi fratrum affectu, cum omni reverentia ac subiectione, ut dignum est, in-

dulgentiam ei quam precatur, exoptat, et ipse eis similiter. Quo facto, reducitur finitoque capitulo ipse prior alba et stola indutus, sicut etiam aquæ benedictæ, crucis et candelaborum portitores albis induuntur, et ad unguendam cum olco infirmorum sequente conventu progrediuntur.

CAPUT LXIV.

De fratre ad extrema veniente, et de vigiliis circa eum agendis.

(vb.) Postquam autem frater aliquis ad huiusmodi venerit infirmitatem, providetur ei unus famulus, qui non aliud habet facere, nisi ut obsequatur infirmo. In nocte vero famuli omnes diligenter, sed tamen vicissim excubant, ne obitus ejus improvisus possit evenire. * Crux lignea ad hoc facta solum, et ad S. Mariam jugiter posita, ab infirmario apportatur, et contra faciem ejus affigitur; si tamen obitus illius tam prope esse videtur; et lumen cerei usque ad clarum diem ei non deerit, quandiu ipse medius non habuerit. Si quis frater est, cui hoc pro singulari affectu libuerit, (vb.) ut ipse quoque maneat excubans cum infirmo, libenter ei acquiescit prior. Famuli autem, qui sunt in talibus multam exercitati, multumque periti, cum viderint jam exitum imminere, de cinere, qui in capite jejunii superfuit, et quem usque huc infirmarius ad hoc reservavit, in modum crucis aspergunt, (var.) cilicium desuper expandunt * et infirmum de lecto levatum in cilicium submitunt. Quod infirmarius priori mox notificat; prior vero, si æger intelligentiam habuerit, facit aliquem coram eo passiones legere; sin autem, præcipit duobus vel quatuor, ut indesinenter ibi cantent psalmos, usque dum manifestum sit animam cito de corpore migraturam esse. Quod cum viderint famuli, accenso per totum claustrum infirmorum, et in auditorio, si nox est, lumine, ab uno eorum tabula contra ostium dormitorii vel ecclesie, (vb.) aut ubicunque conventum esse cognoverit, crebra et continua percussione, tantaque sonoritate percutitur, * ut intus vel extra claustrum a quolibet infirmorum commorante audiatur. Quod cum signum sit obituri, illico, ut auditum fuerit, omnes accurrunt, cantantes et recantantes majus symbolum fidei. (vb.) Nam quamvis homini nostri ordinis omnino sit prohibitum, ut ullius rei gratia intemperato incessu aliquando incedat, tamen ad morientem et ad incendium est etiam præceptum, ut currat.

Si hæc tabulæ percussio evenierit, vel quando alterutra missa, vel quando regularis hora cantatur, quotquot stant extra chorum majorem, accurrunt; qui autem in choro minime; nisi quibus prior inuenerit, et armarius cæterique obedientiarum, qui ad exsequias aliquid sunt acturi. * Quod si in cœna Domini infra mandatum pauperum, vel infra quodlibet mandatum fratrum, vel in sabbato sancto infra illud officium, quod ante missæ pulsationem, vel

(151) Ipsum Domini corpus vino intingebatur, ut eo facilius ægrotus illud sumeret.

quod postea agitur, vel infra quamlibet processionem cruce jam in vestibulum perlata, tabula percutitur, nemo currit, nisi item quibus prior innuerit cum prædictis obedientiaris. (vb.) Si autem in refectorio vel ad collationem adhuc sedent, inde quoque prosiliunt. Veruntamen lavato corpore et in ecclesiam deportato, * si nondum lectio cum versu *Agimus tibi gratias* finita erat, revertentur omnes in refectorium; et si adhuc comesturi et bibitori erant, quando ictum tabulæ audierint, postea comedant et hibent, etiamsi sit in Quadragesima. (vb.) Quod si ad sonitum tabulæ omnes jam dimiserint comedere, et lectio cum versu finita fuerat, toto corpore, et in ecclesiam S. Mariæ delato in majori ecclesia cum psalmo *Miserere mei, Deus*, finiunt. * Eodem modo ad collationem redeunt, si jam lectionem non finierint.

In nocte quoque, si percutitur tabula, cum tanta festinantia omnibus currendum, ut nec etiam lectos suos ea vice, si sunt in dormitorio, cooperiant; sed tamen in sola cuculla et pellicio currere non licebit, nec juvenibus, nisi laternis accensis. In festo etiam Albarum fratribus ex parte albis indutis, qui nondum eorum intrabant, est currendum. De rasura quoque et capitulo, licet postea finiendis, et de litania, quæ post primam vel ante missam canitur, sine mora curritur. Recedentes autem Litaniam a loco, ubi dimissa est, repetunt. In nocte etiam finitis nocturnis, vel si sunt duodecim lectiones, perlecto super analogium evangelio et oratione, si nondum obiit, omnes currunt, et allato corpore in ecclesiam mox matutini lectionem incipiunt; prius tamen dictis psalmis familiaribus, si dicendi sunt. Et si inter familiares psalmos, vel etiam infra aliquam hujusmodi psalmodiam hæc interruptio agitur, psalmus aliquis ex parte canitatus, ut v. g. psalmus qui de refectorio canitur; post reditum a capite est inchoandus. Idem et infirmi faciunt, excepto quod horam regularem postea ab initio recitandam audita tabula dimittunt, nocturnos autem vel matutinos nondum finitos a loco, ubi dimissus est, percantant. Et ut brevi utar conclusionem, quicumque ordo, absque his, quæ excepta sunt, pro hujusmodi causa interrumpitur, toto corpore et (sicut dictum est) in ecclesiam allato, reditur, ut idem ordo servetur. Infirmario autem procurandum est, si tamen fieri potest, ne aliquando tabula prius percutiatur, quam tunc instans ordo impleatur; nisi obitus fratris tam prope sit, ut ultra differri non possit. Quæ si infra missam vel horam regularem percutitur, finita eadem missa, et si est Dominica, data mensæ lectori benedictione, vel finita hora, itemque accepta benedictione (si aliquis de via reversus eam est accepturus), vel si est ad vesperos aut matutinos, facta commemoratione alicujus sancti (si forte est agenda) et si est Dominica, data coquinæ servitoribus benedictione; tunc si nondum obiit, currunt omnes, ac si tabula percuteretur, cantando, ut prædictum est, symbolum. Si vero finivit, moderate incendant,

A cantantes, *placebo Domino*, et illuc venientes adjungunt se psalmodiæ eorum, quos ibi invenerint. Sive autem totus conventus, sive ex parte currat, circumstantes fratrem bis vel ter *Credo in unum* cantant, si nondum finivit. (vb.) Tunc agenda est, domus abbate vel priore pronuntiante, litania, et unicuique nomini sanctorum subjungendum est, *ora pro eo*. Est autem prolonganda vel brevianda, prout permiserit temporis ratio; et secundum quod in causa migraturi perspicui potuerit, vel æstimari prolonganda vel sanctorum nomina repetendo, vel alia adjungendo: brevianda vero quædam supprimendo. Finitis vero sanctorum nominibus confestim subinfertur: *Propitius esto, parce ei, Domine*, cum reliquis

B Finita litania, si necdum finivit, bis vel ter vel quoties ipsa res docuerit, ab omnibus, ut prius *Credo in unum* cantatur, et si necdum spiritum emisit, priore innuente recedit conventus, retentis quibusdam, qui cantant ibi psalmos seu legant passionem, si memoria redierit ægro. (var.) Si vero mortis articulum instare denuo perspexerint, nihilominus tabula percutitur, eodemque ordine, quo prius ab omnibus, curritur illuc, et symbolum fidei adjuncta litania canitur, et hujusmodi fratrum revocatio litanixque repetitio totiens agitur, quotiens opus esse videtur. Cum autem jam non dubitaverint eum obiisse dicuntur a domno abbate vel priore hæc collectæ: *Piæ recordationis affectu. Deus, cui omnia vivunt. Suscipe Domine animam servi.*
C Præmissis his versibus: *Ne intres. A porta inferi. Dominus vobiscum*. Conventus exiens ut consideat, ante capellam S. Mariæ cantat vesperos pro defunctis non alia collecta, quam ea sola semper sequente, *Omnipotens sempiterne Deus, cui*.

Est autem consuetudo, ut quandiu æger super cilicium jacuerit, secretarius, qui horologium temperat, post completorium cum absconsa illuc pergat, et priusquam ibi decesserit, et antequam pulset scillam ad matutinum, et etiam in die, et secundum quod ibi deprehendere potuit; sic temperet, et provideat, ne de servitio Dei propter obitum Fratris negligentia eveniat.

CAPUT LXV.

De eodem, cum obierit.

D * Ut autem obierit, mox caput capello cooperitur, et ultimo properant conversi, (vb.) ut pulsent omnia signa, et prolixè, ut apportent adhuc aliam crucem et aquam benedictam, (var.) candelabra et thuribulum, et mox ut hæc crux apportata fuerit, ligna reportatur. Quibus allatis defunctus aqua benedicta aspergitur, et incensatur. * Post modicum simul cum ipsius, quæ apportata sunt, in cilicio effertur in adieulam inter capellam S. Mariæ, et infirmariam ad hoc solum factam, ut ibi lavetur. In qua etiam fenestra aliquantulum majuscula est, in qua stamineum cæteraque, quibus defunctus ad præsens est induendus, interim reponantur, (vb.) Sed enim nec portant, nec lavant, nec in sepulchrum ponunt alii fratres,

quam qui ejus similes sunt in sacro ordine vel sine A ordine.

* Cavendum est tamen, præsentis hebdomadæ Sacerdoti, ut non se intromittat ad hujusmodi negotium. Ad infirmarium autem pertinet aquam calidam providere: ad camerarium ea, quibus induendus est, qui etiam in promptu debet habere laneum pannum quadratum, cui infixi sunt plures acus cum filis. (vb.) Ponitur super tabulam ad hoc solum destinatam, exiit caligis, femoralibus, et stamineo, lavata a vertice usque ad plantam pedis. Sola venter eodem stamineo sunt cooperta. Lucensum abundanter ibi administratur. * Vestitur stamineo noviter loto, cuculla et caligis nocturnalibus, et sudario, cui assuta est crux de lineo panno,* et sudarium est de eodem panno, de quo et stamineum, sicut et caligæ, nec in extremitate patulæ, sed consutæ. Capellum cucullæ super faciem ex utroque consuitur contra pectus, super quod etiam manus extra cucullam complicantur, ipsaque cuculla per loca consuenda tota ita constringitur, ut in nulla parte sit laxa. Item nocturnales consuuntur ad invicem.

Inter lavandum lavatores officium Defunctorum cantant. (var.) Ibi etiam prior et armarius non desunt, et prior dicit hanc collectam: *Omnipotens sempiternæ Deus*. Infirmi quoque idem officium cum novem Lectionibus semoti a conventu sedentes cantant. (vb.) Postquam fuerit vestitus, incensum, quod interim jugiter ibi non deerat, mittit prior super feretrum, simulque aspergit aqua benedicta. Deinde defuncto in illud posito asperso et incensato cooperculum superponitur. Lavatores priusquam froccos induant, de aqua, qua lavando defunctum usi sunt, vel ad lavatorium infirmorum manus lavant, sed non tergunt. Levatur, portatur usque ad ostium contra conventum. Qui cum officium ad finem usque percantaverit, prior observat et tabulam percussit semel tantum. Tunc ab omnibus inclinatis dicitur oratio Dominica. Et prior, *Et ne nos. A porta inferi. Dominus vobiscum*. Orationes, *Deus vitæ dator. Deus qui humanarum*. Imponitur responsorium: *Subvenite*. (vb.) Item *Ueu mihi Domine*. Itemque si opus est, *Ne recorderis*. In processione crucem sequuntur pueri, si in loco sunt, deinde priores, postea conversi, et defuncti portatores novissimi, et pulsatione jam incepta omnium signorum, portatur in ecclesiam S. Mariæ, ibique ante altare ejus sustentatur, usque dum pro eo dicatur collecta: *Deus vitæ largitor*. Præmisso versu, *A porta inferi. Dominus vobiscum*, versis ad altare fratribus. * Deinde in inferiori parte ejusdem ecclesiæ contra aquilonem juxta formam, ne transeuntibus impedimento sit ponitur, et crux cum candelabris ad hoc solum deputatis, ibique jugiter reservatis, ad caput ejus affigitur, et tunc demum a pulsatione cessatur, conventuque ad finiendum ordinem redeunte, si quem forte infinitum dimisit, infirmi *Exultant*, quod dimissum est, percantant.

Infirmaria non benedicuntur, neque aqua benedicta

aspergitur, sed illa tantum domus, in qua idem frater obiit, scopatur et junco sternitur. (vb.) Ab hora illa, quousque feratur ad sepulchrum non omittitur absque psalmodia, nisi interim, dum hora regularis in eadem ecclesia cantatur. * Ad quam, cum primum signum pulsatur, a psalmodia cessatur, præter ad solos Nocturnos; tunc continuatur, usque dum scilla dimittatur. Et si obitus fratris contingeret, priusquam sonitus in dormitorio fieret, aut sicut est tempore hyemali ante finitam litaniam, vel etiam, ea finita; nisi tam clara sit dies, ut in claustro legi possit, vel si in die rasuræ tali hora finitur, quod matutinam missam habere potuit, ea die sepelitur. Quod et tunc fit, si intolerabilis fœtor vel aliquid hujusmodi intercesserit. Pro intolerabili fœtore etiam sine missa, si tali hora obiit, sepelitur. Pro psalmodia vero et vigiliis in nocte pro eo agendis, unicuique missa vel psalmodia injungitur, præter hoc quod ei communiter vel singulariter ab omnibus debetur. (vb.) Et nox illa, si est hyemalis, ut ad calendas novembris inde usque ad cenam Domini, in duodecim lectionibus et octavis tantum, in tres vigiliis est dividenda. Quarum primam chorus dexter agit cum armario, secundam sinister chorus, novissimam conventu post matutinum dormitum eunte, * secretarii et juvenes cum custodibus, additis totidem de novitiis et aliis fratribus, ut psalmodia impleri possit, et ad unamquamque vigiliam psalterium ex toto dicendum; deinde vesperi, officium et matutinales laudes pro defunctis adjuncto semper C *Verba mea*, sine psalmo *Voce mea* sequente collecta: *Absolve Domine*.

Armarius mox ut prima pene impletur vigilia, ad excitandum fratres dormitorium ascendit. Infra matutinum vero infirmi et alii, qui regulares horas ad S. Mariam audiunt, usque dum conventus cum processione illuc veniat, inde non recedunt. Et sciendum, quia cum funus fratris celebramus tempore noctis, perlustrat nostrum lampas perlucida claustrum. In privatis vero noctibus ejusdem temporis, id est, a Calendis Novembris usque ad cenam Domini, in duas dividitur nox vigiliis, quæ vicissim ab utroque choro (sicut dictum est) agendæ sunt: sed ad intervallum totus ibi conventus aderit; (var.) postea autem hi, qui in infirmaria, et in cella novitiorum pro concessa misericordia dormiunt, usque ad diem ibi perseverant. At si est nox æstiva, in tres vigiliis est dividenda, et ad unamquamque illarum duarum, quæ sunt ante nocturnos, centum dicuntur psalmi cum cæteris, quæ sequuntur.

Ad tertiam vero post matutinum a secretariis et a cæteris prædictis fratribus psalmodia usque ad sonitum debet protelari. In duodecim vero lectionibus hoc tantum variatur, quod ad singulas vigiliis ante nocturnos psalmi quinquaginta cum suis appenditiis dicuntur; si tamen prima vigilia prope noctem, vel in ipsa nocte incipitur. Si vero tempore incipitur, psalterium ad prædictas duas vigiliis æque divisum percantatur. Cum autem cen-

ventus est in refectionario, vel si est tempus quo fratres ad meridiam dormire solent, de novitiis, aliisque fratribus aliquanti validiores remanent. Tunc etiam tempore statuto usitate non negliguntur tres orationum, vestesque, si quis mutare velit, vel antea vel postea mutabit. Sciendum autem quod mox, ut matutinalis missa finitur, totus conventus, exceptis novitiis, aliisque capitulo carentibus ad chorum regreditur, ibi vacat lectioni quousque ad capitulum pulsetur. Sed iidem novitii ad capitulum una cum infirmis illic remanere precipiuntur. Similiter infra mandatum aliquot remanere iubentur.

Mox autem ut in refectionarium potus charitatis a quibusdam bibitur, ab armario illic diriguntur, ut et hi, qui missi sunt, veniant, et eundem potum charitatis accepta ad gradum licentia libant. Quaecunque autem hora fratris obitus venerit, sive sit temporis hyemis, sive aestatis, psalterium non est incipiendum, nisi prius ex toto compleatur... postea quam obiit, et vesperi pro defunctis et officium et matutinum et *Verba mea*, missa etiam matutinalis cantantur pro eo, etiamsi ea die non sepeliatur; tunc in crastino omnes, ut offerant, debent interesse. Post offerendam vero sacerdotes, qui volunt, possunt pro eo sine licentia missas cantare, si tamen est in duodecim lectionibus. Diaconus, postquam incensaverit altaria, incensat et defunctum cruce desuper facta. Sepulchrum, cum factum fuerit, dicendæ sunt hæc collectæ super illud: *Deus, qui simplicibus. Deus, qui hominem. Domine Jesu Christe*. Qua finita, aspergitur aqua benedicta, et sequitur ista collecta: *Laefabilis*, et hoc agitur infra canonem matutinalis missæ.

CAPUT LXVI.

Quomodo et quando sepeliatur.

Finito capitulo, et si talis est dies, percussa tabula, prior unum de majoribus signis aliquantulum per tres vices tangit: conveniunt fratres, et cerei per custodes ecclesiæ singulis distribuuntur, infirmis quoque ante vel extra capellam stantibus. Sacerdos, qui priorem missam cantavit sepulchrum defunctum, indutus est alba, ad hoc tantum deputata, et stola. Armarius accito alio fratre incipit *Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison*. Ad quod cum omnes similiter responderint, submitunt se inclines ad orationem Dominicam, et sacerdos absque salutatione dicit has collectas: *Ne intres. Fac quæsumus Domine. Inclina Deus*. Præmittens ad singulas: *Oremus*. Quibus imponitur responsorium 1. *Induta est. 2. Scio Domine. 3. Libera me Domine*. Versum cantat armarius cum alio fratre, ut supra *Kyrie eleison*.

Quotiens incensat altare principale, totiens corpus defuncti crucem desuper faciens. Imponitur antiphona cum psalmo octuagesimo. In hac processione primum aqua benedicta, incensum et crux cum duobus candelabris aliis, noviter de ecclesia allatis portantur, sacerdote et armario sequentibus, quos sequuntur novitii et conversi, et postea priores, et

A dominus abba, novissime defunctus. Infirmi vero, qui interim stabant extra ecclesiam S. Mariæ, ingrediuntur eandem, mox ut conventus exierit, et ibidem officium, quod et conventus cantant. Conventus autem perveniens in cœmeterium expandit se in modum coronæ, et inter sepeliendum sub notata psalmodia cum antiphonis istis cantatur anti. *Aperite*. Psal. *Constemini Domino*. s. Anti. *Ingrediar*. Psal. *Quemadmodum*. Anti. *Hæc requies*. Psal. *Memento Domine*. Anti. *Dextra*. Psal. *Domine probasti*. Anti. *Ne intres*. Psal. *Domine exaudi*. 2. Anti. *Omnia spiritus*. Psal. *Laudate Dominum de terra*. Anti. *Absolve Domine*. Psal. *Benedictus Dominus Deus*. Sacerdos cum primum venerit ad sepulchrum dicit has collectas: *Obsecramus. Deus Omnipotens, qui*. B Sepulchrum et prius et postea quam in se receperit, aqua benedicta aspergitur et incensatur, non ter, sed semel tantum cum versu: *Redemptor*. Collocatur operculum ligneum super ipsum defunctum, et sacerdos primus, si dominus abba non aderit, cum pala, mittens tribus vicibus de terra super illum, subjungit has collectas: *Oremus. Fratres charissimi, qui iustis. Debitum humani. Temeritatis*.

Quibus finitis recedunt a sepulchro simul cum cruce, et procedunt ante capellam in medio cœmeterii, ibi sub silentio præmissa oratione Dominica subinfertur: *Et ne nos. Commens. Ne intres. Dominus vobiscum. Tibi Domine commendamus*. Cereis extinctis sequitur psal. *Laudate* rursus cum oratione Dominica. Versus: *A porta*. Collecta: *Deus cujus misericordia*. Facta inclinatione consueta, et septem psalmis impositis, reditur, et ita, priores ea vice etiam sint anteriores, eodemque ordine cum pervenerint in chorum, prosternunt se, cum ipsis psalmis, quos sacerdos jam alba et stola exutus claudit hac collecta: *Absolve Domine animam*, ubicunque tunc prostratus jacuerit. Quos etiam infirmi incipienti conventu inchoant ac prostrati cantant. Signa, quæ defunctum esserent statim pulsari sunt inchoata, non prius omittuntur, quam feretrum super sepulchrum ponitur. Feretrum mox post sepulturam a famulis infirmarii in prædictam ædiculam reportatur, ut illic jugiter, cum opus fuerit, inveniatur.

(var.) Ipso die quo defunctus sepelitur, si bis comeditur, quicquid ad cœnam panis vel potus remanserit, ad eleemosynam pro eo datur; si semel, ad prandium. Singuli sacerdotes tres missas, cum primum potuerint, unusquisque qui scit psalmos sexaginta, qui illiterati totiens orationem Dominicam pro eo cantant. In sequenti die inchoatur et septenarius ejus et tricenarius. Septenarius ita, ut per septem dies officium et missa cantetur pro eo generaliter a conventu: tricenarius vero ita, ut per triginta dies detur ad eleemosynam ejus præbenda pleniter, et psalmus *Voce mea* (qui tamen solet ad omnes horas dici pro eo:) tunc dicatur et *Verba mea*, et triginta pro eo missas cantandas sex sacerdotibus, admonente armario, prior injungit. In quo tricenario plures fratres defuncti non comprehenduntur, nisi eodem

die obierint. Sacerdos autem, cum quintam uniusquisque finierit, eadem die in capitulo pronuntiat, ut in crastino alius incipiat. (vñ.) Quod et pro nulla unquam festiuitate intermittitur, exceptis per annum sex diebus, * Natiuitatis Domini, Dominicæ resurrectionis, et illis tribus diebus, qui resurrectionis Dominicam antecedunt, et in die sancto Pentecostes. Quod si forte quis eorum aliquam ex his neglexerit, venia petita, eandem implere iubetur : insuper poenitentia, quæ priori visa fuerit, illi iungitur. Postquam autem eadem missæ finiuntur, prior ei absolutionem imprecatur, quod etiam fecit similiter ad capitulum priusquam sepeliretur. In prædictis autem et in aliis festis principalibus officium Defunctorum non agitur, nisi corpus in præsentem habeatur. (var.) Vestimenta ejus a camerario reservantur, ut cuiusque fratri opus fuerit, tribuantur. Quotiens venerit anniversarius ejus, vel etiam uniuscujusque professi nostri, iterum præbenda sua dabitur ad eleemosynam. Missa vero, quæ item cantanda est pro illo, aliquando aliqua necessitate impeditur, sed cum proxime opportunum fuerit, restauratur.

CAPUT LXVII.

De eo, qui in aliqua cellarum nostrarum obierit.

(vñ.) Frater, qui ad aliquam cellam nostram, quancunque ex causa missus, ibi obierit, ibi quoque habebit triginta missas, dummodo sacerdotes in loco sint, ut hoc fieri possit, et cætera, quæ supra memini; (var.) sin autem apud non agitur. Et cum advenit brevis ejus depositionis, agitur pro eo officium et missa signis omnibus pulsatis, et de reliquo utraque et ibi, ubi sepultus est, et apud nos agenda est eodem modo septenarius ejus, addita præbenda, et psalmo *Verba mea* per triginta dies. * Et anniversarius ejus insuper in regula inter alios fratres nostros scribitur.

CAPUT LXVIII.

Quid fiat pro eo, qui apud nos, nostris in cellis, vel alibi obierit.

(vñ.) Quid fiat in cellis nostris pro quolibet fratre, qui apud nos vel alibi obierit, non facile dixerim, nisi quando brevis illuc venerit, agitur officium, et quicumque sacerdos est, cantat tres missas pro eo, et qui non est sacerdos, centum et quinquaginta psalmos, aut totiens Dominicam orationem. (vñ.) Tamen rara sunt loca illa, in quibus præbenda non datur pro eo. * Nam et in quibusdam datur septem diebus, in quibusdam etiam triginta, et semper in anniversario ejus, et cætera supra dicta pro eo agenda sunt, et in martyrologio notandum est. * Hoc totum dispositum est, et ordinatum per dominum abbatem, (vñ.) secundum quod ipse cognovit possibilitatem et facultatem loci cuiusque.

CAPUT LXIX.

De eo, qui subita morte, quod absit, obierit extra claustrum.

* Quod si frater aliquis subitanea morte percussus, quod absit! vel aliquo modo neglectus, extra claustrum obierit, ad infirmariam deferatur, statimque

A tabula tali modo quo ad obeuntem percuti solet, percutitur (si tamen fratres in aliquo prædicto ordine ad præsens non sunt occupati): et conventus cum tanta illuc festinatione currit, quanta festinat ad morientem, canendo videlicet symbolum fidei. Verum si obitus ejus prius in capitulo pronuntiat, post capitulum non percutitur, sed conventus pedetentim incedens, vespers defunctorum cantat. De cætero eidem per omnia sicut præfato defuncto est agendum.

CAPUT LXX.

De duobus, vel tribus forte sepeliendis.

* Si aliquando evenerit, ut duo vel tres fratres simul sint sepeliendi, tot thutibula, tot cruces cum candelabris, totidemque sacerdotes adhibentes, quot sunt defuncti. Ex quibus tamen sacerdos hebdomadarius collectas, quæ in capella S. Mariæ sunt dicendæ, dicit, et altare, ipsosque defunctos inensare debet. Qui etiam ad sepulturam sunt deferendi, secundum tempus obitus sui; eo videlicet ordine, ut qui prius obiit, ultimus in processione sit, sequente hebdomadario sacerdote, eidemque, quæ sunt sui officii exhibente; reliquis autem duobus simili ordine præcedentibus, ac per omnia eadem facientibus. Finita autem collecta *Temeritatis*, et sacerdote hebdomadario de sepulchro cum cruce divertente, et ante capellam, quæ est in medio cæmeterii subsistente, et isti, atque unus a dextris, alter a sinistris collateralis associantur illi, et ita consistentes, donec idem sacerdos collectam, *Tibi Domine*, etc., pro eisdem defunctis communiter dicat, qui et illam: *Deus, cuius miserationis*, pro omnibus hic sepultis finit.

CAPUT LXXI.

De abbate ab hac vita migrante.

(vñ.) Super hæc omnia domno abbati ex hac vita decedenti ista sunt agenda, tandiu inhumatus erit, usque dum fratres nostræ congregationis undique de monasteriis et cellis convenire possint. Tumulus ejus in loco, quem merita ejus exigant (ornatus tamen quam aliorum) est parandus (var.) In quem deponendus vestitur omnibus sacerdotalibus vestimentis. Quatuor fratres, qui cantant versus illorum trium responsiorum, induti sunt cappis, et quatuor, qui portant eum ad tumulum, albis. * Virga pastoralis tantum ad ejus dextrum latus applicatur; sed calix in manum non datur. Per annum integrum datur ad eleemosynam ejus præbenda, (vñ.) non solum apud nos, sed etiam in omnibus monasteriis et cellis nostris, quæ et semper super mensam principalem ponitur; et triginta missæ cantantur ibi pro eo; si tamen sunt sacerdotes, qui hoc potuerint explere. (var.) Ejus quoque anniversarius, etiam si in tempore hyemali post duodecim lectiones occurrerit, hoc modo agitur. Primo ut omnia signa pulsantur prolixius ad vesperam pro defunctis, qui et ea vice cantantur in choro, priusquam processio fiat ad S. Mariam. * Quod tamen in æstate non est agendum: nam tunc hujusmodi anniversarius post festum du-

decim lectionum occurrens, in sequentem diem est differendus. (vb.) Item ad officium et missam, quæ et festive, nec absque tractu cantando celebratur, et nihilominus omnia signa pulsantur

* Unusquisque sacerdos cantat missam pro eo, alii septem psalmos, vel qui psalmos nesciunt, totiens Dominiçam orationem (vb. var.) Ipso die habebunt fratres in refectorio charitatem; excepto si in Quadragesima in feria secunda, quarta vel sexta occurrit; tunc huiusmodi pietantia usque in sequentem diem differtur. * Pauperes etiam duodecim in hospitali reficiuntur, non solum pane et vino, sed etiam carne: alias providetur eis, quod tantumdem valet. (vb.) Hæc autem pauperum recreatio agitur tantum in nostrorum abbatum anniversario, nisi forte communi decreto impensatur alicui magno benefactori nostro. (vb.) Si quando alicujus anniversarius cum maximo ritu agendus occurrit, qui monasterio aliquod donarium contulit, illud cum *Placeto* pro eodem incipitur, et sive sit pallium, sive aliud huiusmodi ornamentum, pro ipsius memoria cernendum super altare ponitur, neque inde auferitur, donec in crastino missam defunctorum item pro eo canenda finiatur.

CAPUT LXXII.

De fratre, qui in Quadragesima obiit, et in duodecim lectionibus est sepeliendus.

(vb.) Si quis fratrum in Quadragesima obiit, et in tali die est sepeliendus, qui cum duodecim lectionibus fuerit solennis, pro illo post primam cantatur missa defunctorum, et cum tribus tantum collectis; id est *Omnipotens sempiterna Deus. Deus veniæ largitor. Fidelium Deus.* Propterea tamen nec illa missa de festivitate post tertiam, nec illa de jejunio post nonam remanebit. Sed in die Dominica sepultura evenerit, additur et quarta collecta; id est, *Sanctorum tuorum*, quæ nec alias, tamen eo die ommitteretur.

CAPUT LXXIII.

De eo, qui sepeliendus est in diebus ante Pascha.

(vb.) Item si quis sepeliendus est ante nonam, in qualibet die de illis tribus, qui proxime Pascha antecedunt, sine lumine et incenso, et si est in Parasceve, a fratribus nudis pedibus incendentibus sepellitur, et absque missa pro defunctis, quæ tamen postea cantabitur in feria quinta Paschæ, nec aliter quam si corpus defuncti esset in præsentia. Ab ea autem hora qua novus ignis benedicitur, usque in crastinum mane, neque in ecclesia, neque ad sepulturam lumine privatur.

CAPUT LXXIV.

De eo, qui sepeliendus est in diebus Rogationum.

(Var.) Item si quis sepeliendus est in Rogationibus, pro eo cantatur post primam missa defunctorum, et illa de Rogationibus post tertiam, ad quam etiam non offertur, nec pax recipitur, nisi ab uno, et finito capitulo sepellitur.

CAPUT LXXV

De eo, qui sepeliendus est, quando radere debemus

(vb.) Item qui sepeliendus est eo die, quo non bene possumus mutare rasuram, post capitulum statim percussa tabula sepelitur; quia quamdiu est inse-pultus, non licet in claustrum vel loqui, vel aliud quid facere, nisi tantum psalmis vacare ad exequias. Solutus armarius tantum defuncti nomen scribit in memoriali fratrum et breves, quæ absque mora mittendæ sunt pro eo per cellas. * Quas quidem perscriptas idem armarius cellarario, qui eas misurus est, ante cellarium præsentat, et si ille in promptu non fuerit, inibi in locum ad hoc deputatum eas reponit. Quæ quia ex antiqua Patrum institutione, sine omni dilatione mittuntur, per famulos ad hoc solum deputatos circumferuntur. Quibus et sint semper parati a camerario vestiuntur, a cellarario vero victus cottidianus debet provideri.

CAPUT LXXVI.

Quando breves mittendæ sint.

* Quali autem ordine huiusmodi breves sint mittendæ, silendum non est. Igitur per omnes cellas nostras longe vel prope positas, dummodo a se invicem multum non distent, brevis una ad intimandum fratris obitum sufficit. Nam postquam ad proximam earundem cellarum allata fuerit, de loco ad locum per priores inibi commorantes, est mittenda. Quod si per diversas terrarum partes eadem cellæ ab invicem longius distare noscuntur, necesse est, ut a monasterio principali per singulas provinciarum cellas breves singulæ transmittantur.

Hæc autem brevium transmissio simili modo agitur, si cujus fratris obitus in cella aliqua evenerit, et brevis illius ad nos usque pervenerit; excepto, quod ad aliquam in eadem terra sitam de loco, in quo obiit, mittenda est.

CAPUT LXXVII.

Quod sine dilatione agendum est officium Defunctorum superveniente brevi pro fratre nostro.

Si quando istiusmodi brevis ante capitulum affertur a custode hospitum, a quo omnes breves recipiuntur, ad proximum capitulum domno abbati vel priori representatur. Qui mox, ut eam intra semetipsum perlegerit, et locum unde eadem brevis advenit, et fratres ejusdem obitum et nomen pronuntians, sine interruptione absolutionem solitam exoptat, et capitulum plus solito corripitur, ut cum psalmodia *Verba mea* finiatur, et officium pro ejus animæ requie peragatur. Si finito capitulo officium statim non agitur, postea non fiet, nisi tabula prius percutiatur.

Et sciendum, quia, si plures breves de diversis locis, id est de nostris professis et de alienis fratribus pariter in capitulo præsentantur, omnes in missis septenarii, et in cæteris, quæ aguntur, præter tricenarium conjunguntur. Quacumque autem hora postea usque ad collationem, et quando semel comeditur, fratres antequam bibant, affertur, sine dilatione ad convocandos fratres, tabula tractum ac

honore porcutitur; si tamen conventus in presen-
 tiarum aliquo ordine non occupatur. Nam tanta
 cura, tantaque festinantia ex antiqua Patrum insti-
 tutione hæc tabulæ percussio ad peragendum offi-
 cium debet fieri, ut jam cymbalo percusso, fabisque
 ex parte administratis, fratres omnibus postpositis,
 ad eisdem officii actionem conveniant, Illuc ergo,
 ut quisquis convenerit, nullo stationis ordine ser-
 vato, sed prout cujusque loci competentia se præ-
 buerit, extra capitulum ante et retro faciens, sub-
 sistit. Priore autem a percussione tabulæ cessante,
 factoque ante et retro, *Benedicite* pronuntians;
 conventus solito more respondet. Illo vero et in
 capitulo intra se eandem breviculam legendo, fra-
 trem obiisse denuntiat adjungens: *Eamus et officium*
agamus, ut illi Deus omnipotens requiem sempiternam
tribuere dignetur; ac postea in capitulo absolutionem
 illi non precatur; conventu autem *Amen*, respon-
 dente, discedunt, non facientes ante et retro. Finitis
 tribus lectionibus, obediuntarii et alii quidam, tale
 quid negotii habentes exire possunt, sicut et mensæ
 lætor et coquinæ hebdomadarii faciunt. Si forte
 aliquando evenerit, ut cum primum consederint,
 tabulæ percussione audiant, nihil alimenti præli-
 bant. Ad hujusmodi officium non plures quam tres
 dicuntur orationes, videlicet: *Omnipotens sempiterna*
Deus. Deus veniæ largitor. Fidelium. Si autem post
 nonam agitur, usuales orationes adjunguntur, quia
 postmodum ea die aliud non sequitur. Potest tamen
 prior officium idem in talibus festis, in quibus fra-
 tres, Dei servitute noviter adeo gravati sunt, usque
 in sequentem diem differre.

CAPUT LXXVIII.

De familiaribus nostris vivis et defunctis; quid
agatur pro eis.

(v.) Nonnullæ sunt congregationes non solum mo-
 nachorum, sed etiam clericorum, quæ habent societa-
 tem nostram, et fraternitatem, ut cum brevis ve-
 nerit de defuncto illorum, vel ad illos nostra, offi-
 cium et missa geratur, et postea septenarius cum
 officiis et missis. * Pro nullo autem abbate defuncto
 plus agimus, quam pro uno ex suis fratribus. Sunt
 etiam quædam congregationes, quibus amplius non
 facimus, nisi quando brevis de defuncto illorum ve-
 nerit, quam quod post capitulum pulsatis omnibus
 signis sex psalmos, id est, *Verba mea*, addita hæc
 oratione *Absolve Domine*, recitamus. (v.) Item pluri-
 me fideles Christi tam pauperes quam divites, qui

A adducti in capitulum nostrum venerint, petunt, ut
 ipsi quoque mereantur fraternitatem nostram ha-
 bere. Annuitur et cum libro eis datur, ut partem et
 communionem habeant de bonis omnibus, quæ ullo
 modo fiunt, vel in orationibus, vel in eleemosynis,
 non solum apud nos, sed etiam in cunctis locis, quæ
 nostri juris esse videntur. Pro his omnibus, quan-
 diu sunt in hac vita specialiter cantatur per singulas
 horas psalmus: *Deus in adjutorium*, et collecta:
Prævide Domine: et quoties ad majorem, vel ad
 matutinalem missam apponitur, pro eis apponitur.
 Postquam autem obierint, post singulas horas psal-
 mus *Voce mea*; quando pro tricenario fratris ali-
 cujus non cantatur et quotidie post capitulum ad
 psalmum *Verba mea*, oratio illa: *Absolve Domine.*

B (Var.) Præterea tres vices sunt in anno, id est,
 post primam dominicam Quadragesimæ, post nativi-
 tatem apostolorum Petri et Pauli, post festivitatem
 Omnium Sanctorum, in quibus specialiter eorum
 commemorationem facimus, cum officio et missa,
 cum septenario et præbonda: scilicet eodem modo,
 quo solet agi pro quolibet absente, qui obierit in
 aliqua cellarum nostrarum: excepto quod sacerdotes
 missam non cantent, neque alii psalmum *Laudate*.
 Quod cum satis manifeste relatum sit in superiori-
 bus, non opus est secundo referre.

CAPUT LXXIX.

Quid agatur pro his, qui in loco sunt sepulti.

* Quando post octavam Pentecostes feria secunda
 memoria eorum, qui apud nos sepulti sunt, maximo
 ritu agitur, unusquisque, qui scit septem psalmos,
 cantat; qui sunt illitterati totiens orationem Domini-
 cam; singuli sacerdotes unam missam, et quod ad
 cœnam de pane et potu supererit, ad eleemosynam
 datur. In festivitate Omnium Sanctorum, post vespe-
 ros, pulsatis omnibus signis, cantantur etiam ve-
 speris defunctorum, et in nocte officium simul ma-
 tutinale et matutinalis missa solemnissime pro omni-
 bus fidelibus defunctis, cum una tantum collecta;
 id est: *Fidelium Deus*; pro quibus singuli sacerdo-
 tes privatas missas, ceteri septem psalmos, vel to-
 tiens Dominicam orationem, qui nesciunt psalmos,
 sunt cantaturi, et duodecim pauperes uberiori pane et
 carne, et vino sunt reficiendi: et quotquot alii pau-
 peres supervenerint, omnibus est misericordia solito
 largius suspendenda. Insuper et in ipsa festivitate
 Omnium Sanctorum, quidquid panis et potus in refe-
 ctorio ad cœnam supererit, ad eleemosynam datur,